ДВА САНДЖАКА ОТЪ ИСТОЧНА МАКЕДОНИЯ.

Описва Z.

—

Неще, мислѭ, и дума, че изучваньето на Македония за насъ, българетѣ, прѣдметъ отъ първостепенна важ-ость. Но нехайството въ това отношение е непростително лѣмо. Чужденцитѣ сѫ написали много пó-вече отъ насъ много пó-добрѣ знаѭтъ нашата кѫща. У насъ интели-нцията може обширно да ви расправя за Конго и за ис-чницитѣ на Нилъ; а щомъ дойде работата за Македония, мъ тя мълчи. Въ училищата ни се прѣподава много пó-че за Австралия, отколкото за родината ни. Тази не-рѣжность къмъ своето — да си го исповѣдаме — е днесь на отъ характернитѣ ни чърти като българе.

Между простия и учения свѣтъ за Македония има все-ъзможни и едни на други противорѣчиви мнѣния. Пѫту-чи, които бързо-бързо минѫли по страната, не сѫ били ь състояние да ѭ изучѫтъ подробно и както трѣбва. укъ не е дума, разбира се, за чисто техническитѣ работи, акто височина на планинитѣ, посоката и геометрическото астояние между градоветѣ, и други такива; за да изучимъ ивѣячката (бита) на единъ народъ, неговия духовенъ жи-отъ, нуждитѣ му и стремленията, ние трѣбва и да при-адлежиме къмъ този народъ, па и да сме живѣли съ не-овия животъ. Но и между самитѣ насъ сѫ распръснѫти нáй-скривени понятия. Пó-вечето си прѣдставяме Македония ъвършенно погърчена; а други, и то малцина, си фанта-ираме, че тука българщината се държи яко, царува.

Съ цѣль да хвърлѭ истинска свѣтлина върху рабо-ата, ако ще би само върху единъ дѣлъ отъ неѭ, заловихъ е да напишѫ тая статия както за самитѣ насъ, така и за ужденцитѣ.

Да се изучи Македония, този новъ лабиринтъ на все-ъзможни пропаганди, не е лесно. Да прѣдставѭ едно цѣло

описание на страната не могѫ: врѣме нѣмамъ; затуй ще се огранпчѫ само съ източнача ѝ часть, Сѣрския и Драмския санджакъ, — мѣста, които сѫ на̀ймалко извѣстни. За западната Транзаксинска Македония, дѣто българщината се крѣпи нѣкакъ по̀-яко, срѣщаме у насъ по нѣйдѣ нѣщо; обаче за източната, дѣто българщината е потъпкана, освѣнъ книгата на Верковича друго нищо не знаѭ да има въ книжнината ни.

При нарежданьето на статията съмъ гледалъ да не се водѭ по никого; па и да съмъ искалъ да се съвѣтвамъ съ нѣкой авторъ, невъзможно ми бѣше да го направѭ въ тоя затѫнтенъ край, дѣто само гръцката книга има право на гражданство. Заради туй гледахъ да издирѭ всичко самичъкъ лично; тамъ дѣто ми бѣше невъзможно, събиралъ съмъ материяли отъ на̀й-сигурни мѣстни източници по на̀йправъ пѫть, непосрѣдствено. Ималъ съмъ прѣдъ очи и нѣкои гръцки съчинения и учебници, само за да видѭ, до кѫдѣ отиватъ. Нѣкои свѣдѣния съмъ черпилъ отъ официялния календарь „Салнаме“ на Солунския вилаетъ за годинитѣ 1302 и 1309 егира.

За да се увѣрѭ въ всичко и да го видѭ съ очитѣ си, прѣдприехъ едно дълго трудно пѫтуванье въ по̀-голѣмата часть отъ страната, що описвамъ: оставихъ неспоходенъ само Драмския санджакъ.

Въ изложението на онова, що съмъ набралъ отъ пѫтуваньето, ще да има много недостатъци. Ала тѣ сѫ извинителни, защото произлизатъ отъ лишение отъ литература и отъ мѫчнотии за обстоятелни и открити наблюдения въ страната. Азъ бѣхъ довършилъ вече статията си, когато се сдобихъ съ единъ екземпляръ отъ Верковичовия „Топографическо-Етнографическій очеркъ Македоніи“. Единъ бѣгливъ погледъ на книгата въ онази часть, дѣто се говори за страната, що се описва и у мене, ме убѣди, че той на̀й-много се е доближилъ до истината отъ всички онѣзи, що сѫ писали прѣди него. Но има у Верковича и такива недостатъци, които отеднѫжъ ударятъ на очи. Политическото, административно дѣление на много мѣста е слѣто съ черковното (напр. въ Драмско нѣма Кавалска каза). На по̀вечето мѣста раздѣлението е вече старо, и когато е из-

лѣзла книгата, то не е сѫществувало. Така отъ 1881 г. насамъ има *Горно-Джумайска каза,* за която Верковичъ нищо не казва. Нѣкои села сѫ записани въ Мелникъ, а сега сѫ подъ Петричъ; други пъкъ, записани въ Петричко, сега влизатъ въ състава на Струмичката каза. На много села имената и числото на кѫщитѣ сѫ погрѣшно записани.

Статията ще обнима тѣзи части:

I. Орография и хидрография.

II. Административно дѣление; градове и села.

III. Население.

IV. Поминъкъ и търговия.

V. Природни богатства.

VI. Църкви и училища.

VII. Нърави, обичаи и езикъ на българското население.

Къмъ тѣхъ ще се придадѫтъ въ края и нѣкои притурки.

I.

Орография и хидрография.

Това е найзаплетената часть въ описанието на Македония, особно посоката и имената на планинитѣ. За планинитѣ, както и за всичко, що се отнася до Македония, сѫ се распространили много заблуждения и много несъзнателни, па често и тенденциозни невѣрности. Чужденци пѫтувачи, които сѫ спохождили Македония, не сѫ били въ състояние да изучѫтъ страната както трѣбва. Гърцкитѣ списатели, за да заблудѭтъ свѣта, запретнѫли се да казватъ имена, които ни единъ отъ мѣстнитѣ жители не е ни чувалъ, нито пъкъ и отбира; ала има у тѣхъ и погрѣшки, които сѫ неизбѣжни. Планинскитѣ вериги у насъ рѣдко носѭтъ общо име, но всѣко село нарича извѣстна часть отъ планината съ отдѣлно име. Има и случаи, когато една и сѫща планина жителитѣ отъ една страна именуватъ съ едно име, а другото население ѭ знае съвсѣмъ подъ друго име. При това българе и турци даватъ на една планина двѣ разни имена; а тамъ дѣто има и гърци, тя се кръщава и съ трето име. Оттукъ се вижда, каква каша е излѣзла. Всѣкой записалъ каквото чулъ, а други пъкъ и измислилъ за разнитѣ имена и отдѣлни нѣща. И до сега по картитѣ, що издава

книжарницата Дановъ, *Бѣласица,* грамадната планинска верига, извѣстна и на малкитѣ дѣца по тѣзи страни, не фигурира никакъ! Вмѣсто нея по́-долу срѣщашъ „*Султаница*,“ неизвѣстна за жителитѣ планина, или въ краенъ случай нѣкой незабѣлѣжителенъ клонъ отъ Бѣласица. *Чаирли* се казва една часть отъ Сенгеловската планина надъ Валовища. Нѣкои съ това име наричатъ цѣлата Бродска планина; други Сенгеловската сливатъ съ *Круша* и *Бешикъ*. По́вечето списатели нищо не сѫ написали за *Бутковското езеро*, което оставяше съвсѣмъ неизвѣстно до послѣдното на́йново издание на Кипертовата карта. Въ на́йголѣма мѫчнотия се намира г. М. Димза[1]), който е написалъ въ два тома „Ἀρχαία Γεωγραφία τῆς Μακεδονίας“ подъ авторското име Διμιτζα. Тука г. Димза — нѣка ми е позволено да го наричамъ тъй, както си го казватъ въ родината му — показва богати знания и черпи изъ всевъзможни източници отъ европейската литература. Обаче за съжаление трудътъ му напразно прѣкърстилъ всичко съ гръцки имена и по такъвъ начинъ прѣдставилъ Македония елинска страна! Той слива Анджиста съ Струмица; нищо неспоменува за Бутковското езеро, види се, защото го нѣма у Херодота, и др. такива. Въ своето описание азъ взехъ за водачъ послѣдното издание на картата отъ австрийския генераленъ щабъ, която не е лишена отъ много грѣшки. Поправки и допълнения, които съмъ направилъ, черпилъ съмъ отъ на́йсигурни мѣстни източници, безъ да обръщамъ много-много внимание върху това, що е писалъ тоя, или оня. Общитѣ имена на планинитѣ — съ малки нѣкои измѣнения — съмъ оставилъ сѫщитѣ, както си сѫ въ речената карта. При все това Родопитѣ, Бабекъ и Рупчосъ си остаятъ и за други любознатели малоизвѣстни, понеже рѣдко кой може да проникне до тамъ. Въ нѣкои отъ селата имъ е билъ Захариевъ и прѣдалъ любопитни и цѣнни свѣдѣния въ своето Географико-Историко-Статистическо Описание на Татаръ-Пазарджишкѫтѫ каазѫ.

[1]) Негова милость е погърченъ българинъ отъ Охридъ, професоръ въ Атина. Той е написалъ и едно историческо съчинение върху Охридската Архиепископия и когато е работата за Македония, у гърцитѣ минува за оракулъ, по́непогрѣшимъ и отъ Пития. Роднинитѣ му и до днесь — живѣѭтъ въ Охридъ, неотбиратъ ни бъкелъ гръцки и нито сѫ се досетили за славата, що имъ приготвя тѣхниятъ ученъ роднина, и за класическото потекло, що имъ той опрѣдѣля.

Слѣдъ тѣзи прѣдварителни обяснения да прѣминемъ къмъ планинитѣ *въ Источна Македония.*

Источна Македония прѣдставя планиниста мѣстность, наклонена отъ С. къмъ Ю., къмъ Егейско море. Възелътъ, отъ който се спущатъ всички планини, е Рила. Нáйвисокиятъ ѝ върхъ, отъ дѣто тръгватъ границитѣ на България, Тракия и Македония, е надъ Якоруда (Разложко), въ мѣстностьта *Кърджалъкъ.* Рила дѣли улеитѣ на Черно и Егейско море. Отъ неѭ извиратъ Искъръ, Марица и Места. На Ю. отъ Рила сливатъ два планински трупа: Източнитѣ Родопи и Западнитѣ. Тѣ и тѣхнитѣ расклонения обхващатъ коритата на Струма и на Места, та се свършуватъ въ морето. Источнитѣ Родопи, съ мѣстното българско название Доспатъ, откѫсватъ се отъ Рила и въ началото малко нѣщо вървѭтъ къмъ И. до селото Аврамово. Тукъ се свършува Кърджалъкътъ и се започва проходътъ за Татаръ-Пазарджишко прѣзъ *с. Каменица.* Отъ тукъ по посока отъ С.-З. къмъ Ю.-И., успоредно съ Места, Доспатъ върви до селото Борово срѣщу Арда въ Ахѫ-Челебийско. Върховетѣ на Доспатъ служѫтъ за вадодѣлъ между коритата на рѣкитѣ Струма и Места, а заедно съ това съставятъ естествена граница между Тракия и Македония. Отъ Аврамово до Чукурли-Чайлъ е мѣстностьта *Бабекъ,* а надолѣ *Рупчусъ.* Разбира се, тукъ се говори само за западнитѣ ребра на Родопитѣ, които спадатъ въ Македония.

Отъ Борово Родопитѣ се распадатъ на много вѣйки. Едни слизатъ направо до морето, а други се распръсватъ къмъ И., та пълнѭтъ Тракия.

Споредъ мнѣнието на всичкитѣ почти географи Доспатъ е нáйвисоката планина въ Балканския полуостровъ слѣдъ Рила. Има много върхове, които носѭтъ разни имена: *Чадъръ-тепе, Чалъ-тепе, Чукурли-чайлъ, Чегла, Крушово, Яласи и Доспатъ.* Нáйвисокъ отъ тѣзи върхове е *Гьозъ-тепе* (7200 стѫпки), на Ю. З. отъ Пловдивъ. Други казватъ, че нáйвисокъ върхъ билъ *Чадъръ-тепе.* Вѣрва се, че отъ този върхъ може да се види и Архипелагъ, и Черно-море. Мнозина сѫ се опитали, но не сѫ сполучили да ги видѭтъ, поради разни прѣчки, както мъгла и др. Отъ тоя високъ и снѣженъ върхъ гледката е магическа; вижда се Тракия

и Македония до дѣ ти око стига. Отъ Чадъръ-тепе се спущатъ много клонове по Тракия и Македония.

Между двата върха на *Чалъ-тепе* има тѣснина, прѣзъ която се минува въ Тракия. Тукъ минувалъ въ старо врѣме римскиятъ друмъ, който свързувалъ Римъ съ Цариградъ. Сега има шоссе, което върви до границата. Този проходъ се казва „желѣзни врата“, защото византийскитѣ царье го оградили съ желѣзна прѣграда за да се запазѭтъ отъ нахлуваньята на варваритѣ.

По вишина и ширина Доспатъ твърдѣ приличалъ на германскитѣ Алпи. Политѣ и долинитѣ на Родопитѣ прѣдставятъ една отъ нáйочарователнитѣ планински мѣстности въ свѣта, нѣщо сходно съ швейцарскитѣ краини (пейзажи). По цѣлата си дължина тѣ сѫ накитени съ раскошни лѣсове, засмѣни равнини, тлъсти пасища и прѣлестни долини, които рѣдко ще срѣщнешъ другѫдѣ по Македония. Богатитѣ вѣковни лѣсове даватъ работа на множина отъ жителитѣ, помаци; по раззелененитѣ ливади и поляни пасѫтъ безъ брой стада овце, кози, конье. Всичко това прави Родопитѣ единъ райски кѫтъ въ Македония.

Между источнитѣ и западнитѣ Родопи е долината на рѣка Места.

Другия планински трупъ въ источна Македония, западнитѣ Родопи, съставятъ много планини съ разни имена. Отъ рилския върхъ *Ай-Гедикъ,* на истокъ отъ Горня-Джумая, се захваща и върви къмъ З. до Струма бланинското било *Арисваница.* Пóдолѣ отъ Джумая, по посока отъ къмъ Ю. И. успоредно съ Родопитѣ върви величествениятъ *Пиринъ*, до Сѣрското поле, дѣто се расклонява и се губи постъпенно. Отъ Джумая до върха *Гедикъ* Пиринъ носи името *Прѣдѣлъ;* отъ тамъ слѣдва *Крѣсна-планина* до Ель-тепе. Отъ тукъ се протака собствено Пиринъ въ двѣ успоредни бърда: источно и западно. Първото се свършува надъ Неврокопъ, а второто надъ Мелникъ. До тукъ и Пиринъ се прѣсича отъ *Бистрица* и изгубва първата си посока; захващатъ клонове, но дияметрално противоположни, — отъ Ю.-З. къмъ С.-И. Въ западнитѣ Родопи нáйвисоки върхове сѫ *Гедикъ. Ель-тепе, Пиринъ, Баирли, Арнаутъ и Алабурунъ* (2208 м.).

Между жителитѣ се говори, че надъ нáйвисокия върхъ, *Ель-тепе* (2680 м.), има забитъ желѣзенъ колъ съ желѣзна

опка. Него забилъ ужъ дѣдо Ное, когато си връзалъ кораба слѣдъ потопа. Мнозина помаци се въскачватъ до върха а поклонение и се смѣтатъ тогава за половина хаджии. [На] западното бърдо отъ Пиринъ нáйвисокиятъ върхъ е *...ленъ* въ *Бождовската* планина; *Плоска*, гола и камениста, *Крѣсна*, клонъ отъ Пиринъ. Крѣсна е пóвечето камениста; ражда само грозде. Въ източното бърдо на Пиринъ е *Корница* планина и *Арами-Бунаръ*. Между източнитѣ и западни Родопи е прѣходътъ *Кжзъ-дервентъ* (момина Клисура), дѣто минува *Места* и пжтьтъ отъ Неврокопъ за Разлогъ; твърдѣ страшно и харамийско мѣсто. Расказватъ, че по Пиринъ имало до 73 Алпийски езера; очевидецъ ме увѣри, че срѣщнжлъ само 14.

Подъ Неврокопъ, въ зáпаднитѣ Родопи, Пиринъ свива по противоположна посока, та образува *Али-Ботушъ*, бигориста и гола планина, и *Сенгеловската* планина, която се свършува до *Рупелския* проходъ срѣщу Бѣласица. Сенгеловската планина носи мѣстни имена: *Бешъ*, *Рамянъ*, *Кали* и *Прѣсѣкъ* (дѣто се свързва съ *Али-Ботушъ*). Редомъ съ Сенгеловската планина надъ Броди почва и едноименната планина *Бродска* (Чаирли), съ върха *Баба*, та се свършува надъ Демиръ-Хисаръ (Валовища). Между *Бродската и Сенгеловската* планина къмъ С.-И. е *Страгачъ*; а *Червилово* (*Сариерь* по турски) и *Шарли*, *Дрисла*, сж части отъ *Бродската* планина.

Черна-Гора (Кара-дагъ) захваща мѣсто между Сенгеловската, Страгачъ и Али-Ботушъ. Черна-гора е пълна съ лѣсове, въ които живѣжтъ всѣкакви звѣрове. Прѣзъ нея минува пжтьтъ отъ Сѣръ за Неврокопъ. Нáйюжниятъ и нáйголѣмъ клонъ е *Бозъ-даа*; захваща надъ Сѣръ, върви къмъ С.-И., забикаля Драмското поле и подъ Борово прѣсича се отъ Места (Кара-су). Надъ Драма отъ Бозъ-дагъ се испуща една доста дълга мишка (плечо). *Бозъ-дагъ* не е отъ високитѣ планини; а разгледанъ отъ Неврокопско има сравнително твърдѣ малка височина. Той нѣма и остри върхове, но високи равнища, обрасли съ буйна трѣва. Ребрата на *Бозъ-дагъ* сж пóвечето голи, каменисти. Между *Страгачъ* и *Бозъ-дагъ* е планината *Шилка*, а между селата Карлуково и Каляпотъ въ Зжхненско е *Шминица*, — клонове отъ Бозъ-дагъ.

Отъ Ча-язи до Кавала, близу до морския брѣгъ и успоредно съ него, се простира друго осамотено било, *Пърнаръ (Крушица планина).* Надлъжъ Пърнаръ се протака до 80 километра; нáйвисокиятъ му върхъ е до 1500 м. И отъ двѣтѣ страни политѣ му сѫ накичени съ раскошна растителность и розови градини, има и богати сребърни рудници. *Кавалскитѣ* планини сѫ клонъ отъ Пърнаръ.

Отъ Рупелския проходъ, право на З. отъ Сенгеловската планина, почва другъ планински трупъ, *Бѣласица.* Отъ Струмица нататъкъ Бѣласица си мѣнява посоката и се свива къмъ С.-З. до Радовичъ, съ частно име *Благуца* планина. *Бѣласица* откъмъ С. е гориста (съ боръ, букъ и кестенъ). откъмъ Ю. повечето е гола, камениста. Расказватъ, че на нáйвисокия и́ върхъ имало голѣмо езеро, отъ което истичалъ потокътъ въ с. Порой. Бѣласица е любимото свърталище на всѣкакви звѣрове и хайдути. Задъ *Дорянското* езеро отъ Бѣласица се отдѣля другъ единъ клонъ, *Круша планина;* посоката и́ е отъ С.-З. къмъ Ю.-И., сѫщата оная посока, която иматъ Пиринъ и Родопитѣ. *Круша* слиза подъ Кукушъ. Изворитѣ и притоцитѣ на р. Галикъ отдѣлятъ Круша отъ *Бешикската* планина, която е като нейно продължение по сѫщата посока. Тази планина задъ Тахиносъ постъпенно се снишава и се свършува въ Ча-язи. Между Бѣласица и Круша е *Ова-тепеси,* прѣзъ дѣто минува пѫтьтъ отъ Порой за Дорянъ. Планинитѣ Бѣласица и *Малешовската (Кокошъ-Балканъ)* не сливатъ отъ сѫщия вѫзелъ. Рила; отъ тѣхъ само часть слиза въ Сѣрския санджакъ.

Между западнитѣ Родопи отъ една страна и *Малешовската* планина, Бѣласица, Круша и Бешикската отъ друга страна е коритото на рѣка *Струма.* Слѣдъ Вардаръ Струма е нáйважната рѣка въ Македония. Извира отъ Радомирско, прави пѫть 80 мили, токо речи равенъ съ пѫтя на Вардаръ; пои *Радомирската* и *Кюстендилската* равнина и при Бобошево влиза въ *Джумалийската* равнина. Послѣдната долина е твърдѣ плодородна; дълга е до 4 часа, но е пъкъ тѣсна. До селото Крупникъ и при едноименния върхъ отъ Малешовската планина Струма се ввира въ тѣсния *Крѣсненски* проходъ, който се протака цѣли 8 часа пѫть и се свършува при *Крива-ливада.* Отъ тукъ вече долината на Струма се расширява до *Рупелския* проходъ.

който не е толкозъ дълъгъ и тѣсенъ, както Крѣсненскиятъ. Тоя проходъ е дълъгъ само два часа и се образува отъ Сенгеловската планина и насрѣща Бѣласица; свършува се съ *Маркова* скала. Сега вече Струма се вижда на широко, търкаля водитѣ си пóтихо и пóтихо. Прѣдъ нея се растила широкото *Сѣрско* поле, надлъжъ 14 часа отъ И. къмъ З. и на ширъ 5 часа. Сѣрското поле е нáйплодородно въ цѣла Македония, по голѣмина дохожда слѣдъ Солунското. Отъ всѣкждѣ е заобиколено съ планини, които постъпенно, като лѣствици се снижаватъ до Чаязи (Орфано). Сѣрското поле пъпли отъ села, които нáй-много се притискатъ до брѣговетѣ на Струма. Числото на селата, распръснѫти по това пространно равнище, надминува 200. По това поле се обработватъ всѣкакви жита, памукъ и тютюнъ. На Югъ отъ Сѣръ, на едно растояние отъ два часа, Струма се влива въ езерото *Тахиносъ*, или пó-добрѣ леглото ѝ се расширява, та образува това езеро.

Тахиносъ не прилича на другитѣ голѣми езера въ Македония, както Охридското и Прѣспанското: нѣма строго опрѣдѣлени брѣгове; тѣ се мѣстѭтъ споредъ количеството вода, що донася Струма; зимѣ се расширяватъ, а лѣтѣ се прибиратъ. На много мѣста брѣговетѣ на езерото сѫ обрасли съ тръстика; наоколо има пространни блата, тъй наречени *бари*, въ които ловѭтъ сѫщо тъй риба. Съ своитѣ миязми тѣзи блата заразяватъ въздуха и хранѭтъ трески по цѣлото поле. Нáйголѣми бари сѫ *Паната*, до селото Виржини, и *Върнарската бара*. На дльжъ, ако смѣтаме отъ устието на *Струма* до *Ени-кьойскитѣ* тѣснини, Тахиносъ захваща едно пространство пóвече отъ 40 километра. Нáйголѣмата му ширина, срѣщо Нигрита е до 15 километра. По езерото се прѣминува съ единъ видъ прѣдпотопни ладии, които служѭтъ главно за ловенье. Въ езерото се ловѭтъ повече отъ 8 вида риби: *турна, платана, кефали, кадифе-балаги, крапъ, ягуля, сомъ* и *косникъ*. *Тахиносъ* се продава отъ правителството заедно съ баритѣ за 1800 лири *мирия*. Рибата се распродава по Сѣръ и околнитѣ градове. Една часть отъ езерото, източната, влиза въ Зѫхненско и се експлоатира отъ тамошнитѣ села. Около езерото сѫ населени нáй-много египци, които специялно се занимаватъ съ рибарство. Това езеро било извѣстно на старитѣ: около него били накол-

нитѣ постройки на древнитѣ *Пеони*. Херодотъ го споменува нѣколко пѫти подъ името „Κερκινίτης Λίμνη."

Излизайки отъ езерото, *Струма* минува прѣзъ едни тѣснини, *Ени-кьойскитѣ*, които се образуватъ отъ Пърнаръ и Бешишката планина. Тоя проходъ е твърдѣ тѣсенъ и скалистъ; природата тукъ явно говори, че и двѣтѣ планини нѣкога били съединени. За да си прокара пѫть Струма сѣкашъ ги прѣсѣкла и ги раздвоила. Откакъ излѣзе отъ тѣзи тѣснини до Орфанския заливъ, дѣто се втича, Струма не прави пóвече отъ 10 кил. пѫть.

По Сѣрското поле Струма често прави наводнения и си мѣни дори старото легло. Тя не е плавателна, но лесно би могла да стане поне до Сѣръ прѣзъ Тахиносъ. Съ такава цѣль о врѣме се е дало отъ правителството „имтиязъ" (привилегия) на една компания, която и до днесь нищо не е направила. Да стане Струма плавателна до Сѣръ е нáй-лесна работа: трѣбва да се расширѭтъ само тѣснинитѣ и да се направи единъ каналъ не пóдълъгъ отъ 10 километра. И безъ тоя каналъ Сѣръ би станѫлъ едно морско пристанище, не пóдалечъ отъ 2 часа пѫть отъ брѣга. Сега само малки корабчета плаватъ отъ устието на рѣката до брѣговетѣ на Тахиносъ; по горнето ѝ течение откъмъ Крѣсна се спускатъ салове съ градиво, и туй е всичко. Старитѣ историци расправятъ, че въ това езеро Великий Александъръ си държалъ флотата.

Долината на Струма сравнително съ Вардарската е много *пóтѣсна;* Крѣсненскиятъ и Рупелскиятъ проходъ особно сѫ толковъ тѣсни, че едвамъ се намѣрило мѣсто да се прокара пѫть. Надъ тебе скалисти стръмнини, подъ нозѣтѣ ти распѣнената Струма. Нáйживописна е долината прѣзъ *Крѣсненския* проходъ. Цѣлиятъ лѣви брѣгъ на Струма е обсипанъ съ лозья; лози висѭтъ по скалитѣ надъ самата рѣка; тукъ-тамъ стърчѫтъ отдѣлни колибки, дѣто се събира и се пази хубаво вино. Надъ Струма има три моста: единъ до Орлякъ, на шоссето отъ Солунъ за Сѣръ; други при Крѣсна и трети до Градево. На всѣкѫдѣ другѫдѣ съобщението става съ *кораби*.

По дългия си пѫть отъ дѣсно, а нáйповече отъ лѣво, Струма приима много притоци, отъ които на първо мѣсто идѫтъ *Струмица* и *Анджиста*.

Струмица извира отъ Бѣлица въ Радовичко; слѣдва лжкатушкитѣ на Бѣласица и се втича въ Струма, малко нѣщо подъ Петричъ, срѣщу Мелникъ. Дължината и́ е значителна, до 64 километра. Много важна е Струмица за плодородието на *Петричкото* поле, което се простира между Бѣласица и Малешовската планина, на дължъ по Струмица 4 часа. Много потоци и рѣчици се вливатъ въ Струма отъ Малешовската планина; отъ тѣхъ заслужва да се спомене само *Бръзничката*.

Анджиста се образува отъ три по́малки рѣки: *Куруцай*, която минува подъ Драма, *Зигакти*, която забикаля Доксатъ, и *Панега*. И тритѣ се събиратъ подъ Алистратикъ и взиматъ името Анджиста. Тази рѣка се влива въ Тахиносъ малко нѣщо по́горѣ отъ мѣстото, дѣто излиза Струма. *Панега* извира отъ *Страгачъ* при селото Въземъ, на 1/2 часъ растояние отъ Места; минува прѣзъ Зърнево и при Елешница (Лисе) прѣзъ една бигориста почва, исчезва подъ земята, за да се прояви отъ другата страна на Бозъ-дагъ, надъ селото Кобалица, слѣдъ единъ дългъ подземенъ пжть отъ 3 часа. Това мѣсто, дѣто Панега, срѣщайки непрѣодолими прѣчки, си пробила пжть отъ Бозъ-дагъ, носи името *Елешки-дупки*. Надъ самия брѣгъ на Места се издигатъ високи върхове отъ Страгачъ и Бозъ-дагъ, които съ Али-Ботушъ образуватъ една безисходна котловина. Всичката вода, която се набира наоколо, истича прѣзъ *Елешкитѣ дупки*, които прѣдставятъ твърдѣ интересно географическо явление. До Алистратикъ и Панега си губи вече името.

Долината на Анджиста, между Бозъ-дагъ и Пърнаръ, образува *Зжхненското*, *Драмското* и *Правишкото* поле. И тритѣ полета сж едни отъ на́йплодороднитѣ; Зжхненското искарва на́йдобро качество памукъ, Драмското на́ймного и на́йхубавъ тютюнъ слѣдъ Ениджеенския. Единъ часъ до паланката *Правища* е едноименното блато между Драма и Кавала; то е малко и незначително, покрито съ шаваръ и тръстика. Отъ това блато, което се продава за 100 л., излизатъ два вида риби.

Други по́маловажни притоци на лѣво отъ Струма имаме: *Хощавската* рѣка, *Влашката*, *Бѣлица*, Мелничката *Бистрица*, *Мелничката рѣка*, и Демиръ-Хисарската *Бистрица*. Послѣдната извира отъ Ель-тепе и тече между двѣтѣ била

на Пиринъ. При селото Германъ се губи подъ земята и слѣдъ $^1/_2$ часъ пѫть се появява пакъ надъ Валовища. Освѣнъ тѣхъ има още двѣ *Бѣлици*, Валовишка и Сѣрска; първата извира отъ Сенгеловската планина, минува прѣзъ Валовища и се влива до Спатово; другата, Сѣрската, истича отъ Бродската планина, минува подъ Сѣръ и съ р. *Таяни* се влива въ Тахиносъ.

Къмъ коритото на Струма принадлежи и *Бутковското* езеро. То се намира отъ лѣво на Струма, въ западния жгълъ отъ Сѣрското поле, който се образува отъ една котловина между Бѣласица и Круша. Бутковското езеро е твърдѣ малко и носи името на близкото село Бутково; то може да се забиколи вжтрѣ въ два часа. Малцина пжтувачи сж го забѣлѣжили; то пòскоро прилича на блато, нежели на езеро. Само въ срѣдата му ще видишъ малко вода; всичкото друго е обрасло съ тръстика и единъ особенъ видъ *перуника* и *орѣшка*. Между тръстиката се подържатъ пжтища за съобщение, по които се движжтъ дѣдо-Ноеви кораби. Въ срѣдата има едно малко островче. Ако и малко, Бутковското езеро е твърдѣ богато съ риба. Искарва всичко 6 вида: *ягуля, расперъ, шаранъ, щука, сомъ* и *линешъ*, нáйвкусната и нáйрѣдката между всичкитѣ други. Рибата се распродава по околията дори до Горна-Джумая и донася добра печалба на околнитѣ жители. Има села наоколо, които поминуватъ исключително съ риболовство.

Въ Бутковското езеро се влива рѣката *Дебровникъ*, която се набира отъ Бѣласица. Езерото се излива въ Струма прѣзъ доста широкъ ржкавъ срѣщу Долна-Джумая. Нѣкогажъ — расправяше ми единъ бей въ Сѣръ — прѣзъ това езеро минувала Струма; тогава то било трижъ пòголѣмо отъ колкото е днесь. Съ течение на врѣмето Струма донасяла нарой и по такъвъ начинъ си прѣградила пжтя до езерото. Но и сега прѣзъ силни порои рѣката и езерото се сливатъ.

Слѣдъ Струма друга рѣка въ източна Македония иде Места.

Места или *Кара-су* извира отъ Разложко и тече между Родопитѣ и Пиринъ. Нѣкои взиматъ за глава рѣчицата, що минува прѣзъ Мехомия; въ този случай изворътъ на Места е на западъ отъ Мехомия, между върховетѣ Гедикъ и Прѣ-

дѣлъ. Обаче пóправото е, че Места извира и отъ тритѣ планини: Доспатъ, Рила и Пиринъ, отъ планинския вжзелъ на Рила. Прѣзъ Якоруда минува едноименна рѣка, която съставятъ двѣтѣ рѣки *Бѣла* и *Черна Места*. Надъ Якоруда тия двѣ рѣки се съединяватъ и подъ името Якорудска р. вървжтъ дордѣ срѣщнжтъ оная рѣка, що дохожда отъ Мехомия и Баня. Въ Якорудската рѣка се влива още и *Бѣлица*.

Места е пóкжса отъ Струма и пóмаловодна; дължината ѝ е до 65 мили; коритото ѝ е твърдѣ ограничено. Слизайки отъ високо, течението на Места е буйно, лудо. Стѣснена отъ расклоненията на Пиринъ на дѣсно и отъ расклоненията на Родопитѣ отъ лѣво, Места си прокарва пжть както може. Тя търкаля камене, дърва и прави голѣми пакости съ своитѣ наводнения. Места нѣколко пжти си е мѣнила и матката. Отъ Борово надолѣ *Кара-су* остава Родопитѣ и течението ѝ служи като граница между Тракия и Македония.

Долината на Места се захваща съ околчестата *Разложка* равнина, на длъжъ и на ширъ по десетина часа, която е твърдѣ плодородна и богата нáй-много съ кукурузъ. Отъ Разложкото високо равнище долината на Места се стѣснява въ растояние на цѣли 12 часа, та образува *Момината* клисура *(Кжзъ-дервенъ)*, до селото Цирополе. Отъ тукъ почва *Неврокопското* равнище $3^1/_2$ часа на длъжъ и 2 на ширъ; то се растила отъ къмъ дѣсния брѣгъ на рѣката и прилича на полукржгъ. Надолѣ вече долината нестая до тамъ тѣсна както при Кжзъ-дервенъ; тукъ се редять *Старчишкото* и пóнавжтрѣ *Каракьойското* равнище.

Нáй-много притоци Места приима отъ лѣво, откъмъ Доспатъ. Нáйважниятъ притокъ е р. *Доспатъ,* която извира отъ едноименния върхъ и прибира *Сушица;* други притокъ, *Бистрица,* извира надъ Ковачовица; *Канина* — слиза отъ Караджово-балканъ и минува до селото Халовище и Хисарлъкъ; *Буланакъ* извира отъ Парилъ и Мездекъ. Отъ дѣсно пóважни притоци сж: *Попово-дере,* която извира отъ *Попово езеро* въ Пиринъ. То е едно алпийско езеро между върховетѣ Ель-тепе и Пиринъ; и въ него ловжтъ твърдѣ вкусна листа риба. *Топлица,* подъ Неврокопъ.

Слѣдъ единъ пжть отъ 60 мили Места се влива въ Бѣло-море, срѣщу островъ Тасосъ. До устието си тя се

дѣли на два ръкава, отъ които западниятъ пакъ се подраздѣля на двѣ; така Места въ устието си образува една делта съ три клона. Поради буйното течение на водитѣ и устията на Кара-су сѫ твърдѣ широки. При Сари-Шабанъ Места образува низка, рѣдко населена и блатиста поляна, която често наводнява и прави пакости. *Malaria*-та по тѣзи страни, прави ги невъзможни за живѣнье на чужденци. Надъ Места сѫ прѣхвърлени много мостове: между *Абланица* — *Тепленъ*, *Борово* — *Лакавица*, *Ракищенъ* — *Сбища* и при *Цирополе*. Найголѣмиятъ отъ тия мостове е построенъ по пѫтя отъ *Сари-Шабанъ* за *Скечъ*. Тоя мостъ е здрава направа; пѫтници пѣши неплащатъ нищо, а съ коньe плащатъ по 20 пари. Мостътъ се дава отъ града за 200 л. т. мирия.

Освѣнъ изброенитѣ до тукъ рѣки и притоци има и други малки и незначителни рѣчици, които се спущатъ направо отъ Пърнаръ въ морето. Отъ тѣхъ е *Правишката* рѣка, която минува прѣзъ едноименната полянка и се втича въ Чаязи, близо до самото устие на Струма.

Крайбрѣжната ивица на източна Македония почва отъ *Врясти* подъ Орфано и се свършува до устието на Места. Тѣзи брѣгове отъ Бѣло-море не притежаватъ ония условия, които сѫ потрѣбни за безопасни морски пристанища, каквито сѫ Солунъ, Касандра, Св. Гора. Най-добритѣ заливи и пристанища сѫ *Орфанскиятъ заливъ (Чаязи) и Кавалскиятъ*. Въ Орфанския влиза и древното прѣкрасно пристанище „Ελευθεριούπολις". То е до селото Левтера въ Правишко и за сега е притежание на рускитѣ калугери въ Св. Гора.

II.

Административно раздѣление; градове и села.

Вардаръ дѣли Македония на двѣ: Източна и Западна. Трансаксинска (Задъ-Вардарска) и Цизаксинска (Прѣдъ-Вардарска). Цѣлата източна Македония съ исключение на нѣкои сѣверни кази, които влизатъ въ Скопския вилаетъ, съставя Солунския вилаетъ. Страната, за която ще се говори, Сѣрскиятъ и Драмски санджакъ, сѫ часть отъ Солунския вилаетъ и захващатъ мѣстата на източна Македония по коритата на Струма и Места. Найзападна граница имъ служи вододѣлътъ между Вардаръ и Струма, а найисточна Родо-

гѣ и течението на Места, които сѫ и естественитѣ прѣли между Тракия и Македония. Исключава се Касандрийта каза и часть отъ Лагадинската (полуостровътъ Халдике), населени съ гърци, които си иматъ отдѣлно корито Бѣло-море. Солунскиятъ вилаетъ се распада на три мусарифлъка (санджака): Солунски, Сѣрски и Драмски. Тѣ управляватъ отъ единъ началникъ, нареченъ мутесарифъ. анджацитѣ могѫтъ да се сравнѭтъ до нѣйдѣ съ бившитѣ сточно-Румелийски департаменти, а мутесарифитѣ съ преектитѣ. Пълниятъ съставъ на едно департаментално упраление (хукюметъ) е:

1). Административенъ Съвѣтъ: (Идаре-меджлиси):

Прѣдседатель:	Мутесарифинъ;
Членове (ази) по право:	Членове по изборъ:
Кадия;	двама турци
Муфтия;	двама християне
Гърцкиятъ владика;	

Главни смѣтовникъ (счетоводитель, мухасебеджи).

Главенъ секретарь (тахриратъ мудури).

2). Канцелария (тахриратъ одаси). Управлява се отъ главния секретарь; той си има помощникъ, двама писари и трима прѣписвачи.

3). Отдѣление на даждията (виргю-калеми), подъ началството на единъ чиновникъ (мемуръ). Той си има помощникъ, секретарь, писарь, смѣтовникъ и една смѣсена комисия, отъ трима турци и толкозъ християне ази. Работата на тази комисия е да се грижи за правилното и наврѣменно размѣтанье на даждията.

Найглавнитѣ данъци сѫ: ашаръ (десетъкъ), вергю (надъ имота), беделъ (харачъ), бегликъ (надъ овцетѣ), гюмрукъ (акцизно право надъ вино и други питиѧ), теметуатъ (патентъ).

4). Отдѣление за десетъка (ашаръ-одаси), съ началникъ (мудуръ), секретарь и два писаря.

5). Отдѣление за владала (тапу-одаси) е подъ единъ чиновникъ (тапуджу), който има помощникъ, секретарь и писарь. Въ сѫщото отдѣление влиза и евкафъ-мудури, чиновникъ надъ вакуфитѣ.

6). Отдѣление „тахсилъ“ (бирница). Състои се отъ тахсилдаръ (главенъ бирникъ), неговъ помощникъ и 19 души прости бирници.

7). Смѣтовно отдѣление (Мухасебе-калеми). Състои с отъ единъ смѣтовникъ надъ доходнитѣ статии, другъ надъ расходитѣ, трети надъ хавалетата[2]) и единъ касиеръ (сандъкъ-емини).

8). Администрация на обществения дългъ (деюнъ-умуми) има единъ началникъ, касиеръ и двама писари. Тукъ влизатъ всичкитѣ косвени даждия.

9). Режи (монополъ надъ тютюна), обнима много чиновници: управитель, смѣтовникъ, секретарь, касиеръ, писарь, депозитеръ, началникъ на стражаритѣ и цѣлъ корпусъ стражари (колджии) срѣщу контрабандата.

Режи-и-деюнъ умуми се считатъ като отдѣления вънъ отъ хукюмата. Особно режи си има и частно помѣщение.

10). Градски съвѣтъ (беледие): прѣдседатель (реизъ), трима турци и трима християне ази по изборъ, писарь, касиеръ, инспекторъ (афие-мемури), градски докторъ и петима слуги (чауши).

11). Комисия за народното просвѣщение (меарифъ-комисионъ). Зависи отъ министерството на народното просвѣщение и има за цѣль да отваря турски училища и надзирава другитѣ училища. Прѣдседатель, четворица членове турци и единъ секретарь. Фондътъ на тая комисия е прибавката при десетъка на 10-тѣ.

12). Сѫдилище отъ първа инстанция (бедайетъ), съ сѫдия (хакимъ), члѣнове (ази) и отдѣлна канцелария. По нѣманье още способни сѫдии, кадиитѣ (наипъ) испълняватъ тази длъжность.

13). Сѫдилище отъ втора истанция (истинафъ): прѣдседатель (наипъ), подпрѣдседатель и прокуроръ (мудей умуми муавини); двама турци и двама християне члѣнове; секретарь (башъ-кятипъ), двама писари и двама слуги. Въ сѫдилището има и отдѣление „шеряе“ (религиозно сѫдилище) пакъ подъ прѣдседателството на кадията; секретарь, помощникъ и чиновникъ (мемуръ) надъ сирацитѣ (етипи). Тукъ се отнасятъ и Мукавелятъ кятипи (нотариусъ) и иджра мемури (испълнитель на рѣшенията).

---

[2]) „Хавале“ се нарича правителственъ дългъ на прѣдприемачи, които се допращатъ до нѣкое провинциялно ковчежничество за да си приберѫтъ паритѣ.

14). Търговско съдилище, състои отъ единъ прѣдсе-гель (реизъ), назначенъ отъ страна на правителството, инъ турчинъ и единъ християнинъ постоянни членове по двама избрани отъ търговцитѣ; има си секретарь и ама писари.

15). Углавно съдилище (джеза) съ отдѣленъ прѣдсе-тель (реизъ), двама членове, единъ секретарь и единъ ісарь.

16). Статистическо отдѣление (нуфусъ-одаси): начал-икъ, секретарь и писарь.

17). Отдѣление на общественитѣ сгради и пътищата. бнима тѣзи длъжности: инджинеринъ (мухендисъ), кон-укторъ, инспекторъ, двама нагледници, единъ слуга. Тукъ е отнася и горскиятъ началникъ (орманъ-мемури).

18). Земледѣлска каса (менафи-съндъги), съ цѣль да аима пари на земледѣлци. Управлява се отъ една ко-исия, въ която влизатъ: прѣдседатель, двама членове и екретарь.

19). Полицейско отдѣление: комисеръ и 15—20 прости олицейски.

20). Жандармерията (забтие) съставятъ една рота (бу-люкъ) пѣшаци и една рота конница. Началницитѣ се каз-ватъ сувари-булюкъ „агаси" — въ конницата и пияде-бу-люкъ „агаси" въ пѣхотата.

21). Телеграфо-пощенска служба, брои 7 чиновника: началникъ (мудиръ) и шестима подвѣдомствени. Таково устройство иматъ всичкитѣ санджаци, съ малки нѣкои видо-измѣнения. Нѣйде едно лице съединява нѣколко длъжности; вмѣсто да има единъ секретарь и писари, има само единъ писарь, съобразно съ нуждата.

Въ военно отношение Сѣрскиятъ и Драмскиятъ сан-джакъ сѫ „лива" подъ третия румелийски корпусъ (Мана-стиръ-меркези).

А. Сѣрски санджакъ.

Сѣрскиятъ санджакъ се дѣли на 8 кази: Сѣрска, Зѫх-ненска, Неврокопска, Разлошка, Джумалийска, Мелничка, Петричка и Валовишка (Демиръ-Хисарска). Казитѣ се упра-вляватъ отъ каймаками. На казитѣ отговарятъ околиитѣ, а на каймакамитѣ — околийскитѣ началници. Въ казитѣ

има само сѫдилище отъ първа инстанция — бедайетъ. Има кази, които се подраздѣлятъ на нахии. Нахия съставятъ нѣколко села, които се управляватъ отъ единъ мудуринъ. Властьта на мудурина е много пóслаба отъ властьта на единъ мировни сѫдия. Прѣди нѣколко години имало пóвече нахии; сега остаятъ само нѣкои, доста пространни. „Колъ“ се наричатъ части отъ една каза, останжли още отъ врѣмето на спахиитѣ. Всѣкой „колъ“ билъ едно врѣме въ рѫцѣтѣ на единъ феодаленъ владѣлецъ — „спахия“.

1. Сѣрска каза.

Центъръ на цѣлия санджакъ е градътъ *Сѣръ*, расположенъ при послѣднитѣ расклонения на Бродската планина и на Бозъ-Дагъ. Къмъ С. захващатъ бърдата Капакли, Ляля, — части отъ Бродската планина; къмъ И. направо се издига високъ върхъ отъ Бозъ-Дагъ. който нѣкои наричатъ съ несѫществуещето име „*Меникионъ*“. Пóголѣмата часть отъ града е съградена по хълмове и долчини, които даватъ съвсѣмъ неправилна повърхность. По двѣ отъ тѣзи долчини, Чомлекъ-дере и Кешишъ-кьопру, въ врѣме на силенъ дъждъ текѫтъ суходолици, които причиняватъ доста пакости. Освѣнъ тѣхъ отъ двата края на града минуватъ отъ З. Клокотница, и отъ И. Сѣровица. Само Сѣровица има постоянна вода, колко за двѣ воденици; другата е тъй сѫщо суходолица. По причина на опустошението на горитѣ послѣднитѣ рѣчици, въ порои, донасятъ много гравии и пѣсъкъ, та причиняватъ голѣма врѣда. Така прѣди 20 години нѣщо Сѣровица излѣзла отъ матката си, та напълнила съ налей (нарой) джамията Св. София, — прѣкрасно архитектурно произведение.

Градътъ се извива като дѫга по подножията на хълмоветѣ и се простира отчасти по полето. Надъ махалата Варошъ се издига единъ хълмъ съ остатки отъ древна твърдиня — хисаръ.

Отъ върха на тоя хълмъ прѣдъ тебе се рисува прѣлестна картина: на Ю. пространното Сѣрско поле, заржбено отъ единъ поясъ планини, които постъпенно се снижаватъ отъ С.-З. къмъ Ю.-И. до Чаязи; нáй на Югъ едвамъ се различава конусътъ Св. Гора; срѣдъ полето блѣщи тукътамъ нѣщо като срѣбро: то е тихата Струма, която дохажда

отъ далечна страна; къмъ Ю.-И. езерото Тахиносъ лъщи като огледало; направо къмъ И. се възвишава осамотениятъ Пърнаръ, — грамадна камила съ чудновати гърбушки; на З. величествената Бѣласица се вижда до тамъ, дѣто отива да се ржкува съ Вардаръ; надъ главата ти се издига скалистъ върхъ отъ Бозъ-дагъ. И въ това прѣлестно черчеве — пространно поле, накитено съ гжсти села, съ нивя и ливади, придава магически изгледъ и те опива съ своята раскошность. Самиятъ градъ вънкашно прѣдставя хубава гледка и много придава на общото впечатление. Градътъ е забиколенъ отъ всѣкждѣ съ градини; кжщитѣ сѣкашъ сж потънжли въ зеленина, а минаретата, звънарницитѣ и кубетата на много джамии и черкови даватъ изгледа на единъ чисто ориенталски градъ.

На длъжъ Сѣръ е прѣсѣченъ отъ една улица, която почва отъ единия край и се свършува до другия, отъ Демиръ-Хисарската капия до Беледийското кафене, едно растояние отъ $2^1/_2$ километра. По тази улица и около нея е чаршията. Половината отъ главната улица е доста широка и добрѣ послана; останжлата часть е твърдѣ искривена и тѣсна. И другитѣ улици сж тъй сжщо тѣсни, криви и мръсни. Въ Сѣръ, нѣма отдѣлни здания, които би могли да се сравнжтъ съ нѣкои въ Солунъ, или Битоля; но за туй пъкъ всичкитѣ кжщи сж удовлетвтрителни, сгодни, чисти и съ вкусъ мобилирани — „алафранга“. Кжща безъ градина тукъ е рѣдкость. Отъ тукъ и сумата на кжщитѣ въ Сѣръ е много по́хубава отъ сумата на кжщитѣ въ Битоля и Скопие.

Сѣръ е богатъ съ джамии и църкви. Църквитѣ на брой възлизатъ до 42, но само въ 23 отъ тѣхъ се служи; три сж манастири, а въ останжлитѣ или понѣкога само се служи, или пъкъ сж съвършено изоставени. Джамиитѣ, и тѣ сж колкото църквитѣ. Колкото църкви има, толкозъ сж и махалитѣ. Всѣка махала си има мухтаръ (кметъ) и носи името на енорийската църква. Само нѣкои махали, и то крайнитѣ, иматъ си особни названия: Арабаджийска, Катакуносъ, Хазнатаръ, Горна и Долна Каменица. На́йдобрата махала е „Варошъ“. Отъ всичкитѣ църкви на́йдобра и на́йстара е катедралната „Св. Тодоръ“. Отъ джамиитѣ на първо мѣсто стои Ески-джами въ центъра на чаршията. Тази джамия е

великолѣпенъ моделъ отъ арабска архитектура; има богата библиотека и царски доходи.

Градътъ е заобиколенъ съ раскошни градини, обрасли съ плодовити и сѣнчасти дървеса. Отъ всѣка страна има расходки и кафенета; на́йдобритѣ сѫ откъмъ источната страна на града; беледийското и близкитѣ кафенета сѫ на́йгостоемнитѣ. Отъ тукъ до Св. Георги пѫтьтъ прѣдставя алея, обсадена отъ двѣтѣ страни съ кичасти върби и явори. На́йотдалечената расходка по тая посока е „Таяни“ (Св. Иванъ), дѣто има рѣчица и воденици. Отъ моста „Кешишъ“ Сѣровица е заградена съ гѫсти редове дървеса, между които се криѭтъ спретни кафенета. На́йпрѣлестна е мѣстностьта „кьошкове“ — долъ, забиколенъ съ ридища отъ всѣкѫдѣ покрай Сѣровица. Отъ тукъ прѣзъ хълма, надъ който се възвишава Душановата крѣпость, се отива въ мѣстностьта Чомлекъ-дере, — расходка по край едноименната суходолица. Расходки има още и отъ другата страна на града, при Горна-Каменица и на Ю. при лагеритѣ. Надвечеръ тѣзи мѣста се съживяватъ и взиматъ празниченъ видъ; въ недѣлитѣ пъкъ и други праздници гъмжѫтъ (пъплѭтъ) отъ народъ. Тукъ расходката се е вкоренила вече, влѣзла въ мода, станѫла е обичай. Въ това отношение Сѣръ отстѫпя само на Солунъ. Да седнешъ на страна и да гледашъ да се нижѫтъ прѣдъ тебе дами съ скѫпи туалети, турнири и капелини, копирани отъ послѣдния брой на модния журналъ, или често порѫчани направо отъ „Louvre“; ще се забравишъ и ще се помислишъ прѣнесенъ въ нѣкой европейски градъ. Благодарение на гърцкитѣ дѣвически училища, „кривораз-браната“ отдавна се всадила особно между „дамското общество“. Куафюритѣ, туалетитѣ на женитѣ, всичко е ала-франга и отъ послѣдната мода. Рѣдкость е кѫща безъ нѣкой музикаленъ инструментъ, пияно или физармоника.

По пѫтя за Демиръ-Хисаръ отъ Сѣръ е мѣстностьта „Ляля“, дѣто сѫ лѣтнитѣ кѫщи на бейоветѣ и „чорбаджиларьето“. Има около 400 кѫщи, дѣто дохаждатъ до толкозъ фамилии да прѣкарватъ лѣтнитѣ горещини. Други прѣкарватъ лѣтото въ манастира Св. Иванъ.

Сѣръ е далечъ отъ морето до 50 километра. При все това климатътъ по цѣлото Сѣрско поле е морски, понеже между Сѣръ и морето нѣма никакви възвишения, които да

прѣчжтъ на топлитѣ южни вѣтрове: тукъ е пóтопло отъ Солунъ. Що е мразъ, снѣгъ, тукъ е неизвѣстно; зимата се прѣобрѫща на прохладна пролѣть, а лѣтото на тропически пекове: 42° целзиеви тукъ не сж рѣдкость! По Сѣрско растжтъ всички южни плодове: маслини, нарове, лимони и портокали; послѣднитѣ само като украшения по градинитѣ.

Сѣръ е твърдѣ старъ градъ. Испърво той се ограничавалъ въ прѣдѣлитѣ на една твърдѣ древна стѣна, развалини отъ която сж запазени до сега. Тази стѣна забикаля „хисара“ и обхваща само махалата Варошъ. Отъ другитѣ старини въ града е и споменжтата твърдиня, която по прѣдание се расказва че е направена отъ сърбския краль Стефана Душанъ, когато той прострѣлъ държавата си до Места и билъ достигнжлъ върха на славата си. Отъ Душановата крѣпость стоижтъ развалини, между които нáйдобрѣ сж запазени една черквица и една кула. Отъ къмъ западния край на кулата се чете приложениятъ въ притурката подъ No. 15 надписъ. Димза казва, че тоя надписъ е словѣнски и такъвъ трѣба да е. Нѣкои си го четжтъ произволно така: ΠΥΡΓΟΣ ΟΝ ΕΚΤΙΣΕΝ Η ΕΛΕΝΗ. Надписътъ е отъ черпици; отъ двѣтѣ страни има колела като слънца, а помежду чертежъ, все отъ тухли, които прѣдставятъ нѣщо като човѣкъ съ кжлбо — вѣроятно слънце — въ ржцѣтѣ си. Този човѣкъ, струва ми се, прѣдставя нѣкой царь. Оставямъ компетентнитѣ да отгатнжтъ тоя ребусъ. Въ архивата на митрополията се пази и единъ твърдѣ кратъкъ кодексъ още отъ 16-я вѣкъ. Катедралната църква — тукъ всѣкой знае това — е старина, съградена сжщо тъй отъ Душана. Въ Св. Тодоръ има стълбове отъ излѣнъ камъкъ (сомаки) и украшения отъ мозаика. Расправяли ми сж, че прѣди двайсетина години гръцкиятъ владика повикалъ единъ зидарь дебрянинъ да направи нѣкои поправки въ алтаря. Накарали го да прѣобърне една каменна плоча, постлана съ словѣнски надписъ. Майсторътъ това позналъ, защото прочиталъ нѣкои букви. До Ески-Джамия, срѣдъ чаршията има древенъ безистенъ съ шесть свода, дѣто се помѣщаватъ сега чохаджиитѣ. По здравата си направа и архитектурата си тая стара сграда напомня венецианскитѣ търговски арсенали; може би е още отъ римско врѣме. Отъ раскопкитѣ, които сж направени въ тоя безистенъ, излѣзли мѣдни шлемове, щитове и други

орѫжия, прилични на римскитѣ. Върху тия старини азъ незнаѭ мнѣнието на археолозитѣ. Отъ на́йнова епоха старина е джамията Ахмедъ-паша — вънъ отъ града, заровена до половина, както споменѫхъ по́горѣ, отъ Сѣровица. Зидоветѣ и́ сѫ постлани отъ вънъ съ дѣланъ камъкъ. Наоколо има много зарити келии за ходжи и една гробница, която раскопахѫ и подновихѫ тази година. И тая джамия има пространни вакуфи и княжески доходи.

Нѣщо прѣди трийсетъ години Сѣръ билъ важенъ търговски пунктъ, стоварище на износна стока по цѣла Македония и вънъ отъ неѭ. Тогава не бѣ още развитъ Солунъ, който погълнѫ търговията на всичкитѣ други градове въ Македония. Отъ 15-й февруарий до 18-й мартъ ставалъ прочутиятъ по цѣлия полуостровъ „Керванъ-панаиръ“. Търговци дохождали отъ Одринъ, Пловдивъ, Ц-градъ, Битоля, Призрѣнъ, Шкодра и дори отъ Сараево. То било врѣмето, когато цъвтѣлъ градътъ. Сега има само жалки остатъци отъ кервана: отъ година на година все ослабва, и не е далечъ врѣмето, когато ще се затвори, както се затвори Прилѣпскиятъ, Узунджовскиятъ и други панаири. Прѣди петь години прѣзъ тоя панаиръ станѫло едно обръщение отъ 50 хил. лири приблизително. Безистенътъ, дѣто става панаирътъ, е до правителствения домъ. Той стои затворенъ прѣзъ цѣлата година, а се отваря, и то само часть, въ врѣме на панаира. Той е притежание на чорбаджи Маркиди. Търговията, както на всѣкждѣ, и тукъ постъпенно отпада. Всичката износна стока състои отъ жито, памукъ и тютюнъ; па и на това бъркатъ на́ймного Кавала и Чаязи. Отъ день на день градътъ осиромашава, понеже е нстъщена земледѣлската класа и по други причини. Нѣкои се надѣватъ, че градътъ ще се избави чрѣзъ планираната вече желѣзница, която ще свърже Солунската линия съ Деде-Агачката. Туй е съмнително: за страхувание е да не стане противното. Търговията е въ рѫцѣтѣ на нѣколцина власи и българе, стълповетѣ на гърцизма въ Сѣръ. Прѣди 10-на години имало фабрики, отъ 25 коня сила, за памукъ. Сега стоѭтъ затворени. Намѣсто тѣхъ работѭтъ машини съ коньe. Въ града има много станове, които искарватъ добра аладжа. Всичкитѣ занаяти се упражняватъ въ града, но ослабватъ отъ день на день. Занаятчиитѣ се дѣлѭтъ

на съсловия (еснафи), между които се пази до нѣкждѣ срѣдновѣковното цехово устройство. Всѣкой еснафъ си има глава, първо-майсторъ; прави заседания, има си каса, често богата, прави увеселения, помага и пр. Сѣръ господствува надъ цѣла Източна Македония; въ много отношения той е вториятъ градъ слѣдъ Солунъ; само по зданията и улицитѣ отстжпва на Битоля, но далечъ е пó-напрѣдъ отъ Скопие въ всѣко отношение.

Въ никой други градъ погърчваньето не е напрѣдвало до толкозъ, колкото тукъ. Има градове като Валовища, Струмица, дѣто всички се гърчеѭтъ, но си упазили поне езика. Тукъ и той е изгубенъ, и се губи отъ день на день. Центъръ на гръцката пропаганда по цѣла Македония, седалище на Силогоса, който управлява училищата на всѣкждѣ, Сѣръ е твърдината на еленизма въ Македония. Нийдѣ нѣма тъй многочислена и тъй силна интелигенция, както тукъ. Солунъ е еврейски градъ, и въ това отношение стои пóдолу. Солунскитѣ гърци прѣди да се занимаватъ съ общественитѣ работи, трѣба да иджтъ на магазата си; тукъ става обратното. Има многобройна аристокрация, която безъ работа бидейки, занимава се съ това: постоянно дири срѣдства и работи за погърчваньето на българетѣ. Въ Сѣръ има трима консули: австрийски, английски и гръцки; прѣди година имало е и италиянски. Първитѣ двама сж почетни и държжтъ тѣзи длъжности само поради влиянието и безопасностьта, що даватъ тия служби. Гръцкиятъ съ митрополита заедно реди черковно-училищнитѣ работи въ града, а при случаи прави и обиколки по околията, назначава и настанява гръцки учители — тамъ, дѣто никой ги не търси, изглажда настанжлитѣ несъгласия и прѣмахва распритѣ; съ една дума, располага се, като у дома си. Има цѣла чърда, около 10, доктори, повечето свършили въ Атина, а нѣкои и въ Европа, всички гърци. Тѣзи скромни послѣдователи на Хипократа, покрай званието си намиратъ врѣме и за други занятия.

Гръцкитѣ учебни заведения прѣди десетина години, въ врѣмето на прочутия управитель Марули, били единствени въ страната. И сега тѣ непадатъ пóдолу отъ другитѣ училища. Гърцитѣ поддържатъ: мжжка и дѣвическа гимназия, нормално училище за учители, двѣ централни

основни и петь махаленски, — всичко десеть училища. Двѣ отъ основнитѣ въ Горна и Долна Каменица, сѫ само и само да прѣчѫтъ на българското училище. Нормалното (педагогическиятъ курсъ) тази година се прѣнесе отъ Солунъ съ сѫщата цѣль. Числото на учителитѣ е безъ четъ. По-голѣмата часть отъ професоритѣ сѫ отъ Гърция, и такива гърци, що си кроѭтъ и дрѣхитѣ дори въ Атина. Всѣка година дохажда отъ тамъ шивачъ, взима имъ мѣрка и имъ испраща готови дрѣхи. Отъ фанатизъмъ ли? Ни единъ гърцки учитель не е снабденъ съ правителствена диплома; училищната програма не е потвърдена. Гърцитѣ още продължаватъ да се противѭтъ на правителственитѣ распорежданния.

Фондътъ на гърцкитѣ училища се съставя отъ прихода на братья Думба, прочути власи богаташи въ Виена, отъ постояннитѣ помощи на атинския и цариградския силогосъ. Освѣнъ училищата гърцитѣ поддържатъ твърдѣ добрѣ уредена болница съ доста много легла. Зданието на болницата е ново, твърдѣ сгодно и на добро мѣсто. Въ Сѣръ има и нѣщо като аристократически клубъ „лесхи".

Погърчаньето въ Сѣръ се е почнѫло отдавна. Като търговски и близъкъ до морето, тоя градъ привлѣкълъ съ врѣме доста власи и гърци, които послужили като ядка на гърцизма. Въ 1849 година повече отъ половината на града изгорѣла. Повечето отъ старитѣ жители се распръснѫли и на мѣстото имъ дошли жители отъ селата, та образували новитѣ махали: Арабаджийска и двѣтѣ Каменици. До появението на църковния въпросъ само богаташитѣ и щогодѣ ученитѣ се губили; масата никой не закачалъ. Намѣрили се търговски книги отъ прѣди петдесетъ години, написани съ гърцки букви, а български думи. Първитѣ чорбаджии сѫ подигнѫти въ послѣднитѣ години и сѫ чисти българе или власи. Отъ тѣхъ Паришъ е отъ Чучулигово, попъ Марко (Маркиди) отъ друго българско село. Като оставимъ на страна кѫщитѣ, въ които се говори български и които спорадически сѫ распръснѫти между другитѣ, оставатъ новитѣ махали, населени съ чисти българе. Тѣзи махали тъй сѫ и записани въ статистиката (нуфусъ), защото не сѫ си изгубили още езика. Въ Варопа се говори гърцки; обаче нѣма сѣрянинъ, който да не знае български,

защото той е чаршийскиятъ езикъ, езикъ, съ който става зиманье-даванье. Гърцкиятъ езикъ се има на почетъ и модата го иска. За распространението на гърцкия езикъ сѫ помогнѫли тѣзи нѣща: училищата, които се спохаждатъ отъ 1700 ученика, а на́ймного дѣвическитѣ и женитбата. Погърчаньето е пуснѫло дълбоки корени; върви съ бързи крачки и съ зинѫли уста поглъща всичко, що му се испрѣчи: модата, училището и женитбата убиватъ българския езикъ. Още десетина години българскиятъ езикъ ще може да се задържи тамъ, дѣто се е запазилъ досега; подиръ вече всичко ще бѫде изгубено!

Между това, що иматъ гърцитѣ, и нашето сѫществува такава разлика, че и дума за сравнение не може да става. Ние далечъ нетрѣбва да си мислимъ, че можемъ да конкурираме съ гърцитѣ: за това би трѣбвало грамадни срѣдства и дълго врѣме. Едничкото, що можемъ да искаме, е да неставаме прѣдметъ на заслуженъ присмѣхъ — не отъ страна на гърцитѣ, но отъ страна на безпристрастнитѣ. Църква и училище трѣбва да имаме както прилича, или никакъ да ги нѣмаме. Българщината въ Сѣръ, централния градъ на една страна, която има 1,600.000 българско население, се прѣдставя отъ едно взаимно, четвокласно училище и единъ параклисъ. Училищата се спохаждатъ отъ 130 ученика съ 9 учителя. Помѣщението на училището е съвсѣмъ неудовлетворително.

Фанатизмътъ срѣщу българина и срѣщу всичко българско се намира въ своя апогей въ Сѣръ. Въ градъ, който праща прѣдставитель при коронацията на гърцкия наслѣдникъ; въ градъ, дѣто ставатъ тържествени молебни въ деня на царя Гьорги и подъ затаха на консула народътъ акламира „жито", въ такъвъ градъ на българина гледатъ като на мечка. На́ймного гърцитѣ немогѫтъ да смѣлѭтъ българинъ образованъ, и тѣхниятъ истънченъ мозъкъ се развълнува при подобна противоестествена мисъль; българинъ ученъ, — то би било чудовище! Зарадъ туй всѣкой образуванъ българинъ е гъркъ, който се е побългарилъ за интересъ! Фанатизмътъ срѣщу българетѣ се проповѣдва систематически. За да неотпадне духътъ, сегизъ-тогизъ се казватъ слова въ 23-тѣ сѣрски черкви: схизматици, еретици, — съ на́йчернитѣ бои се рисуватъ българетѣ. Четѫтъ се ана-

теми и отлжчвания срѣщу всѣкого, що си позволява да говори съ българинъ и да има сношения съ него. Найпрѣсната анатема е струпана надъ главитѣ на онѣзи нечестивци, които се осмѣлили да купжтъ свѣщи отъ българския параклисъ! О, християнство, — православие! . . . . Слѣдниятъ фактъ дава понятие, до дѣ може да отиде една гърцка митрополия. Прѣди двѣ години нѣщо умрѣлъ свещеникътъ на българския параклисъ от. Илия. Българетѣ нѣмайки гробища, потърсили да го погребжтъ въ общитѣ. Насъскани, махаленетѣ се дигнжли на тълпи и два деня прѣчили на погребението подъ прѣдлогъ, че тѣ недопускатъ да си осквернжтъ гробищата съ единъ схизматикъ. Едва слѣдъ два деня по правителствено распореждание допуснжли да се погребе мъртвецътъ. И кои били тѣ? Братя, българе! . . . .

Въ Сѣръ има още 24 турски училища: идадие (прогимназия), руждие (семинария), 11 медресета и взаимни училища. Идадието е ново училище, по програма сходно съ нашитѣ; спохаджда се отъ 45 ученика съ 4 учителя. Забѣлѣжителна е апатията, ако не отвращението, съ което гледа населението къмъ това училище. Има още и еврейско училище.

Числото на кжщитѣ въ Сѣръ е 3491 съ 1300 дукяна и 80 гостилници и ханища. Въ числото на кжщитѣ влизатъ и тъй наричанитѣ „чифлици", здания, въ които живѣжтъ подъ наемъ отъ 10 до 20 челяди. Жителитѣ се въскачатъ до 25,000 души. Повече отъ една третя, около 9000 сж турци; тѣ се увеличихж още повече отъ надошлитѣ бѣжанци (мухаджири), които образувахж цѣла махала вънъ отъ града. Останжлитѣ 16000 сж християне. Отъ тѣхъ 4200 си говоржтъ дома български; но сж гъркомани; остатъкътъ се смѣтатъ гърци. Има повече отъ сто челяди евреи, доста цигане въ отдѣлна махала вънъ отъ града.

Сѣрска каза.

Въ Сѣрската каза има 11,535 кжщи; съ града заедно. 14,993 кжщи съ 85,328 жители, 172 села и чифлици; (въ Салмането стоятъ 219 по погрѣшка). 96 села сж турски, 39 български, 20 гърцки, 2 цигански и 22 смѣсени. Всичкитѣ села въ казата се дѣлжтъ на 4 кола: Баница, Сармусакли, Ова и Джумая. Въ Сѣрската каза влиза и Нигритската нахия.

Баница колу.

Манастиръ Св. Иванъ Прѣдтеча (Маргаритъ) се намира на растояние 2 часа отъ града къмъ С.-И. надъ Бозъ-Дагъ; расположенъ въ долъ, който се протака до Броди. Съграденъ заедно съ митрополията и отъ сѫщия Ст. Душанъ, тоя манастиръ е твърдѣ хубавъ, а околностьта му обсадена съ маслини, кипариси и други дървета. Числото на калугеритѣ възлиза до 25; повечето сѫ распърснѫти по селата и имотитѣ на манастира. До манастира сѫ лѣтнитѣ кѫщи (вили) на мнозина богаташи сѣряне. Въ манастира има и едно отъ нáйстаритѣ гърцки училища. Запазилъ се е хрисовулътъ на Душана и други старини, които ми бѣ невъзможно да видѭ. Калугеритѣ не търпѭтъ името българинъ, а камо ли да му прѣдставѭтъ такъва светиня. Пѫтьтъ е стръменъ, тѣсенъ. Расправихѫ ми, че между хрисовулитѣ единъ билъ отъ Ив. Палеолога. Имало на гърцки житието на Стефана Душанъ съ изображение на челядьта му.

Лакосъ — малко селце на С. отъ манастира ¼ часъ. Понеже мѣстото е каменисто и нѣма земя за орань, жителитѣ се распърсватъ по ближнитѣ села за работа; повечето сѫ бѣдни дървари. Църкуватъ се въ манастира; училище нѣма; 25 кѫщи съ 175 д. жит. българе.

Горно-Броди, на С. отъ града 6 часа, на края на сѫщия долъ, въ който е расположенъ и мънастирътъ. Пѫтьтъ искривенъ и стръменъ, ту отъ едната страна, ту отъ другата; има два моста, отъ които пóголѣмиятъ се казва „Шейтанъ-кьопруси". Отъ тоя мостъ на З. пѫтьтъ става твърдѣ стръменъ по върха на планината Капакли; надолу пѫтьтъ е постланъ съ каменье до ханищата и самоковитѣ, единъ часъ нѣщо прѣдъ Броди.

Броди е паланка, расположена въ една котловина, образувана отъ клоноветѣ на Черна-Гора, Бозъ-дагъ и Бродската планина съ мѣстни имена: Углемъ, Шушорибекъ, Сминица, Бабина гора, обраснѫли съ гѫста гора — дѫбъ, букъ, лѣска, боръ, габеръ и хвойна. Отъ тѣзи хлъмове тече бистра ледена вода, която се набира въ потоцитѣ Раждевица и Мурева. Всичката вода отъ тая котловина се набира въ Панега, прѣди да е минѫла тя прѣзъ Елешкитѣ-

дупки. Земя за орань е твърдѣ малко, за това брождане сѫ принудени да отиватъ по околнитѣ села на работа. Планинската природа и нуждата е направила отъ брождане единъ отъ нáйпрѣдприимчивитѣ, изобрѣтателни и остроумни селяне. Вѫглярн и ножари сѫ нáймного. Мнозина сѫ рудокопци: искарватъ желѣзо отъ руда, която наносватъ суходолицитѣ. Рудата е магнетитъ; обработватъ ѭ въ твърдѣ оригинални пещи — „пехци“, съ твърдѣ интересенъ махенизъмъ. Шивачитѣ не сѫ малко. Единъ брожданинъ Никола Димковъ направилъ самичъкъ парна воденица; употрѣбилъ е три години, и подиръ ѭ продалъ за 22 хиляди гроша. Сѫщиятъ отишълъ въ Европа, изучилъ се машинистъ — и станѫлъ прочутъ майсторъ. Зидаритѣ отъ това село сѫ прочути; има таквизъ саморасли архитекти, които сѫ направили църкви, темпла, кѫщи за очудванье. Има двѣ църкви: поголѣмата Св. Димитъръ и Св. Богородица. Послѣдната е съградена прѣди 18 години; и въ двѣтѣ четѫтъ смѣсено: български и гърцки. Училища двѣ: гърцко съ единъ учитель и 40 ученика, и българско съ 2 учителя и пóвече отъ 120 ученика. Българското училище тая година се отвори отново съ „емиръ“ отъ Солунъ и тази е първата година, която проживѣ мирно. Населението въ тази паланка е чисто българско и расте твърдѣ бързо. Има отъ 1200 кѫщи нагорѣ съ 6000 и пóвече жители. Забѣлѣжителна е тая паланка и съ ожесточената борба, която се води между българска и гъркоманска партия — отъ трима-четире инаети българе. Прѣди три години въ Броди имало християнинъ мюдюринъ — сегашни върлъ гъркоманинъ.

Кѫщитѣ сѫ твърдѣ притиснѫти и като натрупани една възъ друга. Смѣтатъ ги до 1020 кѫщи само българе.

Баница, по пѫтя отъ Сѣръ за Броди, расположено въ единъ долъ, образуванъ отъ върховетѣ Ляля, Саригяръ и Капакли. Мѣстото бидейки каменисто, пóвечето жители слизатъ по полето за работа. Останѫлитѣ сѫ вѫглярн и кириджии. Църква Св. Богородица; пѣѭтъ гърцки, и училище съ 20 ученика, тъй сѫщо гърцко. 90 кѫщи съ население 450 души само българе.

Долно-Фращани, село на сѣверъ отъ Сѣръ 3½ часа, и на Ю.-З. отъ Баница. Сѫщото състояние. Църква Св. Бо-

гѣродица, чете се гърцки и български, съ гърцко училище съ 25 ученика. Кѫщи 60; жители 350 чисто българе.

Горно-Фращане, село 1/4 часъ на С.-И. отъ *Долно-Фращане.* Пѫтьтъ е сѫщо тъй стръменъ; сѫщото състояние на жителитѣ. Църква Св. Духъ, дѣто се чете смѣсено; гърцко училище съ 15 ученика. 60 кѫщи, всички българе.

Мертатово, село на Ю. отъ Фращане, отъ Сѣръ на 2 часа растояние. Расположено е надъ едно възвишение, до долъ. Пѫтьтъ отъ всѣкѫдѣ е стръменъ и каменистъ. Работена земя съвсѣмъ малко; сѣѭтъ пченка, фасуль. Слизатъ по полскитѣ села за работа. Пóвечето сѫ дърваре и скотовъдци. Църква Св. Димитъръ; чете се гърцки. Прѣди нѣколко години имало българско училище. Сега нѣма никакво. 80 кѫщи съ 400 души жители, всичкитѣ българе.

Метохъ, село на Ю. отъ Мертатово, отъ града около 1 часъ растояние. Сѫщото състояние и много пóлошо. Църква Св. Димитъръ, чете се гърцки. 40 кѫщи съ 200 души българе.

Ряховица, село на С. отъ града и на С.-И. отъ Мертатово. Сградено на единъ високъ върхъ, клонъ отъ Бозъ-дагъ. И това село е прочуто съ своя чисто планински въздухъ, съ студенитѣ си води. Поради здравия му климатъ мнозина си прѣкарватъ лѣтото тамъ. Земя за работа нѣма. Въ Ряховица има нѣколко фамилии власи овчаре; овчаре има тъй сѫщо и отъ българетѣ. Църква гърцка. Имало е гърцко училище; сега нѣма никакво. 80 кѫщи, 400 жители, чисто българе.

Дутли, малко селце на Ю.-З. отъ Ряховица. Въ това село има каменна църква, сградена по всѣка вѣроятность въ едно и сѫщо врѣме съ манастира Св. Иванъ и съ митрополията въ Сѣръ. Пѫть твърдѣ мѫченъ. Кѫщи 60, жители 300, само българе. Въ църквата четѫтъ гърцки.

Сармусакли-колъ.

Дервещане, чифликъ на манастира Св. Иванъ, 3/4 часъ на И. отъ Сѣръ при подножието на Бозъ-дагъ. Земя плодородна, пои се отъ рѣчицата Та-Яни. Прѣди нѣколко години жителитѣ му бѣхѫ постоянни; сега се набиратъ отъ околнитѣ села само лѣтѣ. 25 кѫщи, 125 души жители, българе. Има си гърцка църква.

Субашъ-кьой, на И. отъ Сѣръ 1 часъ, при политѣ на Бозъ-дагъ. Политѣ на Бозъ-дагъ надъ това село сѫ постлани съ богати лозя, гроздьето отъ които се распродава въ града или се прави на вино; полето подъ Субашъ-кьой между другитѣ произведения дава и тютюнъ срѣдно качество. 130 кѫщи, съ 650 души гърци.

Карли-кьой, на С.-И. отъ града до единъ върхъ отъ Бозъ-дагъ, който го отдѣля отъ мънастира Св. Иванъ. Жителитѣ си минуватъ само съ лозията, които сѫ тукъ много и даватъ удовлетворително вино; орна земя нѣма никакъ. Около селото сѫ наредени дълбоки ями, въ които напластяватъ снѣгове прѣзъ зимата, та ги продаватъ лѣтѣ въ Сѣръ. Има 45 кѫщи български и нѣколко влашки; власитѣ сѫ овчаре. Има и църква.

Дрѣново, село на Бозъ-дагъ, на растояние пòвече отъ 1 часъ на И. отъ Карли-кьой. Сѫщото мѣстòположение, както и въ това село, отъ което се раздѣля съ дълбоко трапище. Поминъкътъ на селянетѣ съставя гроздьето и продаваньето снѣгъ. Бѣдность извънъ мѣрка. Пѫтьтъ е твърдѣ лошъ и стръменъ. 25 кѫщи, 200 жители, само българе; има църква, въ която се чете по гърцки.

Мъгленъ, малко село надъ Бозъ-дагъ, на С.-И. отъ Сѣръ, подъ Дрѣново. Сѫщото състояние, както и въ горнитѣ двѣ села. 35 български кѫщи.

Везникъ, доста голѣмко село съ 110 кѫщи и 260 жители гърци. Расположено е при политѣ на Бозъ-дагъ на И. отъ града, на растояние отъ 1½ часъ. Пѫтьтъ отъ града за селото е правъ, равенъ; а отъ Мъгленъ и Дрѣново удоленъ и каменистъ. Околната часть на полето е твърдѣ плодородна и между друго дава добро качество тютюнъ и грозде. До Везникъ, малко на З. е и новиятъ манастиръ Св. Духъ, на прѣкрасно мѣстоположение, отъ дѣто се виждатъ всичкитѣ села по Сѣрското поле. Има гърцка църква и гърцко училище Св. Констандинъ.

Довища, голѣмо село на И. отъ Сѣръ при политѣ на Бозъ-дагъ. Пѫтьтъ 3 часа е добъръ и правъ. Жителитѣ на това село сѫ доста разбудени; нѣмайки достатъчно земя за обработванье, отиватъ по другитѣ села на работа. Въ Довище се обработватъ жита, грозде, памукъ и тютюнъ.

Има гърцка църква и гърцко училище. 230 кѫщи съ 1100 жители дърнаци.

Горна-Нуска, малко село на С.-И. отъ Довища; при политѣ на Бозъ-дагъ. То е прѣдѣлъ между Сѣрската и Зѫхненска каза. *Долна Нуска,* на равстояние отъ 1/4 часъ, принадлежи на Зѫхненската каза. Земя плодородна; искарва добъръ тютюнъ. Гърцка църква. 45 кѫщи, 200 жители. Всички християне, говорѭтъ турски безъ исключение.

Сармусакли, село 3 часа на Ю. отъ града, на пѫтя за Зиляхово и Драма; зарадъ това има ханища и нѣколко дюкяна. Прочутъ е тютюнътъ, който се ражда тукъ; може да се сравни дори съ нáйдоброто качество Ениджe-духани. Гърцка църква и училище. 125 кѫщи; 550 жители, всички дърнаци.

Тумба, послѣдно село отъ Сѣрската каза; на Ю.-И. отъ Сармусакли. Отъ това село до Сѣръ има около 4 часа; пѫтьтъ е добъръ, равенъ. Земята плодородна равнина за всичко. Въ Тумба, както и въ околнитѣ села тютюнътъ невърви. Църква, въ която се чете гърцки. Една малка часть е чифликъ на нѣкой си сѣрянинъ Сердаръ-оглу. Кѫщи 30; жители 150 дърнаци.

Вернаръ, село расположено почти до самото езеро Тахиносъ, на 1/4 часъ растояние. Намира се на единъ часъ пѫть на Ю.-И. отъ Тумба. Това село е чифликъ; ако и да има много земя и плодородна, тя пóвечето остая необработена поради нехайството на стопанина, та жителитѣ сѫ принудени да се отдаватъ на риболовство. Пѫтьтъ е добъръ, но става тинястъ зимѣ. 35 кѫщи, 170 души. Едни отъ жителитѣ сѫ българе, други дърнаци; точно не ми бѣ възможно да ги опрѣдѣлѭ.

Кешишлъкъ (Тумбица), чифликъ отъ мънастира Св. Иванъ, е на Ю.-И. отъ Сѣръ, на растояние нѣщо 2 1/2 часа. Земята изобилува съ всичко. Постояннитѣ жители сѫ твърдѣ малко; лѣтѣ дохождатъ мнозина отъ околнитѣ села и седѭтъ до като приберѫтъ берекета.

Бейлъкъ-махала, чифликъ на х. Тахиръ-бей, на Ю.-И. отъ Тумбица, 1 часъ. Селянетѣ работѭтъ земята на половина. Бейликъ-махала е до рѣката, за туй често страда отъ наводнения. Църква, въ която се служи по гърцки. 30 кѫщи съ 150 жители българе.

Какараска, на Ю.-И. отъ Бейликъ-махала, чифликъ отъ Тефикъ-бея. Църква гърцка. 26 кѫщи съ 150 жители българе. Пѫтьтъ равенъ, но на мѣста всѣкога блатистъ.

Ени-махала, чифликъ на Ю.-И. отъ горното село, на растояние около 4 часа отъ града. Това село е до сама Струма, та въ врѣме на наводнение плава надъ водата, като островъ. Нивята му сѫ твърдѣ плодовити. Кѫщи 45, съ 180 души българе. Въ църквата се чете по гърцки.

Салъ-махала, чифликъ, който принадлежи на мнозина; намира се на Ю.-И. отъ Сѣръ. Земя плодородна, както въ Ени-махала. 25 бълг. кѫщи; гърцка църква.

Кѫзъ-пикеси, на З. отъ Салъ-махала, чифликъ на Тахиръ-бея. Сѫщото състояние, както въ Ени-махала, кѫщи 20; българе 100 души.

Адата, на Ю.-И. отъ града 2 часа, близо до рѣката Та-Яни. Околното поле блатисто, но твърдѣ плодородно. Жителитѣ се ползуватъ на половина отъ житнитѣ произведения, 20 кѫщи, 100 жители българе.

Ново-село (Нихоръ), правителственъ чифликъ (махлюль) съ 40 кѫщи и 200 жители българе. Гърцка църква. Земята се пои отъ Та-Янската рѣка и е твърдѣ плодородна. Нихоръ (Ново село) е на Ю.-И. отъ Сѣръ, близу 3 часа, едно отъ найплодовититѣ села по цѣлото поле.

Ени чифликъ, чифликъ на Анаст. Чорапчи, сѣрянинъ, ½ часъ на С.-И. отъ Нихоръ; пѫтьтъ твърдѣ добъръ; сѫщото положение, както въ погорното село. Кѫщи 20; 90 жители българе.

Али-бей-кьой, на Ю.-И. отъ града, чифликъ на Ая-бей и Сулейманъ бей. Надъ селото има 7 воденици на послѣдния бей. Твърдѣ плодородна почва, но занемарена. 25 кѫщи; 20 български и 5 цигански.

Ова колу.

Вишенъ, на С.-З. отъ Сѣръ, чифликъ, който принадлежи на Зеки бея; 1 часъ растояние. Пѫтьтъ е равенъ; почва умѣрена. Прѣди стотина години това село било доста голѣмо. Има 2 църкви, подобрата е Св. Димитъръ. Кѫщи 30 съ 120 жители българе. Въ църквата се чете гърцки.

Ристосъ, чифликъ на Ада-бея сѣрянинъ, на З. отъ Вишенъ при politѣ на една вѣйка отъ Бродската планина.

Отъ Сѣръ пѫтьтъ е равенъ и държи нѣщо около 1 $^1/_2$ часъ. Расказва се, че това село било чифликъ на мънастира Маргаритъ. Кѫщи 30 само български. Гърцка църква Св. Гьорги.

Мелникичъ, на И. отъ Ристосъ 1 часъ, при политѣ на сѫщата вѣйка, както реченото село. Това село е чифликъ на сѣрянина Михалъ и се отличава съ църквата си и вилитѣ на притежателя. Земята като въ Ристосъ е отъ на́йдобритѣ; произвежда всичкитѣ жита, памукъ, сусамъ; само лозя невирѣѭтъ. Въ църквата Св. Архангелъ се чете гърцки. 90 кѫщи чисти българе.

Кула, правителственъ чифликъ (махлюль), расположенъ при политѣ на сѫщия клонъ отъ Бродската планина, къмъ С.-И. отъ града, 3 часа растояние. Нивята сѫ по полето и съвсѣмъ малко надъ селото. Църква, въ която се чете гърцки. 80 кѫщи съ 360 души чисти българе.

Елшанъ, полско село 4 часа на западъ отъ Сѣръ. Найплодородна почва; произвожда всичкитѣ видове произведения и тютюнъ. На З. отъ Елшанъ е „Коприва кьопруси“, мостъ на Струма. Пѫтьтъ минува прѣзъ блатисти мѣста, та мѫчно сѫ пѫтува зимно врѣме. Въ църквата Св. Петка се чете гърцки. 70 кѫщи само българе. Гърцко училище.

Чучулигово, на Ю.-И. отъ Елшани нѣщо $^3/_4$ часа пѫть. Въ срѣдъ поле, както горнето село. Има часть отъ нивята, чифликъ Нашикъ-бейовъ отъ Сѣръ. Църквата Св. Атанасъ е гъркоманска. Кѫщи 50 български.

Неолинъ, чифликъ на множина, „на́йголѣмата часть е на Парита“, нѣщо $^1/_2$ часъ на Ю.-И. отъ Чучулигово. Сѫщата почва. Кѫщи 30, български.

Топалъ-ова, ново село отъ 7 години насамъ, расположено до моста на Струма и населено само отъ мухаджири и черкези. Всичкитѣ речи кѫщи сѫ колиби. По́вечето отъ бѣжанцитѣ сѫ колари; прѣнасятъ стока отъ Сѣръ въ Солунъ и обратно. 40 кѫщи.

Просеникъ, $2^1/_2$ часа на З. отъ Сѣръ; пѫть равенъ, но блатистъ. Една часть отъ земята е чифликъ на много притежатели. Нова гъркоманска църква св. Гьорги съ хубава звънарница; гърцко училище съ 45 ученика. 70 кѫщи, български.

Календра, чифликъ на Ю.-И. отъ Просеникъ, на 1 часъ отъ него и два часа отъ града, 45 кѫщи, български.

Хумондосъ, чифликъ на х. Думба и Ингилизъ бей; на Ю.-З. отъ Сѣръ 1 часъ. Почва твърдѣ плодородна, но зато пъкъ често въ врѣме на голѣми наводнения и съвършено ялова. 40 кжщи, български.

Кавакли, чифликъ на х. Зеки бея, както и Вишенъ. Кавакли е нáйплодородното село по цѣло поле; пространна земя за орань, градини, ливади, кошари за овци. Намира се на З. отъ града ½ часъ. 50 кжщи, български.

Джами-махала, на Ю. отъ Кавакли до Струма, 3 часа до Сѣръ; въ врѣме на много вода плава като островъ. Почвата е прѣкрасна, но често страда отъ наводнения. Пжтьтъ равенъ, но всѣкога тинѣстъ. 26 кжщи, български.

Камила, при дѣсния брѣгъ на Струма, на сжщия редъ както споменжтото село. Сжщото състояние, поради сжщитѣ причини. На Ю. отъ Сѣръ и на С.-З. отъ Джами-махала 1 часъ. 25 кжщи; гърцка църква. Насрѣща се виждатъ развалинитѣ отъ друго село, Горна Камила, което разрушила рѣката.

Агова-махала, чифликъ на сѣрския докторъ Атанасаки. на Ю.-З. отъ града близу 3 часа. Ако и да е до рѣката и при сжщитѣ условия, както горнитѣ два чифлика, но съ усилията на притежателя Агова-махала много надминува съсѣднитѣ си села. 30 кжщи.

Кумаргия, на С.-З. отъ Агова-махала, на едно растояние пóмалко отъ 1 часъ. Расположено е сжщо тъй при дѣсния брѣгъ отъ Струма. На И. отъ селото се простира гжста гора на 1 часъ растояние. Пжтьтъ е сжщиятъ: равенъ, но тинѣстъ. 60 кжщи, юруци.

Долно Караджа-кьой, чифликъ ½ часъ на С.-З. отъ Кумаргия, до дѣсния брѣгъ на Струма. Караджа-кьой принадлежи на Арпаджията и Рифатъ ефенди. Отъ другата страна на Струма, насрѣща е *Горно Караджа-кьой*. 35 кжщи. българе. Гърцка черква.

Ени-кьой, на Ю.-З. отъ Сѣръ ½ часъ до рѣката. Прѣзъ това село минува шосето за Солунъ. Има 45 кжщи, 50 души българе, а остатъкътъ турци.

Нигритска нахия.

Нигрита е паланка на Ю.-З. отъ Сѣръ 4½—5 часа; отъ Струма има нѣщо около 1½ часъ. Старата Нигрита била

ι друго мѣсто, което днесь се нарича Палибхори (Старо-
·ло). Днешното и́ положение е много пóцентрално и пóсгодно.
ри Палибхори сж запазени останки отъ стѣни и каменни
гради. Прѣданието расправя за начина, по който се опу-
гошила Нигрита, и какъ жителитѣ испобѣгали, та се за-
елили въ онова мѣсто, дѣто сега е градътъ. Нигрита бѣше
ентраленъ пунктъ, дѣто се кръстосвахж пжтищата за Св.
'ора, Солунъ, Сѣръ и други мѣста. Слѣдъ направата на
посето изгуби доста въ това отношение. Тази паланка е
ѣдалище на мюдюринъ, който управлява нахията.

Главното занятие на жителитѣ съставя тъканьето
„аладжи", които се распродаватъ по цѣла Македония. За-
наятчиитѣ, които изработватъ тѣзи платове, около 1800
год. се прѣселили отъ нѣкои олимпийски села, та прѣ-
садили занаята въ Нигрита. Упражняватъ се и други за-
наяти. Отъ нѣколко години насамъ мнозина се прѣдадохж
на бубитѣ; има и шарлаганджийница. Въ сжбота става па-
заръ. Има 2 гърцки църкви и добрѣ уредени гърцки учи-
лища, мжжко и женско. Прѣди 15 години Нигритскитѣ
учебни заведения били прочути въ околията. Въ тази па-
ланка и речи въ всичкитѣ околни села гърцкиятъ въ Сѣръ
консулъ направо си назначава учителитѣ. Къмъ И. 1 часъ
отъ паланката има лѣковита минерална вода. Кой е съста-
вътъ на тѣзи горещи води, немогж каза; но че сж сул-
фурни, е явно отъ миризмата. Въ тѣзи води, които не сж
никакъ запазени, е една тиня, дѣто едва могжтъ да се тър-
калятъ два бивола; нáймного се лѣкуватъ болни отъ ревма-
тизъмъ. Въ Нигрита има около 600 кжщи, всичкитѣ гърцки.

Сжрпа, на С.-З. отъ Нигрита, растояние пóмалко отъ
1/4 часъ и раздѣлено само съ едно трапище. Сжрпа може
да се счита като махала отъ Нигрита. Жителитѣ си иматъ
дюкянитѣ въ Нигрита. Поминъкъ и състояние — сжщитѣ.
150 кжщи, гърцки; църква и мжжко училище.

Чирпища, на С.-З. отъ Нигрита, при подножието на
Бешишката планина, на растояние 1/2 часъ. Това село нѣ-
когажъ въ цъвтещо състояние, сега е отпаднжло съвсѣмъ:
жителитѣ сж задължени до уши. До Чирпища се виждатъ
развалини отъ стари стѣни отъ незвѣстна епоха. 120 кжщи,
половината турци и половината християне — гърци. Иматъ
си църква.

*

Негославъ, населено отъ турци и гърци, 4 часа на Ю.-З. отъ Сѣръ, 1 часъ отъ Чурпища. Пѫтьтъ е равенъ и добъръ лѣтѣ; зимѣ неструва. Негославъ е расположенъ при политѣ на планината; произвежда всичкитѣ хлѣбни растения и всѣкакви овощия, които се распродаватъ по Сѣръ и Солунъ. Гърцка църква; 20 кѫщи турци, 25 гърци и 20 българе.

Суха-Баня (Ксилотро), село на С.-З. отъ Негославъ, на растояние $^1/_2$ часъ. Пѫтьтъ е сѫщия; тукъ си иматъ чифлици Тахиръ ага и Ахметъ ага отъ Сѣръ. Гърцка църква. 60 кѫщи гърци; има и нѣколко черкески кѫщи.

Гудели, село до Струма, на С.-З. отъ Суха-баня. Отъ Сѣръ до Гудели $3^1/_2$ часа. Зимѣ го залива рѣката, та пѫтьтъ става твърдѣ мѫченъ. 50 кѫщи само българе.

Апидия, село 4 ч. на Ю.-З. отъ Сѣръ. Тукъ си има чифликъ х. Ахметъ-ага. Почва доста плодородна. Гърцка църква. 50 кѫщи гърци и 9 цигански.

Абдамалъ, село расположено въ поле, около 4 часа на З. отъ Сѣръ. Часть отъ земята е чифликъ на Али-бея. Нѣкога жителитѣ на това село сѫ живѣли въ изобилие; сега сѫ въ крайна бѣдность. Гърцка църква; 70 кѫщи гърци и нѣколко турски.

Копачъ, село на 4 часа къмъ Ю.-З. отъ града при подножието на планината. Плодородна почва въ всичко, и въ вкусни овощия; излизатъ много добри любеници и пъпеши. Ближната суходолица, която се спуска отъ планината, прави не малко пакости по нивята. Гърцка църква; 70 кѫщи българе.

Мерянъ, чифликъ на братия Конту, богаташи гърци отъ Сѣръ. Расположено е на полето $^3/_4$ часа на С. отъ Копача. Отличава се съ каменни амбари, хубави вили и великолѣпна гърцка църква. Почва твърдѣ плодородна. Има и гърцко училище. 50 кѫщи, българе.

Димитричъ, 1 часъ на Ю.-З. отъ Мерянъ; земя — равнище, съ много овощни дървета. Въ това село мнозина си иматъ чифлици. Пѫтьтъ е равенъ, но труденъ зимѣ; 120 кѫщи: 70 гърцки и 50 български. Има още и двадесетина турски кѫщи.

Турбешъ, чифликъ на Стерия Дуру, на З. отъ града до 5 часа. Расположено е при подножието на планината не

далечъ отъ Струма. Земя за работа съвсѣмъ малко въ полето. 30 кѫщи, българе; гърцка църква.

Драгошъ, чифликъ близу до Струма. Отъ Турбешъ на С.-З. 1 часъ. Сѫщото състояние; 25 български кѫщи.

Коприва, чифликъ на мнозина притежатели, въ никакво състояние. Това село е на З. отъ Сѣръ, на планина, клонъ отъ Круша. Има доста грънчаре. Църква, въ която четѫтъ гърцки. 45 български кѫщи.

Равна, политически непринадлежи на Сѣрската каза; черковно то влиза въ Сѣрската епархия. Голѣмо село на Круша планина; вижда се отъ пѫтя Солунъ — Сѣръ. Наоколо много юручки села (махали).

Фетокъ, село на С.-И. отъ Нигрита, до Струма, която прави пакости въ врѣме на порои и дъждове. Фетокъ е чифликъ на мнозина, на растояние 4½ часа отъ Сѣръ. 30 кѫщи българе; 20 цигане.

Абдула-махала, расположено на дѣсния брѣгъ на Струма, 4½ часа на Ю.-З. отъ Сѣръ, чифликъ на Солунския Изетъ-бей. Пѫть твърдѣ мѫченъ. 20 кѫщи цигански жители и 10 български.

Байрактаръ-махала, чифликъ на Измаилъ-бея; сѫщо тъй край дѣсния брѣгъ на Струма. Отъ Абдула-махала се намира на И. на 1 часъ растояние. Пѫтьтъ е сѫщиятъ. 70 кѫщи цигански и 20 български.

Георгула, село на С.-И. отъ Нигрита до 1 часъ; тукъ сѫ и споменѫтитѣ минерални води. Георгула е чифликъ на Н. Михаилъ, който го подарилъ на общественитѣ заведения, училище и болница въ града.

Секафче, на З. отъ Сѣръ 4½ часа, до рѣката. Земя блатиста, но твърдѣ плодородна въ памукъ, сусамъ. Пѫтьтъ мѫченъ въ дъжделиво врѣме. Гърцка църква. 40 кѫщи българе.

Орлякъ, на З. отъ Сѣкавче, при подножието на планината Круша. Стариятъ пѫть за Солунъ вървѣлъ прѣзъ това село; сега шосето го забикаля. Тукъ има ханища за пѫтници. Въ Орлякъ имало фабрика за буби, сега затворена. Една часть е чифликъ на солунчанина Керимъ ефенди. Църква, въ която се чете гърцки. Сѣрскиятъ силогосъ напослѣдъкъ обърнѫлъ сериозно внимание върху това важно село: подържа 1 учителка. 70 кѫщи, българе. Има и турци.

Макешъ, при полите на Круша, на З. отъ Димитричъ, $^{3}/_{4}$ часа. Прочуто по найдобро качество сусамъ; 30 кѫщи, българе; има и турски.

Троица, чифликъ на Мехметъ Арнаутъ бея, на Ю.-З. отъ Сѣръ при подножието на сѫщата планина. Отъ Турбешъ до Троица има по̀малко отъ единъ часъ, отъ Сѣръ 5 часа.

Хункосъ, село на И. отъ Нигрита, на растояние 5 часа отъ Сѣръ до планината. Произвожда добро грозде и удовлетворително вино. 120 кѫщи гърци.

Жервохоръ, село нѣкогажъ цъвтещо; сега прѣдставя развалини; на И. отъ Хункосъ $^{1}/_{4}$ часъ. 10 гърцки кѫщи.

Сайта, село тъй сѫщо растурено, на Ю.-И. отъ Жервохоръ. Расположено е на върхъ планината, та поради това малко орна земя притежава. Повечето жители сѫ овчаре по планината. Отъ Сайта до Сѣръ 10 часа, до Жервохоръ 3 часа близу. Пѫтьтъ е твърдѣ каменистъ, тѣсенъ и блатистъ. Гърцка църква и 40 гърцки кѫщи.

Стефания, село въ оттатъшната страна на Бешишката планина, на Ю.-И. отъ Сѣръ. Мѣстоположение хубаво, но твърдѣ нездраво по причина на близкото блато. Жителитѣ главно се занимаватъ съ дърводѣлство. Отъ Стефания до Сѣръ прѣзъ планината има 13 часа; прѣзъ полето и Еникьойскитѣ тѣснини цѣли 15 часа; до Сайта има 3 часа. 60 гърцки кѫщи; църква.

Масларъ, часть отъ това село е чифликъ на солунския бей Инезъ. Намира се на И. отъ Стефания. Сѫщото растояние, както до Стефания; 40 кѫщи гърци. Църква.

Вряста, чифликъ на неврокопчанина Мехмедъ бея при подножието на Бешишката планина. Отъ Масларъ 2 часа къмъ Ю.-И.; отъ Сѣръ прѣзъ Ени-кьойския проходъ 14 часа.

Селата Вряста, Масларъ, Стефания се казватъ „мадемски" села. Това название имъ останѫло отъ сребърнитѣ рудници, що се разработвали тукъ. Граждански сѫ подъ Лагадинската каза; жителитѣ сѫ всички гърци, земледѣлци: обработватъ близкото край морето поле.

Долно-Крушово, село расположено надъ единъ баиръ при Орфанския заливъ. Отъ Сѣръ на Ю. 10 часа; отъ Вряста на С.-И. 4 часа. Мѣстоположението на Долно Крушово е

отъ прѣкраснитѣ; отъ тукъ се вижда морето, цѣлото Сѣрско поле и езерото Тахиносъ. Къмъ Ю.-И. е манастирчето св. Димитъръ, светогорски метохъ. 30 кѫщи, гърци; гърцка църква.

Горно-Крушово, село на сѫщото мѣсто, $^1/_4$ часъ пó на С.-И. отъ Долно-Крушово, пѫть и състояние сѫщото. На край отъ селото е църквата, сградена надъ развалини отъ древни стѣни. 45 кѫщи, гърци.

Кастри, село на С.-З. отъ Горно-Крушово 1 часъ; сградено на Бешишката гора, $9^1/_2$ часа пѫть. До това село е прочутата църква Св. Архангелъ, която се слави съ чудотворната си икона. 20 кѫщи.

Айдонóхори, село доста голѣмко на С.-З. отъ Кастри. Малко земя, но отлично обработена. Селянетѣ лѣтѣ се распърсватъ по околнитѣ полски села за работа. Отъ Сѣръ до Айдонóхори 9 часа; отъ Кастри 1 часъ. До селото е и новото манастирче св. Иванъ, въздигнѫто едвамъ прѣди 15 години. Тукъ се нáмира и група отъ мраморъ, която прѣдставя двама атлети. 120 кѫщи, отъ които 70 български, а останѫлитѣ турски.

Кучосъ, 9 часа на Ю. отъ Сѣръ; на С.-И. отъ Айдонóхори. Земя равна и плодородна; пѫтьтъ отъ Сѣръ сѫщо тъй е твърдѣ равенъ. Въ Касрикъ има чифликъ и метохъ отъ Светогорския манастиръ Култумустяну. 80 кѫщи: 50 гърцки и 30 български. Гърцка църква.

Стара баня (Палиотросъ), село на С.-З. отъ Кучосъ, 8 часа отъ Сѣръ; тукъ има чифликъ К. Чекесаръ. Почва твърдѣ добра. Гърцка църква. 30 кѫщи гърци, 50 турци.

Ниверо, чифликъ на светогорския манастиръ Иверъ; $8^1/_2$ часа на Ю.-И. отъ Сѣръ: 12 гърцки кѫщи, 8 български. Гърцка църква.

Тахиносъ, расположено при едноименното езеро. Отъ Сѣръ на Ю.-И. $6^1/_2$ часа. Околното поле ако и да прѣдставя найдобра почва за оранье, занемарено е. На селянетѣ пóлесно е да се занимаватъ съ риболовство и за това всички сѫ прѣдадени на ловенье. Гърцка църква и училище. 120 кѫщи гърци.

Джинджасъ, 1 часъ на Ю.-З. отъ Тахиносъ; 6 часа отъ Сѣръ. Поминъкъ на жителитѣ сѫщиятъ, както въ Тахиносъ. Пѫтьтъ равенъ и правъ. 90 кѫщи карагуни. Гърцка църква.

Ежово, нѣскоро паланка, отколкото село, расположено 1 часъ на Ю.-И. отъ Тахиносъ и $7^{1}/_{2}$ часа далечъ отъ Сѣръ. Въ това село става пазаръ всѣкой вторникъ; има чаршия съ много ханища и дюкяни. 60 български кжщи и 60 гръцки. Църква гръцка и училище.

Амуръ-бегъ. село токо-речи на върхъ Бешишката планина, съ хладна вода и гжста гора. Намира се на Ю.-И. отъ Ежово $^{3}/_{4}$ часа; отъ Сѣръ 8 часа. Пжтьтъ щомъ доближишъ до селото става труденъ и стръменъ. Нѣмайки земя за работа, селянетѣ се пръскатъ по околнитѣ села. 30 кжщи гърци. — *Чаязи*, пристанище на Егейско море при едноименния заливъ. Има само складове за стока. 12 часа до Сѣръ.

Джума колу.

Джумая. *Баракли* или *Долна-Джумая* е паланка на З. отъ Сѣръ, 4 часа растояние. Лежи въ съвсѣмъ равно и твърдѣ плодородно поле. Струма носи налей и всѣка година периодически го наводнява. Поради испаренията, които излизатъ отъ Бутковското езеро и отъ околнитѣ блата, климатътъ наоколо не е никакъ здравъ. Прѣди 60 години Джумая била чифликъ отъ 25 кжщи; оттогазъ взела да расте твърдѣ бързо; сега наброява до 1000 кжщи съ 8000 жители. Заедно съ това и търговията взела да напрѣдва отъ день на день. Това накарало да притекжтъ много власи, които броjжтъ до 150 кжщи. До прѣди нѣколко години Джумая политически била подъ Сѣръ и подъ Валовища. Подъ Сѣръ била *влашката* махала, сѣверната; подъ Валовица била българската, южната. Двѣтѣ махали сж раздѣлени чрѣзъ една доста широка улица, която прѣсича градеца надлъжъ. Макаръ и да е чисто български този градецъ, българщината се намира въ съвсѣмъ незавидно положение. Едва се подържа едно взаимно училище съ 60 ученика. Гърцитѣ наопаки си иматъ четворокласно и взаимно училище съ 545 ученика; иматъ и дѣвическо училище съ 160 ученика. Учители и учителки сж 12. Взаимнитѣ гръцки училища иматъ доходъ 150 л. т. на година отъ единъ капиталъ 1000 л. т., посветенъ отъ гражданина влахъ Папульо.

Мантаръ. чифликъ на С.-З. отъ Джумая, $2^{1}/_{2}$ часа. Принадлежи на х. Лазови и е до самото Бутковско езеро откъмъ

источна страна. Земледѣлци и рибари. 10 български кѫщи и 10 цигански.

Бахтиаро, село на З. отъ Джумая 2½ часа; до езерото има едва ½ часъ. Струма прави чести наводнения, донася утайка и прави земята една отъ нáйплодороднитѣ. По край езерото и Струма има гѫстъ лѣсъ. Занимаватъ се съ риболовство и земледѣлие. Църква Св. Илия; четѫтъ гърцки. Има само училищно здание. 60 кѫщи чисти българе.

Голѣма-махала, чифликъ на Акифъ-бея на С.-З. отъ Джумая 2 часа. Почва изредна, която дава нáй-добро качество кукурузъ. Църква Св. Богородица, чете се гърцки; училище сѫщо тъй гърцко съ 15 ученика. 60 кѫщи български и 10 цигански.

Мръслю, на И. отъ Голѣма-махала пóмалко отъ ½ часъ. Чифликъ на Исмаилъ-бея отъ Сѣръ. Земя еднаква съ околнитѣ села. 70 кѫщи български и 20 цигански.

Порлида, малко селце, 1½ ч. до Джумая, на З. до Струма. Отъ пакоститѣ на рѣката селянетѣ сѫ принудени да се изселяватъ, тъй че за сега сѫ останѫли само 15 кѫщи българе. Чифликъ. Равнището, въ което сѫ расположени горнитѣ 4 села се казва „Прокопанско поле“, и е едно отъ нáйплодороднитѣ. Струма изобилно го пои и често си мѣнява дори матката. На Ю. е орманътъ, гѫстъ съ вѣковни върби и тинѣсти блата, тъй че климатътъ е нездравъ и подържа всѣкакви миазми. Въ ормана има много диви свини, язовецъ, чакали; развъждатъ още по краищата и питомни свинье.

Борсукъ, чифликъ, часть отъ който принадлежи на х. Ахметъ ефенди; 2 часа на З. отъ Джумая. Излизатъ прочути дини; 60 кѫщи българе.

Хазнатаръ-махала, чифликъ на една сѣрска бейска кѫща; на И. отъ Бурсукъ ½ часъ. Църква Св. Богородица; четѫтъ гърцки. 50 български кѫщи и 10 цигански. Училище гърцко съ 30 ученика.

Али-паша, чифликъ на Паришъ Андонаки отъ Сѣръ; до Джумая ¾ часа; пѫть равенъ. Земя плодородна до нѣмай-кѫдѣ. Черкуватъ се въ Хазнатаръ.

Ени-махала, чифликъ на сѣрянина Бади на Ю.-З. отъ Джумая 2½ часа; малко селце отъ 7 кѫщи българе.

Ирни-кьой, старото му българско название *Едно-кукьово,* голѣмко село на С. отъ Баракли Джумая; произвожда нáй-

добра пшеница и лозья. Кѫщи 40 български, 40 турски, 15 черкески и 150 цигански.

Орманли, 1/2 часъ на Ю. отъ Джумая. Всички земледѣлци; земята дава освѣнъ жита и добро качество памукъ и малко тютюнъ. 12 български кѫщи, 90 турски, 40 черкески и 30 цигански.

Бутково, на З. отъ Джумая 4 часа; на Ю. отъ Порой. Жителитѣ се занимаватъ нáйглавно съ риболовство; расположено е на западния брѣгъ на едноименно езеро. Църква, въ която четѫтъ гърцки; гърцко училище съ 10-на ученици. 100 кѫщи турски, 50 черкески, 25 цигански и 40 български. Орѫдията, които употрѣбяватъ за ловенье, сѫ *канджа,* — голѣма вѫдица; *сапкънъ* — копие до 5 метра дълго съ бодли на края; и *мрѣжи* — грипъ, даулъ.

Ложища, село край Круша планина на растояние 6 часа на Ю.-З. отъ Порой. Искарва добъръ тютюнъ. 80 кѫщи турски и 30 цигански.

Чали-махале, селце на И. отъ Ложища съ 40 турски и 5 цигански кѫщи. Нивя по планината и по полето.

Кайли, расположено на политѣ на Круша, близу до източния брѣгъ на Бутковското езеро. Намира се на Ю.-З. отъ Джумая 3 1/2 часа. 120 турски кѫщи и 10 цигански.

Къмъ Сѣрската каза се отнасятъ сѫщо тъй и пóвече отъ 20 села конярски, расположени при подножието и политѣ на Круша, а нѣкои по Лаханската планина — тамъ, дѣто се съединяватъ Бешикъ и Круша. Мень не ми станѫ възможно да приберѫ подробности за живота, поминъка и число на жителитѣ по тѣзи планински мѣста. Ето само що научихъ отъ единъ старъ бей.

Всички сѫ юруци отъ Азия и се казватъ „фетишанъ" — чеда на завоевателя. При завоеванието тѣ сами си избрали тѣзи високи мѣста, мислейки, че е унижение за тѣхъ да слѣзѫтъ по полето и да се занимаватъ съ полска работа, прилична само на раята. При това учениятъ улема притури, че тѣ нарочно се заселили тамъ за да пазѭтъ страната отъ нахлуванье. Въ послѣдното виждамъ твърдѣ благоразумна стратегическа мѣрка.

Юручки и Конярски села сѫ распърснѫти на махали и по Бродската планина (Кали) надъ Сѣръ. Главниятъ имъ поминъкъ е скотовъдството.

Тузчели, на З. отъ Джумая, оттатъкъ Струма до езерото. Почва богата; мѣстоположение на равно поле, което напоява съ своитѣ изливания Струма. Околното поле, което сѫщо тъй се казва „Тузчели“, страда много отъ наводнения: Струма често мѣнява матката си, та прави опустошения. 70 кѫщи само турски. И името на селото е турско и значи „Солно“ ето защо. Едно мѣстно прѣдание расправя, какъ въ „врѣме оно“ до тукъ било морето, та селото било до брѣга и искарвало соль. И сега показватъ на единъ вѣковенъ дѫбъ, на който има желѣзна халка; о неѭ вързвали корабитѣ. Това прѣдание прѣдавамъ само за любопитство. Нáйвѣроятно тълкуванье, що може да му се даде, е, че въ неотколѣшно врѣме тукъ сѫ добивали нѣкакъ соль.

Старошово, чифликъ на Сари-бея отъ Солунъ; $^1/_2$ часъ до селото Бутково, 3 часа на Ю. отъ Порой. Гърцка църква; ново училищно здание, въ което учѫтъ смѣсено. 70 кѫщи българе земледѣлци.

Дели-асанъ, на растояние $^1/_4$ часъ до Старошово, на подножието отъ Круша; чифликъ на поройчанина Эминъ-бея. 20 кѫщи турци, 30 българе и 10 цигане.

Чаиръ-махала, на И. отъ Старошово $^1/_2$ часъ; турско село съ 40 кѫщи.

Джума-махала, чифликъ на сѣрския чорбаджия Андонаки Паришъ, между Бутково и Порой; равно мѣсто. 60 кѫщи турци и 40 българе.

Демиръ-Хисарска каза.

Демиръ-Хисарската (Валовишка) каза захваща долината на Бѣлица (притокъ отъ Струма между Пиринъ и Бродската планина) и часть отъ Сѣрското поле. Въ цѣлата каза има по селата 8100 кѫщи. Околията се дѣли на три кола: Поройски, по подножията на Бѣласица, Тимурджи по Бѣлица и Ова-колъ по полето.

Градътъ *Валовища* (Демиръ-Хисаръ) се пада на С.-З. отъ Сѣръ на растояние $4^1/_2$ часа. Той е сграденъ на ридъ и отъ двата брѣга на рѣка Бѣлица, която въ самия градъ минува прѣзъ твърдѣ високи и скалисти тѣснини. Двѣтѣ части на града сѫ съединени съ високъ каменень мостъ. Въ южната часть живѣѭтъ турци; въ сѣверната махала живѣѭтъ власи и българе; тукъ сградитѣ сѫ пóхубави, пóспретни.

Откъмъ южната страна, отвѣсно надъ брѣга се издига гранитна стѣна до 100 м. висока. Надъ нея има развалини отъ древна крѣпость „хисаръ". Нѣкои мѣстни жители ми сж расправяли, че тукъ нѣкога се бранилъ български царъ. Щомъ влѣзешъ въ града, откъмъ източната страна има двѣ врати, приковани и издълбани въ камъка. Тѣ водили въ пространни подруми и пещери. Има и остатъци отъ църква, която се распознава. Въ Вароша се запазила и една кула.

Подъ хисара сж наредени многобройни *табакхани.* Тоя занаятъ нѣкогажъ цъвтѣлъ тукъ; сега е отпаднжлъ. Въ търговско отношение Валовища е важенъ само съ пазаря за околията. Въ града броятъ до 1100 кжщи; между тѣхъ 600 тур. и 500 български; власи има само 50 кжщи. Ако и да нѣма нито единъ гъркъ въ този градъ, той нѣма българско училище. Власитѣ сж взели всичко; тѣ се гърчеятъ и водятъ простото българско население. Само че Валовища не е до тамъ погърченъ, както Сѣръ и Мелникъ; тукъ поне се запазилъ българскиятъ езикъ. Но гърцкитѣ училища работятъ неуморно. Въ града гърцитѣ подържатъ 2 мжжки училища и едно дѣвическо съ 184 ученика.

Германъ, село на растояние $^3/_4$ ч. къмъ С.-И. отъ Валовища. Планинисто мѣсто; нѣколко градини съ овощия и нивя по Бѣлица. Въ черквата и училището четжтъ смѣсено; има до 40 ученика. 60 кжщи българе.

Радово, единъ часъ на С.-З. отъ Валовища. Камениста почва и баири. Главното занятие на жителитѣ състои въ направата на каменни мелнички, които се распращатъ дори въ Драмско. Малко жители и земледѣлци. Гърцка църква; въ училището, което спохождатъ 20 ученика, учжтъ по нѣкоя книга и български. 50 кжщи само българе.

Пулово, расположено на $^1/_4$ ч. на З. отъ Радово; чифликъ на много притежатели; $^3/_4$ ч. до дѣсния брѣгъ на Струма. Поле твърдѣ плодородно. Занимаватъ се още и съ скотоводство. До самото Пулово, на $^1/_2$ часъ до Струма сж Валовишкитѣ минерални бани, около които 7—8 стаички за болнитѣ и една градинка. Въ Пулово нѣма ни черква, ни училище. Селянетѣ сж само българе, до 15 кжщи.

Елешница, на И. отъ Валовища, при лѣвия брѣгъ на Бѣлица, при политѣ на Бродската планина. Отъ Валовища до Елешница $1^1/_2$ часъ пжть, стръменъ и особно каменистъ

отъ Дервента насамъ. Земледѣлци скотовъдци. Прочути череши. Една черква, въ която четѫтъ и български. 45 кѫщи българе.

Кара-ташъ се наричатъ тритѣ села — Кара-ташъ махала, Буюкъ-махала и Умарли-махала, твърдѣ близки едно до друго. Разположени сѫ при политѣ на Сенгелската планина, $2^1/_2$ часа къмъ З. отъ Валовища. Твърдѣ бѣдни; малко земледѣлци; останѫлитѣ сѫ дървари по Крушово и Демиръ-Хисаръ. Населението сѫ чисти коняри. Въ Кара-ташъ 25 кѫщи, въ Буюкъ-махала 40, и въ Умарли 9.

Цървища, на С.-И. отъ Вдовища 3 часа, при политѣ на Лялята. Селянетѣ живѣѭтъ охолно. Ражда се твърдѣ хубава пченица. Въ цырквата и училището четѫтъ смѣсено; има 10-на ученика. Кѫщитѣ сѫ на брой 100.

Крушово, по сѫщата посока на С.-И. отъ Демиръ-хисаръ 4 часа. Расположено на полянка близу до Бѣлица. Пѫтьтъ удовлетворителенъ. Пóвечето сѫ земледѣлци; почва доста плодородна. Искарва нáймного и нáйдобро качество мисиръ. Тютюнъ се сѣе, нáйдобриятъ по цѣло Демиръ-Хисарско; лозья, отъ които вино се распродава по Неврокопско. 3 цыркви; богослужението на български. Въ това голѣмо село за сега училице нѣма. 425 кѫщи, между които само 8 турски.

Кърчово, $^3/_4$ часа отъ Крушово; при подножието на Цървилово, клонъ отъ Лялята. Понеже почвата е камениста, селянетѣ нáймного се занимаватъ съ скотовъдство; има и вѫгляре. Въ това село и въ Крушово около 8 кѫщи и днесь се занимаватъ съ добиванье желѣзо. Църква и училище български; до 50 ученика съ 1 учитель. 180 български кѫщи. Въ това село при цырквата Св. Атанасъ е намѣренъ надписъ, помѣстенъ въ притурката подъ No. 15.

Голешово, расположено при политѣ на Али-Ботушъ планина, 7 часа отъ Валовища къмъ С.-И. Пóвечето овчаре, козаре; почва планиниста и неплодородна; ражда се само ръжъ и пченка. Отъ боровата гора приготвятъ вѫглища, които се специялно употрѣбяватъ за топенье желѣзна руда. Цырква и училище съ 60 ученика; четѫтъ по грыцки, а понѣкога и български. 170 кѫщи.

Бѣлово, по сѫщата посока 1 часъ нѣщо отъ Голешово. Планинско мѣсто; главното занятие скотовъдство. Въ това

село има и единъ самоковъ. Въ църквата четжтъ по български; има и смѣсено училище съ 40 ученика. 120 кжщи българе.

Храсна, 1 часъ близко до Бѣлово, при политѣ на Пиринъ. Вжгляре, овчаре и малцина земледѣлци. Църква и училище; учжтъ по двата езика (гърцки и български); до 18 ученика. 110 кжщи.

Пиринъ, 2 часа на С. отъ Храсна; при двата брѣга на Бистрица. Почва само планиниста, която образува долище отъ двѣтѣ паралелни билá на Пиринъ. Дърводѣлци, вжгляре и желѣзари; има 2 самокова; рудата се докарва отъ Тарлинъ и Крушово. Отъ жито става само ръжь и овесъ. Пжть стръменъ и опасенъ. Въ църквата четжтъ гърцки. Училище нѣма. 90 кжщи.

Спанчово, до Бистрица, на С. отъ Валовища 6 часа. Пжтьтъ лошавъ и твърдѣ каменистъ; слѣдва течението на Бистрица. Земледѣлци, овчаре и желѣзари; има единъ самоковъ. 1 гърцка църква, и училище сжщо такова съ 32 ученика. 60 кжщи.

Ковачово, село на Ю. отъ Спанчово около 1 часъ; при политѣ на Пиринъ. Главното занятие земледѣлие и лозарство. Въ църквата четжтъ по гърцки. Броятъ на кжщитѣ е 80 само българе.

Черешница, на С.-И. отъ Валовища, ½ часъ до Ковачово. Почва плодородна въ жита и гроздье; изнася се и вино. Въ църквата се чете по български; училище нѣма. Кжщи 70.

Катунци, чифликъ на дѣсния брѣгъ отъ Бистрица. 5 часа на С. отъ Демиръ-Хисаръ. Тукъ става пазаръ всѣкой вторникъ, дѣто се стичатъ селяне отъ Пиринъ и Мелнишко. Почва плодородна; има и оризници. Чисто гюпско село; и 3 кжщи турци. 22 цигански кжщи.

Кашина, чифликъ на Иверския манастиръ при политѣ на Пиринъ на С. отъ Черешница 2 часа. По̀вечето дърводѣлци. Училище нѣма. Броятъ на кжщитѣ е 30, само български.

Петрово, на С. отъ Валовища 6 часа; равнище до единъ притокъ отъ Бистрица. Почва твърдѣ плодородна въ всичко, поради многото води, що ж пожтъ. Става и много арпа-

джикъ. Църква, въ която се чете смѣсено, и училище сѫщо. 170 кѫщи: 400 турци и 450 българе.

Яново, чифликъ на сѣрянина х. Адамаки. Отъ Яново до Петрово близу 1 часъ; твърдѣ плодородна земя. Гърцка църква; 40 кѫщи само българе.

Пиперица, чифликъ на единъ мелнички чорбаджия. На С. отъВаловища 4½ часа, до Петровската рѣка. Поляна съ нáйдобра земя. Гърцка църква; 25 кѫщи само българе.

Лѣхово, 5 часа на С. отъ Валовища; равна поляна и хубава почва. Въ Лѣхово се обработва още памукъ, сусамъ. Църква св. Атанасъ, въ която се чете гърцки; 1 смѣсено училище съ 45 ученика. 160 български кѫщи.

Сингелово, голѣмо село при подножието на едноименната планина, която тукъ се казва Бешъ. Около Сингелово извиратъ изобилни води, които сѫ притоци на Бистрица. Дели-крава, рѣка, мѫчно се прѣгазва съ конь. Пѫтьтъ, минавайки прѣзъ Рупелския дервентъ, е добъръ, равенъ. Занятието на селянетѣ е земледѣлие. Богата почва въ всичко. Недалечъ се намиратъ минералнитѣ води. Църква, въ която четѫтъ смѣсено, и училище сѫщо тъй, съ 40 ученика. 350 кѫщи турци и 400 българе.

Ходжа-чифликъ, на единъ сенгелски ага, на Ю. отъ Сенгелово 1 часъ. 25 кѫщи български.

Вранковъ-чифликъ, на Ю. отъ горния чифликъ ¼ часъ. Принадлежи на единъ демиръ-хисарски ага. И въ двата тѣзи чифлика почвата е блатиста, та благоприятствува на разработване много оризници. Църква Св. Атанасъ, въ която се черкуватъ всичкитѣ околни чифлици. Има и училище съ 20 ученика. Четѫтъ смѣсено. 12 кѫщи българе.

Манджиковъ-чифликъ, принадлежи на Налбантъ-оглу отъ Сингелово, на Ю. отъ Вранково ¼ ч. отъ дѣсния брѣгъ на Бистрица. Малко селце съ 8 кѫщи българе.

Трънковъ чифликъ, на К. Златковъ, богаташъ сѣрянинъ. Отъ Валовища на С. 3 часа; до една отъ Сенгеловскитѣ рѣки, която прави почвата твърдѣ плодородна. Жителитѣ сѫ всички българе и се смѣтатъ до 25 кѫщи.

Чавдарли се наричатъ четире махали при politѣ на Бешъ, къмъ С. отъ Валовица 3 часа. Слабо се занимаватъ съ земледѣлие, нáйглавно съ скотовъдство. Развъждатъ много пчели. 40 кѫщи турски.

Спанча, 6 часа на С.-И. отъ Валовища, $^1/_2$ часъ до Бистрица. Било е прѣди петь години чифликъ Сердаръ, който се изселилъ. Останѫлата земя се обработва отъ околнитѣ села. Пѫть равенъ. Гърцка църква. 40 турски кѫщи и 20 български.

Марикостеново, има чифликъ една часть, на единъ арнаутинъ Рушенъ. Расположено на поляна $^1/_2$ часъ до Струма; отъ Спанча има $1^1/_2$ часъ пѫть на сѣверъ. Селянетѣ всички речи се занимаватъ съ земледѣлие. До това село сѫ прочутитѣ минерални лѣковити води. Отъ май до септемврий се редѭтъ болни, особно отъ ревматизъмъ и повечето пѫти здрави се връщатъ. Болнитѣ живѣѭтъ въ 3—4 кѫщички, като ханища, до самата вода. Въ старата църква има икона „Св. Дим. и Св. Глѣбъ“ по словѣнски; четѫтъ гърцки. 70 кѫщи само българе.

Кромидово, на С. отъ Демиръ-Хисаръ 7 часа. Расположено при двата брѣга на Мелничката рѣка. Почвата твърдѣ плодородна. Има и много градини съ зеленчукъ, който се распродава въ Мелникъ. Гърцка църква. 20 кѫщи турски, 30 български.

Кула, чифликъ въ Рупелския проходъ на ридъ. Нивитѣ му сѫ до Бистрица; има и много оризници. До Кула Бистрица се влива въ Струма; прѣзъ това село минува и пѫтьтъ за Джумая, Мелникъ. Околното поле е плодовито въ всичко, понеже земята кисне тъй да се каже въ водата. 20 кѫщи български.

Марино-поле, чифликъ на С. отъ Кула $^1/_2$ часъ. Пѫть тинѣстъ и труденъ; прѣзъ срѣдъ село е и шосето. 9 кѫщи българе.

Дервентъ-чифликъ, принадлежи на Дервишъ-бея отъ Демиръ-Хисаръ, отъ него 3 часа на С. Расположено до лѣвия брѣгъ на Струма. 16 кѫщи българе.

Рупелъ, къмъ С. отъ Валовища $2^1/_2$ часа; на единъ ридъ. Отъ тукъ се почватъ едноименнитѣ тѣснини. Най-стръменъ и найтѣсенъ пѫть е при тъй наречената „Маркова скала“, грамадна стѣна, вертикилно надъ Струма. $^1/_2$ часъ по́долу сѫ ханищата Дервентъ, дѣто и става прѣминуванье чрѣзъ салове за Порои, Кукушъ и Дорянъ. Покрай земледѣлието главното занятие на жителитѣ е и скотовъдството. Гърцка църква. 60 кѫщи само българе.

Райковци, една часть е чифликъ на нѣкой си Христаки отъ Демиръ-Хисаръ и на Ваки. Отъ Сенгелово има едва единъ часъ. Искарва оризъ и арпаджикъ. Въ гърцката му църква Верковичъ и Гологановъ видѣли изображение на седмочисленицитѣ. 52 кѫщи българе.

Чифлиджикъ, $^1/_2$ часъ на С.-З. отъ Валовища, близу до Струма. Равно поле. 20 кѫщи само българе.

Вѣтрина, голѣмо село при подножието на Бѣласица, на С.-З. отъ Валовища $2^1/_2$ часа. Прѣминуватъ съ салове прѣзъ дервента. Изобилна планинска вода. Почва отъ най-плодороднитѣ. Ражда се и памукъ, сусамъ. Църква, въ която четѫтъ гърцки. 220 турски кѫщи, 30 български, 30 цигански и 25 черкески. Всичкитѣ турци сѫ бѣжанци арнаути, които си донесли и нравитѣ. Убийствата тукъ сѫ едно отъ найобикновенитѣ занятия. Мнозина упражняватъ разбойничеството като наслѣдствено занятие. Въ недѣля става малъкъ пазарь. 25 кѫщи българе, 200 цигане и 30 черкези.

Тополница, на дѣсния брѣгъ на Струма срѣщу Кула. Тукъ е прѣдѣлътъ между Петричко и Демиръ-Хисарско. Расположено е на источния края на Бѣласица, на С.-З. отъ Валовища 6 часа. На първо мѣсто е скотовъдството. Отъ това мѣсто излизатъ прочутитѣ Тополнички волове. 30 кѫщи турци, 25 българе.

Хаджи-бейликъ, чифликъ на единъ сѣрски бей, на С.-З. отъ Демиръ-Хисаръ 7 часа, при politѣ на Бѣласица. Повечето сѫ дърводѣлци и овчаре, за които има пространна гора и всѣкакви дървета. Църква, въ която четѫтъ смѣсено; българско училище съ 15 ученика. 60 кѫщи българе.

Кешишлъкъ, чифликъ на пѫтя отъ Валовища за Порой, $7^1/_2$ часа на С.-З. Броятъ на кѫщитѣ възлиза на 40, само турци.

Юрукъ-махалеси, до Бутковското езеро. Населено съ 220 турци-юруци, земледѣлци. Почва плодородна.

Горни-Порой, голѣмо село въ политѣ на Бѣласица. Отъ Сѣръ на С.-З. 12 часа пѫть. Кѫщитѣ сѫ сградени гѫсто, та изглеждатъ като натрупани едни възъ други. Това село, както и Долни-Порой страдатъ отъ чести порои, които се стичатъ отъ Бѣласица въ врѣме на силенъ дъждъ; отъ тукъ и имената имъ. Земята бидейки камениста, жителитѣ

се прѣдаватъ на разни други занятия; коприната иде на първо мѣсто, затуй селото е обиколено съ градини, обсадени съ черници. Има и скотовъдци, шивачи, ботушари, ковачи. Сѣе се и тютюнъ, наймного ленъ. Власитѣ както на всѣкждѣ, поддържатъ гъркоманска партия; иматъ си църква св. Богородица и св. Никола и училище съ двама учителя и 70 ученика. Българетѣ сж отъ найразбуденитѣ: иматъ си църква св. Георги и св. Димитъръ и училище съ 56 ученика. 50 турски, 350 български и 200 влашки кжщи.

Долни-Порой, $^1/_2$ часъ на Ю. отъ Горни Порой въ една дупка. Прѣзъ него минува Вързичката рѣка. Дѣли се на три махали: Топилска, Църковна и Вързичка. Въ недѣля става пазаръ, дѣто притичатъ търговци дори отъ Кукушъ и Дорянъ. Въ това село всѣка кжща искарва на годината срѣдно число до 100 оки кожурци. Прѣсмѣтнжли сж, че въ 1888 год. и отъ двата Пороя излѣзли 2.400 оки кожурци по 30 гр. оката, — въ селата останжли до 72.000 гроша. Сѣе се сжщо тъй и тютюнъ, ленъ, мисиръ, ржжъ. Селянетѣ работжтъ всѣкакви занаяти. Това село е едничкото, което признава Екзархията въ цѣло Демиръ-Хисарско. Има си църква св. Иванъ. Въ църковния дворъ е и училището, съ I класъ, 2 учителя и 40 ученика. 120 турски и 110 български кжщи. Надъ селото е „Крали-Марко и коньтъ му“ — стѣна, на която споредъ прѣданието останжлъ знакъ отъ стжпалото на шарколия.

Махмутли, конярско село, което се раздѣля на четире махали подъ разни имена и недалечъ една отъ друга. На И. отъ Валовища единъ часъ при политѣ на Ляля. Нѣма орна земя; жителитѣ сж повече скотовъдци и едва се прѣхранватъ. 65 кжщи.

Савекъ, голѣмо село при подножието на Ляля до Сѣрското поле; то се намира на $1^1/_2$ часъ на Ю. отъ Валовища и е граница между Сѣрско и Демиръ-Хисарско. Земледѣлци и кираджии. Църква св. Никола, четжтъ гръцки, и въ училището учжтъ по гръцки. 290 кжщи българе.

Камаретово, чифликъ на Ю. отъ Демиръ-Хисаръ единъ часъ. Църква гръцка. 25 кжщи българе.

Латрово, чифликъ и село на Ю.-З. отъ Валовища $^1/_2$ часъ. Произвожда всѣкакви жита и прочути свинье. Гръцка църква. 110 кжщи българе.

Спатово, село и чифликъ на Ю.-З. отъ Демиръ-Хисаръ, срѣдъ пѫтя за Джумая. Блатиста и твърдѣ плодовита почва; азвъжда свинье. Гърцка църква, наврѣмени, и училище.

Кюпри, на Ю. отъ Демиръ-Хисаръ 2 часа, на Сѣрското юле. Земя плодородна и суха; произвожда памукъ и сусамъ. Гърцка църква и училище. Кѫщи 50 турски и 30 християнски.

Кумли, село и чифликъ на Ю. отъ Валовища 1 часъ до Струма. Всички земледѣлци. 10 кѫщи турски съ 120 български. Има гърцка църква и гърцко училище съ около 30 ученика.

Равна, на И. отъ Порой и на С.-З. отъ Валовища, на Бѣласица. Жителитѣ сѫ само власи, които наймного се занимаватъ съ скотовъдство. Гърцка църква; 60 кѫщи власи.

Мандраджикъ, на Ю. отъ Порой 2½ часа до Бутковското езеро. Селянетѣ сѫ земледѣлци, рибари; нѣкои ловѭтъ пиявици и обработватъ коприна. 45 кѫщи турски и 15 гюпски.

Мишили, петь часа далечъ на З. отъ Сѣръ. Жителитѣ сѫ орачи, овчаре и говедаре. 35 кѫщи само турци.

Джаферли, при политѣ на Бѣласица, на И. отъ Порой. То е чифликъ на х. Лазо отъ Солунъ. Освѣнъ земледѣлието, селянетѣ се занимаватъ и съ дърварство. 60 кѫщи само българе

Липошъ, чифликъ на поройския богаташъ Омеръ-бегъ. Земледѣлци, дърводѣлци и скотовъдци; развъждатъ свинье. Има гръцка църква и гръцко училище съ 15 ученика. Ако учительтъ знае български, понѣкога учи и български. 10 турски и 50 български кѫщи.

Тодоричъ, на ½ часъ отъ Липошъ; расположено е тъй сѫщо при подножието на Бѣласица. Селянетѣ минуватъ съ сѫщия занаятъ, както въ горното село. Нѣматъ ни църква, ни училище. 30 кѫщи турци, 10 българе.

Матница, голѣмо село ½ часъ на З. отъ Порой, на Бѣласица, тамъ, дѣто се сливатъ съ Круша. Жителитѣ биватъ земледѣлци, овчаре и дърводѣлци. Гърцка църква и училище съ 28 ученика. 200 кѫщи турци, 50 българе.

Шугово, на З. отъ Порой нѣщо два часа. Мѣстоположение и занятия сѫщитѣ, както въ Матница. Иматъ си

църква и училище съ 20 ученика, въ които четжтъ по гърцки. 30 кжщи турци и 60 българе.

Св. Петка, на З. отъ града 10 часа пжть. 75 кжщи българе съ 50 турци. Има си църква, въ която четжтъ по гърцки.

Палмишъ, нѣколко махали на З. отъ Порой, 6 часа пжть по политѣ на Бѣласица и Круша. Приблизително 200 кжщи, всички помаци. Говорнжтъ български съ малко разлика отъ Порой; обличатъ се съ особна червена дрѣха антерия, и потури. Дохаждатъ на пазарь въ Порой съ риба отъ Дорянското езеро.

Кеседжи, чифликъ на Ю. отъ Порой около единъ часъ. Орачи и овчаре; доста плодородна земя. 30 кжщи български.

Враня, на С.-И. отъ Валовища 4 часа. Околность ридеста и плодородна. Има църква и училище. Четжтъ смѣсено. 120 кжщи българе.

(Слѣдва).

ДВА САНДЖАКА ОТЪ ИСТОЧНА МАКЕДОНИЯ.

Описва Z.

(Продължение отъ книжка XXXVI).

Зъхненска каза.

Зъхненската каза е една отъ наймалкитѣ; състои се всичко отъ 48 села, расположени по Бозъ-дагъ и по долината на Анджиста, между Сѣрско и Драмско.

Сѣдалището на каймакамина е *Зиляхово*, паланка, 4 ч. на И. отъ Сѣръ. Има прилична чаршия; гърцка църква и гърцко училище. Числото на кѫщитѣ е 550 съ 2000 и повече жители. Поголѣмата часть сѫ гагаузи — християне, които говорѭтъ по турски и се казватъ гърци. Други такива села въ Зъхненско сѫ: *Порно, Ряхово* и *Росилосо*. Малко пó-насамъ отъ Зиляхово се виждатъ развалинитѣ на *Зъхна*, цъвтещи нѣкога си градъ. Сега между развалинитѣ стоѭтъ 39 кѫщи.

Въ 48-тѣ села има 6148 кѫщи и 35.610 жители. Отъ тия села 4 сѫ гагауски, 18 български 14 гърцки и 12 турски. Подробни свѣдѣния за всичкитѣ села не ми бѣ възможно да съберѫ. Ето що научихъ само за българскитѣ:

Скрижово, голѣмо село забиколено отъ вскждѣ съ хълмове. Отъ Зиляхово 2 часа на С.-И. Околность камениста; нивята се намиратъ на 1 часъ, въ едно долище до Грачанъ. Тукъ се ражда и гроздье, нáйдобро по цѣло Зъхненско. Една българска църква св. Богородица (Успѣние). 220 кѫщи само българе.

Калапотъ, голѣмо село расположено между *Щудеръ* и *Шминица,* клонове отъ Бозъ-дагъ; на С. отъ Зиляхово 3 ч., въ единъ тѣсенъ проходъ, прѣзъ който се минува за Елесъ и други Неврокопски села. Главното занятие на жителитѣ е кираджилъкъ. Ражда се гроздье, отъ което има за изна-

сянье. На́йдобрата църква св. Богородица, въ която се чете смѣсено. Има още 8 други църкви. До селото новъ манастиръ св. Димитъръ. Училище смѣсено съ 20 ученика. Двуетажно прѣкрасно здание. 440 кѫщи само българе.

Карлуково, на Ю.-З. отъ Калапотъ 2 часа. Расположено въ подножието на Шминица. Първо мѣсто отъ произведенията захваща тютюнътъ; гроздье излиза тъй сѫщо. Гръцка църква и училище съ 35 ученика. Въ Карлуково стои и чаушинъ за да пази тишината и съобщенията. 400 кѫщи; 750 души турци съ 1250 българе.

Горенце, село на С.-И. отъ Зиляхово 4 часа; пѫть, ту равенъ, ту стръменъ. Расположено на една полянка подъ върха *Бесленъ,* клонъ отъ Бозъ-дагъ. Занятието на жителитѣ е земледѣлие. Отъ произведенията на́ймного се обработва тютюнъ. Въ селото църква св. Маринъ, а извънъ св. Никола, и двѣтѣ гръцки. Училище нѣма.

Ери-дере̂, на С.-И. отъ Скрижово 1 часъ и по́-малко. Расположено е на хълмове, до Анджиста $^1/_2$ часъ. Искарватъ на́йдобъръ тютюнъ; между другитѣ гроздье и анасонъ. 2 гръцки църкви: св. Атанасъ и св. Петка. Мѫжко гръцко училище съ 30 ученика. Въ Ери-дере има 10 влашки кѫщи, 170 български.

Грачанъ, село на С.-И. отъ Зиляхово, расположено до единъ баиръ. Отъ Алистратикъ до това село нѣма $^1/_2$ часъ. Расте на́ймного памукъ. Гръцка църква; 60 кѫщи българе.

Алистратикъ, паланка на С.-И. отъ Зиляхово 3 часа. Расположена е на неравно мѣсто, между хълмове и долища. Има доста голѣма чаршия; става пазаръ въ петъкъ. Освѣнъ занаятитѣ, жителитѣ обработватъ памукъ и гроздье. Тукъ е сѣдалището на Драмския владика. Има 2 стари гръцки училища и църква. Около 500 кѫщи; 1000 д. турци, 1250 българе и 250 власи, които говорѭтъ влашки.

Клѣпоушна, село на С. отъ Зиляхово, не подалечъ отъ 1 часъ. Лежи въ подножията на Бозъ-дагъ. Голо и каменисто мѣсто; нивята имъ сѫ въ Зиляховско. Църква, въ която четѫтъ смѣсено; училище смѣсено съ 40 ученика. Кѫщи 140 само българе.

Мандилъ, голѣмо село до пѫтя отъ Зиляхово за Алистратикъ. Сградено на единъ хълмъ. Поминъкъ земледѣлие.

Гърцка църква и гърцко училище. Около 200 кѫщи българе, които никакъ не сѫ покътнѫти.

Драчево, намира се на И. отъ Зиляхово на 1 1/2 ч. Сѫщото мѣстоположение и сѫщата почва, както въ Мандиль. Църква гърцка и училище въ църковния дворъ съ 15 ученика. 60 кѫщи българе.

Нуска, село на прѣдѣлитѣ между Сѣрската и Зъхненската каза. На 1/2 ч. отъ него е *Горна-Нуска,* която принадлежи на Сѣрската каза. 60 кѫщи българе, между които има и нѣколко турски.

Изброенитѣ до тукъ села сѫ 11; въ 3 отъ тѣхъ прѣобладаватъ българетѣ; 9 останѫли чисто български. Числото на всичкитѣ български кѫщи е 1990, съ 9950 жители, — кажи 10,000 души българе. Числото на българетѣ само въ тѣзи села могохъ да опрѣдѣлѭ точно. Българе има распръснѫти и по другитѣ села и чифлици: такива сѫ: *Раменце, Чебелдже,* и други. Названията: Вълчища, Черепянъ, Здравикъ, Коцакъ, Кормища, Лѫкотинче, Превища и др. достатъчно говорѭтъ, че нѣкогажъ по тия страни българскиятъ елементъ билъ господствуещи и лека-полека се истикалъ отъ гърцкия; той се е поглъщалъ и се поглъща и днесь въ широкъ размѣръ.

Селата: Шелиносъ, Петелиносъ, Радоливосъ, Анджиста, Кюпъ-кьой, Черепянъ, Вълчища, Шемолто, Коцакъ, Здравякъ, Росилово, Витачища, Коцакъ, Кормища, Лѫкотинче, Превища, Шемолто, Зъхна, Черепянъ и Анастасия — всичко 20 сѫ гърцки съ 16,084 д. жители; останѫлитѣ 19 села сѫ турски или смѣсени.

Зъхненско има на́йплодородна почва; селата по долината на Анджиста и покрай Пърнаръ даватъ на́ймного и на́йдобро качество памукъ, който специялно се обработва въ селата Лѫковикъ, Кюпъ-кьой, Витачища, и Кормища. Тютюнътъ, що се ражда въ Зъхненско, отстѫпва само на драмския.

Водни фабрики за трѣбение памукъ тукъ има много. Есенъ работници — моми, дѣца, цѣли фамилии, на тълпи дохаждатъ отъ Кресна и се распръсватъ по селата и фабрикитѣ. Всички трѣбѭтъ памукъ. Прѣсмѣтнѫто е, че само отъ тая каза излиза навънъ количество памукъ повече отъ 1,200,000 оки, за цѣна по́голѣма отъ 5,200,000 гроша

*

Трещеница, село на И. отъ Зиляхово 2 часа пѫть; на Ю. отъ Скрижово нѣщо $^3/_4$ ч. Освѣнъ земледѣлие минува съ винарство; сѣе се анасонъ, памукъ. Гърцка църква. Кѫщи 60, българе.

Неврокопска каза.

Въ селата на цѣлата Неврокопска каза има 12650 кѫщи. Распада се на 5 кола: Старчища, Търлисъ, Джечъ, Орта-колъ и Ведерина. За всѣкой колъ въ главното село има по единъ мюдюринъ. Въ Неврокопската каза се числѭтъ още и полу-независимитѣ нахии Доспатъ и Рупчосъ. Цѣлата околия е планиниста и захваща клоноветѣ на Пиринъ и Доспатъ. Само въ нѣкои мѣста, и то въ твърдѣ кѫсо растояние, долината на Места се расширява, та образува равнища, като напр. Неврокопското поле.

Неврокопъ лежи въ подножието на източния клонъ отъ Пиринъ, недалечъ отъ Места, до $^1/_2$ часъ. Отъ Сѣръ се пада малко нѣщо на С.-И.; растояние 15 часа. Околностьта е чисто балканска, обрасла съ гѫста гора. Подъ града се извива като дѫга полето, което сѣкашъ се мѫчи да придружи Места до дѣто може. Рѣката и въ самото поле е буйна; влѣче пѣсъкъ и камъци. Не рѣдко се е случвало да покрие и цѣлото поле. Близко до града е и устието на *Топлица*. Тя е притокъ на Места, съ топла вода, въ която женитѣ си перѫтъ. По голѣмата часть отъ Неврокопското поле е покрита съ зелени ливади и тлъсти пасища.

Въ Неврокопъ има 1229 кѫщи; броятъ на жителитѣ, повечето турци, се въскачва до 11000 д. Християнски махали сѫ двѣ: Варошъ и Кумсала; аристократическа и пролетарска. Въ първата живѣѭтъ чорбаджиитѣ, българе и власи; въ втората бѣднящитѣ, плебеитѣ. Нáйглавната улица, *царски пѫть,* прѣсича цѣлия градъ. По този пѫть срѣдъ чаршията има два вѣковни дѫба, на които бѣсили хора. Всѣка година въ Неврокопъ става панаиръ за всѣкаква мануфактурна и жива стока. Почва отъ 25-й августъ и трае 10 деня. Прѣсмѣтнѫли сѫ, че прѣзъ панаира става обрѫщанье отъ 10,000 лири. Отъ Солунъ и Сѣръ въ послѣднитѣ години сѫ нахлули доста евреи, които отъ день на день съсрѣдоточаватъ търговията. Неврокопъ е отпаднѫлъ вече градъ.

Гъркоманитѣ държжтъ пóхубавата църква въ Вароша; българетѣ сж истикани въ Кумсала. Гърцкото мжжко училище брои до 30 ученика; гръцкото дѣвическо и българско се помѣщаватъ въ една и сжща сграда. Числото на българскитѣ ученици, момчета и момичета е 80; има и II-й классъ. За да се характеризира състоянието на българщината въ Неврокопъ достатъчно е една дума: *жалко.* — На С.-З. отъ града е подновениятъ манастиръ *св. Богородица.*

Учъ-дурукъ, село на Ю. отъ Неврокопъ $1^1/_2$ ч. Лежи на стръмно мѣсто при послѣднитѣ клонове отъ Али-Ботушъ. Нивята на селото се намиратъ въ Неврокопското поле. Освѣнъ земледѣлци има и златари и зидари по Света-Гора и другждѣ. Църква, въ която се чете смѣсено; училище гърцко. 90 кжщи българе. Прѣди 2 години селото било чифликъ.

Лѣски, село при лѣвия брѣгъ на Топлица. — Пада на З. отъ Неврокопъ $1^1/_4$ ч. Земя плодородна въ всичко. Месари въ Неврокопъ. Църква св. Георги; четжтъ смѣсено Кжщи 195 българе.

Мосомища, село при дѣсния брѣгъ на Топлица, срѣщу Лѣски. Околность равна; плодовито поле. Растжтъ хубави дини и любеници. Св. Никола, смѣсена черква. Числото на кжщитѣ не надминува 80. Българе и турци.

Кóпривленъ, село на Ю. отъ града 2 часа. Расположено е на равно; прѣзъ него минува друмътъ отъ Неврокопъ за Сѣръ. Исключително земледѣлци; изливатъ добри любеници. 50 кжщи турски. До скоро имало е до 30 кжщи български, които се принудили отъ своитѣ съселяне да бѣгатъ.

Исарлъкъ, село на С. отъ Неврокопъ $1^1/_2$ ч. Сградено е на каменисто и стръмно мѣсто въ подножията на Пиринъ; кжщята изглеждатъ натрупани една възъ друга. Наоколо пространни ливади; поминуватъ си съ продавание сѣно; има и рибари. Църква и училище български; 22 ученика, 90 кжщи българе.

Горно-Сингартия, село на Ю. отъ Неврокопъ 2 часа пжть. Лежи на единъ баиръ. Мѣстность неравна; земледѣлци. Църква св. Георги откъмъ южната страна на селото. Четжтъ *гърцки;* 75 кжщи българе и турци.

Долно-Сингартия, една часть отъ което е и чифликъ; на С.-И. отъ Горно-Сингартия, помалко отъ $1/2$ часъ пѫть, расположено на равнище до единъ потокъ. Поминъкъ съ земледѣлие. Черкуватъ се въ Горно-Сингартия. Кѫщи 60, българе и 10 турци.

Ляльово, село на Ю. отъ Неврокопъ 3 часа, до самия пѫть отъ Сѣръ за Неврокопъ. Голо и каменисто мѣсто; ражда се добро гроздье; винарство е главниятъ поминъкъ на селянетѣ. Нѣколко нивя има по Либяхово и Копривленъ. Кѫщи 80; всичкитѣ сѫ мусулмане по вѣра, говорѭтъ гърцки и сѫ прѣселени прѣди стотина години отъ Зъхненското село Лѫквица до Скрижово. Отъ Лѫквица и сега се откриватъ остатки.

Лѫки, село на Ю. отъ Неврокопъ 4 часа, намира се на С. отъ Либяхово, лежи въ долище до единъ незначителенъ притокъ отъ Кара-су. Жителитѣ си поминуватъ съ вѫглярство, което упражняватъ на чужбина, по Нигритско, Солунско и по Халкидическия полуостровъ. Минуватъ лѣтѣ по Солунско за жетва и коситба. Кѫщи 76. Говори се, че това число немогло и неможе да се увеличи: ако нарасте до това число кѫщи, захваща да измира и спада тогазъ до minimum 65 кѫщи. Българска църква.

Тешово, на Ю.-З. отъ Неврокопъ 4 часа. Лежи отъ Источната страна на Али-Ботушъ, на стръмно мѣсто. Надъ селото има дѫбрава, отдѣто извира потокъ, минува прѣзъ селото и прѣзъ Лѫки. Вѫгляре и косачи, които работѭтъ по чужбина, както въ Лѫки. Българска църква св. Димитъръ; българско училище съ 45 ученика. Сега се появи и гъркоманска партия. Причината била силниятъ градъ, испратенъ нарочно отъ Провидѣнието да накаже нечестивцитѣ, които не рачѫтъ да припознаѭтъ гърцкия владика. Кѫщи 230: българе 200 и 30 турци.

Садово, на Ю.-З. отъ Неврокопъ 2 часа. Сградено до единъ хълмъ „Кендикъ". Наоколо плодородна равнина. Въ църквата четѫтъ смѣсено. Училище смѣсено, съ 15 ученика. 65 кѫщи; 20 турци и 56 българе.

Коняри, нѣколко села на З. отъ Неврокопъ до найюжнитѣ склонове на Пиринъ. Не сѫ населени отъ постоянни жители, но отъ Качауни и Коняри, които дохаждатъ съ стадата си само лѣтѣ. Коняри дохаждатъ наймного отъ

Зъхненско и Драмско по *Папа-чаиръ* и *Дахъ-кьой*. Раситѣ захващатъ *Беглика*.

Гайтаниново, село въ подножията на Али-Ботушъ планина. Отъ Неврокопъ се пада на Ю. съ растояние отъ 5 часа. Пѫтьтъ до Копривленъ е лошъ, подирѣ става равенъ. Работна земя недостатъчна, та селянетѣ сѫ принудени зимѣ да бѣгатъ по чужбина, дѣто минуватъ съ зидарство. Лежи въ дупка, тъй че неможе да се види отъ никѫдѣ наоколо. Българска църква св. Никола; училище съ 1 учитель и 26 ученика. Кѫщи 200 само българе.

Парилъ-чифликъ, на Ю. отъ Гайтаниново. Прѣди нѣколко години било чифликъ; селянетѣ си искупили земята. Земледѣлието е на първо мѣсто; сѣѭтъ: ръжъ, ечмикъ и мисиръ. Лежи въ единъ долъ при подножието на Али-Ботушъ. Църква, въ която се чете по гърцки. Между Гайтаниново и Парилъ-чифликъ се виждатъ развалини отъ замъкъ, които и сега се казватъ „Кулата". Подолу има „Градища". Броятъ на кѫщитѣ възлиза до 50; българе.

Лофча, на Ю. отъ Неврокопъ 6 часа. Сградено е на равнище между Али-Ботушъ и Страгачъ, равнище голо и не плодородно; земята е суха и съдържа много желѣзни примѣси, които ѝ даватъ червена боя. Гърцка църква и училище. Прѣди двѣ години испѫдихѫ българския учитель. Има 20 ученика. Кѫщи 120, българе.

Кара-кьой, село на Ю. отъ града 7 часа пѫть. Положено е всрѣдъ една камениста върла мѣстность, която се образува отъ клоноветѣ на Черна-гора.

Али-Ботушъ и *Страгачъ*. Кѫщиитѣ сѫ сградени на склонъ отъ Али-Ботушъ. Селянетѣ речи всички сѫ принудени да отиватъ по чужбина въ св. Гора и по околнитѣ градове дори до Скечъ. Работѭтъ що намѣрѭтъ; земята не ги прѣхранва. Найизобилно растѫтъ орѣхи и лѣшници по Черна-гора. Въ църквата св. Богородица четѫтъ смѣсено; прѣкрасно училищно здание до църквата съ единъ учитель и 65 ученика, които се учѫтъ гърцки и български. Кѫщи 300, българе.

Зърнево, голѣмо село на Ю.-И. отъ Кара-кьой 3 часа пѫть. Сградено е на двата брѣга на Панега. Наоколо плодородно поле, дѣто се сѣѭтъ наймного картофи и конопье. Нѣколцина сѫ вѫжаре. Понеже прѣзъ Зърнево минува пѫ-

тьтъ отъ Драма за Неврокопъ, има и добри ханища. Цървата и училищното здание сж твърдѣ хубави, но и двѣтѣ погърчени. Ученика 70. Кжщи 350, българе.

Елесъ (турски Лисе), на Ю.-И. отъ Кара-кьой, 4 часа пжть. Лежи въ подножието на Бозъ-дагъ при лѣвия брѣгъ на Панега. Подъ селото сж „Елешкитѣ дупки", дѣто се загубва на рѣката подъ Бозъ-дагъ. Въ околното високо равнище Елешката поляна е найплодородната. Гърцка църква, издигнжта съ ферманъ отъ Екзархията. Жителитѣ сж смѣсени. 40 кжщи българе съ 90 турци.

Тарлисъ, голѣмо село на Ю. отъ Неврокопъ, 6 часа пжть. Лежи въ политѣ на Черна-гора до Али-Ботушъ; до него сж селата *Лофча, Старчища* и *Кара-кьой,* до ½ ч. растояние. На И. се простира високо равнище, накитено съ нивя, ливади и на мѣста съ полски елхи. По плодородието това мѣсто не отстжпя на Елешкото. Наоколо богати гори; между друго сѣжтъ и тютюнъ. Всѣка недѣля става пазаръ за околнитѣ села на отдѣлно мѣсто. Отъ 1 октомврий всѣка година се отваря панаиръ „св. Петка" и трае до 15-й; главната стока е едъръ и дребенъ добитъкъ съ мануфактура. Панаирътъ става на чаиритѣ, ½ часъ до селото. Става едно обръщание отъ 2000 лири и пóвече. Църква св. Никола; четжтъ смѣсено; и училище смѣсено съ 80 ученика. 380 кжщи, 500 д. турци, 1500 д. българе.

Старчища, голѣмо смѣсено село при политѣ на Черна-Гора, на Ю. отъ Неврокопъ 8 часа. До него минува суходолицата *Цървенишка;* кжщитѣ сж сградени на хълма „Кукуль". На И. се простира едноименното поле. Земята тукъ нáйплодородна по цѣло Неврокопско; сѣжтъ освѣнъ житнитѣ растения, тютюнъ и ленъ; на много мѣста по полето блата, покрити съ елхи. По полето, отъ Зърново като почнемъ до Долно-броди, се виждатъ 6 тумби отъ искуствена направа (tumulus), каквито ги има и по други мѣста на Балканския полуостровъ. Училища има 3: българско съ 80 ученика; гъркоманско съ 30 ученика (поддържа го силогосътъ) и турско. Българска цьрква и гъркоманска.

Осиково, расположено до единъ притокъ отъ Места на изравнено високо мѣсто. Намира се на С. отъ Неврокопъ на растояние отъ 4 часа. Пжть по нѣкога равенъ. Орна земя недостатъчна; затуй селянетѣ се занимаватъ съ ското-

водство и дърводѣлство; има, които сѫ зидари; мнозина отиватъ на всѣкѫдѣ по Македония по златоноснитѣ рѣки да искарватъ злато. Тоя занаятъ е наслѣдственъ въ селото. Искарватъ и катранъ. Сравнително съ околнитѣ села жителитѣ сѫ пóзаможни. Българска църква св. Димитъръ; българско училище съ 30 ученика. 120 кѫщи, половината българе, остатъкътъ помаци.

Осѣново, право на С. отъ Неврокопъ, 6 часа пѫть. Лежи въ една котловина, образувана отъ клонове на Доспатъ. Околность гориста; поминъкъ зидарство и скотоводство. Повечето отиватъ на гурбетлъкъ по България и Румелия. Църква, въ която се чете български. Кѫщи 65, само Българе.

Илипово, селце въ единъ жгълъ, който се образува отъ лѣвия брѣгъ на Места и единъ неинъ притокъ, що минува до Осѣново. Почва пѣсъчлива и слаба. Поминуватъ се на гурбетлъкъ съ зидарство. Българска църква. Броятъ на кѫщитѣ е 40, по половина българе и помаци. Владѣе крайна сиромашия. Отъ день на день жителитѣ се изселятъ.

Рибно, село на Ю. отъ Илипово 1½ часъ, между Осиково и Илипово. Мѣстоположение планинисто; поминъкъ: дърводѣлство. Жителитѣ сѫ само помаци, — 80 кѫщи.

Ковачовица, на С.-И. отъ Неврокопъ 4½ часа. Лежи въ единъ долъ между скалисти бърда. Канина е твърдѣ близко до селото. Скотовъдци и зидари; нѣкои излизатъ искусни майстори по чужбина. Църква българска св. Никола, и училище съ 50 и пóвече ученика. Българското училище е твърдѣ старо. 250 кѫщи българе.

Скребатно, намира се на С. отъ Неврокопъ 3½ часа пѫть. Сградено на неравно мѣсто въ една котловина. Планинска мѣстность. По политѣ на планината добри нивя и лозя; има селяне, които се занимаватъ и съ зидарство. Църква св. Петка; четѫтъ и чели сѫ само по български; старо училище съ 50-тина ученика. На времени сѫ отваряли нѣщо като I и II-й класъ. Числото на кѫщитѣ е 140, около ⅓ помаци, които се занимаватъ съ кираджилъкъ.

Горно-Дрѣново, помашко село отвѫдъ Канина, на растояние ½ часъ отъ Ковачовица къмъ И. Токо речи всички сѫ кираджии съ конье. Кѫщи 50, помаци.

Долно-Дрѣново, ½ часъ на Ю.-И. отъ Горно-Дрѣново. Планинисто мѣсто; сѫщиятъ поминъкъ; има дърводѣлци. 40 кѫщи помаци.

Фотовища (бълг. Фотегушъ), при устието на Камина, отъ Неврокопъ на Ю.-И. Почва плодородна; главниятъ поминъкъ е земледѣлието. Българска църква и училище съ 30 ученика. 100 кѫщи, 70 български 30 помашки. Половина часъ на С. отъ Фотовища до Канина се намиратъ минерални горещи води.

Есирлѫкъ, отвѫдъ Канина, ¼ ч. отъ Фотовища на И. Равно поле, сгодно за земледѣлие. Излизатъ всичкитѣ житни произведения. 35 кѫщи българе. Мѣстно едно прѣдание расказва, че тукъ билъ нѣкога стариятъ градъ Неврокопъ. Развалини отъ стѣна и сега се забѣлѣзватъ на И. отъ селото.

Балдево, лежи на лѣвия брѣгъ на Места; пада на Ю.-И. отъ Неврокопъ 2 часа. Поминуватъ съ земледѣлие; земя доста плодовита. Църква св. Димитъръ и училище съ двайсетина ученика. Училището и църквата сѫ български. 50 кѫщи.

Цирополе, на С. отъ Неврокопъ. Расположено е въ една долинка до *Надумшница,* притокъ отъ Места. Жителитѣ сѫ всички помаци, земледѣлци. 50 кѫщи. Около Цирополе се виждатъ развалини отъ нѣколко стари църкви. Една отъ тѣхъ помацитѣ и сега си ѭ казватъ „св. Духъ".

Доленъ, на С.-И. отъ Неврокопъ; растояние 6 часа, понеже пѫтьтъ е стръменъ и каменистъ. Околность планиниста; богато съ вѣковни гори. Селянетѣ биватъ дърводѣлци и кираджии; работѭтъ шаяци и кебета. Българска църква и училище смѣсено съ 25 ученика. Прѣди 3 години образувала се гъркоманска партия отъ пóбогатитѣ, които признали владиката. 250 кѫщи, четвъртината помаци.

Лящинъ, село въ политѣ на единъ доспатски клонъ, ½ часъ до лѣвия брѣгъ на Канина. Пѫтьтъ отъ Неврокопъ до Фотовища е равенъ, а отъ тукъ се захваща тѣсенъ и стръменъ. Обикновенъ ходъ захваща 4 часа. На първо мѣсто стои скотоводството. Българска църква. Кѫщи 56, българе. Нáйпослѣдно българско село; отвѫдъ захваща Рупчусъ. Като нáйзатънтено въ Лящинъ, селянетѣ сѫ страшни суевѣрци. За да се лѣкуватъ или съвѣтватъ отъ цѣлата околия, дохаждатъ при врачкитѣ въ Лящинъ.

Сатовче, на С.-И. отъ Неврокопъ 4 ч. Лежи въ самия Доспатъ. Околность гоориста. Жителитѣ сѫ пόвечето дърводѣлци. Въ църквата четѫтъ славянски. 130 кѫщи: 90 д. турци и 500 д. българе.

Грѫменъ, на С.-И. отъ Неврокопъ 3 часа. Сградено е въ подножието на Доспатъ отвѫдъ Кара-су. Орна земя недостатъчна; нѣкои си поминуватъ съ зидарство. Българска църква и училище съ 25 ученика. Кѫщи 50, българе.

Крушово, на С.-И. отъ Неврокопъ 3½ часа. Въ околностьта се раждатъ изобилно овощия. Всичкитѣ жители сѫ помаци. 60 кѫщи.

Дебренъ, на Ю.-И. отъ града 7 часа. Пѫть тѣсенъ и стрѫменъ. Въ политѣ на Бозъ-дагъ, 1½ часъ до Кара-су. Скотоводци и земледѣлци. Околность планиниста. Всичкитѣ помаци, 180 кѫщи.

Кременъ, на С.-З. отъ Неврокопъ 7 часа. Расположено въ политѣ на Пиринъ до единъ притокъ отъ Места; тоя притокъ раздѣля селото на двѣ. Овчари, козари и зидари. Църква и училище български. 1 учитель, 50 ученика. Кѫщи 160, българе.

Обидумъ, лежи на едно възвишение въ Пиринъ. Отъ Кременъ 1 часъ на Ю.-И. Поминъкъ скотоводство. Църква и училище български, 47 ученика. Броятъ на кѫщитѣ е 200, само българе.

Корница, на С.-З. отъ Неврокопъ, до единъ притокъ отъ Места. Овчари, козари и дърводѣлци. Наоколо гора.

Лъжница, село въ подножието на Пиринъ, 4 часа на С.-З. отъ Неврокопъ. Околность планиниста. Раждатъ се овощия: круши, ябълки. Кѫщи 35, помаци.

Буково, 3 часа на С.-З. отъ Неврокопъ, ½ часъ до Кара-су. Дърводѣлци; правѭтъ катранъ, продаватъ борина. 40 кѫщи, помаци.

Гостунъ, 6 часа на С. отъ Неврокопъ до лѣвия брѣгъ отъ Струма. Планинисто и каменисто мѣсто. Овчари и малцина зидари. Българска църква. Кѫщи 80, българе.

Баничанъ, при политѣ на Пиринъ при Тополница. Най-плодородна земя въ цѣло Неврокопско: раждатъ се всичкитѣ житни растения и прочутъ бѣлъ кромитъ. Църква българска Кѫщи 60, българе.

Черешово, расположено е на стръмнини надъ дѣсния брѣгъ отъ Места при подножията на Бозъ-дагъ. Отъ Неврокопъ пжтьтъ държи тъкмо 8 часа, а отъ Драма цѣли 11 часа. Пада се на Ю.-И. отъ Неврокопъ и служи за прѣдѣлъ между Неврокопско и Драмско. Повечето отиватъ зидари по Драмско, Скеча и България. Селянетѣ бѣдни. Църква св. Богородица, въ която се чете смѣсено. Смѣсено училище, което се помѣщава въ прѣкрасно триетажно здание. 30 ученика. 180 кжщи; българе, 75 д. помаци. Има и гъркомане.

Бутимъ, на С.-З. отъ Черешово 1 часъ. Сжщата почва и сжщиятъ поминъкъ. Мѣстоположение още пóкаменисто и стръмно. Църква, въ която четжтъ български, българско училище съ 15 ученика. Кжщи 70, българе.

Бѣлотинци, расположено е на Шилка, клонъ отъ Бозъ-дагъ, при Тартанската рѣка, притокъ на Панега. Кжщитѣ му сж на равно мѣсто, а околностьта е плодородно поле; растжтъ всичкитѣ житни растения. Има една стара и една нова църква, въ която се чете по български. Българско училище съ 45 ученика. 300 кжщи само българе.

Вълково, пада се на З. отъ Бѣлотинци, 1 часъ до лѣвия брѣгъ на Панега. Сградено на хълмисто мѣсто. Жителитѣ сж по прѣдимство землсдѣлци. 100 кжщи, турци.

Възсмъ, на Ю.-З. отъ Неврокопъ, 6 часа пжть. Лежи на равно мѣсто до извора на Панега. До Места нѣма ½ часъ; но между селото и рѣката се издига високъ ржтъ, който ѭ затуля. Прѣди година тукъ стоялъ мюдюринъ. Занимаватъ се и съ скотоводство. 130 кжщи българе и турци.

Блачанъ, лежи въ единъ долъ между Черешово и Ливадище. Мѣстность хълмиста; нивята сж по странитѣ на баиритѣ. Развъждатъ и много овце и кози. 26 кжщи турски.

Ливадища, на 7½ часа на Ю.-И. отъ Неврокопъ; лежи въ едно долище между единъ потокъ. Околность планиниста и богата съ гора: букъ, елха, боръ. Токо речи всички зидари; отиватъ по Драмско за работа. Църква св. Богородица, четжтъ смѣсено; училище само българско съ 20 ученика. 75 кжщи само българе.

Ракищенъ, село съ 90 кжщи българе.

Неврокопски Чеджлъкъ съставятъ слѣднитѣ села: *Лофчица, Любянъ, Колюшъ, Русково, Папасъ-кьой, Владикосъ, Граж-*

делъ, Владикосъ, Дображане, Върла Лакавица, Ущица, Прибойни, Чернагово, Лакавица, Сраненъ, Аблайница, Перофъ, Витово, Буранъ, Борово, Пепелятъ.

Въ *Доспатската нахия* вливатъ нѣколко села съ 680 кѫщи и 3126 д. жители, распръснѫти по Родопитѣ срѣщу Пещерския балканъ, надъ Рупчосъ. Центъръ на нахията е *Тумричъ,* сѣдалището на тъй наречения: „фахри мюдюръ“. Понеже мѣстностьта е планиниста само и гориста, жителитѣ, всички помаци, се занимаватъ найвече съ дърводѣлство.

Рупчоска нахия се счита Неврокопска и се управлява токо речи независимо. Сѣдалището на мюдюра е въ с. *Настанъ.* Има 7680 жители, всички помаци.

Разложка каза.

Разложката каза, ако и доста пространна, има само 12 села; тя е нова и се образува на 1886 год. Напрѣдъ бѣше нахия подъ Неврокопъ. Поголѣмата ѝ часть е гориста планиниста мѣстность, отвсѫдѣ заобиколена съ бърда отъ Доспатъ, Рила, Арисваница и Крѣсна. Въ околията има всичко 5390 кѫщи съ 19620 д. българе и 10100 помаци.

Мехомия, паланка на С.-З. отъ Неврокопъ 10 часа. Расположена на всичкото Разложко равнище по двата брѣга на рѣка, притокъ на Места. Здания бѣлѣжити нѣма; кѫщитѣ сѫ повечето дървени и двоетажни. По изгледа и мѣстоположението си Мехомия отстѫпя на Банско. Земя пѣсъчлива, която наймного искарва ръжь и царевица. Има всѣкакви занаятчии; въ недѣля става пазаръ, главенъ за цѣлъ Разлогъ и доста многолюденъ. Църква българска и едноетажно старо училище съ 3 учителя и 180 ученика. 700 кѫщи, пóвече български и пóмалко помашки.

Банско, паланка поголѣма отъ Мехомия, на Ю. 1 часъ. Пѫть равенъ и широкъ. Банско е расположено на едно възвишение; има добъръ изгледъ, пóдобъръ отъ Мехомия. Чаршия нѣма; ханове всрѣдъ Банско има 5. Водата тукъ е изобилна; всѣка улица и потокъ, всѣкой пѫть и чешма. Кѫщитѣ повечето сѫ каменни и двуетажни. Срѣдъ селото се издига прѣкрасна църква св. Троица съ звънарница отъ дѣланъ камъкъ. Има и часовникъ градски, направенъ отъ самораслъ инжинеръ и машинистъ, Т. Х. Радоновъ. Училището не е далечъ отъ църквата, ново грамадно здание,

въ което бихѫ се помѣстили до хилядо ученика; дворъ широкъ. Учителитѣ сѫ 6 души съ 300 ученика; дѣвическо училище, малко подалечъ, съ 2 учителки и до 150 ученички. До 1887 год. двѣтѣ училища били съединени, тогазъ първо се отдѣлили и се образували I и II класъ въ врѣме на учителитѣ Самарджиевъ и Бояновъ. Протестантитѣ, около 50 кѫщи, иматъ свое училище и молитвенъ домъ.

Главното занятие на жителитѣ е земледѣлие. Табаклъкътъ, който нѣкога е билъ въ добро състояние, сега занимава 50 души въ 3 табакхани. Други занаятчии има всѣкакви. Забѣлѣжителни сѫ гигантскиятъ ръстъ, яката структура, румениятъ изгледъ и вроденото остроумие на жителитѣ. Мнозина безъ никаква наука сѫ направили фабрики за вълна, машини за вършение и др. Непомалко искусни сѫ дърводѣлцитѣ. По мѣкия си характеръ банскалиитѣ се отличаватъ отъ другитѣ разложане; сѫщата разлика се забѣлѣзва и въ говора. Въ Банско и Бѣлица се говори, че има хора, които специялно се занимаватъ съ правение на калпави пари; тоя занаятъ билъ старъ въ мѣстото. Забѣлѣжете, че има много искусни желѣзари. Дърводѣлството значително е напрѣднѫло: ковчези, столове и др. издѣлия разнасятъ се по цѣла Македония и по България. Освѣнъ речената църква има още една стара при гробищата. Кѫщи 1200, само българе.

Бѣлица, голѣмо село 3 часа на С.-И. отъ Мехомия: расположена въ единъ ѫгълъ, който се образува отъ Якорудската рѣка и отъ Бѣлица. Подъ селото тамъ, дѣто е върхътъ на ѫгъла, било мѣстото на стара Бѣлица. Расказвать, че днешната Бѣлица се основала прѣди 250 год. отъ жителитѣ на Стара Бѣлица, които се принудили да бѣгатъ отъ Кърджалиитѣ. На И. отъ селото надъ единъ баиръ е оброчището „св. Илия", голо отъ всѣкждѣ. Надъ оброчището се издигатъ до 200 високи бора, които прѣдставятъ грамадна китка надъ църквицата. Срѣдъ селото се издигатъ двѣ високи кули, на 9 етажа, останѫли още отъ яничаретѣ. Църквата св. Гьорги е на едно възвишение край селото; подъ църквата е училищното здание, въздигнѫто на 1875 година. Трима учители и около 150 ученика, момчета и момичета. Околностьта е гола; земята е найдобра въ цѣлия Разлогъ. Поради недостатъчната земя мнозина оставятъ се-

лото и прѣкарватъ въ чужбина, наймного по Влашко, дѣто се занимаватъ съ правенье боза. Кѫщи 500, между които 110 помаци.

Якоруда, село равно по голѣмината съ Бѣлица; намира се по сѫщата посока отъ Мехомия, 6 часа пѫть. Расположено на лѣвия брѣгъ отъ едноименната рѣка. Отъ източната му страна се издига една вѣйка отъ Доспатъ, покрита съ гѫста гора, боръ и букъ. Земледѣлието върви слабо, понеже почвата невъзнаграждава работника; жителитѣ се прѣдаватъ на скотоводство и кираджилъкъ. Прѣзъ Якоруда — Аврамово минува пѫтьтъ за Пазарджикъ. Църквата св. Никола е едноврѣмешна, тѣсна и тъмна. До нея е училището съ 120 ученика, мѫжки и женски, и 2 учителя. И тукъ е останѫла кула отъ врѣмето на яничаретѣ. Въ петъкъ става пазаръ, главно за Бабечанетѣ. Кѫщи 500, наполовина български и помашки.

Баня, село на И. отъ Банско 1 часъ, отъ Мехомия 1 $^{1}/_{2}$ часа. Захваща центъра на всичкитѣ Разложки села; расположено е длъгнесто на равнище, близу до Глазня. Орната земя е пѣсъчлива, та земледѣлието невирѣе; чужбината тукъ и по цѣлия Разлогъ е обикновено нѣщо. Прѣди 1879 година това село било едно отъ найцъвтещитѣ. Прѣзъ размирицата изгорѣла цѣла една махала, отъ която развалини и сега се съглеждатъ. Нова църква и училище съ 60 ученика и 1 учитель. Около 300 кѫщи, на половина помашки и български. Отъ българетѣ 5 кѫщи сѫ протестанти.

Въ Баня извира гореща минерална вода, цѣлъ потокъ. При самия изворъ температурата е тъй висока, че неможе да се трае. Затуй водата се расхладява съ студена въ отдѣлни резервуари, наречени „бани“.

Добриница, село на Ю. отъ Мехомия 3 часа. Расположено е въ едно долище, съ което се свършва на З. Разложкото равнище. Околностьта е гориста, богата съ боръ и букъ. Подъ Добриница се издига найвисокиятъ върхъ отъ Пиринъ, а на И. се протака клонътъ Арами-Бунаръ. Селянетѣ се занимаватъ повечето съ скотоводство; отиватъ и на чужбина. Въ селото има една църква и до нея училище, което се посѣщава отъ 75 ученика съ 1 учитель. Около 300 кѫщи, $^{1}/_{3}$ помаци и $^{2}/_{3}$ българе. Отъ източната

страна на Добриница сѫ лѣковититѣ минерални води. По количество тѣзи води сѫ помалки отъ водитѣ въ Баня.

Горно-Драглища, чисто българско село 2 часа на С.-И. отъ Мехомия. Пѫть неравенъ, каменисть. Прѣзъ селото минува едноименень протокъ, който е отъ притоцитѣ на Мехомийската рѣка. Каменисто и стръмно мѣсто; рѣдко гора. Жителитѣ бѣдни, речи всички бѣгатъ по чужбина за щастие. Иматъ си църква, поддържатъ и училище съ 1 учитель и до 80 ученика. Кѫщитѣ въ Горно-Добриница възлизатъ до 250, само български.

Долно-Драглища, 1/2 часъ къмъ Ю.-И. отъ горното село. Сѫщото състояние. Има само една църква. Прѣди врѣме имало повече отъ 120 кѫщи, сега останѫли само 80.

Добърско, или *Недобърско,* въ политѣ на Рила, на С. отъ Мехомия 2 часа. Орна земя речи липсува съвсѣмъ, околность камениста. Околната природа повлияла и върху селянетѣ; повечето излизатъ просяци; числото имъ се увеличава отъ притока на всѣкакви събратия. Лѣностьта направила мнозина отъ тѣзи планински жители недѫгави, болничави. Въ това село има двѣ църкви: една нова, въ която се черкуватъ, и друга стара. Послѣдната е съградена около 1130 год., вѣроятно отъ нѣкой български царь; и сега е здрава. Прѣди трийсетина години, тукъ се намирали запазени много старини, като пергаменти, надписи. Кѫщи 190, само български. Поддържатъ 1 учитель и 60 ученика.

Годлево, село 1 1/2 ч. на С. отъ Мехомия; расположено е на едно високо равнище между Мехомия и Добърско. Кѫщитѣ сѫ наредени надлъжъ покрай единъ потокъ. Земята е сѫщата, която и въ Добърско; затуй мнозина сѫ гурбетчии по България и Тракия. Църква има, сѫщо и училище съ 1 учитель и до 50 ученика. Кѫщитѣ на брой сѫ 160, български.

Бачево, расположено на единъ клонъ отъ Арисваница; отъ Мехомия има 1 часъ растояние на С.-З.: пѫтьтъ е каменисть, но при все това удовлетворителенъ. До селото минува рѣчица, която се казва сѫщо Бачевска и се втича на И. подъ Мехомия. Земледѣлието и скотоводството съставятъ главното занятие на селянетѣ; мнозина правѭтъ катранъ; околностьта е гора отъ боръ и букъ. Църква си иматъ,

и училище съ единъ учитель; учениците сѫ 35. Кѫщи 200. българе и помаци.

На половина пѫть отъ Якоруда за Бѣлица е *Куру-дере*, село отъ 10 кѫщи помаци, което се счита като махала отъ Бѣлица, 1 часъ на С.-И. Жителитѣ, около 50 души, занимаватъ се нáй-много съ скотоводство.

Бабекъ, съ това име наричатъ много махали и групи отъ по 3—4 кѫщи, распърснѫти по върховетѣ и по политѣ на Доспатъ отъ Аврамово до Чукурли-Чайлъ, на едно растояние отъ 30 часа пѫть. Най-голѣмата махала е собствено Бабекъ, на И. отъ Якоруда 3 часа; тукъ въ петъкъ се набиратъ отъ махалитѣ помаци, да се молѭтъ въ единствената джамия по цѣлия Бабекъ. Тукъ е сѣдалище и на единъ полу-независимъ управитель и сѫдия, който държи тѣзи чинове по наслѣдство. Сегашниятъ се казва Х. Мустафа-ага. Отъ махалитѣ поголѣми сѫ *Аврамово, Дагонска* и *Медарската* махала. Мѣстностьта е само планиниста; гора вѣковна; високи борове до небето, таквизъ, които сѫ високи повече отъ 30 метра. Отъ житнитѣ растения става само ръжъ, и царевица пóмалко; поминуватъ нáйвече съ скотоводство и дърводѣлство; правѭтъ катранъ и хранѭтъ пчели речи безъ исключение. Животътъ, нъравитѣ и обичаитѣ на Бабечане сѫ чисто патриархални. Всѣка кѫща си е забиколена съ своя гора и нивичка; въ работи, що не се досѣгатъ направо до правителството, управляватъ си се самостоятелно, по старото славенско право; старѣйшина и наслѣдственъ кметъ. Даждие неплащатъ никакъ; рѣдко даватъ — ако искатъ — по нѣщо. Бирникъ тукъ несмѣе да стѫпи; онѣзи, които си позволили да влѣзѫтъ, неизлѣзли още еднѫжъ. Говорътъ и облѣклото на тѣзи помаци ги отличава отъ съсѣдитѣ имъ помаци и българе. Безъ съмнѣние спазени сѫ много стари форми въ езика, прѣдания, приказки и др. Бабечане сѫ планински полудиви хора, които нищо не сѫ видѣли вънъ отъ своя кѫтъ, нищо не сѫ чули, освѣнъ баснословнитѣ раскази за славното имъ минѫло. Ако и да сѫ мухамедане по вѣра, пóвечето отъ тѣхъ не сѫ стѫпили прѣзъ живота си въ джамия и незнаѭтъ, що нѣщо е тя. Слушалъ съмъ разни анекдоти, които доказватъ голѣмата простота на Бабечане. Двама отъ тѣхъ еднѫжъ отишли за пръвъ пѫть въ махалата Бабекъ и първото нѣщо,

що имъ привлѣкло вниманието, билъ единъ бѣлосанъ исправенъ валякъ. „Еле са го валяли", казва единътъ, „ама какъ са го исправили?" Той мислилъ, че минарето е валяно на земята и подиръ исправено. Другъ единъ помакъ отъ Бабекъ се оплаквалъ на единъ българинъ, защо у тѣхъ да се нераждa грoздье; обвинявалъ селянетѣ, които рѣжейки лозитѣ не ги оставяли да достигнѫтъ до тѣхнитѣ кѫщи. Покрай това тѣ сѫ незлобливи, гостолюбци, и добрѣ живѣѭтъ съ българетѣ. Крайна само бѣдность принуждава мнозина да си нарамѭтъ пушкитѣ па да станѫтъ разбойници. И бѣдностьта е голѣма тукъ: щастливи сѫ онѣзи, които сѫ видѣли образа на монета; зиманье — даванье се върши съ мѣнка на самитѣ природни произведения. Числото на всичкитѣ кѫщи, които влизатъ въ мѣстностьта Бабекъ, смѣтатъ до 1000.

Джумалийска каза.

Тая каза е нова, отъ 1879 година, и малка; несъдържа повече отъ 46 села, между които нѣколко сѫ турски махали. Кѫщи 5814. Прѣзъ окупацията тя била подъ руситѣ; сега си остая погранична съ България. Джумалийската каза обхваща часть отъ долината на Струма, отъ Бобошево до Крупникъ надлъжъ, между Прѣдѣлъ и Малешовската планина.

Центрътъ *Горна-Джумая (Джума-баля),* е спретно градче съ неповече отъ 1200 кѫщи. Прѣзъ бурнитѣ години отъ 1877—1879 пóголѣмата часть отъ населението въ града, както и въ околията, се изселило; градътъ се ограбилъ, опустошилъ. Пóголѣмата часть отъ кѫщитѣ сѫ нови; а жителитѣ сѫ прѣселенци отъ разни страни. Нáймного нахлунѫли цинцари и гърци отъ Мелникъ и Сѣръ, които сѫ прибрали речи цѣлата търговия. Градътъ като пограниченъ, расте и успѣва отъ день на день. Жалко е само, че всичката работа бѣга въ чужди рѫцѣ, а българщината ослабва. Прѣди врѣме тоя градъ билъ единъ отъ нáйразбуденитѣ; сега страшно е, да не се отвори и въ тоя чисто български градъ грѫцко училище. Въ Джумая има двѣ бани съ минерални води: една въ чаршията, друга пóнавънъ. Въ подирната има и единъ камъкъ съ надписъ. Въ черковния дворъ има камъкъ съ гърцки надписъ, прѣ-

несенъ отъ Струмски чифликъ. 1 училище. Една църква, българска.

Струмски Чифликъ (Кара-су), 1/2 часъ на З. отъ Джумая. Въ това село една часть е чифликъ на Н. Влахътъ отъ Джумая и на други. Расположено е до лѣвия брѣгъ на Струма. Почва плодородна, която страда много отъ наводнения. Излизатъ прочути любеници. Църква, въ която се чете български. До лани е имало попско староврѣмешно училище. Кѫщи 45, всички българе.

Грамада, на Ю.-З. отъ Джумая, 1/2 часъ пѫть, до Струма 1/4 часъ. Главното занятие е землѣдѣлие. Сѣе се добро качество тютюнъ. Нѣма ни черква, ни училище. 29 кѫщи български.

Хасърлъкъ, село на С. отъ Джумая, нѣщо 1/2 часъ. Расположено до лѣвия брѣгъ отъ Струма, на една раздалечъ нѣголѣма отъ 1/2 часъ. Околность хълмиста, по която има доста лозя; растѫтъ и добри овощия. Броятъ на кѫщитѣ е 60; само българе.

Бѣло-поле, селце на С. отъ Джумая до 1/2 часъ пѫть. Отъ Хасърлъка пада на Ю. Сградено на хълмисто мѣсто съ плодородна почва. 72 кѫщи, българе.

Добрава, на С.-И. отъ Джумая 1 1/2 ч. Расположено е на политѣ отъ Арисваница до Бистрица, 1/4 часъ до границата. Тукъ живѣе дѣдо Мито, овчарь на 125 г., прочутъ по околията саморасълъ докторъ и хирургъ, който лѣкува съ баяние. Почва удовлетворителна. Селянетѣ боравѭтъ и съ скотоводство. Кѫщи 80, българе.

Бараково, на С.-З. отъ Джумая 2 часа, до единъ притокъ отъ Струма. Надъ тая рѣка има мостъ, който е и граница между Турция и автономната область България. До Кочариново нѣма половинъ часъ. Жителитѣ сѫ земледѣлци; обработва се и тютюнъ, има и лозя. Кѫщи 90.

Бистрица, на И. отъ Бараково 2 часа пѫть. Расположена е на политѣ отъ Арисваница до едноименень притокъ отъ Струма. Околность планиниста; хората биватъ скотоводци и риболовци. Въ Бистрица се лови изредна пъстърва. Църква св. Димитъръ; на деня става панаиръ отъ околнитѣ села и отъ Джумая. Границата отъ Бистрица е твърдѣ близу, нѣщо 1/2 часъ. Кѫщи 160; училище съ 24 ученика.

Марлево, село при политѣ отъ Арисваница; 4 часа на С.-И. отъ Джумая. Пѫть твърдѣ стръменъ. Селянетѣ по прѣдимство биватъ овчари. Околностьта е гориста; растѫтъ изобилно всѣкакви овощия: круши, орѣхи. Църква, въ която четѫтъ български. Нѣколко дѣца учѫтъ въ църковния дворъ псалтиръ и наустница. Кѫщи 55.

Селище, на З. отъ Джумая, отвѫдъ Струма, 3 часа пѫть. Минува се прѣзъ мостъ, или направо прѣзъ бродъ. Земя плодородна; земледѣлци и скотоводци. Църква, въ която четѫтъ по славенски; училище нѣма; имало е прѣди 5 години попско. Тукъ излиза пшеница първо качество. Кѫщи 110, българе и турци.

Симитлия, на Ю. отъ Джумая 4 часа пѫть отъ дѣсния брѣгъ на Струма, на равнище. Срѣдь селото минува друмъ отъ Джумая за Мелникъ-Сѣръ-Солунъ. Въ Симитлия расте най добъръ по цѣлата околия тютюнъ, какъвто излиза само въ Желѣзница. Въ селото има нѣколко ханища. Кѫщи 230, всички помаци.

Крупникъ, село по сѫщата посока, ½ часъ по на Ю. отъ Симитлия. Расположено въ едно долище до друма. Отъ тукъ надолу пѫтьтъ става твърдѣ тѣсенъ и стръменъ, какъвто е въ Рупелския проходъ; особно лошавъ е пѫтьтъ до Крива Ливада, 1 часъ на Ю. отъ Крѣсна. Кѫщи 120, помаци. И тукъ се сѣе добъръ тютюнъ; има и градини.

Лисия, село отъ 180 кѫщи, българе; намира се на Ю. отъ Джумая, 4 часа пѫть. Нѣма нито църква, нито училище. Жителитѣ минуватъ повечето съ земледѣлие.

Дрѣново, лежи въ политѣ на планината, на растояние 3 часа на З. отъ Джумая. До сега имали сѫ само едно *оборище;* готвѭтъ се да правѭтъ църква. Иматъ си и училищно здание, безъ учитель и ученици. Кѫщи 160, само българе.

Логодашъ, лежи 3 часа на З. отъ Джумая; почвата е удовлетворителна за да прѣхранва селянетѣ. Иматъ си една църква, въ която се чете по български. 200 кѫщи български.

Клисура, 3 часа на З. отъ Джумая; земледѣлци и скотовъдци. 40 кѫщи, българе.

Лешко, голѣмо село на З. отъ Джумая; далечъ 3 часа. Почвата тукъ е плодородна и възнаграждава богато работ-

ницитѣ. Българска църква и училище, съ 1 учитель и 30 ученика. 300 кжщи.

Падешъ, 3½ часа на З. отъ Джумая. Околность стръмна и камениста. 290 кжщи.

Габрово, село на Ю. отъ Падешъ; далечъ е отъ Горна Джумая около 4 часа пжть. Църква и училище нѣма. 80 кжщи, българе.

Дубучница, на З. отъ града, на растояние отъ 5 часа. Околность планиниста и гола, селянетѣ си минуватъ главно съ скотоводство. 80 кжщи, българе.

Тросково, село 5 часа далечъ отъ Джумая. Една българска църква и манастиръ св. Арахангелъ. Редовно училище нѣма; когато му се падне само, попътъ събира нѣколко момчета и ги учи славенски прочитъ. 140 кжщи, българе, земледѣлци.

Сушица, съ 120 кжщи чисти българе; една църква, въ която се чете славенски; училище подобно на училището въ Тросково; занятие: дърварн и дърводѣлци. Далечъ е отъ града 5 часа.

Желѣзница, лежи на З. отъ Джумая на растояние отъ 3 часа. Църква, въ която се чете по български, и 1 попско училище съ 13 ученика. Тукъ се ражда първо качество тютюнъ. Кжщитѣ сж на брой до 200, чисти българе.

Монзанецъ, чифликъ, ½ часъ до града; земледѣлци и овчари. 35 кжщи българе.

Дилямзино, чифликъ на 2 часа растояние. Искарва много хубава пшеница. Има 35 кжщи.

Кърджево, на З. отъ Дилямзино, 2 часа пжть. 60 кжщи, българе, земледѣлци.

Бучино, 3 часа на С. отъ Джумая, до самата граница, наоколо е заградено съ кория, която се пази отлично, понеже умиралъ (расправятъ старитѣ) всѣкой, който си позволи да отсѣче и клонъ отъ тая гора. 75 кжщи, 360 д. българе и 75 д. турци.

Докотичево, намира се до Крушникъ, малко селце съ 15 кжщи български. Тукъ става панаиръ отъ околнитѣ села. Има църква, въ която се чете по славенски, и българско училище съ 10 ученика.

Сърбиново, село на Ю. отъ Джумая 5 часа. Лежи до Струма срѣщу Симитлия. Искарва хубаво вино и много ке-

стени. Църква, въ която се чете по славенски и училище съ 25 ученика.

Ураново, село 4 часа далечъ отъ града. Селянетѣ сѫ земледѣлци; правѭтъ хубаво вино и пиперъ. Църква, въ която се чете славенски. 200 кѫщи българе.

Градево, на И. отъ Джумая 5 часа; има 2 църкви и едно попско училище. Околностьта е гориста и стръмна. Прѣзъ селото минува рѣка, която зимѣ нараства значително; въ неѭ ловѭтъ пъстърва. 280 кѫщи, българе.

Осѣново, на С. И. отъ Джумая, намира се на растояние 3½ часа; околность сѫщата, както въ по горното село; селянетѣ си минуватъ съ дърводѣлство и скотоводство. 245 кѫщи; 1200 д. помаци съ 30 д. българе.

Цѣрово, по сѫщата посока, на 3 часа пѫть; поминъкъ и природа сѫщата, както въ Осеново. 60 кѫщи, помаци.

Хърсово, съ 36 кѫщи, българе. Расположено е въ политѣ на Рила на С. отъ Джумая.

Бачиново, чифликъ 1 часъ далечъ; почва плодородна; 15 кѫщи, българе.

Телкиево, махала съ 29 кѫщи, българе.

Еленово, чифликъ, ½ часъ до града, 18 кѫщи българе, земледѣлци.

Делвино, чифликъ на И. отъ Джумая 1 часъ. Околность планиниста и камениста. 20 кѫщи българе, овчари и козари. — Селата *Влашка, Джерово, Дели-Хамзаларъ. Дуканичъ, Кѫпти, Караджина, Мангалъ Дермени, Семница* сѫ помашки селца и махали.

Мелничка каза.

Мелничката каза лежи отъ лѣвия брѣгъ на Струма и обнима селата, пръснѫти по западния клонъ на Пиринъ, отъ Крупничкия мостъ на С. до Рупелскитѣ тѣснини на Ю. Прѣди нѣколко години тукъ влизали и още 12 села отъ срѣщния брѣгъ на Струма, тъй наречената „Карши-яка“. Сега тѣ спадатъ въ Петричката каза. Казата съдържа всичко 63 села съ 5358 кѫщи. Земята навсѫдѣ е сгодна за лозя, които съставятъ — особно въ Крѣсна — главния поминъкъ на жителитѣ. Отъ цѣлата околия излиза хубаво вино; 100 хил. оки само се правѭтъ *пелиначъ.*

Градътъ *Мелникъ* е сѣдалището на каймакамина. *Мелникъ* се пада на С.-З. отъ Сѣръ, на растояние 12 часа. Мѣсто-

положението на града е чудновато; той лежи въ една яма при политѣ на Пиринъ. Отъ кждѣто и да се приближишъ, градътъ е невидимъ; можешъ да влѣзешъ само прѣзъ два тѣсни прохода: откъмъ Ю.-З. и откъмъ И. Прѣзъ последния проходъ минува пжтьтъ за Неврокопъ; той е толкова тѣсенъ, че едва могжтъ да се разминжтъ едни кола. Другиятъ води прѣзъ едноименната рѣчица, поширокъ е, може едва да побере двѣ кола. Цѣлата околность прѣдставя ровка земя, изорана отъ рѣчици и порои. Въ дъждовно врѣме всичкитѣ се набиратъ въ оная яма, въ оня котелъ, дѣто е построенъ Мелникъ. Водата се набира въ двѣ рѣкички: едната суходолица, която минува посрѣдъ града, и друга постоянна, която го забикаля откъмъ З. Такава природа прави това мѣсто много посгодно за заточение, нежели за жилище на свободни хора. И наистина прѣданието говори, че Мелникъ се основалъ отъ заточени византийски гърци, като постъ срѣщу българетѣ. Лесно неможешъ си прѣдстави подобно мѣстоположение. Расказахж ми на мѣстото, че тази яма се образувала отъ едно волканическо понижение на почвата.

Прѣстарѣлъ градъ е *Мелникъ;* въ него има 45 древни църкви, гръцки. Само въ „св. Панделеимонъ" до 1885 г. имало изображения съ славенски надписи. Кжщитѣ му сж високи, оригинални; намѣсто улици служжтъ потоци и суходолици, които въ врѣме на дъждъ притичатъ бурни и спиратъ всѣко съобщение. Затуй и дюкянитѣ сж твърдѣ остроумно сградени: 4 м. високо отъ улицата — порой — е вратата; до тѣхъ се стига чрѣзъ подемни мостове, съ които е снабденъ всѣкой дюкянъ. Мелникъ е едничкиятъ градъ по цѣла Македония, дѣто се говори по кжщи гръцки. Отъ дѣ сж взети гърцитѣ, споменжхъ по-горѣ; но зато пъкъ цѣлата околия е чисто българска. Всички въ града знаjжтъ български; по пазаря говорjжтъ български. Много българе е погълнжлъ тоя градъ и още поглъща. Има 3 гръцки училища съ 7 учителя и 345 ученика. Българското училище едва брои 45 ученика. Броятъ на кжщитѣ е до 850: 200 тур., 300 гърц., и 350 бълг.

Дебрене, село на С.-З. отъ Мелникъ, 3 часа растояние. Пжть неравенъ. Сградено е при подножието на единъ клонъ отъ Бождовската планина отъ дѣсния брѣгъ на единъ притокъ

отъ Бистрица. Полянка съвсѣмъ малка, до рѣката; нивята имъ се намиратъ въ Лешница и Поленица. Църква св. Недѣля, една отъ найстаритѣ въ околнитѣ села. Въ църквата се чете смѣсено. Сега нѣма училище; прѣди година имало българско училище, което отворилъ П. Треновъ отъ Гайтанинова. 85 кѫщи, само българе.

Калиманци, село въ политѣ на Пиринъ, до единъ отъ притоцитѣ на Бистрица; лежи недалечъ отъ дола, който раздѣля двата паралелни хърбета на Пиринъ. Околность прѣлестна, обсипана съ гора и лозя. Има църква, въ която четѫтъ по славенски, и българско училище съ 32 ученика. То е селото на даскалъ Костантина — забѣлѣжителенъ дѣецъ и подпора на българщината по цѣло Мелничко. 190 кѫщи, българе.

Прѣпеченъ, село край лѣвия брѣгъ на Струма между Ливуново и Марикостово, послѣдно село отъ Мелничката каза. 45 кѫщи българе и 10 турци.

Хърсово, село на сѣверъ отъ Кромидово, до Катунци. Лежи на единъ баиръ $1/2$ часъ до Бистрица и до Мелничката рѣка отъ другата страна. Има богати нивя и лозя. Гърцка църква и училище съ 14 ученика. 110 кѫщи българе.

Лилянова, село на С.-З. отъ Мелникъ, 6 часа пѫть. Иматъ си църква, въ която се чете по гърцки. Кѫщи 85, само българе.

Плоска, на С.-З. отъ града 17 часа пѫть. Броятъ на кѫщитѣ е до 150: 90 турски съ 60 български. Расположена е въ политѣ на Пиринъ.

Брѣзница, село на С.-З. отъ Мелникъ на растояние отъ 10 часа, до самия брѣгъ на рѣка Струма. Кѫщи 115, $2/3$ турци и $1/3$ българе.

Капатово, на Ю. отъ Мелникъ $2 1/2$ часа; пѫть равенъ покрай Мелничката рѣка. Земледѣлци; обработватъ всичкитѣ видове жита. Църква св. Богородица; четѫтъ гърцки. Кѫщи около 60 само българе; 3 кѫщи сѫ чифликъ отъ Михо, Мелничанинъ.

Спакьово, на Ю.-З. отъ Мелникъ, до едно дере. Далечъ $2 1/2$ часа отъ града по единъ неравенъ пѫть. Земя добра; наоколо ливади. Църква св. Гьорги, въ която четѫтъ гърцки Кѫщи 35, само българе.

Склавне, село расположено на равнище, отъ Спакьово на С.-З. ½ часъ. Има нѣколко кѫщи, чифликъ на тамошни аги. Раскошни нивя и ливади наоколо. 26 кѫщи, турци, българе и цигане. Прѣдъ св. Троица 1 день тукъ става панаиръ отъ жива стока и трае 2 деня.

Чифлици, село на дѣсния брѣгъ отъ Мелничката рѣка, на растояние 1 часъ отъ Мелникъ къмъ Ю.-З. Въ това село освѣнъ земледѣлието занимаватъ се и съ лозарство; искарватъ вино добро качество. Кѫщи 50, само българе. Расположено е надъ единъ баиръ надъ рѣката.

Манджово, чифликъ расположенъ отъ другия брѣгъ на рѣката срѣщу Чифлици. Мѣстоположение и поминъкъ сѫщи. Надолу между двѣтѣ села тече рѣката. Църква гърцка. Числото на кѫщитѣ е речи равно съ числото имъ въ Чифлици: тѣ сѫ 40, българе.

Згвелия, на Ю. отъ Чифлици ½ часъ пѫть. Расположено е отъ дѣсния брѣгъ на рѣката. Поминъкътъ на жителитѣ е сѫщиятъ, както въ горнитѣ села. 45 кѫщи български.

Ливуново, на З. отъ Мелникъ 2½ часа пѫть. До Струма има ½ часъ; до него минува друмътъ отъ Мелникъ за Джумая. Селянетѣ притежаватъ доста ливади и много лозя. Отъ нѣколко врѣме насамъ тукъ сѣѭтъ и афионъ. Църква св. Гьорги; четѫтъ смѣсено. Около 70 кѫщи, българе и турци.

Суха-Сушица, село на И. отъ Мелникъ 1 часъ пѫть. Сградено по хълмове до едно дере. Мнозина въ това село си минуватъ съ обрѫчи за бъчви и каци, които продаватъ въ Мелникъ. Ставатъ и овощия. Църква св. Гьорги, гърцка. 40 кѫщи българе.

Горна-Сушица, по сѫщата посока отъ Мелникъ, малко нѣщо пó на С. отъ горното село. Поминъкътъ на селянетѣ сѫщиятъ; околность еднаква; 45 кѫщи българе.

Батъкъ, на З. отъ Мелникъ 1 часъ. Мѣстоположение неравно; нивя слаби, распърснѫти по бърдата. Главниятъ поминъкъ е лозарство. Лозята отъ Батъкъ се простиратъ надалечъ и се смѣсватъ съ Мелничкитѣ. Църква св. Илия, гърцка. 18 кѫщи българе.

Хотово. Това село се намира до Мелничката рѣка, отъ дѣсния ѝ брѣгъ. Сградено въ едно долище. Далечъ е отъ

Мелникъ 2 часа на Ю.-З. Поминъкътъ на жителитѣ сѫщиятъ, както въ Батъкъ. Гърцка църква св. Никола. Въ селото има още развалини отъ три други стари църкви. Нѣма училище; прѣди 3 годнни имало гърцко. Отъ Хотово, както и отъ околнитѣ села много момчета слѣдуватъ въ гърцкото Мелничко училище; за да се прѣхранятъ слугуватъ у гърцитѣ. 45 кѫщи, само българе.

Св. Врачъ, 3 часа на С.-З. отъ Мелникъ; расположено отъ лѣвия брѣгъ на Бистрица, надъ единъ хълмъ. Почвата, като блатиста, е твърдѣ сгодна за читлъци; оризътъ богато расте. Кѫщитѣ сѫ затулени между дървета, които му придаватъ добъръ изгледъ. Въ понедѣлникъ става пазаръ, въ който дохаждатъ занаятчии и търговци отъ Мелникъ за да продаватъ стокитѣ си на селянетѣ отъ околностьта. За тая цѣль има малка чаршия на южния край отъ селото съ 25 дюкяна. Църква св. Врачъ, четѫтъ гърцки. 160 кѫщи, наполовина българе и турци. До чаршията сѫ минералнитѣ води; едни извиратъ на мѣстото, други текѫтъ отъ хълма. Наоколо има много изворчета отъ сѫщата вода, дори въ самата Бистрица. До главния изворъ е зданието, каменно, съ сводъ, което служи за болнитѣ.

Поленица, село твърдѣ близко до св. Врачъ, помалко отъ четвърть часъ. Расположено е на политѣ и на плоския върхъ на единъ хълмъ. Поминъкътъ на селянетѣ е сѫщиятъ, както въ св. Врачъ. Сѣѭтъ между друго и арпаджикъ. Турцитѣ иматъ малко лозя. Църква гърцка. 100 кѫщи, 55 турци и 45 българе.

Джигурово, до лѣвия брѣгъ отъ единъ притокъ на Бистрица. Отъ Мелникъ до Джигурово има $2^1/_4$ часа. Сградено е на едно ридище надъ рѣката. Този ридъ е успореденъ съ двата, надъ които сѫ сградени Поленица и Бѣливецево. Поминуватъ съ земледѣлие и лозарство; сѣѭтъ тютюнъ. 90 кѫщи, между които 36 българе.

Бѣливецево, село съ сѫщото мѣстоположение както Джигурово и Поленица; на другия брѣгъ отъ рѣката срѣщу Джигурово. Пада се на С.-З. отъ Мелникъ, 2 часа. Пѫть различенъ; ту равенъ, ту, стръменъ. Гърцка църква и училище. Мѣсто бигориво; нивята имъ сѫ въ Орманъ-чифликъ, до Струма. 60 кѫщи, само българе.

Роженъ, чифликъ отъ манастиръ Роженъ; расположенъ въ дъното на единъ долъ. Намира се на С. отъ Мелникъ на 2½ часа растояние. Земледѣлци и дърводѣлци. Околность планиниста и гориста. Надъ селото е едноименниятъ манастиръ „*Рожна*", изопачено отъ „Рождество Богородици". Вѣхто здание, надъ селото. Тоя манастиръ зависи отъ светогорския Иверски манастиръ. На 8 септемврий всѣка година става многолюденъ панаиръ. Вѣрватъ, че иконата, старо едно изображние, въ надвечерието на праздника сама се раздвижва отъ мѣстото си искаещи да излѣзе. Тогазъ похващатъ ѭ калугеритѣ и ѭ изнасятъ вънъ прѣдъ църковнитѣ врата. Всичкитѣ присѫтствующи минуватъ подъ иконата за здравье. Въ това врѣме трепѭтъ се, биѭтъ се, кой понапрѣдъ да мине. Въ манастира живѣѭтъ 20 калугери; четѫтъ гърцки. Селото има около 48 кѫщи, само българе.

Орманъ, на С.-З. отъ Мелникъ 1½ часъ пѫть. Сградено въ едно хълмисто мѣсто на присой. Расказватъ, че това мѣсто било нѣкога непроходимъ лѣсъ; отъ тукъ си получило и названието селото; и сега подъ селото се виждатъ остатъци отъ тази гора. Кѫщитѣ сѫ распърснѫти на растояние отъ ½ часъ и се раздѣлятъ на нѣколко махали. Главнитѣ сѫ *Горни-Орманъ* или *Ласкарево* и *Долни-Орманъ* или *Ладарево*. Мѣстно едно прѣдание расправя, че тия села и Склавие се заселили отъ трима братя: Ладаръ, Ласкаръ и Славко, отъ дѣто си получили и имената. Сѣѭтъ сусамъ, памукъ, анасонъ и жита; занимаватъ се и съ лозарство. За двѣтѣ махали има една църква св. Марина; четѫтъ смѣсено; училище нѣма. Въ селото се виждатъ остатъци отъ двѣ още църкви: св. Спасъ и св. Атанасъ. Въ Ладарево 60 кѫщи, въ Ласкарево 30, всичкитѣ български.

Бождово, чифликъ на единъ Мелнички бей. Расположено е до едноименната планина, съ върхъ Еленъ, на С. отъ Мелникъ 3½ часа. Пѫтьтъ е неравенъ и стръменъ. Планинисто мѣсто; орна земя липсува; расте само ръжь. Жителитѣ биватъ постоянни, българе, до 30 кѫщи, и врѣменни, куцовласи, до 40 кѫщи. Послѣднитѣ сливатъ само лѣтѣ и пролѣть съ стадата си; българетѣ сѫ дърводѣлци. Църква и училище гърцки. Училището се отваря само лѣтѣ отъ власитѣ и за тѣхъ.

Лѣшница, чифликъ на Мелничкия гъркъ Деко. Расположено на полянка до единъ притокъ отъ Бистрица, на С.-З. отъ Мелникъ 2½ часа. Църква, която е затворена отъ нѣколко врѣме насамъ. Български кѫщи само 5 и турски 5. Прѣди 10-тина година било село отъ 20 кѫщи нагорѣ.

Любовка, село 2 часа на С. отъ Мелникъ, до Бождово 1 часъ пѫть. Кѫщитѣ му сѫ сградени на нѣколко бърда. Селянетѣ обработватъ и вино. Гърцка църква, въ която се чете смѣсено. 65 кѫщи, само българе.

Ляски и *Махала*, чифлици твърдѣ близки единъ до другъ; принадлежѫтъ на единъ Мелнички бей, намиратъ се на С.-З. отъ Мелникъ, 4 часа пѫть. Земледѣлието слабо върви, повечето си минуватъ съ овци, кози; има и дървари. Въ Ляска сѫ 40 кѫщи и въ Махала 18, само българе.

Голѣмъ Цалимъ, село на С. отъ Дебрене ½ часъ пѫть. Планиниста мѣстность; главно занятие скотоводство. Църква, въ която се чете гърцки. Броятъ на кѫщитѣ е 45, само българе.

Малки Цалимъ, на ¼ ч. на И. отъ Голѣми Цалимъ. Сѫщата мѣстность и сѫщи поминъкъ, както въ по́горното село. Смѣсена църква; училище нѣма. 30 кѫщи само българе.

Ливадица, на Ю. отъ св. Врачи, на растояние по́малко отъ ¼ ч.; сградено отъ лѣвия брѣгъ на Бистрица. Главно земледѣлци. 35 кѫщи, 13 турски.

Бѣлица, на С.-З. отъ града на растояние 6 часа. Лежи въ политѣ на Пиринъ въ равно ниско мѣсто. Наоколо има и гора. Гърцка църква. 120 кѫщи; 500 души турци съ 120 българе.

Градешница, село по сѫщата посока още 1 часъ по́далечъ; лежи въ долъ; има твърдѣ плодородна околность. Голѣма часть отъ селянетѣ се занимаватъ съ дърводѣлство, 160 кѫщи; всичкитѣ редомъ сѫ помаци.

Ново-село, на С.-З. отъ Мелникъ, 10 часа пѫть, до лѣвия брѣгъ отъ Струма, ½ часъ. Мѣстоположение стръмно съ равно поле до рѣката: 70 кѫщи, отъ които 15 турци, 50 българе и 5 цигане. Нѣма църква.

Влахи, голѣмо село на Ю. отъ Крѣсна 2½ часа въ политѣ на Пиринъ, подъ *Ель-тепе*. Мѣстность редомъ планиниста и гориста; селянетѣ си поминуватъ съ дърводѣлство и лозарство. Както Крѣсна, и това село състои отъ много

кѫщи и махали, расхвърлени по планината. Св. Архангелъ, църква българска; българско училище съ 30 ученика. 300 кѫщи българе.

Крѣсна. Съ това име се разбиратъ нѣколко махали распърснѫти по западнитѣ поли на едноименната планина, която е часть отъ Пиринъ. Захваща едно пространство отъ 5 ч. отъ Ю. на С. При подножието на Крѣсна, отъ Градево до Яни-кьой, увива се Струма. Политѣ на планината сѫ стръмни; срѣщу махалата Крѣсна има мостъ надъ Струма за царския друмъ. Почвата е твърдѣ камениста, твърдѣ слабо произвежда житни растения. Надъ Струма обаче висѭтъ лозя, отъ които излиза добро вино. Часть отъ населението се занимава съ дърводѣлство, сѣкѫтъ градиво отъ гората и го разнасятъ съ салове по Струма. Що има нѣйдѣ-годѣ орна земя, държѫтъ ѭ помацитѣ. Изобщо жителитѣ сѫ въ послѣдна бѣдность, за окайвание. Зимѣ минуватъ по тълпи отъ цѣли фамилии и села по Сѣрско, Зъхненско и по България за работа. На една мома се плаща за цѣлата зима само 30-40 гроша! Струма и притоцитѣ ѝ занимаватъ нѣколко риболовци. Ловѭтъ се разни видове вкусна риба: бѣлвици, рѣдко сомове и дребни рибички „циропки“ наречени. Крѣсна е мюдюрлукъ; раздѣля се на 4 махали: собствено *Крѣсна,* дѣто е мюдюрътъ, съ 85 кѫщи. — *Мечкулъ,* 80 к., *Хощава,* 180 кѫщи, и *Синакосъ,* 90 кѫщи. Всѣка махала си има кметъ, църква и училище. Въ църквитѣ и училищата се чете само български. По околнитѣ мѣста, между нáйплодороднитѣ, има и помашки села. Всички говорѭтъ пóдобрѣ български отъ самитѣ християне крѣснянчане; живѣѭтъ си братски и по нищо дори не се отличаватъ отъ братята си. Само нáйбогатитѣ знаѭтъ криво-лѣво по нѣкоя турска.

Петричка каза.

Тая каза обхваща една часть отъ Струмичката долина и источнитѣ поли на Малешовската планина до дѣсния брѣгъ на рѣка Струма. Общо речено тя е една отъ найплодороднитѣ кѫтове по Македония. Състои се отъ 71 село съ 5359 кѫщи.

Градътъ *Петричъ,* центърътъ на казата, лежи въ подножията на Бѣласица; пада се на С.-И. отъ Сѣръ на 12 часа пѫть. Посрѣдъ града тече планински потокъ, който

въ врѣме на силни дъждове влѣче кѫщи и дюкяни. Кѫщитѣ сѫ вѣтхи, дървени; а улицитѣ тѣсни, искривени, както въ всичкитѣ помалки градове въ Македония. Въ срѣда става доста оживенъ пазаръ за цѣлата околия. Специялно въ Петричъ се распродаватъ всѣкакви овощия за Сѣръ. Солунъ и Джумая. Откъмъ западната страна, вънъ отъ града се виждатъ развалини отъ една кула, *„Гяуръ кулеси“* наречена. Мѣстно едно прѣдание расказва, че тя била часть отъ една крѣпость, която принадлежала на нѣкой си български царь. Отъ тая твърдиня сега стоѭтъ само желѣзни затворени врата.

Мѣстоположението на градеца Петричъ е едно отъ найживописнитѣ. Отъ кѫдѣто и да се доближишъ до града, кѫщи неможешъ да различишъ; всичко плава въ зеленина, въ растителность, раскошна растителность, каквато рѣдко се срѣща. Всичко около града е гора, градина и лозя: Бѣласица до върха кажи е покрита съ гѫста кестенова гора; 175 дюлюма сѫ само градини съ овощни дървета: черѣши, ябълки, круши, сливи, зерзелии, бадеми, орѣхи и други; лозята се простиратъ надлъжъ и наширъ по край Струмица.

До града е *„Тодоровата* поляна“, оброчище, дѣто става водосветъ на Тодоровъ-день.

Числото на кѫщитѣ възлиза до 1150; отъ жителитѣ 3250 сѫ турци и 2600 българе. Има 2 църкви, въ едната отъ тѣхъ, въ похубавата, се допуска по нѣщо на български. Има мѫжко и дѣвическо гръцко училище, съ 3 учителя и 47 ученика. Българското мѫжко училище брои 90 ученика съ 2 учителя; дѣвическото: 49 ученички съ 2 учителки. Сравнително съ всичкитѣ други околни градове българщината въ Петричъ найдобрѣ е поставена. Той е едничкиятъ градъ по тѣзи краища, дѣто българетѣ иматъ надвѣсъ надъ гърцитѣ. Петричане при все това признаватъ гърцката патриаршия, Мелничкия гърцки митрополитъ.

Елешница, на З. отъ Петричъ 2 часа; лежи въ подножието на Бѣласица; жителитѣ си минуватъ съ изобилнитѣ овощни дървета, кестени, круши, ябълки, които тукъ растѫтъ. Повечето сѫ орачи и лозари. Църква българска и училище съ 18 ученика. Кѫщи 140 въ Долна Елешница и 40 въ Горна Елешница.

Кърналово, чифликъ на Петричанина Хусни-бей; до лѣвия брѣгъ на Струмица, 1 часъ отъ устието ѝ въ Струма. Плодородно поле наоколо. Отъ Петричъ пада се на С. 1 часъ. Кѫщи 50, българе.

Лѣшница, село, една часть отъ което е чифликъ на сѫщия Хусни-бей. Сградено е въ полето до подножието на Бѣласица; намира се на Ю.-З. отъ Петричъ 3/4 отъ часа. Земледѣлци, въгляри; обработватъ и малко коприна. Кѫщи 60, българе, распръснѫти на значително растояние една отъ друга.

Миново, на С. отъ града Петричъ до единъ часъ. Има 60 кѫщи, само българе.

Митинъ, чифликъ на Вардовци отъ Петричъ. Расположенъ е до дѣсния брѣгъ на Струмица, до устието ѝ въ Струма; отъ Петричъ 1 1/2 часъ. Кѫщитѣ му сѫ сградени на бърдо. Ражда се и оризъ, понеже почвата е блатиста покрай Струмица. Църква, въ която четѫтъ български. Кѫщи 45, българе.

Орманъ, при дѣсния брѣгъ на Струмица на С.-З. отъ Петричъ 1 1/2 часъ; пѫть равенъ. Лежи въ послѣдниѣ склонове на Малешовската планина, на единъ баиръ. Ражда се наймного оризъ. Въ параклиса си четѫтъ смѣсено. Кѫщи 70.

Старчово, на С.-И. отъ Петричъ 2 часа пѫть. Лежи въ ѫгъла що образуватъ Струма и Струмица. Околность блатиста съ раскошни ливади. Работи се и коприна. Църква, въ която четѫтъ гърцки, и училище сѫщо тъй гърцко съ 23 ученика. Числото на кѫщитѣ е 130.

Шербаново, на З. отъ Петричъ, намира се отвѫдъ Струмица, срѣщу Митинъ, на раздалечъ отъ града близо 2 часа. Околность равна поляна. Надъ селото планина *Кожухъ*, отъ дѣто вадѭтъ мраморъ. Тукъ показватъ пещери въ планината „Крали-Марковска“. Народното прѣдание расказва, че тукъ нѣкога се крилъ народниятъ герой. Църква гърцка. Кѫщи 60.

Смолари, на З. отъ Петричъ 6 часа. Сградено е на една тумба при лѣвия брѣгъ на Струмица, срѣщу *Ново-село*. Работѭтъ коприна; излиза добро гроздие, оризъ и овощия. Църква, въ която четѫтъ български; българско училище съ 21 ученикъ. Броятъ на кѫщитѣ не е по голѣмъ отъ 110.

Игуменецъ, голѣмо село на С. отъ Петричъ 4 часа пжть. Състои се отъ 12 махали, отъ които поглавни сж: *Зайчине, Занога, Зарадолъ и Зинополь*. Всички тия махали лежжтъ въ Малешовската планина, неособно далечъ една отъ друга. Почвата прѣдставя прѣкрасна орна земя. Ако и да е висока планина, но до върха си близу Малешовската планина е покрита съ ливади. Иматъ си църква, въ която четжтъ смѣсено; българско училище съ 28 ученика. Игуменецъ има 427 кжщи; Занога 15, Зарадолъ 20, Зайчине 40 и Зинополь 35 кжщи, — всичкитѣ българе. Селянетѣ си минуватъ съ земледѣлие и скотоводство.

Тополница, въ подножието на Бѣласица; пада се на И. отъ Петричъ, два часа пжть; до Струма нѣма $^1/_2$ часъ; сжщо толкова е растоянието и до Струмица. Нивята имъ сж покрай тия двѣ рѣки. Има 25 кжщи, българе.

Богородица, съ 115 кжщи; 25 турци и 90 българе.

Драмски санджакъ.

По пространство и по население този санджакъ захваща послѣдно мѣсто въ Солунския вилаетъ. Наредбата на централното правителство е сжщата, както въ Сѣръ, съ тая само разлика, че тукъ чиновницитѣ не сж тъй много; нѣколко отдѣления се управляватъ отъ единъ само, и др. Населението въ цѣлия Драмски санджакъ е по прѣдимство турско. Гърцкиятъ елементъ ако и да е твърдѣ слабъ, иде слѣдъ турцитѣ; българе се намиратъ само въ Драмската каза.

Санджакътъ се раздѣля на 3 кази: Драмска, Кавалска и Саришабанска.

Драмска каза.

Центъръ на тая каза и на цѣлия санджакъ е градътъ Драма, сграденъ на западния край отъ едноименното поле. Задъ града се увива суходолицата „Куру-чай“ и къмъ С.-И. други рѣкички, брѣговетѣ на тия рѣкички сж найприятнитѣ и прохладни расходки и „теферичи“. Откъмъ И. захваща се пространното и богато Драмско поле, дълго повече отъ 75 километра. Драма е старъ градъ, и такъвъ си останжлъ и до сега. Отъ зданията само правителствениятъ домъ, сграденъ прѣди година, е за забѣлѣзване. Въ града има

много джамии; една отъ тѣхъ е направена отъ Султанъ Баязита Илдъръмъ. Тукъ живѣѭтъ сѫщи потомци, съ доказана генеалогия, отъ самитѣ „гази“, завоеватели на тия страни.

Като търговски градъ Драма е стоварище на тютюна; подирѣ и депо на кавалското пристанище за каква и да е стока. Има и фабрика за спиртъ. Между Драма и Кавала работи шосе. Драма е сѣдалището на „лива“, воененъ началникъ, който зависи отъ III-я корпусъ въ Битоля. Християнското население е подъ Зъхненския гръцки владика, който живѣе, както се каза на мѣстото, въ Алистратикъ. Между многото първоначални училища и „руждиета“, има и едно ново „идадие“, прогимназия съ европейска програма на реалка. Жители се броѭтъ 3000 д. турци; има още 100-тина кѫщи християне гърци и нѣколко еврейски. Прѣди 30 години броятъ на християнскитѣ кѫщи билъ 39. Българе тукъ не се чуватъ; ако и да се прѣселяватъ отъ околията, тѣ бързо се прѣтопяватъ.

Въ Драмската каза влизатъ 178 села, които се подраздѣлятъ на три нахии: Правишка, Просоченска и Чеджка.

Правища, паланка на Ю. отъ Драма 5 часа пѫть. Сградена е между клонове, които се спущатъ отъ двата паралелни хърбета на Пърнаръ до едноименна рѣка. Сѣдалище на гръцки митрополитъ, „Елевтериополски“. Тукъ става пазаръ, а на Митровъ-день панаиръ, който трае 1 седмица. Обращението прѣзъ панаира е до 3000 л. т. Жители 3000, гърци, съ църква и училище. Правишката нахия съставятъ 16 гръцки села и едно българско, Нѫтенъ, съ 40 кѫщи. Вѣроятно е да има и други български села; съ вѣрни свѣдѣния обаче не ми бѣ възможно да се сдобиѭ.

Просоченъ, голѣмо село на С.-З. отъ Драма, разположено на равно поле. Отъ Просоченъ за Драма има шосе, което ще свърже Неврокопъ; растоянието е 3 часа. Кѫщитѣ сѫ речи всичкитѣ на единъ катъ, низки. Чаршия съ пòвече отъ 30 дюкяна; въ сѫбота става многолюденъ пазаръ, въ който дохождатъ хора дори отъ Зъхненско и Сѣрско. Една гъркоманска църква св. Архангелъ и една българска св. Димитъръ. Българско мѫжко и женско училище съ 2 учителя, 1 учителка и 70 ученика, момчета и момичета. Гъркомански училища мѫжко и дѣвическо съ 1 учитель, 1 учи-

телка и 65 ученика всичко. Полето около Просоченъ ражда на́йдобро качество тютюнъ; обработва се сѫщо тъй сусамъ, анасонъ и памукъ. Има мнозина разбогатѣли селяне отъ тютюна. Пóголѣмата часть отъ населението сѫ заможни и живѣѭтъ охолно.

Броятъ на кѫщитѣ е 500, между които 260 турски, а останѫлитѣ български.

Плѣвня, на С.-И. отъ Просоченъ 1 часъ. Расположено е до една суходолица, притокъ отъ Панега, при подножията на Бозъ-дагъ. Околностьта равно поле, въ което расте на́й-много пшеница и тютюнъ. Отъ двѣ години насамъ почнѫли да сѣѭтъ и афионъ. Българска църква св. Богородица и гъркоманска св. Атанасъ. Дѣвическо и мѫжко бъл. училище съ 1 учитель, 1 учителка и 70 ученика и ученички. Около 400 кѫщи само българе.

Волакъ, на С.-И. отъ Плѣвня 5 часа. Пѫть неравенъ и стръменъ. Това село е отвѫдъ Бозъ-дагъ и би трѣбало да принадлежи на Неврокопската каза. Сградено е на високо равнище, заобиколено отъ всѣкѫдѣ съ планина. Тукъ планината е гориста и богата съ всѣкакви дървета, които даватъ главното занятие на селянетѣ. Повечето сѫ вѫгляри, дърводѣлци; градиво разнасятъ по цѣлата околия, до Драма. Малкото нивя, що иматъ, сѫ по низкитѣ поли на планината. Прѣди двѣ години сградили ново училище, което и до сега си е безъ учитель. Въ църквата св. Илия чете се смѣсено. Числото на кѫщитѣ е 180, чисти българе.

Кобалища, на С.-З. отъ Просоченъ 1 часъ растояние. Това село е расположено до рѣката Панега, единъ часъ пóнадолу отъ Елешкитѣ дупки. Нивя плодородни, искарватъ найдобъръ тютюнъ. Въ църквата четѫтъ български. Има училищно здание безъ учитель. 100 кѫщи български и остатъкътъ турци.

Гюреджикъ, на С. отъ Просоченъ при политѣ на Бозъ-дагъ, въ едно долище, заградено съ вѣйки отъ Бозъ-дагъ. Растоянието отъ Просоченъ до Гюреджикъ е 3½ часа; пѫть неравенъ и тѣсенъ. Орна земя нѣма; селянетѣ сѫ вѫгляри и дървари. Църква, въ която четѫтъ гръцки, и гръцко училище съ 30 ученика. Броятъ на кѫщитѣ е 70, само българе.

Височенъ, на С.-З. отъ Драма 2 часа, до рѣката Куричай. Прѣди 8 години тукъ стоялъ мюдюринъ, който се прѣ-

несълъ подирѣ въ Просоченъ. Селянетѣ всички сж земледѣлци. Гърцка църква и училище; 200 кжщи, между които около 50 сж турски.

Бъбълецъ, на С. отъ Драма; минува се прѣзъ Плѣвня, понеже между Драма и Бъбълецъ се испрѣчва стръменъ върхъ отъ Бозъ-дагъ. Отъ Плѣвня $1\frac{1}{2}$ часъ на С.-И. Околность планиниста; селянетѣ вжгляри и дървари. Църква, въ която се чете смѣсено. 30 кжщи български и 30 помачки.

Споменжтитѣ 5 български села влизатъ въ Просоченската нахия; Височенъ спада въ Драмската каза. Освѣнъ тия български села, — всичкитѣ по Бозъ-дагъ и по подножията ѝ, — има и други села по полето и въ Чеджлъкя, промѣсени съ турци, помаци и цигане. По полето има още и чифлици, населени отъ българе, за които подробни свѣдѣния немогохъ да получж. Български села сж: Едренеджикъ, Търкохоръ и други. Въ селата Дрѣново и Кончанъ живѣжтъ българе съ помаци. Надъ Кобалища и Просоченъ има 12 конярски махали по Бозъ-дагъ. Занимаватъ се исключително съ скотоводство; развъждатъ овци, конье и говеда. Лѣтѣ прѣминуватъ къмъ Доспатскитѣ страни за да си пасжтъ добитъка.

Чеджката нахия съставятъ 25 села по двата брѣга на Места, по Бозъ-дагъ и Родопитѣ. Жителитѣ, до 15000 души, всички сж помаци и се занимаватъ съ дърводѣлство и скотоводсто. Отъ тукъ излизатъ прочути говеда, особно, мулета. За продавание жива стока става въ Чеджъ панаиръ, нареченъ Дере-панаиръ. Панаирътъ става на една широка ливада между селата Върла Лакавица, Ущица и Прибойно. Захваща се отъ 26-й октомврий и се свършва на 30-й. Освѣнъ добитъкъ продава се още аба, аладжа и друга стока, всичко за 1000 л. т.

Ето имената на 10 отъ селата, които влизатъ въ *Чеджката нахия: Бичово, Чирешово, Черквица, Радибошъ, Балабанъ, Жура, Баханово, Лящинъ, Али-кьой, Шебилово.*

Между Помацитѣ живѣжтъ и малко българе. Съ тѣхъ, както и съ близосѣдитѣ, помацитѣ си живѣжтъ братски.

Въ Драмската каза освѣнъ споменжтитѣ до тукъ села остаятъ още 151 село, които читательтъ може да намѣри въ приложения подъ № 16 списъкъ на градоветѣ и селата. Отъ тѣхъ 16 сж чифлици.

*

Селата *Катунъ, Караджа-кьой, Горуново, Буково, Яворъ, Буюкъ-яя, Деделеръ, Джами-махале, Лѫжата, Кайнчанъ, Бѣленъ, Али-кьой и Коница* влизатъ въ Чеджлъка. При Бѣленъ, на едно високо бърдо показватъ развалини отъ стари сгради и отъ стѣна. Това мѣсто помацитѣ и днесь си го казватъ „Момчиловъ-баиръ." Ето въпросъ за нашитѣ историци и археолози.

Въ Чеджлъка излиза и добъръ тютюнъ, особно въ селата *Баханово и Караджа-кьой.*

Въ Драмската каза влиза и Правишката нахия съ 31 село и махали. Центърътъ на нахията е паланката *Правища,* между двата паралелни гребена на Първаръ.

Кавалска каза.

Захваща страната на Ю.-И. отъ Драма до Бѣло-Море. Кавалската каза е наймалка; има 35 села, отъ които много сѫ чифлици. Жителитѣ сѫ 14.852: 12072 турци и 1699 гърци; българе нѣма.

Кавала, пристанище при Архипелагъ, второто за Македония слѣдъ Солунъ. Кавала е на Ю.-И. отъ Драма 6 ч. Свързани сѫ двата града съ шосе, наново постлано. Пристанището е малко и запазено отъ една скала, която се спуща отъ Първарскитѣ клонове. Градътъ нѣкога билъ понастрана; отъ стария сега се гледатъ само развалини. Жителитѣ се занимаватъ съ занаятъ и търговия; повечето сѫ заможни, а има и доста богати търговци на тютюнъ и памукъ. Отъ зданията личѫтъ митницата и складътъ за тютюнъ, който принадлежи на „Режи." По брѣга сѫ наредени кафенета, газина, хотели, магазии и кѫщи, найхубавитѣ. Само нѣкои отъ пароплувитѣ, които работѭтъ между Солунъ и Цариградъ, допиратъ до Кавала въ една седмица или двѣ еднѫжъ. Има санитарно отдѣление за карантина. Турски и гърцки училища добрѣ уредени. 3120 кѫщи съ 10000 души.

Сари-Шабанска каза.

Намира се на И. отъ Кавалската и е съпрѣдѣлна между Одринския и Солунския вилаетъ. За прѣдѣлъ се взима Места. Половината отъ пространството, що захваща тая каза, е блатисто равнище, което се образува ту отъ морето, ту отъ Места и устието ѝ.

Селата, които влизатъ въ Сари-Шабанската каза, на брой сѫ 64. Отъ тѣхъ има и чифлици. Точни свѣдѣния, кое село съ колко и какви кѫщи е, нѣмамъ. Споредъ официялната статистика отъ 1301 год. жителитѣ сѫ 16610: 15994 помаци, 118 гърци и 548 гюпци.

Центъръ на казата е селото *„Ханларъ,“* което е ново и се е образувало отъ фамилиитѣ на правителственитѣ чиновници и занаятчии чужденци. Това село се е избрало за центъръ поради своето мѣстоположение всрѣдъ казата и поради важностьта му отъ търговска страна. Числото на кѫщитѣ не е поголѣмо отъ 50. Сега почнѫли да се заселяватъ отъ околията постоянни жители. Въ *„Сари-Шабанъ“* — така наричатъ понѣкога Ханларъ — има огнена воденица.

III.
Население.

Да се опрѣдѣли точно колко и какво е населението въ Източна Македония, е трудна задача, ако не и невъзможна; до сега поне никой не е сполучилъ. Намъ да ли има друга страна въ свѣта съ толкова пропаганди за народность и вѣра. Споредъ гърцкитѣ географици Македония е населена отъ чисти гърци, съ това само ограниченье, че тѣ сѫ βουλγαρόφωνοι (българогласни). Споредъ Матия Банъ, Панта Сречковичъ и Стояна Новаковичъ жителитѣ въ Македония сѫ чисти „срби“. Въ картитѣ, що издава Апостолъ Маргаритъ, ромѫнски дѣецъ отъ Клисура, по Македония нѣма никакъ българе; съ една кистца населението е прѣкърстено на ромѫнско. И сѣкашъ нестигаше това. Ако слушаме протестантитѣ и католицитѣ, въ тѣхнитѣ рапорти неостанѫ нито слѣда отъ православие по Източна Македония изобщо. Науката обаче, истинската наука лети пóвисоко отъ всички тия тенденциозни заблуждения. Науката има за цѣль истината, и само истината трѣба да намѣри.

Точна статистика на коя и да е страна само едно правителство може да направи. Статистика за Драмския и Сѣрския санджакъ направи турското правителство съ броежа отъ 1302 год. егира (1884 год.). Но колко е тя точна и вѣрна, нека ми е позволено да се усъмнѭ. Споредъ официалната статистика подъ № 6 турското население по Източна

Македония е 220.000; въ моята статистика имамъ съ 30.000 по́малко. Такава погрѣшка не е маловажна: печатна погрѣшка ли е, или друго, незнамъ. Споредъ сжщата статистика гърцитѣ се въскачватъ до 60.671 души; защо и какъ, тукъ вече може лесно да се отговори. Тоя броежъ ставаше прѣдъ очитѣ ми. Трима — четворица кятипи отиджтъ право въ кжщата на селския кметъ; повикатъ попа, — и напрѣдъ, пиши! „Що е Петко?" — „урумъ ефенди;" „що е Трайко?" „урумъ" и тн. По́голѣмата часть отъ ония, що припознаватъ гърцката патриаршия, сж записани за гърци. Въ Зъхненско гърци, българе, гагаузи сж записани подъ общо име: „гайри-муслюманъ" (немусулмане). Власитѣ не сж отдѣлни, и тѣ се сливатъ подъ общия терминъ „урумъ", равносиленъ — както е извѣстно — въ официалния езикъ съ „православенъ християнинъ". Освѣнъ тѣзи погрѣшки има и други непо́малко важни: казано е, че въ Сѣрско сж 219 села, а въ списъка сж много по́малко. Еднакво погрѣшки и за другитѣ кази. Азъ взехъ селата за толкова, колкото сж въ списъка.

Покрай тия сжществени недостатъци, официялната статистика остава си една отъ на́йвѣрнитѣ, колкото за броя на кжщитѣ и общата сума по населението. За Рупчосъ съ Доспатъ и цѣлия Драмски санджакъ азъ просто прѣписахъ цифритѣ отъ „салнамето", съ малки притурки, — тамъ, дѣто по собственитѣ ми издирянияя се намиратъ българе. Отъ другитѣ статистики, — която е на Верковича, може да се приеме за на́йблизка до истината. Но отъ когато сж събрани неговитѣ свѣдения има цѣли двайсеть години, а населението нестои; то расте (вж. сравнителната статистика № 8). Азъ трѣбаше да почнж отъ ново. Непретендирамъ да съмъ направилъ точна статистика; казахъ, че то е невъзможно. Ала азъ се помжчихъ, да направьж възможното. Подъ № 7 е помѣстена таблица за смъртностьта и ражданьето по двата санджака. Тя е извлѣчена отъ официялни свѣдения и отъ нея би могло да се извади числото на нарастяньето. Обаче вмѣсто туй излиза едно намаление отъ 329 души на годината за Неврокопско. Слѣдъ тоя неочакванъ резултатъ азъ трѣбаше да отхвърлж и това срѣдство. Само за любопитство помѣстихъ таблицата. Тамъ сж невѣрни и числата на браковетѣ. За цѣла Демиръ-Хисарска каза има 400 брака

въ годината, когато само въ Крушово ставатъ пóвече отъ 600.

За основа на изброяваньето съмъ взелъ кжщитѣ въ всѣко село и градъ; само по този пжть можеше да се направи една приблизително вѣрна статистика. На всѣка кжща за турци и евреи смѣтамъ по 5 души; а на българска кжща по 6 души. Че това число е вѣрно, доказано е отъ статистиката на българското население по Тракия, България и Македония. Въ първитѣ двѣ страни дори на всѣка кжща се падатъ по 7 души.

Нáйположителни свѣдения съмъ ималъ за Разложко, Джумалийско, Мелничко, Неврокопско, а особно за Сѣрско и Демиръ-Хисарско. Остая ми само едно Петричко, отъ дѣто несполучихъ да се сдобиѭ съ точни свѣдения. Полученитѣ резултати сж изложени въ статистиката подъ № 2.

Македония, а особно источната ѝ часть е съвсѣмъ рѣдко населена: на 1 □ км. се падатъ по 31 човѣкъ. По естественъ единъ законъ, общи за всѣкждѣ, нáйгжсто населенитѣ страни биватъ покрай рѣкитѣ. Сжщото се забѣлѣзва и тукъ. Нáйгжсто населени сж Драмското и Сѣрското поле, по долината на Места и Струма; на всѣкой □ км. тукъ се падатъ по 40 души.

По планинскитѣ мѣста: Неврокопско, Расложко, Мелничко и Джумайско на 1 □ км. едва се падатъ по 6 души.

Населението и въ двата санджака възлиза до 470.000 д: 348.000 въ Сѣрския и 121.000 въ Драмския санджакъ. По народность то се распада тъй:

а. *Турци*. Както е извѣстно тоя терминъ е пóвече религиозенъ, отколкото националенъ; ние ще слѣдваме да наричаме турци всички, които исповѣдватъ мухамеданската вѣра. Турцитѣ сж распръснжти навсѣкждѣ, но прѣобладаватъ въ Неврокопско и по цѣлия Драмски санджакъ. Въ Сари-Шабанско и въ Кавалско тѣ сж дори исключителното население. Турцитѣ възлизатъ на брой до 190.000 д., между които повече отъ 98.000 сж помаци. Отъ цѣлото население по источна Македония турцитѣ съставятъ 51 на сто.

Въ числото на турцитѣ влизатъ още и малобройни *черкези*, до 900 души. Тѣ населяватъ по прѣдимство селата въ Сѣрското поле покрай Баракли-Джумая.

б. *Българе.* Тѣ съставятъ массата на населението въ Разложко, Джумайско, Неврокопско, Мелничко, Петричко, Демиръ-Хисарско и Сѣрско.

На Ю. къдѣ Драмско, въ Правишката нахия, българскиятъ елементъ се срѣща съ гърцкия. Гърцитѣ захващатъ една крайбрѣжна ивица отъ *Врясла* при Орфанския заливъ до Кавала. Българското население въ източна Македония възлиза до 215.000 д., 46% отъ цѣлата сума[1]).

в. *Гърци.* Въ източна Македония живѣятъ гърци покрай брѣговетѣ на Егейско море; тѣ прѣобладаватъ въ Нигритската нахия въ Сѣрско и въ Правишката нахия въ Драмско. Въ вѫтрѣшностьта има само 350 гърцки кѫщи въ Мелникъ и 90 к. въ Неврокопското село *Лялъово.* Послѣднитѣ сѫ по вѣра турци[2]).

Гърци въ Драмския и Сѣрски санджакъ има всичко 48.000 д.; на 100-тѣ се падатъ 10.

---

[1]) Като куриозъ, читательтъ може да прочете и тѣзи редове. Прѣзъ тая година (1890) въ Атина се издаде пространна карта за Македония отъ Χρυσοχόος, съ три вида имена за всѣкой градъ, рѣка, планина и др. Интересни сѫ тия думи на автора въ увода:

„Какъ е могълъ единъ тѫпъ и невѣжда, но земледѣлчески народъ (говори за българския) да наложи на правителството, надъ стопани, езика си, — това ми е непонятно. Да ги накара да прѣкрьстѭтъ съ неговитѣ думи и гори, и рѣки, и градове, и села — и по такъвъ начинъ да измѣни картата на цѣла Македония, то е примѣръ безъ свой подобенъ въ историята. (Вмѣсто да отива до тамъ, нѣка погледне г-нъ Χρυσοχόος, какъ станѫло, та ³/₄ отъ географическитѣ имена по Епиръ, Тесалия и самата Еллада сѫ станѫли български).

[2]) Било врѣме, когато цѣлиятъ Балкански полуостровъ, който гърцитѣ и до сега настояватъ да наричатъ напукъ „Ἑλληνική Χερσόνησος“, когато тоя полуостровъ до Карпатитѣ билъ само гърцки. Слѣдъ него врѣме границитѣ дойдохѫ до Стара-Планина, малко подиръ до Мустафа-паша, но понататъкъ, то е невъзможно; — сѣкашъ че е въ тѣхна рѫка да стѣсняватъ и да расширяватъ границитѣ. Редомъ съ стѣсняванието на границитѣ отъ великата гърцка империя вървѣше и уголѣмяваньето на българския народъ. Едно врѣме нѣмаше българе. Въ 1877 година (споредъ Ιστορία τῶν Βουλγάρων, ὑπὸ Κοκκώνη) изникнѫхѫ 150 хил. души българе, и то въ сѣверната само часть на Македония. Споредъ Γεωγραφία τῆς Μακεδονίας ὑπὸ Κωνσταντινίδου, която се издава отъ силогоза и даромъ се разнася по гърцкитѣ училища, Македония е населена отъ 600.000 гърци, 400.000 турци и 200.000 българе. И на това благодарение; тукъ поне има 50000 повече. Да видимъ да ли ще нарасте още това число. Споредъ сѫщия учебникъ „на много мѣста гърцитѣ си изгубили езика; тогазъ тѣ биватъ βουλγαρόφωνος и τουρκόφωνος. Гърцитѣ по тия мѣста се отличаватъ съ варварския и дебелъ изговоръ на *ш* и *ч* вмѣсто *с* и *з*. Гърцитѣ сѫ прѣобладаещи народъ и по число, и по култура по цѣла Македония. Гърцитѣ още сѫ православни християне: а българетѣ католици, простестанти и схизматици“. Власи, отъ 10 до 15 кѫщи, има и въ всичкитѣ поглавни градове по източна Македония: Сѣръ, Неврокопъ, Горна-Джумая, Алистратикъ, и въ Долна-Джумая наймного. Тѣ навсѣкѫдѣ сѫ завзели търговията и станѫли чорбаджии. Тѣ сѫ лихвари, епитропи на църкви и училища, прѣдставители въ правителството, кметове, съ една дума всичко. По такъвъ начинъ тѣ се явяватъ найсилната подпорка на гърцизма. Навсѣкѫдѣ власитѣ се учѫтъ по гърцки, признаватъ Патриаршията и гонѭтъ всичко българско. Малко сѫ наистина, но голѣма врѣда принасятъ.

г. *Власи.* По тая страна на Македония не се срѣщатъ толкозъ власи, колкото въ западната ѝ часть. Власитѣ живѣѭтъ спорадически и се занимаватъ исключително съ скотоводство. Наймного власи живѣѭтъ въ селото *Равна,* Демиръ-Хисарско. Всичко власи се набиратъ до 3000 д.

д. *Цигане.* Едни сѫ постоянни, и такива има наймного покрай Тахиносъ; други сѫ чергари (гурбети, номади) и такива сѫ въ Петричко. Едни отъ циганетѣ сѫ християне, други — мухамедане. Има и такива, които непринадлежѫтъ къмъ никоя опрѣдѣлена религия. Всичко има цигане 12.000.

е. *Евреи,* живѣѭтъ по нѣколко фамилии въ поглавнитѣ градове и се занимаватъ съ търговия; до 1300 души.

Въ Сѣръ и Кавала живѣѭтъ още нѣкои и други арменци и европейци, но въ твърдѣ малъкъ брой.

По вѣра населението въ източна Македония се распада така: православни 240.000; — мухамедане 190.000; — протестанти 540; — и евреи 1.300. Отъ православнитѣ 206.000 припознаватъ Патриаршията, а само 55.000 припознаватъ Екзархията.

IV.

Поминъкъ и търговия.

а. **Земледѣлие.** Българинътъ е роденъ земледѣлецъ; съ ралото на рамо той върви напрѣдъ и прави завоювания. Както на всѣкждѣ, така и тукъ по Източна Македония земледѣлието е главното занятие на нашия селянинъ; почвата чудесно се подава на ралото и богато възнаграждава трудоветѣ на орача. Македония, особно Сѣрското и Драмското поле сѫ наистина обѣтована земя, която крие въ нѣдрата си неисчерпаеми съкровища. Но поради нѣкои мѣстни условия земледѣлието никакъ не е развито по тия страни. Има до 1.200.000 дюлюма орна земя; но има още толковъ, па и повече, за които нѣма рѫцѣ да ги работѭтъ. Послѣ оранието и сѣитбата ставатъ по единъ първобитенъ начинъ, както се казва по дѣдо-Адамовски. При все това Източна Македония се смѣта за една отъ найплодороднитѣ страни въ Балкански полуостровъ. Памукъ като сѣрския и тютюнъ като сари-шабанския нийдѣ другѫдѣ не се раждатъ. Въ притурката подъ № 9 има списъкъ на орната земя; № 10 показва, по колко се сѣе на дюлюмъ и колко дава всѣко про-

изведение; въ № 11 е исписано, по колко кила или оки се раждатъ отъ всѣко произведение, колко чини оката и килото; послѣ е извадена обща сума. Всички тия статистики сѫ изработени възъ основа отъ официялни данни. Ето резултатитѣ отъ изброяванията.

Пшеница, 200.553 дюлюма; сѣе се наймного въ Сѣрско (47.000 дюлюма). На дюлюмъ се сѣе срѣдно число по 1 кило, дава $4^1/_4$ кила; всѣко кило струва 17 гроша. Всичко се ражда пшеница 991.200 кила, които костуватъ 13.500.000 гроша. Въ Сѣрско се сѣе по $1^1/_2$ кило, което дава 6 к. Всѣко кило чини по 15 гроша; всичко 282.000 кила за 4.230.000 гроша.

Ръжь, 190.000 дюлюма; на дюлюмъ се сѣе пóмалко отъ кило; раждатъ се 4 кила, по 11 гр.; всичко въ годината върхѫтъ 980.000 кила ръжь за стойность отъ 8.000.000 гр. Наймного и найдобро качество ръжь излиза по Неврокопско; 84.000 дюлюма, даватъ по 5 кила. Всѣко кило се цѣни за 8 гр. Всичката ръжь, що излива отъ Неврокопската каза, е 422.000 кила за 3.380.000 гр.

Овесъ. Съ овесъ се сѣѭтъ и въ двата санджака до 47.430 дюлюма; на дюлюмъ отива срѣдно число пóмалко отъ кило, а дава по $5^1/_4$ кила. Всѣко кило струва по 7 гр. Отъ 47.430 дюлюма на година се раждатъ 301.950 кила, които правѭтъ 2.049.020 гр. Найдобъръ овесъ става въ Неврокопско; той и поскѫпо се цѣни, по 6 гр. килото.

Ечмикъ. Съ това житно произведение сѣѭтъ до 129.940 дюлюма, по кило на всѣки дюлюмъ; раждатъ се по 6 кила, които се продаватъ по 9 гр. 1.092.050 кила ечмикъ, които се върхѫтъ всѣка година, чинѭтъ 9.205.900 гр. Найдобро качество ечмикъ прави Сѣрското поле, дѣто за него сѫ отдѣлени 51.000 уврати.

Просо, захваща наймалко орна земя, 14.776 уврата. Сѣѭтъ го по 2 кила на увратъ, а дава по 7 приблизително; продава се 11 гр. килото. Всичко се добива въ годината 104.503 кила просо, които струватъ до 1.151.400 гр.

Маисъ (Пченка). Съ пченка сѣѭтъ 205.845 уврата, значи наймного отъ колкото за всичкитѣ други произведения, защото ѭ сѣѭтъ навсѫдѣ, найвече въ Неврокопско и Разложско, 50.000 уврата. На всѣкой увратъ хвърлятъ по $^1/_2$ кило пченка; раждатъ се 8 кила (срѣдно число), отъ

които всѣко се продава за 12 гр. Всичко маисъ излиза всѣка година 1.708.400 кила за 16.833.400 гр.

До тукъ бѣхѫ житнитѣ произведения, отъ които малко нѣщо се изнася отъ страната. Произведенията, що ще слѣдуватъ, сѫ индустриялни, скѫпо струватъ и се изнасятъ вънъ речи исцѣло, особно памукътъ и тютюнътъ.

Съ *тютюнъ* сѣѭтъ 53.086 уврата земя. Найдобъръ, па и найцѣнни тютюнъ е драмскиятъ, джумалийскиятъ и сари-шабанскиятъ. Въ Сари-Шабанската каза има до 15.000 уврата. Една ока отъ тоя тютюнъ струва 45 гр. на мѣсто. Тютюнътъ прѣди петнайсетина години билъ главниятъ поминъкъ на жителитѣ по цѣлия Драмски санджакъ. Но отъ основанието на монопола „Regie“ обработването му е изоставено и върви все назадъ. На всѣкой увратъ сѣѭтъ по 400 коренчета; раждатъ се 65 ока; цѣната на една ока е 14 гр. И въ двата санджака излизатъ всѣка година 2.907.500 оки тютюнъ, които струватъ 60.490.000 гр.

Памукъ, 94.120 уврата. Найдобро качество памукъ производжда Зъхненско, а че подирѣ Сѣрско. Само въ първата каза 40.000 уврата сѣѭтъ съ памукъ. Въ Зъхненско отъ всѣкой увратъ се вееватъ 50 оки памукъ, който струва по 5 гроша срѣдно качество. Всичко памукъ на годината излиза до 4.028.000 оки; 4 гр. е срѣдната цѣна; тѣ правѭтъ 22.097.500 гр. Речи цѣлото количество памукъ се изнася навънъ чрѣзъ пристанищата Солунъ и Кавала.

Сусамъ. Съ него сѣѭтъ 33.240 уврата. Отъ всѣкой увратъ взиматъ 45 оки сусамъ; а отъ 100-тѣ оки сусамъ получаватъ 55 оки масло (шарлаганъ). Всичкиятъ сусамъ, що се добива, отива за направа на сусамово масло. 822.690 оки отъ него произвежда Драмскиятъ и Сѣрскиятъ санджакъ.

Ленъ. Обработва се слабо по тия страни; сѣѭтъ само 3230 уврата. На дюлюмъ се добиватъ 425 драма ленъ; оката се дава по 4 гр. Отъ 3230 уврата излизатъ 4958 оки ленъ, които струватъ 18793 гр. Нàй много ленътъ се сѣе въ Джумалийската каза.

Оризъ. Съ оризъ сѣѭтъ 7410 уврата, наймного въ Драмско (2500 уврата). На увратъ се хвърля по 15 оки и се получава по 125 оки оризъ. Оката $1^{3}/_{4}$ гр. срѣдно число;

541.000 оки оризъ, които се раждатъ всѣка година, струватъ 941.000 гр.

Лозя. Захващатъ 157.400 уврата земя. Отъ всѣкой увратъ на година се получаватъ срѣдно число 500 оки вино. Цѣлото количество вино, което излиза отъ страната, се въскачва до 6.255.000 оки; по 1 ¹/₄ гр. срѣдна цѣна струва 7.829.000 гр. На́й-хубаво вино става въ Мелничко и въ Джумалийско.

Афионъ. Обработва се слабо по тия страни; въ послѣднитѣ години захванѫхѫ да го сѣѭтъ повече. Извѣстни сѫ до 3170 уврата съ афионъ, на́ймного въ Сѣрско (3000 уврата). Излизатъ на годината до 6270 ок. по 200 гр. 1.254.000 гр. Това индустриялно произведение на́йскѫпо се продава и богато възнаграждава работника; неизвѣстно е обаче защо ненапрѣдва.

Патати, до скоро сѫ били неизвѣстни на земледѣлцитѣ. Правителството за да насърчи орачитѣ, освободило това произведение отъ десетъкъ. Тая полезна мѣрка накарала селянетѣ по много мѣста да сѣѭтъ патати.

Коприна, производството на коприната, хранението на буби, не е дотамъ распространено, както въ Гевгелийско и Воденско. На́ймного буби хранѭтъ въ Сѣрско (до 13 оки сѣме). Прѣзъ една година хранѭтъ 28 оки бубино сѣме; отъ всѣкой драмъ срѣдно число се получаватъ 5 ¹/₄ оки кожурци, които се продаватъ по 10 гр. 15 пари оката. На годината изливатъ 50.800 оки кожурци, които се продаватъ за 59.88.000 гр.

б. **Пчеларство.** На́ймного пчели отглеждатъ въ Неврокопската каза (13.000 кошари); а въ двата санджака 43.905 кошари. Отъ всѣка кошара се добива срѣдно число по 6 ¹/₂ ок. медъ, който струва по 3 гр. и 30 пари. Излизатъ 316,615 ок. На ока медъ се изважда 250 др. восъкъ, който струва 20 гр. оката. Въ притурката подъ *№ 12* е помѣстена подробна статистика за пчеларството.

в. **Скотоводство.** Подиръ земледѣлието, скотоводството съставя главния поминъкъ на жителитѣ. Полята и по́голѣмата часть отъ планинитѣ прѣдставятъ богати пасища, въ които могѫтъ да пасѫтъ двойно и тройно повече стада отколкото днесь. Въ притурката подъ № 14 е помѣстена подробна статистика за скотоводството.

Рогатъ добитъкъ бива два: *дамазлъкъ* (развъжданье, *заводъ*) и *работенъ (чифтъ).* Отъ първия видъ: биволи, биволици, волове, крави, телета се въскачватъ до 17.569 глави; отъ втория видъ сж 164.634 глави и въ двата санджака.

Кози и *овци*, на́ймного се развъждатъ по Неврокопско, Джумайско и Мелничко. Въ Сѣрския и Драмския санджакъ има: овни 47.610; — овци 511.780; — ягнета 378.250; всичко овци 948640 главъ.

Кози: скопци 76.160; — пърчове 85.290; — кози 343.105; — ярета 185.500; — скопачета 52.630; — всичко 732.585.

Вълна и *козина*. Вълна излиза на година до 396.700 оки по 6 гр. оката, нѣщо за 2.595.000 гроша; а козина 196.200 по $5^1/_2$ гр. оката, всичко за 3.529.700 гр. Вижъ статистика № 12.

Свинье, хранжтъ ги на́йвече за мастьта, що се добива отъ тѣхъ, и то разбира се само по християнскитѣ села. На́ймного свинье се развъждатъ по Демиръ-Хисарско (8600). Броятъ на всичкитѣ свинье въ двата санджака е 30.880.

Товаренъ добитъкъ бива за работа и за дамазлъкъ. Отъ послѣдния видъ има хатове 1682; — кобили 6360; и пършета 6.670; — всичко 16.052.

Отъ работния добитъкъ: конье 23845; — мулета 22710; — магарета 27291; — и камили 180; — всичко 86068.

Кожи всѣкакъвъ видъ отъ звѣрове и дивячъ се изнасятъ всѣка година по вънъ, особно въ Липиския панаиръ. Ето какви кожи се събиратъ са́мо въ Неврокопско: порове 200; — зайци 15000; — видри 80; — мачки 120; — всичко 15400. — Катерици 1700; — лисици 1000; — кунади 200; — бурсукъ 180; — всичко 3080. — А заедно съ по́горнитѣ правжтъ 18,480 парчета.

Занаяти. Както можеме да си помислимъ, занаятитѣ сж отпаднали и тукъ, както и навсждѣ по насъ. По нѣколко занаятчии само се подържатъ съ голѣми мжки въ всѣкой градъ. Като исключимъ обикновенитѣ занаятчии: хлѣбари, воденичари, месари, ковачи, шивачи, ботушари, зидари и др., ще останжтъ още занаятчии, които се занимаватъ съ долнитѣ специялни произведения.

Платове. По цѣлата Неврокопска каза въ годината се истачватъ отъ женитѣ 32.000 топа *аба*. Една третина отъ стоката си остая, другитѣ $^2/_3$ се разнасятъ по казата и навънъ по Сърбия и Австрия. Срѣдно число пада се по 8 гр.

аршинътъ. Въ Разлогъ се обработва *шаякъ* до хилядо топа на година по 4 гр. аршинътъ. *Аладжа*. Тъче се по селата Зиляхово, Правища, Кюпкьой, Анджиста, Алистратикъ, Горенце, Калапотъ и по цѣлото Зъхненско до 37.000 аршина на годината; всичко за стойность 60.000 гроша приблизително. Но найпрочути платове *аладжа* излизатъ отъ Нигритската нахия и се распродаватъ навсѣкждѣ въ малки топове отъ 10 до 12 аршина. Въ Нигритско има 101 станъ за аладжа; излизатъ до 20.000 топа въ годината и се внасятъ 312.000 гр. Въ Неврокопско работжтъ жени съ 510 стана за *аладжа*. Поголѣмата часть до 10.000 топа се распродава по Сърбско; срѣдна цѣна на топа е 18 гр. И тъй всичко отъ аладжи въ страната влизатъ до 550.000 гр. годишно.

Шамии (забрадки за жени) работжтъ се много хубави въ Неврокопскитѣ села Доленъ и Сатофче (до 5.000 топа). Едни биватъ вълнени, други копринени, които чинжтъ до 30 гроша аршинътъ.

Чорапи работжтъ наймного въ Драмско и Демиръ-Хисарско (до 200.000 рала), отъ цѣна 6.000 л. т.

Черги и врѣтища се работжтъ наймного въ Правишката каза; отъ тукъ излизатъ до 10.000 топа за 100.000 гроша.

Рогозки отъ шаваръ се плетжтъ въ селата Палиохоръ и Драначъ (Зъхненско) и Дрѣново (Сѣрско). Всичкитѣ рогозки, що се изработватъ въ една година по тѣзи села, продаватъ се за 50.000 гр.

Отъ нѣколко врѣме насамъ взело да се въвежда и фабричното производство въ страната; но намѣсто да има напрѣдъкъ, забѣлѣзва се назаднуванье. Така въ Сѣръ прѣди 10 години имало шесть фабрики; сега нѣма кажи ни една.

Въ Драма има фабрика за спиртъ, искарва на годината до 5.000 оки спиртъ по 5 гр. оката. Тукъ има сжщо тъй и голѣма фабрика за брашно. Въ Мелникъ има фабрика за кожурци; напрѣдъ имало четире такива фабрики. Сега работжтъ 40 жени и 6 мжжье работници, та искарватъ до 300 оки коприна на годината. Въ Сари-Шабанъ и Кавала има по една воденица съ парна машина.

Освѣнъ тѣзи европейски фабрики въ страната има други мѣстни, скроени и сградени отъ саморасли българе машинисти. Такива сж фабрикитѣ за влачение вълна въ

Мехомия и Банско (Разложко), които се движжтъ съ вода. Чаркове, които да се движжтъ съ вода, за да трѣбжтъ памука отъ сѣмената му, има много въ Зъхненско.

Търговия. Търговията по Източна Македония, както и навсѣкждѣ по насъ, отпада отъ день на день. И неможеше другояче да бжде, когато вносътъ въ страната надминува три пжти износа. По такъвъ начинъ и малкитѣ, мѣстни занаяти съвършено се унищожихж въ послѣднитѣ години съ улеснението на съобщението. Всичката износна търговия, която се искарва отъ пристанищата Кавала, Скечъ, Чаязи и Солунъ, се състои главно отъ житни произведения, памукъ и тютюнъ. Статистика, колко и какъвъ видъ сж вноснитѣ, колко и какви сж износнитѣ стоки, не се държи.

Панаири. Едно врѣме, когато търговията се вършала съ кервани, на всѣкждѣ по Европа търговцитѣ си назначавали rendez-vous прѣзъ извѣстно врѣме въ годината, и така се породили панаиритѣ. Желѣзницитѣ били смърть за панаиритѣ. Тѣ ги убили на всѣкждѣ по Европа, убили ги и у насъ. Дѣ сж Узунджовскиятъ и Сѣрскиятъ панаиръ? Остатъци отъ панаири се борятъ и до днесь за сжщетсвувание по Източна Македония, ако и да не сж дотамъ важни, както споменжтитѣ.

1. *Неврокопскиятъ панаиръ.* Открива се отъ 25-й августъ до 10-й септемврий; трае всичко двѣ седмици. Покрай живата стока, тукъ се продава още и всѣкаква мануфактура. Прѣсмѣтнжли, че обръщаньето въ послѣднитѣ години се въскачвало съ кржгло число до 10.000 лири.

2. *Дере-панаиръ.* Отваря се всѣка година въ Джечъ (Неврокопско) на 26-й октомврий и се свършва на 30-й. Тържището е въ една ливада, посрѣдъ селата Лакавица, Ущица и Прибойно. Въ този панаиръ наймного се распродава жива стока, а особно прочути мулета. Зиманье-даванье се въскачва до 1000 л. т.

3. *Търлискиятъ панаиръ,* става на 8-й октомврий въ Неврокопското село Търлисъ. Протака се една седмица; обръщание до 2000 л. т.

4. *Правишкиятъ панаиръ* става въ паланката Правища и трае една недѣля. Той е поскоро единъ видъ пазаръ

за близкитѣ села, нежели панаиръ. Ввеманье-даванье нѣма повече отъ 300 л. т.

5. *Керванъ-панаиръ,* прочутъ прѣди 20 години по цѣлия Балкански полуостровъ. Отваря се кждѣ срѣдата на февруария и се протака до 40 деня. Едно врѣме тукъ се прѣнасяли всичкитѣ търговци отъ Солунъ и Кавала за продавание, а за купуванье дохаждали отъ Пловдивъ, Битоля, Нишъ, чакъ и отъ Сараево. Днесь прави едно обрѫщание до 50.000 л. т.

Пѫтища. Между всичкитѣ пѫтища, които кръстосватъ Източна Македония, четире сѫ само шоссета: Солунъ — Сѣръ; Сѣръ — Драма — Кавала — Скечъ; Драма — Неврокопъ — Доспатъ и Сѣръ — Горна — Джумая. Отъ тѣзи пѫтища само двата първи сѫ свършени; другитѣ два сѫ само проектирани и намѣста направени, намѣста недоправени. Пѫтьтъ за Джумая слѣдва старня по течението на Струма; само въ Крѣсненския проходъ се отбива по планината. На много мѣста мостоветѣ сѫ сринѫти.

Пѫтьтъ Неврокопъ-Драма ще мине прѣзъ селата Гюреджикъ, Зърнево, Въземъ, Либяхово, Копривлянъ и Садово. Той на повечето мѣста не е още направенъ. Проектирана е и е готова за направа желѣзнопѫтна линия, която да свърже Деде-Агачската линия съ Солунъ-Скопие. Прѣзъ послѣднята година изучи се линията и се одобри съ царско ираде. Отъ тамъ се прѣпрати въ сѣрския „идаре-меджлиси“ за свѣдѣние. Линията ще почва отъ Деде-агачъ, ще допира до Кавала, Драма и Сѣръ; може да ѭ свържѫтъ при Дорянъ, а може да ѭ искаратъ и направо до Солунъ. Направата на тая линия ще се даде на нѣкоя европейска компания, съ условие часть отъ капитала да се вложи отъ самото население.

Хора има, които очакватъ богатства отъ тая желѣзница. Азъ се страхувамъ отъ противното. Ползува ли се страната отъ линията Скопие-Солунъ? Македония не е готова още, та да умѣе да се ползува отъ желѣзници. Неѭ ще експлоатиратъ чужденци безъ никаква полза за населението. Може, наистина, нѣколцина търговци да се подигнѫтъ, но тукъ е думата за массата на населението. Вноснитѣ стоки, които и сега сѫ нахлунѫли по страната, тогазъ ще ѭ потопѭтъ, ще задавѭтъ всичкитѣ мѣстни

занаяти, които и безъ това сѫ на издѫхванье. Ще се навлѣкѫтъ чужденци, нѣмци, евреи, които ще грабнѫтъ търговията въ рѫцѣтѣ си. Българинътъ не е търговецъ; той е земледѣлецъ. Страхъ ме е, да не му отнемѫтъ чужденци капиталисти и земята изъ рѫцѣтѣ. Ако стане и това — недай Боже, — тогава ще зине найголѣмата пропасть за населението по Македония.

V.

Природни богатства.

Метали и минерали. Източна Македония крие въ нѣдрата си неисчерпаеми богатства; тя е още непокътнѫто съкровище. Пиринъ и Родопитѣ да си открнѭтъ пазухитѣ, отъ тѣхъ би потекли рѣки злато. Никакви систематически издиряния, колкото за рудницитѣ по тия страни. Азъ ще запишѫ само онова, що съмъ могълъ случайно да научѫ отъ распитвания. Нѣкои нѣща съмъ срѣщнѫлъ записани и въ „Салнамето“ на Солунския вилаетъ.

Сребро. Въ Драмското село Гюреджикъ, 12 часа до Кавала, открита е сребърна руда, *галенитъ* (PbS). Анализата е доказала, че количеството сребро, което може да се получи отъ тая руда, е 2°°/₀₀. Никакво дружество обаче до сега не се е захванѫло да експлоатира тия рудници. Сѫщата руда се срѣща и около правишкото село Никшанъ, 6 часа до Кавала.

Мѣдь. Съ мѣдни и сребърни рудници прочутъ билъ въ старо врѣме Пърнаръ; мѣстата, дѣто сѫ ги раскопвали, и сега се съглеждатъ, но рудницитѣ сега си стоѭтъ *баталъ*, — никой ги необработва.

Желѣзо. Цѣлиятъ Пиринъ по течението на Бѣлица е пъленъ съ желѣзна руда, която по всѣка вѣроятность трѣбва да е магнитната руда ($Mg_3 O_4$). По Демиръ-Хисарско и Неврокопско обработваньето на желѣзото нѣкога цъвтѣло. Отъ тукъ сѫ останѫли и имената *„Демирджи-колу“*, които се даватъ на двѣ нахии въ тия кази. Обработваньето на желѣзото днесь за днесь върви слабо; едно врѣме, прѣди 30 години, само въ Крушово работили 6 самокова и по единъ въ Цървища, Елешница, Германъ, Кърчово и Пиринъ. Сега всичко работѭтъ 3 самокова (два въ Крушово и единъ въ Кърчово). Въ Сѣрско, въ Броди, работѭтъ нѣколко са-

мокова. Отдѣлянието на желѣзото става отъ памтивѣка и по прѣдание, по сѫщия оня начинъ, който прѣпоржчва днесь науката.

Рудата се набира покрай рѣката Бистрица и се туря въ една пещъ, (*„пехца“*, по мѣстния говоръ). „Пехцата“ е сѫща домашна пещь до 5 метра висока; хвърлятъ вжглища отгорѣ, а отъ страни 2 мѣха подържатъ огъня и го хранѭтъ съ прѣсенъ въздухъ. Мѣховетѣ се движѫтъ съ механизъмъ, както въ валявицата. Ширината на пещьта е до 2 метра въ дияметъръ. Отъ пещьта растопената руда поднасятъ подъ чука и ѭ оставятъ размѣсена съ вжглища подъ дѣйствието на пламъка. Чукътъ, специялно нареченъ *самоковъ*, ударя по желѣзото и се движй чрѣзъ сѫщия механизъмъ съ вода. Самоковътъ тежи до 150 килограма. По такъвъ начинъ сѫ обработвали и обработватъ и до днесь желѣзото нашитѣ саморасли механици и машинисти по Демиръ-Хисарско и Неврокопско. Вънкашната обаче конкуренция, английското желѣзо, отдавна е подавила тая наша домашна индустрия. За да проживѣѭтъ, отъ 1879 година нашитѣ занаятчии лѣѭтъ отново вѣтхи оръждивѣли желѣзни кѫсове. Такова желѣзо съ техническа дума е познато подъ име *шламъ*.

Гипсъ. Въ Черна-гора, около селото Кара-кьой намѣрили сѫ дълги пластове чистъ гипсъ.

Гранатъ. При селото Тешово, Неврокопско, намиратъ се породи отъ безцѣнъ камъкъ гранатъ, само че е отъ долно качество. Има образци голѣми колкото орѣхъ и колкото яйце. Отъ тоя камъкъ селянетѣ наоколо си правѭтъ разни украшения; турятъ ги на пърстене, гривни и обѣсци.

Каменни вжглища сѫ открити въ едно гористо мѣсто въ Бозъ-дагъ, далечъ отъ морския брѣгъ. Първитѣ пластове били *лигнитъ*, но подирѣ излѣзълъ чистъ *антрацитъ*. Компанията, която почнѫла да ги обработва, въ кѫсо врѣме фалирала. Мѣстенъ житель ме увѣри, че между Крѣсна и Сърбиново имало пространи пластове каменни вжглища.

Антимонъ. Пространенъ рудникъ отъ тоя металъ е откритъ въ Сѣрско около селата Драгашъ, Турбешъ и Троица. За сега захванѫли да го работѭтъ стотина работници; колкото подълбоко копаѭтъ, толкозъ повече се разширява рудникътъ надлъжъ и наширъ.

Мраморъ, добро качество срѣща се около Кара-кьой и около Карликово въ Бозъ-дагъ.

Минерални води. Малко сѫ странитѣ, които въ толкозъ малко пространство, колкото е Източна Македония да иматъ толкова источника минерални води. Всички тия извори сѫ малко познати; нѣкои пъкъ си остаятъ съвсѣмъ непознати. Нѣма точна химическа анализа нито за една поне отъ тия води. Въ деня, когато това стане, и минералнитѣ извори ще бѫдѫтъ една отъ доходнитѣ страни за страната. Слѣднитѣ минерални води сѫ познати до днесь.

Въ разложкото село *Баня* има извори отъ горещи минерални води, — какви именно, неможахъ да опрѣдѣлѭ. Водата извира въ голѣмо количество и въ такава висока температура, че не се трае. Има 2 резервуара (хауза) въ двѣ здания *(бани):* едното е за турцитѣ, другото за българетѣ. Кѫпѭтъ се въ тия бани слѣдъ като ги охладѭтъ съ студена вода. Тѣ не сѫ до тамъ лѣковити, колкото банитѣ въ Добриница.

Добринишкитѣ минерални води сѫ чисто сулфурни; само дѫхътъ и вкусътъ имъ сѫ достаточни за да те убѣдѭтъ въ това. Тѣ се намиратъ до едноименното село въ Разлога. Количеството на водата е пóмалко отколкото въ Баня и температурата значително понизка. *Добринишкитѣ* бани сѫ твърдѣ лѣковити за ревматизъмъ и за кожни болести; лѣкуватъ и отъ вѫтрѣшни болести, като искарватъ нечистотиитѣ вънъ, прѣзъ кожата. Тукъ сѫ станѫли — расправятъ — истински чудеса.

Елешничкитѣ минерални води сѫ до едноименното село въ Неврокопско. Тѣ сѫ въ два извора, и отъ двата брѣга на Места. Отъ лѣвия брѣгъ на рѣката има два источника съ вѣхти, изоставени здания. Отъ дѣсно единъ источникъ, до оброчището св. Варвара. По количество водата е малко; неприлича нито на Добринишката, нито на водата въ Баня. Но каква е точно, немогохъ да узнаѭ. Температурата има срѣдна. Нѣкои случаи доказватъ, че тя е лѣковита за много болести.

Фотовишкитѣ бани носѭтъ името на ближното село Фотовища, 1 часъ на И. отъ Неврокопъ. Тукъ има три источника, единъ до други: два симпурни и единъ желѣзенъ. Надъ всѣкой изворъ има здание и вѫтрѣ резервуаръ.

Тѣ не сѫ твърдѣ горещи; търпѭтъ се. Около симпурнитѣ извори се напластила твърда сѣра; въ единъ отъ тѣхъ водата извирайки, клокоти размѣсена съ пръсть и образува тиня. Тоя изворъ е по́горещъ и по́лѣковитъ. До тѣхъ малъкъ единъ изворъ си издълбалъ самъ единъ камъкъ въ видъ на корито. Въ желѣзната баня се вѫдѭтъ твърдѣ дълги, червеникъви змии, които сѫ безврѣдни. Зданията около тия бани станѫхѫ притежание на градския съвѣтъ отъ Неврокопъ. Жителитѣ отъ Фотовища се принудихѫ да си направѭтъ нова баня, малко нѣщо по настрана. *Фотовишкитѣ* минерални води лѣкуватъ отъ всѣкакви болести, главно отъ ревматизъмъ.

Марикостенскитѣ води сѫ чисто желѣзни. Водата е много гореща, нетърпима; извира отъ единъ чучуръ. Напрѣдъ имало двѣ здания, бани; сега останѫла само една. Тукъ притичатъ да се лѣкуватъ наймного разслаблени; други пъкъ идѫтъ само за да пиѭтъ отъ водата, слѣдъ като истине хубавичко. Болнитѣ първо влизатъ въ една тиня, дѣто мѫчно се търпи; отъ тамъ прѣминуватъ въ единъ хавузъ отъ чиста вода; но понеже е невъзможно да се стои въ такава вода и за найякия човѣкъ, охлаждатъ ѭ съ студена. Сѫщата вода тече наоколо въ едно пространство отъ 5 дюлюма. Съ околната пръсть селянетѣ си перѫтъ и си бѣлѭтъ дрѣхитѣ много похубаво, отколкото съ сапунъ.

Марикостенскитѣ бани принадлежали на селото; сега ги дава подъ наемъ меарифъ-комсионъ отъ Валовища за 32 жълтици. Болнитѣ плащатъ за всичко отъ 5 до 10 гр. на день.

Сенгеловскитѣ минерални води сѫ желѣзни и студени; намиратъ се между селата Сенгелово и Райковецъ въ Демиръ-Хисарско. Селянетѣ сѫ навикнѫли да пиѭтъ отъ тази вода.

Свети-Врачевскитѣ минерални бани сѫ срѣдъ едноименното село въ Мелничко. Надъ извора има здание; водитѣ сѫ топли; но кой е химическиятъ имъ съставъ, немогохъ да узнаѭ. Наоколо има много извори отъ сѫщата вода, дори и въ самата рѣка Бистрица. Единъ отъ тия извори е до самото село *Поленица.*

Валовишкитѣ (Демиръ-Хисарски) лѣковити води сѫ до самия градъ; тѣ сѫ стипцени и наймного помагатъ на

ревматизъмъ. Водата извира изъ единъ чучуръ, колкото за ½ воденица. Надъ банитѣ е единъ виръ *„миро“* дѣто водата е много гореща: едва се търпи, но зато пъкъ е и по̀лѣковита. Около извора камъцитѣ сѫ само стипца.

Нигритскитѣ бани сѫ на И. отъ паланката Нигрита, до селото Гьоргула. Точно кой е съставътъ на тѣзи горещи води, не е опрѣдѣлено; явно е обаче, че сѫ сулфурни, отъ миризмата. Банитѣ не сѫ никакъ запазени; водата въ малко количество, извирайки образувала тиня. Въ тая имено тиня се валятъ болнитѣ за лѣкъ. Наймного помагатъ за ревматизъмъ.

Нигритскитѣ минерални води не се ползоватъ съ такова име, както изброенитѣ погорѣ; за това и малцина ги посѣщаватъ.

Горно-Джумалийскитѣ бани сѫ двѣ: една въ чаршията, а друга вънъ отъ града. Въ резервуара на послѣдната намира се единъ камъкъ съ надписъ.

Лѣсове. Източна Македония, като планиниста мѣстность, е пълна съ лѣсове; но тѣ не се пазѭтъ и не се гледатъ както трѣба. При всичко че има особни чиновници „орманъ-мемури“ (горски стражари), гората отъ день на день се разрѣдява и по такъвъ начинъ донася врѣда въ много отношения.

На̀йбогати съ лѣсове сѫ казитѣ Мелничка, Петричка и Демиръ-Хисарска; съ други думи Пиринъ, Малешовската планина и Бѣласица, особно послѣдната, цѣли сѫ покрити съ гора и отъ двѣтѣ страни. Гора има сѫщо така и по Бешишката планина и по Пърнаръ, но незначителна. Наййобикновенитѣ дървета по тѣзи лѣсове сѫ: суха, боръ, дѫбъ, бука, върба, брѣстъ, липа, кастенъ и др. Всички тия лѣсове лежѫтъ по долината на Струма и би могли по на̀йлесенъ начинъ, по естественъ пѫть да се искарватъ до морето, въ Чаязи. Но до сега нищо не е направено. Отъ Крѣсна само и отъ Градешница спускатъ гориво и строителенъ материялъ на салове. Тия салове, които сѫ прѣдназначени за Сѣръ, ни развалятъ до Копривския мостъ; другитѣ ги пускатъ по Струма; прѣзъ Тахиносъ ги искарватъ до Чаязи. Прѣсмѣтнѫто е, че всичкото пространство, що обхваща гората по долината на Струма, е 2,700 хиляди дюлюма.

Въ Джумалийската и Неврокопската каза „орманитѣ“ захващатъ едно пространство отъ 4,300 хил. дюлюма; цѣлитѣ Родопи сѫ покрити съ гора; пóобикновенитѣ дървета, що се срѣщатъ, сѫ сѫщитѣ, както по Пиринъ. По рѣката Доспатъ спускатъ много градиво и паливо за Тракия.

Въ Драмско лѣсоветѣ не сѫ тъй важни и пространи. Щогодѣ лѣсове се намиратъ по Пърнаръ; отъ тѣхъ правѭтъ въглища, които ги изнасятъ отъ Кавала и Чаязи или пъкъ ги распродаватъ по вѫтрѣшностьта. По Сѣрския и Драмския санджакъ прѣсмѣтнѫто нáйблизу до дѣйствителностьта, че лѣсоветѣ захващатъ въ крѫгло число пространство отъ 7.100.000 дюлюма. Кои отъ тѣзи лѣсове сѫ държавни, кои общински и частни за това нѣма никакви свѣдѣния.

Катранъ работѭтъ нáймного по Разложко. Начинътъ по който го добиватъ е още староврѣмски. Катранътъ за цѣла источна Македония се донася отъ Разлогъ и отъ нѣкои други Доспатски села: Осиково, Рибно и др.

VI.

Цѫркви и училища.

Тая глава е за цѣло съчинение. Неправѭ история на възраждането въ Источна Македония; давамъ само кратки нѣкои свѣдѣния набрани на бърза рѫка и въ найкѫсо врѣме. Тѣ могѫтъ да послужѫтъ като пѫтеводителна нишка на оногова, който би поискалъ да направи пóсистематически и пóпълни издиряния.

Църква и училища у насъ сѫ неразривно свързани помежду си: появи ли се нѣйдѣ български параклисъ, на слѣдната година чакай и училище; и наопаки, затвори ли се нѣйдѣ българското училище, ослабнува и църквата. Ето защо и азъ не ги разглеждамъ отдѣлно.

Отъ появението на църковния въпросъ до днесь българската църква и българското училище въ Македония сѫ прѣминѫли три различни фази: борба, реакция и сегашното състояние. Първиятъ периодъ захваща отъ къмъ 1862 г. и се свършва до 1876; реакцията почнува отъ тая година и се протака до 1882 г. Отъ тогава насамъ настѫпя новъ периодъ за бъл. църква, а особно за училището, периодъ, който тѣ още проживяватъ.

Жаль ми е, че се виждамъ принуденъ да не споменѫ имената на пóвиднитѣ борци, които би трѣбало да личѫтъ на първо мѣсто; до-ще обаче день, когато тия благородни труженици сѫ почетъ ще се споменуватъ въ историята на народното ни възраждание.

а. Борбата.

Гърцкото училище и гърцката книга въ църквитѣ никога непрѣскачали Неврокопъ и Мелникъ; тѣ сѫ послѣднитѣ прѣдѣли, додѣто е достигало гърцкото влияние. Цѣлата страна на С. отъ тѣви два града си е запазила отъ памтивѣка български училища и старославенска (българска) служба въ църквата. Неврокопско, Разлогъ, Горна-Джумая, Крѣсна въ това отношение прѣдставятъ източно-македонски Дебъръ, дѣто влиянието на гърцкото духовенство не е успѣло да проникне прѣзъ компактната масса на населението. Въ Банско и Бѣлица запазили сѫ се трѣбникъ и други църковни книги, печатани прѣди два вѣка. Въ Крѣсна сѫщо тый непомнѭтъ да се е чело нѣкога гърцки въ църквата; исключение ставало само тогава, когато дохождалъ владиката, — тогазъ нѣкой учитель въ Мелникъ пѣялъ по гърцки.

И така сѣверната часть отъ източна Македония, както и цѣлата сѣверна Македония, при повдиганьето на църковния въпросъ намѣрила се готова и се присъединила отеднѫжъ къмъ общото движение. И безъ това отъ напрѣдъ още Разлогъ и Джумая, които спадали тогазъ въ Самоковската епархия, управлявали се почти независимо въ църковно-училищнитѣ си работи. Много любопитни анекдоти расказватъ за единъ священикъ, п. Илия отъ Бѣлица. Той живѣлъ кѫдѣ 1855 г.; когато дохождалъ гърцкиятъ владика, п. Илия го принуждавалъ да говори български въ църквата и да чете славенски, ако се случало да знае; ако владиката го неслушалъ, той ималъ начинъ, съ който го убѣждавалъ. Той билъ отъ типа „дели-папасъ“; на едного, който му се заканилъ за нѣщо си, п. Илия отговорилъ: „незнаешъ ли, че главитѣ на хора, като тебе, се търкалятъ по сокацитѣ“. П. Илия се чувствувалъ дотамъ силенъ, че никога непозволилъ на Самоковския владика да събира даванне.

Найстари български училища имало по всичкитѣ Разложки села: Банско, Бѣлица, Якоруда. Тукъ не се помни да е било безъ българско училище. Разбира се, че всички тѣзи училища били попски. Още въ 1865 г. въ Банско се прѣобразувало училището отъ учителя Атанаса отъ Татаръ-Пазарджикъ. Той билъ първиятъ, който устроилъ испитъ; съ въсхищение расправятъ старцитѣ, какъ се стичали отъ цѣлата околия да видѭтъ и да чуѭтъ испита на учителя Атанаса.

Прѣди 30 години въ Крѣсна български учитель билъ п. Костандинъ отъ Годлево. На 1865. нѣколко Крѣсненчета, ученици въ Мелничкото гърцко училище, връщайки се у домá опитали се да кажѫтъ нѣщо въ църква по гърцки; селянетѣ въстанѫли; появила се распря въ църквата, та граматицитѣ се видѣли принудени да отстѫпѭтъ. Това обстоятелство е интересно: когато навсѣкждѣ се подигнѫ гонение срѣщу гърцкия езикъ, въ това врѣме става първата опитня за да направи той една стѫпка напрѣдъ.

Въ Горна-Джумая сѫщо тъй не се помни друга книга освѣнъ българската и друго училище освѣнъ българско. Къмъ 1875. Джумалийското училище достигнѫло до найцъвтещо състояние въ врѣмето на учителитѣ Босилковъ, Расолковъ и Костенцевъ; тогазъ тукъ имало и III кл. Отъ това училище сѫ излѣзли много дѣйци.

Отъ казаното до тукъ става явно, че борбата въ тия страни била твърдѣ слаба, понеже нѣмало кой да се опре. Не такъва борба се водила и по другитѣ мѣста.

Единъ отъ градоветѣ, които найрано се събудили, билъ Неврокопъ и околията му. Зародиши на народното ни събуждание намираме още въ 1840 г., прѣди отварянието на българското училище въ Неврокопъ. Къмъ 1840 отъ Неврокопското село Тарлисъ излѣзълъ единъ ученъ по гръцки българинъ, Ив. Симеоновъ (Балабановъ). Той минувалъ за единъ отъ найученитѣ въ онова врѣме и билъ дълго врѣме учитель въ тогавашното гръцко училище въ Търново (Горна България). Още тогазъ въ нѣкои гърцки съчинения, що издалъ, Балабановъ прокарва мисли, сходни съ оння, що проповѣдвалъ 70 години прѣди него Паисий: съвѣтва българетѣ, че тѣ трѣбва да си изучватъ богатата славенска литература, желае да види славенския езикъ въ

църквитѣ, намѣстѣ и мъмри своитѣ съотечественици за тѣхната немарливость към своето. Както виждате, тѣзи идеи нѣматъ оная сила, която е въ словото на Паисия; но при все това има много общо помежду имъ.

На връщанье отъ Търново Балабановъ донесълъ въ църквата на родното си село едно славенско евангелие, което подарилъ съ тая фраза: „посвещавамъ го на църквата св. Никола, за да послужи като основа за въвеждание народния ни езикъ по църквитѣ“. Това евангелие е запазено и до днесь въ Тарлисъ и думитѣ се четѫтъ на гръцки. Въ сѫщото врѣме Симеоновъ намислилъ да снабди родното си село съ училище, и се заловилъ да гради първо училищното здание.

Неговъ помощникъ въ тоя случай се явилъ другъ единъ Тарлисчанинъ Теодосий Лазаровъ (Гологановъ), игуменъ на манастира св. Иванъ въ Сѣръ. Още прѣди него въ тоя манастиръ е работилъ дѣдо Исаия. Тоя старецъ билъ игуменъ въ манастира още отъ 1850 година. Съученикъ на Неофита Рилски въ Мелничкото гръцко училище, той прѣнесълъ и неговитѣ идеи въ манастира. За въздигание училището въ Тарлисъ Теодосий подарилъ 80 л. т., съ които се довършило първото „Българско народно училище въ Тарлисъ“. Испърво то било гръцко; подирѣ постъпено се въвеждалъ българския букварь и бъл. наустница; сѫщо и въ църквата захванѫло да се чете по нѣщо на славенски. Всичко туй се вършило мирно, тихо, безъ да досѣти никой нѣщо, до 1868 г., когато избухва явна борба: селянетѣ въставатъ, отхвърлятъ гръцкия владика, а заедно съ него гръцкия езикъ отъ църквата и училището. Прѣзъ това врѣме старецътъ Теодосий турилъ своитѣ подкопи. Той подучвалъ х. Димка, х. п. Атанаса, даскала Гьорги, дѣйци, съ които ще се запознаемъ подолу, той позволявалъ, дори каралъ калугеритѣ си да четѫтъ славенски по селата и да споменуватъ бъл. священоначалникъ въ Орта-кьой. На 1862 г. българскиятъ езикъ се увежда въ гръцкото до тогава Неврокопско училище. Учитель билъ Тодоръ Неновъ отъ Т.-Пазарджикъ само 3 мѣсеца, и слѣдъ него Атанасъ. Това станѫло съ знанието и одобрението на новия Драмски владика, който ималъ частни причини да постѫпи тъй. Слѣдъ 2 мѣсеца когато видѣлъ, че тукъ не е шега,

испѫдилъ даскала Атанаса. Но късно; искрата се подала, и огъньтъ избухнѫлъ буенъ, ужасенъ. Въ Неврокопъ распрята между българе и гъркомане взела грамадни размѣри. Съ бой, трошение глави, дори съ убийство на единъ гъркоманинъ, българетѣ сполучили да задържѫтъ пóдобрата цѫрква св. Богородица. Сѫщо така и училището си останѫло въ рѫцѣтѣ на българетѣ. Обаче до тукъ не е спрѣла работата; въ цѫрква ставали чести смущения и расправии съ тояги. Отъ това се въсползувалъ Драмскиятъ владика и съ помощьта на правителството отнелъ цѫрквата отъ българетѣ. Послѣднитѣ се прибрали въ помалката цѫрква св. Архангелъ, която е въ махалата Кумсала. Училището българе и гъркомане си го раздѣлили. Народни водители прѣзъ борбата въ Неврокопъ се появили мнозина. Първо мѣсто захващатъ Дуковъ· Илия и даскалъ Никола. Отъ Неврокопъ движението се распространило повънъ, та обхванѫло цѣлата околия; всичкитѣ села, които и прѣди това не бѣхѫ яко подчинени подъ гърцкия владика, сега се отказахѫ отъ него. Отхвърлянието на владиката влѣчало подирѣ си необходимо слѣдствие отварянието български училища въ ония Неврокопски села, дѣто е нѣмало до тогазъ училище, или дѣто е било то гърцко. Танецътъ водили двѣтѣ села Гайтаниново и Либяхово; тѣ стояли на чело въ борбата срѣщу владиката. Отъ Гайтаниново билъ и К. Сарафовъ, распаленъ патриотъ, който се избралъ като прѣдставитель отъ Неврокопската епархия въ врѣме на цѫрковния въпросъ.

Български училища въ Неврокопско сѫществували въ Ковачовица, Скребатно, Осиково и други села още отъ памти вѣка.

Гайтаниново отъ Неврокопскитѣ села нáйрано се разбудило. То заедно съ Либяхово и Старчища били на чело въ борбата срѣщу владиката; Гайтаниново испърво се отрекло отъ владиката. Още отъ 1850 г. тамъ сѫществувало гърцко училище; 10 години слѣдъ това евява се учитель Гьорги Ивановъ, който първъ увелъ българския езикъ паралелно съ гърцки; но това станѫло твърдѣ късно, къмъ 68-а година. Тогава само Ивановъ поглежда ясно и прѣобръща училището на българско. Отъ това училище излѣзли подирь всички пóвидни работници въ страната. Даскалъ

Гьорги е единъ отъ найстаритѣ български учители; той хвърлилъ първитѣ сѣмена не само въ Неврокопско, но и въ Сѣрско и Драмско. Слѣдъ него български учитель въ Гайтаниново билъ Захарий Бояджиевъ отъ Хаскьой. Кѫдѣ 1870. наслѣдилъ го Спасъ Прокоповъ, въ чието врѣме училището цъвтѣло: имало пóвече отъ 100 ученика отъ селото и околията, и — необикновена раскошь — Прокоповъ си ималъ и *другарь*.

Въ кратко врѣме училищата се расплодили навсѫдѣ по Неврокопско. Кѫдѣ края на 1875-та година въ пóвече отъ 21 село се отворили бълг. училища. Пóглавнитѣ били въ Тарлисъ, Старчища, Гайтаниново, Ливадища, Черешово, Добриница, Елешница, Тешево, Бѣлотинци, дѣто и до днесь живѣе единъ забравенъ пионеръ, дѣдо Вълко.

Успѣхътъ на българщината по Неврокопско, а отъ тамъ и по цѣла източна Македония, дължи се главно на нѣколцина народни труженици — учители, които отъ душа и сърдце се прѣдали на свещеното дѣло да разбудѭтъ народа си, да го просвѣтѭтъ. Имената на пóвиднитѣ отъ тия мѫченици сѫ: Пѫдаревъ, Гологановъ Никола, Гощановъ, П. Сарафовъ, х. п. Атанасъ Прокоповъ, Ивановъ Гьорги, Хаджи Ивановъ и други. Отъ тѣхъ не трѣба да се отдѣлятъ и немакедонцитѣ: Салганджиевъ, Джансъзовъ, Бояджиевъ и др. Пѫдаревъ отъ Гайтаниново се училъ въ сѣрското гърцко училище и станѫлъ гърцки учитель въ Старчища. Тамъ отворилъ и първото българско училище. Послѣ вече учителствувалъ като распаленъ български учитель въ Броди и Гайтаниново.

Гологановъ (Никола), сегашни архимандритъ и прѣдсѣдатель на сѣрската община, е родомъ отъ Тарлисъ. Училъ се по гърцки въ Сѣръ и въ патриаршеското гърцко училище на Фенеръ. Отъ тамъ той излѣзълъ фанатикъ гъркоманинъ и заклетъ врагъ на всичко българско. Въ Сѣръ и Неврокопъ ръспръскалъ издавания отъ него вѣстникъ „Пальовулгаросъ", единъ видъ сатирически леки листове, пълни само съ ядъ срѣщу българщината. Пóсетнѣ братъ му, сегашни скопски владика Теодосий, го закаралъ въ Пловдивската българска гимназия, дѣто училъ 3 години. На връщанье Гологановъ билъ вече распаленъ българинъ. Той се нагърбилъ да стане пионеръ въ една отъ найпомраче-

нитѣ и заглушени страни, въ Зъхненско, дѣто прѣзъ 1871 година имало вече по главнитѣ села 4 български училища.

Гощановъ билъ отъ Старчища и единъ отъ на́йдѣятелнитѣ ученици на Пждарева. Отворилъ българско училище въ Черешово; дѣйствувалъ въ Демиръ-Хисарско, Кърчово и Крушово.

Прокоповъ отъ Гайтаниново увелъ българския езикъ въ Калапотъ, дѣто съ успѣхъ работилъ четире години. Напослѣдъкъ той подновилъ българското училище въ Мелникъ, дѣто непрѣкжснжто билъ учитель 6 години.

П. Сарафовъ, родомъ отъ Гайтаниново; първи български учитель въ Мелникъ. И той е гърцки въспитаникъ и испърво билъ гърцки учитель въ Зърнево. Дѣятелностьта на х. п. Атанаса отъ Старчища и на даскала Гьорги отъ Либяхово обхваща не само Неврокопско, но и цѣла Източна Македония. Даскалъ Гьорги училъ въ Сѣрския манастиръ св. Иванъ. Тукъ той се напоилъ съ идеи, които рано още проповѣдвалъ (ако и скритомъ) игуменътъ на манастира. Въ Броди, Гайтаниново и Просоченъ бъл. езикъ се увелъ отъ даскала Гьорги. Въ противоположность на п. Атанаса той работилъ тихо, тайно и искусно.

По инициятивата на реченитѣ дѣйци прѣзъ 1871 година се основало учителско дружество съ едничка цѣль: да распространява матерния езикъ. Дружеството било проектирано въ кжщата на Пждарева въ Гайтаниново. Изработениятъ уставъ се потвърдилъ отъ св. Екзархия. Членове на дружеството били всички български учители. Дѣдо Охридски станжлъ благотворителенъ членъ. Главниятъ центъръ билъ въ Просоченъ, дѣто живѣялъ и секретарьтъ х. Гьорги. За прѣдсѣдатель се избралъ х. п. Атанасъ. Доходитѣ на дружеството се набирали отъ $^1/_{10}$ часть на заплатата на членоветѣ и отъ волнитѣ помощи, що събиралъ по селата свещеникъ Джостовъ, когото наричали тогава дѣловодитель. Печатътъ на дружеството се пазилъ у секретаря и носилъ надписъ „Учителско дружество въ Невр. Мел. Сѣрска и Драм. епархии“. Пълни събрания ставали навсждѣ, дѣто било угодно: въ Просоченъ, Гайтаниново, Сѣръ, Старчища. За текущи работи водителитѣ се споразумѣвали писменно. По рѣшение на това дружество се испратили Гологановъ въ Скрижово и Гощановъ въ Кър-

чово да отворѭтъ български училища; тѣхъ подържало дружеството прѣзъ първата година. На Гологанова помагали съ 1000 гр., а на Гощанова плащали 3000 хил. Жално ми е, че не ми бѣ възможно да приложѫ устава на дружеството. Кѫдѣто и да питахъ, той не уцѣлѣлъ. Но тоя въпросъ има въ съврѣменното „Читалище".

По цѣлата Мелнишка епархия движението става явно на 1869 г.; до тогазъ то било глухо, подземно. Още прѣзъ 1865. срѣщаме българско училище въ Мелникъ. На чело били селата Калиманци и Орманито въ Мелничко; Кърчово, Крушово и Порой въ Демиръ-Хисарско и градецътъ Петричъ. Отъ тукъ прѣдставители въ Цариградъ отишли х. Мильо отъ Орманлие и х. п. Димитъръ отъ Черешница за Демиръ-Хисарската епископия.

Прѣзъ 1869. хаджи Димко отъ Броди донесълъ въ Крушово копия на благодарителни махзари и прошения до великия везиръ. Това било врѣмето, когато правителството издало послѣдния проектъ за рѣшението на църковния въпросъ. Съ махзаритѣ се исказвала благодарность къмъ правителството и вѣрноподаность къмъ царя; а съ прошенията се търсило скорошното рѣшение на въпроса. Гологановъ, Гиздавковъ и Олановъ отъ Лехово подпечатили тия документи по цѣлата Демиръ-Хисарска каза. Сѫщото станѫло и въ Мелничко, дѣто работилъ даскалъ Костандинъ Калиманцалията. Владиката хванѫлъ агитаторитѣ чрѣзъ правителството, но нищо немогълъ да имъ направи. Прѣзъ 1871 година се распърснѫлъ циркуларътъ на Верковича, съ който се срѣщнѫхме още въ Сѣрско. Въ кратко врѣме се съставятъ български общини съ печати: въ Долни-Порой, прѣдседатель п. Илия и отъ членоветѣ найразбудениятъ Бояджиевъ; въ Крушово — п. Димитъръ съ пѡвидни членове Оланова и Гологанова; въ Мелникъ — даскалъ Костандинъ и х. Мильо; въ Петричъ — братия Вардеви.

Прѣзъ септемврий 1871. цѣлата Мелнишка епархия отхвърля гръцкия владика. Опититѣ на владиката да се наложи оставатъ си безъ никаква сполука до 1885 г. Въ това врѣме епископътъ съ сила се опитва да събира владичнината и почнува отъ Крушово. Това накара водителитѣ да отидѫтъ до Сѣръ, дѣто съ телеграми и прошения до Великия везиръ накарахѫ епископа да бѣга бѣлъ въ

очитѣ. Въ сжщото врѣме прѣминжлъ прѣзъ тия страни дѣдо Цвѣтко отъ Елена, съ проповѣди срѣщу гърцкитѣ владици. Той ималъ за цѣль, види се, да даде сърдце на населението и да му покаже пжть. Отъ друга страна и Патриаршията испратила извънреденъ екзархъ, бившия Врачански, Неофита. Въ Валовища нѣмало още нищо, а въ Крушово се отдѣлила гъркоманска партия отъ 20-тина кжщи. Основайки се на тия гъркомане, Неофитъ силомъ иска да служи въ прѣкрасната Крушовска църква. Дохажда еднжжъ, испжждатъ го; на втория пжть строшва прозорцитѣ нощемъ и влиза. За да си отмъстжтъ, Гощановъ съ нѣколцина вѣрни другари прѣсрѣщатъ екзарха въ Прѣсѣкъ и му обръснуватъ брадата. Слѣдствие; затварятъ се Гощановъ, Кокондовъ, дѣдо Илия и мнозина други отъ Крушово и Кърчево. Кокондовъ умрѣ въ затвори. Тоя ударъ и тая буйность съсипа Демиръ-Хисарската община, която токо що бѣ се съставила. Прѣдседатель билъ п. Ангелъ, членове Кочо Харизановъ, п. Ангеловъ отъ самата Воловища и отъ околията Хармановъ, Гиздавковъ, Гологановъ и п. Кърстьо. На 1 юний 1871. Гощановъ билъ условенъ вече за български учитель въ Д.-Хисаръ. Случката съ Неофита го вкарала въ тъмницата; тая случка потушила всичко въ града.

Прѣзъ борбата се отворили 8 бълг. училища по Дем.-Хисарско: въ Кърчово и Крушово отъ Гощанова, въ Лехово отъ Атанаса, въ Голѣмата-Махала отъ Харипова, сегашния епископъ на Мелничкия митрополитъ, въ Елешница, Тодорова и въ двата Пороя. Въ послѣднитѣ села, които сж играли първа рола, найголѣмо влияние показали Кукушане, които редовно тукъ дохаждатъ на пазаръ.

Въ Дебряне българско училище отворилъ Гърневъ отъ Гайтаниново. Участьта му била изгнанието, което застигнжло и другитѣ бълг. учители въ околнитѣ села.

Редомъ съ църковното движение се отварятъ първитѣ бъл. училища въ Мелникъ отъ Сарафова и въ Петричъ отъ Филипова. Колкото отиваме по на Ю., толкозъ борбата става поожесточена. Много поучително и отъ голѣмъ интересъ е развитието на въпроса и борбата въ града Сѣръ.

Честьта за почина на движението народно въ Сѣръ и околията навѣрно се пада на извѣстния филологъ и археологъ Стефана Верковичъ. Той е първиятъ, който е ра-

ботилъ за подигание народното съзнание и за распространение българския езикъ. Стефанъ „Антикаджиата“ — както го наричали тогава и както е извѣстенъ до сега между народа — умѣлъ да свърже приятелски сношения съ повлиятелнитѣ въ околията и съ нѣкои въ града. Отъ помощницитѣ на Верковича подѣятелни били: х. Димко отъ Броди, Ив. Гологановъ отъ Крушово, Т. Олановъ отъ Лѣхово, п. Димитъръ отъ Черешница и даскалъ Константинъ отъ Калиманци.

За да събира свѣдения или да дава наставления Чомаковъ си дописвалъ съ Верковича, а той пъкъ се отнасялъ до своитѣ приятели. Въ първото писмо, което по този пѫть се распратило въ околията (1869), давали се наставления, какъ да постѫпи народътъ въ едно и сѫщо врѣме и навсѣкѫдѣ, та да се откаже отъ Патриаршията. Това писмо произвело дълбоко впечатление върху заспалото население и подѣйствувало изеднѫжъ. Инструкциитѣ станѫли дѣло, и въ кратко врѣме отъ цѣлата Сѣрска каза подали се прошения: едно до мютесарифина, друго до Високата Порта. Благото ни правителство съ участие погледнѫло на тия законни искания на българското население и въ непродължително врѣме всичкитѣ речи български села отъ околията се отказали отъ гърцкия владика и прѣсѣкли съ него всѣко сношение.

Въ 1872 г. въ Сѣръ се испратилъ отъ цариградското читалище за учитель Салганджиевъ, родомъ отъ Стара-Загора. Тоя скроменъ работникъ съ достопохвалното свое поведение, съ испечената опитность сполучилъ да сгрупира нѣколцина отъ повлиятелнитѣ въ града и четире мѣсеца слѣдъ своето дохождание отворилъ първото българско училище въ Сѣръ. Училището се помѣстяло въ махалата Долна-Каменица; отъ града и селата испърво се прибрали само 13 ученика; това число въ кѫсо врѣме се въскачило до 30. Въ сѫщата година съставила се и първата българска община въ града съ членове: Говедаровъ, Маленковъ, х. Михаилъ и други.

Голѣми били мѫчнотиитѣ, що посрѣщнѫлъ първиятъ български учитель въ Сѣръ, и не за надвиванье прѣчкитѣ, що му идѣли на всѣка стѫпка. Съ истинско самоотвържение Салганджиевъ водилъ неравната борба въ единъ градъ

кажи съвсѣмъ погърченъ. Въ самото начало гърцитѣ не се стрѣснѫли до тамъ при отварянието на българското училище: равнодушно донѣйдѣ погледнѫли на работата и неупотрѣбили голѣми усилия да го затворѭтъ. Споредъ тѣхъ хубаво би било да го нѣмаше това училище; но щомъ то се отворило и лесно не се затваря, гърцитѣ се примирили съ положението си. Съ тази барака, въ която е помѣстено българското училище, съ тѣзи ученици — раздърпани селячета — българското училище ще служи само за да пѫди дѣцата отъ тамъ и да отвращава бащитѣ. Обаче близкото бѫдѫще показало, че тука гърцитѣ наивно разсѫждавали и злѣ се измамили въ смѣткитѣ си.

Възврѣли умоветѣ; народътъ взелъ да шава. Борбата станѫла поожесточена. То било врѣмето, когато Патриархътъ — другъ Перунъ — сгръмолясвалъ своитѣ анатеми и проклетии срѣщу нечестивия български народъ. Единъ недѣленъ день въ катедралната църква и по всичкитѣ други се прочела схизмата. Ни наймалко неклепнѫло око на българетѣ. Тѣ почерпнѫли нови сили и съ мѫжество се прѣдали тѣломъ и духомъ на отчаяна борба. Свещеникъ Петъръ, който до тогава билъ на служба въ митрополията и не взималъ участие съ нашитѣ, отказалъ се да прочете схизмата; заедно съ това оставилъ църквата срѣдъ служба; отказалъ се и отъ началството си, като го видѣлъ тъй ниско да падне. Слѣдъ схизмата послѣдвали анатеми на отдѣлни лица — повиднитѣ граждане. Настанѫли врѣмена тежки за всѣкого, който смѣялъ да си исповѣда народностьта. Учительтъ, първенцитѣ несмѣяли да излезѫтъ изъ кѫщи: присмивали имъ се, ругаяли ги въ наймилото, хвърляли по тѣхъ съ камене; често се случвали дори сбивания, бой. Нашитѣ труженици — истински апостоли на идея — вмѣсто да паднѫтъ духомъ, да се отчаѭтъ, добивали сърдце и ревностно стѫпяли напрѣдъ.

Въ 1874 г. отворилъ се българскиятъ въ Сѣръ параклисъ съ правителствено позволение. Първиятъ български свещеникъ билъ п. Иванъ Маджаровъ отъ Негованъ. Енорията му испърво била отъ 30-тина кѫщи, които скоро нарастнѫли до 70. Въ сѫщото врѣме уредила се и българска община съ членове споменѫтитѣ дѣйци: х. Димко, Ив. Гологановъ, х. п. Димитъръ Божинъ, отъ с. Фращане.

Прѣдседатель билъ сегашниятъ Скопски владика, Теодосий. Не помалко живо участие въ работитѣ сѫ взели Илия Касъровъ отъ Копривщица и двама млади, Петъръ и Ламбро, които били въ служба у Хайдаръ-паша. Така вървѣло годо 1876 година. Училището се повдигало отъ година на дина. За опитъ въ оная подирната година прѣмѣстили го въ кѫщата на Говедарова, срѣдъ богаташката гърцка махала „Варошъ".

Въ сѫщата година поради настанѫлитѣ критически врѣмена заплатата на Салганджиева се прѣкѫснѫла. Дошълъ до такъво положение, че за да си отнесе хлѣбецъ на челядьта, единъ день той продалъ часовника си. Духътъ на народа отпаднѫлъ. Но нелипсали хора, които да подържѫтъ учителя; измежду тѣхъ особно Ив. Гологановъ направилъ възможното, та закрѣпилъ Салганджиева до края на 1877 г. Понататъкъ, види се, било невъзможно. На 21 мартъ 1878. сѣрскиятъ учитель оставилъ града. На прощаванье той плакалъ като малко дѣте. Жаль му било за челядьта си, която оставилъ на произвола на сѫдбата; жаль му било за училището! Пѣшъ, безъ една счупена въ джеба, упѫтилъ се Салганджиевъ за родината си.

Салганджиевъ учителувалъ въ Сѣръ всичко 6 години послѣдователно. Всѣкой признава, че той се трудилъ и честно испълнилъ мисията си. Мѣстото е да се каже, че ако се подържаше учительтъ, или подобрѣ ако прѣтърпѣше той още малко нѣщо сравнително съ онова, що бѣ истеглилъ прѣзъ шестгодишната служба, дѣлото бѣше спасено въ Сѣръ.

Около това врѣме планинскитѣ села Ряховица, Баница, Мелникичъ, Ристосъ и Мартатово продължавали борбата срѣщу владиката. Въ *Мелникичъ* се отворило българско училище съ 20 ученика и 1 учитель; въ Ристосъ учителувалъ п. Маджаровъ въ 1876. Отъ всичкитѣ обаче околни села найотчаяно, но и найнесполучно се борило Броди.

Тази паланка съ своитѣ остроумни жители, и като прѣдѣлна между Сѣрско и Неврокопско, прави исключение отъ всичкитѣ други сѣрски села. Тукъ гърцкото влияние било съвсѣмъ слабо, та и постоянно ослабвало отъ народния духъ, който вѣялъ отъ Неврокопско. Ето защо Броди е издигнѫло испърво гласъ срѣщу гърцкия езикъ; ето защо то е било на чело срѣщу владиката.

1868-а е годината въ която даскалъ Гьорги Либяховецътъ увелъ българскитѣ наустници и буквари въ Бродското училище. Цѣлото село се отказва отъ владиката; останжли му само 5-6 кжщи вѣрни, и тѣзи именно станжли причина за всичкитѣ бѣди, които подиръ сполѣтихж Броди. Отказваньето отъ владиката станжло слѣдната година въ врѣмето на учителя Пждарева; водительтъ на народа билъ рѣдкиятъ патриотъ и труженикъ х. Димко. Учительтъ Пждаревъ билъ отъ онѣзи учители, които се отличавали съ пламенна обичь къмъ отечеството и съ неуморима енергия; въ негово врѣме Бродското училище видѣло и тогавашенъ втори классъ. Духътъ на Пждарева и на неговитѣ ученици още не е изгаснжлъ.

Десетъ години прѣди това нѣкой си калугеринъ донесълъ църковни славенски книги за Бродската църква. Сегизъ-тогизъ по нѣкой почитвалъ по нѣщичко славенски. Тъй силно било гонението срѣщу гъркоманитѣ, че изгонени отъ църквата, тѣ трѣбвало да тичатъ по околнитѣ села за да се причестжтъ.

Около сжщата 1868 г. се почва движението въ Драмско отъ Просоченъ. Да се откажжтъ отъ владиката, да си уведжтъ българския езикъ въ училището и тукъ, както навсждѣ, небило тъй лесна работа. Това станжло слѣдъ непродължителна, но отчаяна борба, въ която се отличили като водители Божикьови и Кочоглу.

Първиятъ български учитель въ Просоченъ билъ ученикъ отъ Гьорги Ивановъ, х. Гьорги отъ Волакъ, единъ отъ найдѣятелнитѣ работници за народното ни събуждание. Отъ Просоченъ движението се простирѣло и по околнитѣ села, та обихванжло Плѣвне, Волакъ и Кобалища. Всички тия села почти едноврѣменно, къмъ 1869 г. отхвърлятъ драмския владика и (естествено слѣдствие) — отварятъ си български училища. Най сполучили Пейчо и Алекси въ Плѣвне. Църквата прѣминжла въ ржцѣтѣ на българетѣ; гъркоманетѣ се принудили да си направжтъ нова църква. Съ прѣданость и увлѣчение се трудилъ първиятъ български учитель въ Плѣвне, синъ на Захариева отъ Татаръ-Пазарджикъ.

Не помалко работилъ и неговиятъ наслѣдникъ, учитель Джансъзовъ (Стоянъ), и Гяуровъ. Въ Волакъ първи

български учитель билъ Чолаковъ отъ самото село; водитель билъ сегашниятъ свещеникъ п. Георги.

Зъхненско нáйкъсно се раздвижва. И естествено: забиколено съ гръцки села отъ Ю.-И. българското население въ тази околия нáймного почувствувало пагубното влияние на гръцкото духовенство, на гръцкия езикъ. Потикътъ дохажда отвънъ — по инициятивата на учителското дружество, за което ще се расправи пóдолу. Испраща се въ едно отъ главнитѣ Зъхненски села, Скрижово, учитель Н. Гологановъ. Той отначало се условилъ за гръцки учитель; постъпено и тихо той изучилъ дѣцата да четѫтъ български въ църквата. Вѫтрѣ въ два мѣсеца отхвърлили си владиката и основали българско училище. Нáйдѣятелнитѣ и нáй-неустрашимитѣ водители отъ това село били Тодоръ и Петрушъ Стерьови. Съ двама-трима вѣрни селяне владиката иска силомъ да се наложи въ селото и да литургисва въ малката църква. Селянката Божия на чело на една тълпа жени отива да го посрѣщне съ сопи; спиратъ го срѣдъ пѫть. Селянинътъ Колушъ го сгърмолясва въ снѣга и му счупя патерицата. И до днесь това мѣсто се казва „владишко сѣдалище“. Поради повдигнѫта тѫжба отъ страна на владиката, трима скрижовци се наказватъ съ мѣсецъ затворъ; единъ умира въ тъмницата. Гологанова докарали въ Сѣръ, но не го запрѣли за дълго. Съ врѣме още гръцкиятъ владика бѣ наклеветилъ Стерьовци и учителя като размирници и имъ готвилъ заточение. Несполучилъ обаче. И така, нѣщо въ 3 мѣсеца българщината се увела и уякнѫла въ Скрижово: българетѣ си запазили голѣмата църква, а оставили малката св. Богородица на двамата гъркомане.

Клепоушна, Калапотъ и Карлуково послѣдватъ примѣра на Скрижово. Спасъ Прокоповъ билъ назначенъ отъ дружеството да отвори българското училище въ Калапотъ. Въ 1871—2 г. той сполучливо извършилъ миссията си, като учителувалъ 4 г. непрѣкѫснѫто. Учительтъ, който се натоварилъ да отвори училище въ Клепоушна, Петко Авроновъ, показалъ се измѣнникъ. Слѣдъ два мѣсеца исключили го и на мѣстото му назначили Иванова, който установилъ училището.

б) Реакция.

Отъ 1876 г. почва гръцката реакция въ Македония; нáйсилно тя се проявява тази година до 1882. Строго взето

*

гърцката реакция въ църквата и въ училището ни въ Македония се протака и до днесъ.

Въ продължение на тѣзи 6 години гърцката патриаршия тури въ дѣйствие и най-гнжснитѣ и низки срѣдства, употрѣби всичкитѣ си сили за да унищожи и зародиша, ако е възможно, на народното самосъзнание по цѣла Македония. Но нийдѣ не е работила тъй силно и не е успѣла фанариотската църква както тукъ, въ източна Македония. Клевети, интриги, насилия, и пакъ сжщото — тѣзи били срѣдствата, съ които си служили гърцкитѣ владици, хора, които би трѣбало да се свѣнжтъ отъ името християнинъ. Владишкитѣ кавази обикаляли селата, забърквали тълпи отъ невинни работници, влѣчали ги по хукюматитѣ, тикали ги по затворитѣ, за да ги накаратъ да плащатъ на владиката, което било равносилно съ неговото припознаване. Първенци, свещеници, учители сж се клеветили като бунтовници и царски измѣнници. Онѣзи, които слаби духомъ признавали владиката, се прощавали; непоколебимитѣ и опаснитѣ намирали заточение.

Въ Неврокопско взаимното положение на двѣтѣ страни, що се борѣхж, си останж речи сжщото, съ малка загуба отъ наша страна. Въ селата Тарлисъ, Кара-кьой, Тошово, Долно-Броди и Зърнево, които бѣхж взели живо участие въ борбата, утвърдилъ се гърцизмътъ. Въ послѣдното село българското училище се прѣобърнж на гърцко, което се поддържа направо отъ Силогоса. Х. п. Атанасъ и даскалъ Гьорги, главнитѣ водители по цѣлата Неврокопска епархия, се опропастихж, избѣгахж. Пждаревъ, когото заварила реакцията въ Гайтаниново, прѣдрѣшенъ въ 1876 г. побѣгва въ Цариградъ. Затворили К. Сарафова и мнозина други. Когато ги попитали въ правителството, ще продължаватъ ли да се казватъ българе или сж вече гърци (урумъ), които признаватъ владиката, всички се изпоплашили и се отказали. Само К. Сарафовъ отговорилъ: „българинъ съмъ и българинъ ще бжджа". Единъ бей го потупкалъ по рамото и го освободилъ заедно съ другитѣ. Примѣрътъ на К. Сарафова е единъ отъ рѣдкитѣ прѣзъ цѣлата реакция.

Въ Старчища се приготвило заточение на първенцитѣ; тѣ осѣтили о врѣме и 2-ма отъ тѣхъ побѣгнжли: Гаваликовъ и х. п. Атанасъ. Прѣзъ 1883 година гъркомане отро-

вили Чарекчиева отъ Скребатно, единъ отъ найдобрите учители въ Неврокопъ. Неврокопскиятъ Иоаникий до тамъ силенъ се почувствувалъ, че прострѣлъ ржка до Разлогъ, дѣто не бѣ се чуло до тогазъ името гъркъ. На 1882 г. въ Мехомия пристигнжлъ владишки пратеникъ съ цѣль да подчини Разлогъ. Повикалъ първенцитѣ и съ всѣкакви застрашавания и обѣщания гледалъ да ги накара да припознанжгъ гърцкия владика. Принудилъ се да се върне празенъ. На слѣдната година самиятъ мюдюринъ събралъ по единъ свещеникъ и единъ първенецъ отъ всѣко село и имъ прочелъ владишкия ферманъ, уговаряйки ги да приемжтъ и тѣ владиката, понеже така гласѣлъ божемъ ферманътъ. Народътъ се опрѣлъ яко, и въ лицето на Лазарова, първенецъ отъ Банско, рѣшително заявилъ, че неще да си тури врата подъ ярема на гърцкото духовенство. По такъвъ начинъ опитътъ на гърцкия владика да се наложи надъ Разлогъ излѣзълъ несполучливъ. За това пъкъ той си отмъстилъ по другъ начинъ. Наклеветили се българскитѣ свещеници и учители; станжло обискъ по всичкитѣ български училища и църкви, и възъ основа на една компрометирающа пѣснопойка, която се хванжла, казватъ, у едного отъ учителитѣ, петима учители: Иванъ п. Арсеновъ и синъ му Илия, Ив. Арабаджиевъ отъ Банско, двама учители отъ Горна-Драглища и единъ книжаринъ се осждили на четирегодишно заточение.

Въ Джумалийско всичко се опропастило. Поголѣмата часть отъ населението или погинжла прѣзъ катастрофата на 1877—78 г., или се изселила. Особно избѣгали до колко имало разбудени учители, свещеници и граждане. Цѣлата околия съ града, отъ който останжли само жалки остатъци. останжла на расположението на Мелничкия владика. На 1880. Джумалийската каза, която била часть отъ Самоковската епархия, и една отъ найразбуденитѣ околии, безъ никакъвъ отпоръ се подчинила подъ Мелничкия гърцки владика. На 1884 трима учители. Дим. Стаменовъ, Гьорги Багашевъ и Сотиръ Николовъ, снабдени съ правителствено позволение и двамата, безъ никаква вина се осждили на 5 годишно заточение. И това благодарение на добрата прѣпоржка, що далъ за тѣхъ Прокопий.

Прѣзъ разни фази прѣминжла Мелничката епархия. Видѣхме, че тя била една отъ онѣзи епархии, що отхвърлили всецѣло гръцкия владика. Отъ 1870 до 1875 тая епархия си се управлявала направо отъ св. Екзархия. Ни едно село неприпознавало гръцкия владика. Въ послѣдната тая година за Мелнички се назначилъ дѣдо Прокопий, когото прѣмѣстили отъ Ерцеговина. Той е родомъ българинъ отъ Мелникичъ (Сѣрско) и знае твърдѣ добрѣ славенски. Прокопий дошълъ въ фиктивна епархия, дѣто никой го неприпознавалъ, никой го нещѣлъ, съ исключение на гъркоманската партия въ Мелникъ, Валовища и Петричъ. Въ кжсо врѣме обаче обстоятелствата чудесно му помогнжли. Съ описанитѣ срѣдства въ една година вжтрѣ не само си възвърнжлъ изгубеното, но сполучилъ да си присъедини още и Джумая съ 50 села. Врѣмена тежки настанжли; селянетѣ сами тичали при Прокопия, падали на ноги, молили го да ги има пакъ за свои, да имъ прости минжлото, да забрави и да ги защити найподиръ. Таквизъ врѣмена и очаквалъ гръцкиятъ владика. Отъ еднжжъ наклеветилъ водителитѣ на борбата по Мелничко, Демиръ-Хисарско и Петричко като измѣнници на държавата, царски прѣдатели. Това ставало къмъ края на 1876 лѣто. Извѣстнитѣ вече дѣдо Илия, Гологановъ, Олановъ, х. п. Димитъръ, дѣдо Миле, даскалъ Константинъ Калиманцалията, п. Кърстю и п. Тодоръ отъ Крушово оковани се испращатъ въ Сѣръ и се турятъ въ тъмница. Докждъ се разглеждало дѣлото на тѣзи мжченици, които прѣдъ очитѣ на гръцкото духовенство бѣхж направили найголѣмото прѣстжпление — да си исповѣдатъ народностьта, — владишки мекерета забикалятъ селата по пространната Мелничка епархия. Като орли нападатъ на всичко българско: книги, одежди, изображения, всичко става тѣхна плячка. Награбеното натоварятъ на добитъци и го опропастяватъ безъ слѣда.

За да се издири дѣлото на обвиненитѣ отъ Демиръ-Хисарско, цѣлиятъ меджлисъ се прѣнесълъ отъ Сѣръ въ Д.-Хисаръ. Издирянията били дълги, подробни и съ много тънкости. Гологанова испитвали за нѣкаквиси пѣсни, които той ужъ прибралъ на Верковича. Въ резултатъ блѣснжла невинностьта на всички тѣзи жертви на фенерската

злоба. Всички обвинени се освободили слѣдъ 3-мѣсеченъ затворъ. Това било неочакванъ ударъ за коварния гъркоманинъ. Той горко се излъгалъ, че е освободенъ отъ враговетѣ си; интригитѣ му нехванжли мѣсто. Съ това не се спрѣло систематическото гонение срѣщу всѣкиго, който бѣ се осмелилъ да отхвърли гърцкия владика. Отмъщението му незнаяло прѣдѣли.

Въ 1881 година Демиръ-Хисарскиятъ епископъ наклеветилъ 15 души отъ повиднитѣ дѣйци като бунтовници и съучастници на разбойницитѣ. Въсползувани отъ опита гърцкитѣ агенти тоя пжть умѣли, какъ да поставжтъ примкитѣ си за да не имъ избѣгне ни една жертва. Х. Алексовъ, Солаковъ и кметътъ отъ Кърчово, дѣдо Илия, Стоянъ Гологошевъ, Веселиновъ отъ Крушово и още 9 души отъ другитѣ села се осждили на заточение. Първитѣ петима тамъ оставили кости. Отъ останжлитѣ малцина се върнжли: пбвечето умрѣли на чужда земя. Въ това врѣме се заточилъ и докторътъ-хирургъ Димитъръ отъ Порой, наклеветенъ, че лѣкувалъ разбойницитѣ. Истинската причина била, че той останжлъ единъ отъ разбуденитѣ българе въ Порой.

Казаното тукъ за Мелникъ и Валовища съ математическа точность се повторило въ Петричъ и околията му. Само че тукъ движението скоро се потушило, благодарение на хитрата политика, що водилъ Мелничкиятъ владика Прокопий. Тъй че отъ тѣзи мѣста никой неотишълъ на заточение.

Поучителна е тактиката, която водилъ Мелничкиятъ Прокопий въ врѣме на реакцията до сега. За да се закрѣпи въ богатата и обширна Мелничка епархия, той намѣрилъ за добрѣ да спре явното гонение на българската книга и училище за неопрѣдѣленъ срокъ. Сѣкашъ не билъ вече оня Прокопий, който отъ ново запопилъ схизматическия свещеникъ п. Тодора отъ Крушово. За сега доста му било, че го признаватъ, че му плащатъ. Съвършеното искореняване на българския езикъ отъ епархията му оставалъ второстъпенъ въпросъ, въпросъ на врѣме. Съ подкупи, хитрости, застрашавания, работата ставала твърдѣ лесно, щомъ пожелаялъ Прокопий. Тази линия на поведение не се аресала никакъ на гърцкитѣ силогоси въ Сѣръ и Мелникъ. На Мел-

ничкия погледнѫли като на българофилъ, измѣнникъ, по́опасенъ отколкото сѫщи български владика. Мелничкитѣ гърци нѣколко пѫти писали въ Патриаршията и поискали да го прѣмахне, като го прѣдставили съ найчерни краски. Благодарение на довѣрието, съ което се радва прѣдъ мѣстното и централно правителство, дѣдо Прокопий не се уплашилъ. Наопаки, раздразненъ той взелъ явно да закриля българскитѣ училища и славенското богослужение въ църквитѣ. Патриаршията се видѣла въ твърдѣ затруднително положение. Довѣрието на правителството отъ една страна, отъ друга привързанностьта на населението накарали Патриаршията да го търпи. Отъ страхъ на нова криза синодътъ въ Цариградъ дѣйствувалъ прѣдпазливо съ примамки, ласкания и съ заплашвания, когато ставало нужда, но никога не се взели радикални мѣрки срѣщу Поркопия, който на пълно съзнава положението си и постѫпя смѣло.

Отъ такова стечение на обстоятелствата българскитѣ училища и славенскитѣ книги въ църквитѣ се търпѭтъ въ четире кази на Сѣрския санджакъ: Джумайска, Петричка, Мелничка и Демиръ-Хисарска. Гърцитѣ сами вкарали Прокопия въ този пѫть. Патриаршията съ нетърпение очаква деня, въ който 70-годишниятъ старецъ ще слѣзе въ гроба и ще остави прѣстола на нѣкой распаленъ и фанатикъ владика.

Назадъкътъ въ Сѣръ захванѫлъ слѣдъ отиването на учителя Салганджиева въ 1878. Вѫтрѣ въ три години всичко се потушило, училището останѫло безъ учитель, църквицата безъ свещеникъ и общината безъ членове, безъ прѣдсѣдатель. Гърцкиятъ владика, когото бѣхѫ отхвърлили повечето българскитѣ села въ Сѣрско, силомъ се налага пакъ. Къмъ 1881 г. всичко бѣ изгаснѫло въ града и околията.

Тая година отъ Екзархията се назначилъ П. Сарафовъ отъ Гайтаниново за да поднови училището. Съ него дошълъ и Архим. Харитонъ, като ефимерий въ параклиса. За параклиса и училището, ако и да стояли три години, никакви прѣчки не се появили отъ страна на гърцитѣ. Тѣ почнѫли редовно да си вършѭтъ длъжноститѣ, слѣдъ една междина врѣме, като нѣщо готово и обикновено. Училището се помѣстило въ сѫщото здание и числото на ученицитѣ се въскачило до 90. Управитель билъ Сарафовъ и ималъ

неограничена власть не само въ града, но и въ околията: той располагалъ и съ лица и съ количества. Въ първитѣ двѣ години успѣхътъ, що показалъ Сарафовъ, този неуморимъ работникъ, билъ невѣроятенъ. Никаква опасность незаплашвала училището; всичко прѣдричало бързъ напрѣдъкъ. Петъръ Сарафовъ стоялъ още 2 години управитель на сѣрското III класно училище. Но въ послѣднитѣ тия години той мѣнилъ своето поведение.

Отъ ревность къмъ дѣлото той взелъ да работи явно безъ да го е страхъ отъ никого. Явно станжло, че съ подобно поведение той докачалъ националната гордость и на едни, и на други. Тъй или иначе, той трѣбало да се махне отъ Сѣръ; това било прѣдвидѣно, прѣдопрѣдѣлено отъ страна на гърцитѣ. Очаквалъ се само случай; ако би закъснѣлъ да се яви, създали би го. Дотамъ били работитѣ въ Сѣръ прѣзъ учебната 1884/85. година. Реакцията бѣ прѣминжла своята апогея. Гонението въ Сѣръ дава ми да мислѭ, че на това наймного спомогнжла извънредната енергия и неустрашимость на учителя Петра.

Граждане, първенци, силогози, митрополия и консулато, — всички въ Сѣръ рѣшили да съсипѭтъ Сарафова. Прѣзъ мѣсецъ декемврий 1884. въ Сѣръ минувалъ воененъ ревизоръ по санджака, Асанъ-Паша. Прѣдъ него обвинили Сарафова като прѣстжпникъ на царска измѣна. Хванжли му нѣкакво писмо до брождане, което имъ послужило като основа на обвинението. Самиятъ владика въ митрополията съ свѣщь въ ржцѣ заклелъ надъ светото евангелие лъжесвидѣтелитѣ. Сарафовъ съ учителитѣ, пòвиднитѣ граждане отъ Сѣръ и Броди се прѣдали на воененъ сждъ. Ужасъ и трепетъ обхванжли цѣлото население. Всичко, що се подновило и подигнжло въ послѣднитѣ четире години, слѣдъ дохождането на Сарафова срухнжло се, паднжло заеднжжъ, но до толкозъ долу паднжло, че досега едва почва да се повдига. Слѣдъ дълги и тънки изслѣдвания, които се почувствували по цѣлата околия, всичкитѣ обвинявани на чело съ п. Харитона се осждили на заточение и се отправили да си испълнѭтъ наказанието. Ето имената на изгнаницитѣ: П. Сарафовъ, Бухлевъ, Д. Мавродиевъ, учитель Атанасъ, Апостолиди.

Въ това врѣме училището си оставало отворено съ единъ отъ основнитѣ учители, Гърнева, и съ нѣколцина

ученици, които неиспобѣгали. Сарафовъ управлявалъ сѣрското училище 4 години и съ системата, що слѣдвалъ първитѣ двѣ години, направилъ много нѣщо; направилъ би много пòвече, ако да слѣдваше сѫщия пѫть. Погрѣшката, що направи той, ако е погрѣшка, това е, че работи буйно, безъ никаква прѣдпазливость. Както и да е, обаче съ своята енергия и неустрашимость П. Сарафовъ има си мѣсто въ първитѣ редове на народнитѣ ни работници.

Прѣзъ тѣзи смутни врѣмена нáйсамоотвержено се борилъ въ Сѣръ Стойче Павловъ, патриотъ съ горещо чувство и неколеблива воля. При тѣзи условия, разбира се, неостая нищо да се каже за наредбата въ училището и пансиона: тѣ били въ примитивната си форма. Въ 1882 г. станѫла първата опитня за отваряние българско училище въ Баракли-Джумая. Слѣдъ една година учителитѣ Маламишевъ и Апостолиди отварятъ училището само за 3 мѣсеца. Това училище ту се отваряло, ту се затваряло прѣзъ нѣколко врѣме до 1886. г. Когато ставало сѫденьето на бъл. учители въ Сѣръ, гърцитѣ намислили, че врѣме е съ сѫщия ударъ да смажѫтъ и Джумая. Приготвило се заточение на 3-ма отъ първенцитѣ. Случайно тѣ се избавили, но изгубили всѣкакъвъ куражъ и паднѫли въ бездѣйствие и отчаяние.

Нáйжестоки гонения прѣтърпѣло Броди. Въ 1880. затворило се българското училище и въ църквата се увелъ гърцкия езикъ. Х. Димо (съ сина си) и мнозина други, въ опасность на живота си, сполучили да испобѣгатъ. Отъ Сѣръ испратилъ се за учитель единъ Влахъ, мюзевиринъ, Костадинъ, който единствена грижаималъ да сѣе раздори да интригува и да клевети. Но брождане недали дѣцата си на гръцко училище. Пòзаможнитѣ си ги испратили въ сѣрското българско училище, дѣто слѣдвали до 30 ученика отъ Броди; побѣднитѣ прѣдпочели да направѭтъ синоветѣ си зидари и овчари, нежели да ги пуснѫтъ въ чуждо училище.

На 1880. единъ отъ нáйразбуденитѣ хора въ Броди, селскиятъ кметъ Перуховъ, се наказалъ съ 10-годишно заточение, за дѣто изгорилъ нѣкои гърцки богослужебни книги; неговиятъ другарь Халамбаковъ се осѫдилъ по сѫщата причина. Другъ, Трандафилъ, наклеветенъ билъ отъ

гърцката митрополия и осжденъ на 8-годишно изгнание. Защо? Защото далъ кжщата си за българско училище. Заедно съ Сѣрския учитель Сарафова на заточение отишли и тѣзи брождане: Бухлевъ и кметътъ. Въ сжщото врѣме въ Сѣръ лежали 3 мѣсеца затворени около 90 души и х. Димковътъ братъ. Мжкитѣ и насилията надъ останжлитѣ нѣматъ край. Всичко въ врѣме на реакцията и борбата отъ Броди се заточили 8 лица и избѣгали 21. Докждъ билъ учитель Гологановъ въ Скрижово до 1879. г., дѣлото вървѣло добрѣ въ Зъхненско. Слѣдъ неговото оттеглянье, намѣсто него испратили Мавродиева; но той неможалъ да се закрѣпи повече отъ 15 деня. Драмскиятъ владика Германъ притисвжлъ селянетѣ и ги принудилъ да го припознаижтъ. Българскиятъ езикъ по църквитѣ се замѣстилъ съ гърцкия и училищата се прѣобърнжли на гърцки. Това станжлъ во Скрижово, Клѣпоушна, Калапотъ и Карлуково.

Прѣзъ тоя прѣвратъ 9 първенци отъ Скрижово и 3 отъ Клѣпоушна подъ конвой закарали въ Сѣръ. Правителството открило интригата, видѣло тѣхната невинность и слѣдъ два деня ги освободило. Учителя Спасъ Прокоповъ вързанъ докарали отъ Калапотъ. Додѣто се докаже невинностьта му, той лежалъ 2 мѣсеца затворъ въ Сѣръ. Освободилъ се, но неможалъ да се повърне вече въ Калапотъ. И това училище се прѣобърнжло на гърцко.

Силенъ натискъ употрѣбилъ прѣзъ това врѣме Драмскиятъ владика надъ селата Просоченъ и Плѣвне. Усилията му ударили о стѣна; интригитѣ и сплетнитѣ му нехванжли мѣсто; распадали се прѣдъ съгласието и единодушието на народа. Тъй че прѣзъ този периодъ българщината въ Драмско непострадала сериозно, но ненаправила ни стжпка напрѣдъ.

Като послѣдно ехо отъ реакцията може да се счита прѣвзиманието на голѣмата църква св. Богородица отъ страна на гъркоманитѣ власи въ Просоченъ. Църквата грабнжли прѣзъ 1889, слѣдъ като стояла 20 години у българетѣ.

в) Сегашното състояние.

Благодарение на съсѣдитѣ ни и единовѣрци гърци и съ помощьта и усилията на хора, които се казватъ Хри-

стови намѣстници, въ едно кратко врѣме 41 български училища се затварять; 2000 българчета остаять безъ свѣтлина (вж. таб. № 5), до 70 души, свещеници, първенци и учители, като оставимъ на страна още толкозъ, що неспоменѫхъ, намиратъ заточение или испобѣгватъ; — тѣзи сѫ подвизитѣ на гърцката пропаганда прѣзъ реакцията въ 1876—1882 година, и то само въ източна Македония. Неприятелитѣ на народа повѣрвахѫ, че той е вече мъртъвъ, и съ нетърпение чакахѫ послѣдния му часъ.

Народъ обаче тъй лесно не се погребва. Тероризиранъ билъ, та и сега още е. Да си исповѣдашъ че си българинъ, казвали гърцкитѣ агенти, е все едно да си измѣнникъ на държавата. На оногозъ, който се съмнявалъ въ истиностьта на тоя принципъ, немедлено му доказвали осезателно и съ фактове го карали да се убѣди. Ужасъ и трепетъ обхванѫли българското население на всѣкѫдѣ. Българщината въ Македония ударила назадъ и сега далечъ отстои отъ оная точка, до която бѣ пристигнала прѣзъ 1875-та година. При все това народътъ незагинѫлъ; съ бавни, но твърди крачки той отново почнѫлъ да върви по пѫтя на напрѣдъка.

Отъ 1882 година започва се постепеното ослабвание на гърцката реакция; сега тя е съвършено слаба. Стига да има сега хора; навсѫдѣ безъ прѣчки се позволяватъ бъл. училища, доста е да има кой да ги поиска. Но страхътъ още непрѣминѫлъ.

Прѣзъ тая година св. Екзархия взе надъ себе си върховния надзоръ на българскитѣ училища по Македония; сѫщата година се отвори и Солунската Гимназия. 1882 година азъ считамъ като начало на новъ периодъ, що проживяваме сега. Въ Разложко, Джумалийско, Мелничко, Петричко, Зъхненско и Драмско черковноучилищнитѣ ни работи стоѭтъ въ сѫщото положение, въ което ги остави реакцията. Екзархията припознаватъ: Разлогъ, цѣлата речи Неврокопска епархия съ исключение на селата: Тарлисъ, Кара-кьой, Долно-Броди, Зърнево, Долянъ, Сатовче, Елесъ, Куманичъ, Ловча, Тишово, Лѫки; Плѣвне и Просоченъ въ Драмско; Скрижово въ Зъхненско; 20-тина кѫщи въ града Сѣръ; всичко 50.000 души, сир. 1 бъл. екзархистъ възъ 4-ма души население. Цѣлиятъ Драмски санджакъ и казитѣ Джумалийска, Петричка, Мелничка и Демиръ-Хисарска безъ ис-

ключение признаватъ гърцката Патриаршия; всичко 206.000 души българе, гърци и власи. Отъ българетѣ само патриархисти сѫ по 75%. Цѣлата източна Македония въ църковно отношение распада се на 5 епархии:

Сѣрска, която съвпада съ Сѣрската каза;

Драмска, обнима Драмската и Зъхненската кази; прѣди 20-тина години въ тази епархия влизало и Неврокопско. Слѣдъ изпѫжданието на гър. владици отъ България, трѣбало да имъ се намѣри мѣсто: отцѣпили *Неврокопъ* и така се образувала още една епархия, *Неврокопска*, която сбхваща само казата. Сѣдалището на Драмския владика е Алистратикъ.

Мелнишка, найпространата, останѫла непокѫсана, обхваща Джумалийската, Петричка, Мелничка и Демиръ-Хисарка каза. Седалището на владиката е въ Мелникъ; Демиръ-Хисаръ съставя отдѣлна епископия. *Елевтериополска*, която била епископия отъ Драмската епархия, а сега си останѫла отдѣлна епархия — въ Правишката нахия; сѣдалище Правища. Кавала съ казата влиза въ *Ксантийската (Скече)* епархия.

Въ повечето села, дѣто се търпи гърцкиятъ владика, той успѣва да се наложи, като незакача бълг. езикъ въ училището и въ църквата, — тактика, която първъ практикувалъ Мелничкиятъ Прокопий; система която се оказала твърдѣ полезна за гърцкитѣ владици. Селянетѣ се страхуватъ отъ интригитѣ и клеветитѣ на владиката; този пъкъ отъ своя страна страхува се отъ тѣхъ. Даванне му неплащатъ, или наймного, кой колкото иска му дава; но да се откажѫтъ съвършено отъ него, несмѣѭтъ. Това е положението на гърцката църква; отъ тукъ произлизатъ и особенъ видъ църкви и училища, *смѣсенитѣ*. Въ тѣзи църкви признава се гърцкиятъ владика, но се чете или само български, или български и гърцки.

По българскитѣ села и въ двата санджака има 228 църкви; отъ тѣхъ 20-тина сѫ екзархийски, 208 подъ патриаршията. Отъ послѣднитѣ въ 123 се пѣе гърцки, въ 41 смѣсено и въ 30 български (вж. статист. № 3).

Смѣсенитѣ училища понѣкѫдѣ ги поискалъ самиятъ владика за да се задобри; другѫдѣ потърсилъ ги народътъ; тѣ били компромисъ, който понасялъ и на двѣтѣ страни.

Прѣзъ тоя послѣденъ периодъ много малко нѣщо се направило за нашата църква и училище. Всичкото се заключава въ подновяванието на джумалийското и бродско училище и въ подиганието на сѣрското четврокласно училище и вь отварянието на банското III-класно.

Слѣдъ заточението на бродскитѣ учители, училището ту се затваряло, ту се отваряло за по нѣколко мѣсеца. Найподиръ прѣзъ 1887 г. учителитѣ Каминъ и Стамболиевъ, родомъ отъ самото село, отворихѫ окончателно българското училище съ специялна заповѣдь отъ страна на Султанския валия.

За отварянието на долно-джумалийското училище въ послѣднитѣ години наймного работилъ К. Маламовъ, гражданинъ отъ самата Джумая и ученикъ отъ Солунската Гимназия. Съ удоволствие се спирамъ надъ двамата млади Самболиевъ и Маламовъ, защото само тѣхъ виждамъ отъ новитѣ учители. що исхвърля всѣка година Солунската машина. — само тѣхъ виждамъ да сѫ се трудили съ успѣхъ. Това имъ прави особна честь.

Отъ 1888 год. училището си работи безъ прѣчки; брои 50 ученика съ 2 учителя. Като съвѣтникъ и помощникъ на Маламова се явява единъ старъ анониментъ труженецъ по Поройско. До-ще день да стане извѣстенъ той и дѣлата му.

Новиятъ прѣдсѣдатель въ Сѣръ Кърчовски сполучва да издигне училищното здание въ града прѣзъ 1886 год. Слѣдъ заминаванието му враговетѣ ни намѣрили врѣме и съ клеветитѣ си запечатили българското училище, понеже нѣмало кой да се застѫпи. Училището останѫло запечатано до 1888 г. При все това прѣподаванието ставало надъ креветитѣ въ пансиона. Официалното отварянне на училището се дължи едничко не рѣдкия родолюбецъ Павловъ. Прѣзъ послѣднитѣ двѣ години Сѣрското училище направило значителенъ успѣхъ. То се допълнило съ IV кл., уравнило се съ другитѣ четверокласни училища по Македония; числото на ученицитѣ достигнѫло до 120, а на учители и учителки 9.

Сравнителната статистика № 5 нагледно показва, че по училищата и по числото на ученицитѣ ние сме назадъ съ 75%. Отъ тамъ се вижда още, че и слѣдъ 1882 година много нѣщо не се направило. Български училища има (вж. статистика № 4) 64 съ 3015 ученика, срѣщу 116 гърцки

съ 6363 ученика. Смѣсени училища има 21 съ 882 ученика. Ако притуримъ и тѣхъ, 1 бълг. ученикъ се пада на 60 души българе, а 1 гърцки на 6 души гърци.

Между това, що иматъ гърцитѣ, и онова, що едва поддържаме ние, никакво сравнение не се допуска. Навсждѣ, дѣто има български и гърцки заведения, помежду е цѣла пропасть, защото не е възможно ние да имаме училище и тѣ да нѣматъ; — нашитѣ стоѭтъ пóдолу поне по наредба. по вънкашность.

По цѣла источна Македония има широко поле за работа. силенъ врагъ за събарянье. Въ Драмско, Зъхненско и Сѣрско кажи нищо не е направено. По важностьта съ тѣзи страни могло би да се сравни само Костурско. Но и това сравнение не си има мѣстото сега, когато въ Костурско честното ни правителство не само непрѣчи, но и подпомага на българетѣ да си отварятъ училища и да се отказватъ отъ гърцкия владика. Та освѣнъ това тукъ гърцитѣ само насъ иматъ; татъкъ имъ се отвори и нова рана, ромънската пропаганда и албанското движение, които значително ги ослабихѫ.

Особна важность има дѣлото въ Сѣръ. Сѣрското българско училище е прѣдназначено не само за околията, но за цѣла источна Македония. То ще хвърли сѣмена въ Драмско и Зъхненско. Силата на гърцизма е въ центроветѣ; нашата е въ периферията, и отъ тамъ може да се прояви.

Таквизъ важни центрове, като Алистратикъ и Демиръ-Хисаръ, нѣматъ още български училища. Що прави Екзархията? Не казвамъ, че нищо неправи, не; но тя трѣба всичко да направи за да ѝ поолекне отъ тежката отговорность, що си нагърбила да води училищата ни по Македония, бѫдѫщето на тая земя българска.

Единъ погледъ назадъ ще ни доведе до тия заключения: а) Населението въ источна Македония — исключаватъ се Неврокопско и Разлогъ — твърдѣ кѫсно се събудило; когато се подигнѫлъ въпросътъ, тукъ всичко спѣло; раздвижили се умоветѣ тогава, когато вече западна Македония си имала своитѣ български владици. Когато застигнѫла гърцката реакция отъ 1876, българщината се намѣрила безъ защита, отстѫпила, ударила назадъ 20 години. Въ 1886 г. трѣбваше отново да се почне. в) Училищата

били рѣдкость, или ако ги имало, тѣ били само за да отнемжтъ най-прѣснитѣ сили отъ народа. Старитѣ попски училища въ Разлогъ и Джумалийско неоказали голѣмо влияние на югъ. Българскиятъ езикъ трѣбвало да се распространи отъ пробуденитѣ тогава българе; ето причината да се явжтъ нѣкои учители чужденци отъ Тракия и западна Македония. Тукъ се повтори сжщото, което се забѣлѣзва въ останжлата часть на Македония: учителитѣ изникватъ отъ самия народъ и ржководжтъ църковната борба; старитѣ гърцки учители ставатъ български.

Четире години слѣдъ рѣшението на църковния ни въпросъ — найблѣскавата страница отъ историята на цѣлия български народъ — бѣхж периодъ на всеобщо обаяние, бързъ напрѣдъкъ. Испращанието народни пастири въ Охридъ и Скопие бѣ вѣнецътъ на славната борба. Скоро слѣдъ това настанжхж тежки врѣмена; събитията на 1877 — 1879 г., които потърсихж цѣла Европа, коренно измѣнихж работитѣ по цѣла Македония. Честното ни правителство, което до тогасъ ни симпатизираше и помагаше на народното движение срѣщу чуждото за насъ гърцко духовенство, сега застанж на друга почва. Найсилниятъ ударъ надъ българщината бѣ нанесенъ съ отказа на правителството да признае официално българската църква. То бѣ сигналъ на общъ назадъкъ. Българетѣ навсждѣ взехж да губжтъ почва; тѣ вечъ нѣматъ никаква възможность да продължжтъ неравната борба. И днесь работитѣ сж се кристализирали въ онова състояние, въ което ги завари този ударъ. За гърцкитѣ владици, които никога небѣхж прѣстанжли да гонжтъ и да клеветжтъ българетѣ, настанжли найблагоприятни врѣмена. Влиянието имъ, което всѣкога е било голѣмо, сега още повече се усилва.

Гърцката пропаганда съ своитѣ владици, консули, доктори, учители и учителки обхванжла като съ мрѣжа цѣла източна Македония. И до сега тя успѣла да одържи рѣшителенъ надвѣсъ. Съ подиганието на църковния въпросъ въ много градове и села отварятъ се български училища. Тѣзи училища били всички общински, и се плодили отъ день на день. Тѣ небили „по новата метода“; немало здания, повечето били бараки; учитель съ 200 л. т. заплата се явявалъ като нѣкой баснословенъ богаташъ; но затуй пъкъ тѣзи

училища искарали граждане, не учители, проникнжти съ истински народенъ духъ. Така вървѣли нашитѣ училища до 1881 год. Въ тая година св. Екзархия взе върховния надзоръ надъ училищата. Тукъ се оказа обратното на онова, що видѣхме съ българскта църква. Отъ тая година числото на българскитѣ училища взе да се подига. Отвори се и Солунската Гимназия. Твърдѣ мжчно бѣ отварянието, подновението да кажж на всичкитѣ речи училища въ Сѣръ, Броди, Джумая. Екзархията се принуди сума пари да прахоса по вѣтъра прѣди да си почнжтъ учителитѣ работата. Сега отварянието на българско училище кждѣ да-е по източна Македония става твърдѣ лесно: стига да има хора, които да поискатъ таквозъ училище. „Меарифъ-комисионъ“, учреждение, което испърво се прѣдстави като прѣчка по българскитѣ училища на нѣкои кжсогледи, направи имъ найголѣмото добро като ги узакони.

И въ училищно отношение найопасниятъ врагъ на българщината е вѣковниятъ гъркъ. Много и голѣми сж прѣдимствата на този неприятель. Гърцитѣ сж стари въ Македония. Тѣхнитѣ църкви и училища прѣдставятъ едно систематическо цѣло, влѣзло въ организма на държавата още прѣди петь вѣка. Гърцкитѣ училища се радватъ съ високи правици и привилегии, що нѣматъ нашитѣ; и до сега владицитѣ настояватъ, че никой нѣма право да се мѣси въ тѣхнитѣ училища. Пожертвуванията на силогозитѣ, на отдѣлни патриоти далечъ прѣвишаватъ скромната екзархийска помощь, която се отпуща на българскитѣ училища. Немалко прѣдимство е и това, че гърцката пропаганда располага съ опитно учителско тѣло. Влиянието на гърцкитѣ училища по източна Македония било е и още е грамадно; нѣма градъ, нѣма паланка, нѣма селце, въ което да нѣма гърцко училище. Тѣзи училища всѣка година поглъщатъ найпрѣснитѣ сили, прѣдаватъ ги на неприятелския лагерь, насочватъ ги срѣщу насъ; сума народъ се загубилъ и продължава да се губи.

Усилията, що правжтъ гърцитѣ, сж неимовѣрни; количествата, що трошжтъ, баснословни. Цѣлъ корпусъ отъ учители, който нѣкога билъ распръснжтъ по цѣлия полуостровъ, сега е прибранъ и усиленъ наймного по източна и южна Македония. Все пакъ задачата на гърцизма не е

тъй лесна; мжчно цѣлъ народъ се покърства, а невъзможно е да се погребе; потрѣбни сж вѣкове, не години. Патриотизмътъ на гърцитѣ — ако може да се даде това име на безмѣрна жажда да се граби чуждото, — е чуденъ. Както и да е, всичко у тѣхъ е искуствено, врѣменно, понеже не е основано въ сърдцето на народа, чуждо за него остава. Гърцитѣ граджтъ на пѣсъкъ.

При тѣзи условия положението на българското духовенство и на паството му е окаяно: непризнато официялно, безъ глава, то незнае, къмъ кого да се обърне, нѣма кому да прѣдстави своитѣ нужди, нѣма кой да му излѣкува тѣлеснитѣ и духовни болки. Принуденъ да тича прѣдъ когото попадне, нещастниятъ българинъ прибѣгва при гръцкия владика, който му помогва може би въ нѣкоя ничтожна работа, въ замѣна, разбира се, на още пòничтожно нѣщо — продажбата на своята църковна независимость, слѣдователно и на своята народность.

Слѣдствията отъ таково положение на работитѣ отзовали се твърдѣ пагубно за православието. Невѣжественото духовенство дошло до тамъ, че негледа пòдалечъ отъ носа си. Тъкмо таквозъ мжтно врѣме търсжтъ и разнитѣ пропаганди, които кръстосватъ Македония и дебнжтъ за всѣкой благоприятенъ случай. Поприще за всевъзможни агенти, които искатъ да посегнжтъ на завѣтното благо на българина — народностьта му — отваря се широко, пространо. Тѣзи агенти подъ видъ на религиозни проповѣдници, неканени принасятъ непризнанитѣ си заслуги. За сигурна сполука тѣзи пропаганди всѣкога прибѣгватъ на помощь къмъ непогрѣшимия помощникъ златото. Простиятъ селянинъ често пропада въ многото стжпици, що му се испрѣчватъ на всѣка стжпка. Въ Македония златото се лѣе отъ четиретѣ страни буквално и прави чудеса: искарва гърци тамъ, дѣто името имъ не се чуло даже; ражда протестанти, унияти и каквото искашъ друго. Католическата пропаганда още не е успѣла да се тикне въ източна Македония; тя се ограничила въ Кукушко и тамъ се загнѣздила.

Протестантската пропаганда въ източна Македония установила се въ Разлогъ.

Появлението на протестанството въ Разложко се отнася къмъ 1860 год. Това добро принесълъ отъ Самоковъ

въ Банско испърво протестантскиятъ проповѣдникъ Тонджоровъ. Простодушното население въ своята набожность увлѣкло се отъ благитѣ и невинни въ началото проповѣди на Тонджорова. Той искусно повелъ работата; проповѣдвалъ въ църквата и незакачалъ въ наймалко православието, додѣто се осигурилъ отъ учителя Никола и п. Димитра. Народътъ се привързалъ и вечъ билъ готовъ за всичко; никой не осетилъ, що се крие подъ тѣзи проповѣди. Когато Тонджоровъ помислилъ, че настанжло врѣме за открито дѣйствие, появилъ се прѣдъ народа съ слово срѣщу кърста и иконитѣ. Народътъ се възвълнувалъ, та свалилъ отъ амвона проповѣдника, заканилъ се да го убие; избавили го поменжтитѣ съмишленици учительтъ Никола и п. Димитръ. Казватъ, че тѣ били подкупени, та когато народътъ се допиталъ до тѣхъ, що да правжтъ, тѣ имъ отговорили, че ненамиратъ нѣщо противно въ учението на този божи-човѣкъ. Малцина останжли вѣрни на Тонджорова и се показали явни протестанти. Тѣхъ гонили съ камене по полето и пждили отъ църквата. Повечето скоро се обърнжли и си останжли вѣрни на бащината религия; прѣобърнжли се и самитѣ причинители за увожданието на протестанството и почнжли да го гонжтъ. Малцина само, докачени отъ обидитѣ, що имъ нанесли тѣхнитѣ съграждане, останжли си вѣрни на Тонджорова. Учительтъ Никола отъ жаль избѣгалъ въ България. Отъ Банско протестанството се распространило и въ околнитѣ села. Ето сегашното състояние на тази пропаганда.

Въ Банско има 30 кжщи протестански, 2 учителя, учителка и 46 ученици момичета и момчета. Проповѣдникъ и началникъ на мисията е Сичановъ, който получава 120 л. т. годишнина. Найревностната проповѣдница е една жена „Харало", на която се плаща 60 л. т. Протестанти има въ Елешница 30 кжщи; Якоруда 3 к., Добринища 1, Баня 5 кжщи и Банско 50; всичко 89 кжщи.

Протестанскитѣ мисионери образуватъ обиколки по околията за да проповѣдватъ. Иматъ си и човѣкъ, нѣкого си Петканчинъ отъ Банско, който продава протестантски книги; плащатъ му 80 л. т. За успѣха на протестанската пропаганда въ Разложко, какъвъ и да е той, има нѣколко причини: протестантитѣ се явили защитници на народнитѣ

идеали; проповѣдвали на български нѣща, за които се борѣлъ народътъ, а отъ друга страна искусно правили нововедения. При все това успѣхътъ на протестантството сравнително съ гърцката пропаганда е нищоженъ. За да се бори съ толкозъ много и тъй силни неприятели, българщината въ Македония располага само съ тѣзи двѣ срѣдства: църковна община и училище. Поставена въ най неблагоприятни условия, църковната ни община нищо неможе да направи срѣщу тѣзи неприятели. Липсува ѝ почва, надъ която да стжпи, липсуватъ ѝ способни духовни лица и миряне общинари.

Хрониката на коя да е българска община въ послѣднитѣ години е прѣпълнена съ интриги, скандали, гонения на прѣдседатели; сериознитѣ работи или съвсѣмъ липсуватъ, или захващатъ наймалкото мѣсто.

Въ учебно отношение направено е нѣщо, но не е направено много. Отъ сравнителната статистика № 5 се вижда, че 34 стари училища не се отворили на ново; че числото на учители и ученици спроти 1875 се увеличило съ 1000 уч. Този успѣхъ сравнително е твърдѣ слабъ; надѣждата ни е въ училището, и къмъ тази точка трѣба да обърнемъ всичкото си внимание: много повече и по́добрѣ уредени отъ нашитѣ сж гърцкитѣ училища. Голѣмъ недостатъкъ се чувствува у насъ отъ едно учителско тѣло, прѣдадено на призванието. Малцина сж учителитѣ, които умѣжтъ да се съобразжтъ съ мѣстото и да живѣжтъ съ хората; свѣстни управители, които да отговарятъ на важния си постъ, нѣмаме. Прѣобразуванието на учителското тѣло неможе другояче да стане, освѣнъ пакъ чрѣзъ училището. Важна стжпка въ това отношение се направи съ откриванието на Солунската Гимназия.

Солунската гимназия е майка на всичкитѣ Македонски училища, разсадница на българската интелигенция. Сжщото е вѣрно за сѣрската прогимназия само за източна Македония. Заслужва да се спреме малко върху тѣзи заведения и да ги сравнимъ съ гърцкитѣ. Въ послѣднитѣ цѣли 15 години се поглъщатъ за изучване на гър. езикъ и История, петнайсетъ години прахосани въ самия цвѣтъ на възрастьта. Незнаж какъ, обаче между това гърцкото училище умѣе да вджхне въ сърдцата на ученицитѣ прѣданость и фанати-

зъмъ къмъ всичко, що е гърцко. Учениците отъ сѣрската и солунската гърцка гимназия речи всички българчета излизатъ върли гъркомане и гонители на всичко, що е българско, съ прѣдначъртана и ясно опрѣдѣлена цѣль — погърчване на страната. Немогж да похваля съ сжщитѣ качества и нашитѣ ученици. Въ нашитѣ училища най-главно мѣсто се дава на физико-математиката въ врѣда на много поважни прѣдмети: историята, географията и българския езикъ. Поразителна е нашата небрѣжность къмъ своето, и тукъ сме много подолу отъ гърцитѣ. Страшно е да виждашъ четвъртокласници безъ никакво правописание и седмокласници, които да немогжтъ да напишжтъ нѣколко реда както трѣбва! Нужда за инжинери у насъ не се чувствува още; потрѣбни сж хора съ горещъ патриотизъмъ, хора, които знаыжтъ нуждитѣ на татковината и работыжтъ за да ги излѣкуватъ; искатъ се хора готови и въоружени за борба срѣщу неприятелитѣ на народностьта ни и на езика ни. Учителитѣ ни сж и народни водители; за да излѣзжтъ таквизъ хора необходимо е подиганието на хуманитарнитѣ науки: езикознанието, историята, географията изобщо, а частно подиганието на бълг. езикъ, отечествената география и българ. история. Една реформа въ програмитѣ на нашитѣ училища е въпиюща необходимость, ако неискаме да видимъ единъ день нашитѣ възпитаници агенти на чуждитѣ пропаганди. Срамно е да се каже подобно нѣщо; но не е и невъзможно, толкозъ повече, че има вече и примѣри.

Гърцкитѣ гимназии въ Солунъ и Сѣръ сж класически; нашата гимназия въ Солунъ и прогимназията въ Сѣръ сж реални; първитѣ искарватъ философи; вторитѣ занаятчии. Но на философитѣ хлѣбъ трѣба: книги се неяджтъ; а занаятчии нѣматъ достатъчни сили за да бждатъ водители въ национална борба.

За македонскитѣ училища се изисква особна програма, която да отговаря на нуждитѣ на страната. Македония не е нито Франция, нито Германия, та да се копира коя да е програма отъ нѣкое европейско училище и да се приложи въ Сѣръ или Солунъ. Нашитѣ училища трѣбва да носыжтъ печата на врѣмето и страната, за които сж създадени. Въ българскитѣ училища липсува духъ, който всичко съжи-

вѣва; трѣба този духъ да се въдвори и да царува въ всичко и на всѣкждѣ. При това изучванието на турски и френски езикъ би трѣбало да заема мѣстата, които имъ се падатъ. Особно на първия езикъ твърдѣ малко внимание се е обръщало, когато — менѣ поне тъй се струва — той е отъ първа важность. Държавнитѣ служби у насъ сж отворени за всѣки поданикъ отъ каквато и да билъ народность или вѣра, стига само той да знае официалния езикъ. Колко сж обаче българчетата, които заиматъ нѣкоя длъжность? Нѣкои претендиратъ, но какъ забравятъ, че нѣма държава въ свѣта, дѣто да има чиновникъ, който да не познава правителствения езикъ! Независимо отъ това, малка ли е ползата, която народното ни дѣло може да извлѣче, ако да има работници, които знаейки турски, да ни държжтъ въ течението на работитѣ? Маловажно ли е това? Немалка е ползата и отъ френския езикъ; да оставимъ настрана богатата френска литература и ползитѣ отъ неѭ: съ френски ученицитѣ могжтъ да си пробиѭтъ пжть въ живота си и да влѣзжтъ въ нѣкоя кариера. За изучванието на тѣзи два прѣдмета у насъ нищо речи не се е направило; тѣ сж фигурирали и фигуриратъ само за луксъ!

Основнитѣ училища, и тѣхъ не ги бива. Скърбно е да гледашъ ученици отъ IV отдѣление да ти мърморѭтъ за магнетизма и електричеството, а да неумѣѭтъ да напишжтъ една дума. Между програмата и учителя има цѣла пропасть. Нѣмаме учитель, който да приспособи програмата на основнитѣ училища. Ще видимъ какви реформи ще направѭтъ новитѣ курсисти. При все това нашитѣ основни училища, дѣто се прѣподава на майчинъ езикъ, много повече напрѣдватъ отколкото гърцкитѣ. Българскитѣ дѣвически училища навсждѣ, дѣто ги има, рѣшително стоѭтъ много пóдолу отъ гърцкитѣ.

Това е общото впечатление, което прави нашата църква и нашето училище. Не е никакъ отъ добритѣ, разбира се. Хора, които слѣдѭтъ за нашитѣ народни работи въ Македония, често съмъ слушалъ да казватъ, или съмъ челъ, по вѣстницитѣ, че за всичко виновна е Екзархията; че екзархийскитѣ чиновници не се грижѭтъ за напрѣдъка на дѣлото, и др. т. Че не върви, фактъ е; но че всичката вина, пада на Негово Блаженство, е голѣмо прѣувеличение. Онѣзи

които твърдѭтъ подобно нѣщо, или незнаѭтъ труднитѣ условия, въ които е поставено нашето духовно началство, или пъкъ нарочно ги испущатъ.

Гърцката Патриаршия се е борила и ще се бори съ честното ни правителство за запазванье своитѣ политически и църковни права докѫдъ даде душа. Тя се е противила и ще се противи съ всички сили при всѣко подиганне въпроса за бившитѣ бълг. владици въ Македония. За да не се испратѭтъ тѣ, Фенеръ ще тури въ движение всичкитѣ пружини и лостове, съ които располага; ще подигне и каменитѣ отъ улицитѣ. Патриаршията води борба ожесточена, отчаяна. Тя твърдѣ добрѣ разбира, че при сполука на българетѣ, тя си остава мъртва незакопана. Въпросътъ на българскитѣ владици въ Македония е въпросъ на животъ или смърть на Патриаршията. Но найголѣмитѣ прѣчки недохождатъ отъ тамъ! Да непомисли нѣкой, че плетѫ хвалбенъ на Негово Блаженство и на чиновницитѣ му; първъ съмъ да забѣлѣжѫ кусури, найглавния отъ които е, че въ Екзархията нѣма хора, взети отъ самата страна и израснѫли въ самата борба, хора, които необходимо трѣбва да се намиратъ въ Екзархията. Свикваньето на смѣсения съвѣтъ при св. Екзархия нетрѣбва да се отлага вечъ ни день.

Азъ мислѭ, прѣди да обвиняваме Екзархията, трѣба себе си да обвинимъ първо. Малко това: трѣба да се чудимъ дори, какъ при толкозъ мѫчнотии св. Екзархия несамо държи това, що се намѣрило, но е и направила нѣщо повече. Да седнешъ тамъ нѣйдѣ и да дращешъ по вѣстницитѣ е лесна работа, — минувашъ за патриотъ; но де да видимъ на дѣло!

Съ тѣзи думи неискамъ пъкъ да кажѫ, че Екзархията трѣба да си кръстоса рѫцѣтѣ и прѣспокойно да очаква естественото развитие на събитията. На Екзархията, едничко ней, лежи тежката отговорность прѣдъ историята за бѫдѫщето на Македония. Негово Блаженство трѣба да направи всичко, що може да му отнеме каква и да е малка часть отъ товара. Ето защо свикваньето на мирския съвѣтъ отъ македонски прѣдставители ми се вижда една отъ нуждитѣ на деня.

Македония е въ рѫцѣтѣ на св. Екзархия. Тя трѣба да испълни високата си и благородна мисия.

VII.

Езикъ, обичаи и нърави на българското население.

Народътъ въ по́вечето градове подъ влиянието на всѣкакви пропаганди за вѣра и народность е покваренъ. Българскиятъ народъ какъвто си е, съ своя български езикъ, съ своитѣ нърави и обичаи, живѣе по селата. Забѣлѣжителна е вродената живость и остроумие на българския селянинъ. По умственното си развитие той стои по́горѣ отъ мужика и непада, струва ми се, по́долѣ отъ кой да е другъ европейски селянинъ. По Сѣрско и Драмско мнозина говорѭтъ турски и гърцки, необикновенъ раскошъ за единъ селянинъ.

Въ градоветѣ обаче поголѣмата часть отъ народа е развалена. При критическото икономическо положение на страната на това на́ймного помага златото, което съ отворени ръцѣ се пръска отъ пропагандитѣ. Напразно обаче нѣкои нашенци лекомислено обвиняватъ Македонския българинъ като подкупенъ въ народнитѣ си и религиозни убѣждения. За жалость, фактътъ за отдѣлни личности сѫществува; но той никакъ не е общъ. Изучи мѫчнитѣ условия, въ които е поставенъ народътъ, и азъ мислѭ ти ще бѫдешъ принуденъ намѣсто да го хулишъ, да се очудвашъ на неговото търпение, на неговия куражъ.

Кратковрѣменото ми прѣстояванье въ страната ме докара до убѣждение, че источно-македонското нарѣчие, отъ Сруна насамъ, е тракийското. По акцента и въ малки нѣкои подробности отдѣля се Разложкиятъ говоръ, сходенъ съ говора на Бабечанетѣ и Рупаланитѣ (помаци). Въ края на тая статия сѫ помѣстени пѣсни и прикаски, вѣрно исписани на мѣстото. Възъ основа на тѣзи народни умотворения нашитѣ филолози нѣка изучѫтъ и изслѣдуватъ источно-Македонското нарѣчие[1]).

Народенъ костюмъ. Мървацитѣ (тъй се казватъ жителитѣ по Бродската и Сингеловска планина) носѭтъ *шалвари*, *долама* (горна дрѣха) до кърста. Женитѣ — *кюрдия* отъ грижъ (аба), *ченберъ* на главата. Намѣсто ченберъ момитѣ носѭтъ особенъ видъ фесъ. По Неврокопско, отсамъ Места,

[1]) Тукъ се съдържа богатъ материялъ за г-да Сречковичъ, Банъ, Ястребовъ и Нoваковичъ. Азъ нечухъ нийдѣ никого да говори сърбски, или да се казва Сърбинъ. Тѣзи учени възможно е въ своитѣ издирвания да ги намѣрѭтъ.

мѫжетѣ се обличатъ съ *потури* и *долама;* невѣстинскитѣ дрѣхи се казватъ *пърчеле, рошме, кърпа* на главата (въ Осиково). Невѣстата се реди още съ сребърни *пафти* на пояса и съ *герданъ* жълтици на гърло. Интересно е по тѣзи страни въ Родопитѣ, че момъкъ, който иска невѣста, трѣба да приготви всичкото вѣно и възъ това отгорѣ да плати въ брой, наймалко 12 жълтици, на бащата. Види се момитѣ едва отговарятъ на момчетата; па освѣнъ туй, това си е право, понеже зетьтъ се сдобива съ работна сила. Въ неврокопско, отвѫдъ Места, мѫжетѣ носѭтъ *шалвари,* бѣли, и *долама;* облѣклото на жената (въ Старчища) се състои отъ *кюрдия* отъ грижъ, *ченберъ* на глава (сѫщо, както мървацитѣ). *Фесътъ* на момитѣ у богатитѣ е накитенъ съ сърма или жълтици.

Въ Порой (Валовишко) мѫжетѣ се обличатъ съ *шалвари* и *копаранъ;* а женитѣ съ *фустанъ.*

По Зъхненско и Драмско (Скрижово и Плѣвне) лѣтѣ селянетѣ носѭтъ широки сини *гащи;* зимѣ сѫщия крой гащи, само направени отъ грижъ.

Въ Петричко женитѣ носѭтъ *шкортела* и *либаде.*

Въ Мелничко една млада невѣста се облича въ този костюмъ: *сая, аладжа* до колѣнѣ, *кепе* (клашникъ) безъ рѫкави, *шамия,* накитена съ бѣли пари, и *огърлица.* Мѫжетѣ се отличаватъ по това, че си обвиватъ феса съ рида (кърпа) и си оставатъ кошулята надъ гащитѣ.

Въ *Крѣсна* и *Джумалийско* българинътъ носи: *чакшири* или *бечви* тѣсни, *елекъ, дулама* и *празенъ силяхъ,* на пояса; отзадъ висѭтъ *паласки,* (кутийка за барутъ и куршуми). Невѣстата нареждатъ съ тѣзи дрѣхи и накити: *косакъ* (горна дрѣха), дългъ до земята и поставенъ съ агнешка кожа; *прѣдскутникъ* (фута); на грѫдитѣ крѫглесто *копче, фесъ,* навезанъ съ коприна; на челото три реда *бѣли пари;* на върхъ феса има *копче,* за да си закачватъ *шамиитѣ.*

По Джумалийско и Крѣсненско мѫжетѣ на всѣкѫдѣ си носѭтъ българската *гугла;* сѫщо така и нѣколко други села по *Мелничко* и Петричко. Въ Разлогъ гуглата се запазила само у овчаретѣ; обаче не е отколѣ, когато всички сѫ носили шапки.

Обичаи азъ съмъ записалъ само нѣкои, които сѫ похарактерни; а то да се напишѫтъ подробно всичкитѣ обичаи, изискватъ се години.

Обичаятъ да отиватъ момитѣ по кѫщи, на *Лазаровъ день*, да пѣѭтъ, има го въ Валовишко (Порой) и въ Неврокопско (Кара-кьой). Въ Разлогъ и Крѣсна нѣкога сѫществувалъ; сега го нѣма никакъ.

Божие име. Прѣзъ праздницитѣ *Петровъ-день* и *Илинъ-день*, въ селата Парилъ, Тешово и Гайтаниново (Неврокопско) правѭтъ *панаиръ* (съборъ) на селскитѣ църкви, по този случай имъ идѫтъ и много гости.

Тогазъ отъ църквата, или отъ побогатитѣ нѣкои закалватъ крава, или волъ и раздаватъ на всѣкого отъ *жертвата.* Туй се казва *Божие-име.* На *Илинъ-день* е панаирътъ на църквата въ Кърчово; и тамъ става „*Божие-име*“. Всѣкой трѣба да си вземе помалко отъ църковното теле, или крава.

Когато е имениятъ день на домакина, на жена му, или на нѣкое дѣте, попътъ дохажда слѣдъ църковния отпускъ и дига *инсома*: турятъ варена пшеница, надъ неѭ просфора; попътъ чете молитви, а на около стоѭтъ домашнитѣ съ запалени свѣщи въ рѫка. Този обичай е общъ на всѣкѫдѣ.

Гергьовъ-день е любимиятъ праздникъ на българина. Въ града Неврокопъ единъ день прѣди праздника купуватъ си ягне; солѭтъ трицитѣ, които ще дадѫтъ на ягнето, прѣдварително ги отнасятъ у попа да ги благослови; на рогата му турятъ свѣщи и го кадѭтъ съ темянъ. Така приготвено занасятъ ягнето нѣйдѣ вънъ, закалатъ го и го пекѫтъ. Въ това врѣме момитѣ си вършѫтъ своята работа. Вечерьта надъ праздника момитѣ взиматъ едно гърне съ вода, въ което си туря всѣка по една китка и пари. Като прѣстои нощьта, сутрината рано взиматъ малко дѣте и го каратъ да имъ вади по една китка отъ гърнето, когато тѣ пѣѭтъ и означаватъ кого ще вземе оназъ мома, чиято китка изважда момчето. Жени и мѫжие миѭтъ се за *здравие* съ вода, въ която турили още прѣзъ нощьта здравецъ и други цвѣтя; още прѣпасватъ се съ пояси отъ зеленина и се теглѭтъ кой, колко оки ще дойдѣ. Теглейки се, жулѭтъ се съ коприва; кѫпѭтъ се подъ нѣкое дърво; съ една дума Гергьовъ-день празднуватъ въ Неврокопъ найвесело цѣлия день вънъ отъ града, по полето.

Въ сѫщия день въ Кара-кьой забиватъ инсома въ нѣкое дърво.

Въ Порой още надъ вечеръ, когато отиватъ момитѣ да набиратъ цвѣтя, момчетата ги придружавтъ съ гайди и пѣсни; отивайки пушкатъ. Този тържественъ исходъ се казва *Лѣтница* — твърдѣ важно название. Въ Мелничко, Разложко и Драмско Гергьовдень се празднува сѫщо тъй съ малки нѣкои варияции.

Прѣлки и седѣнки ставатъ въ Неврокопско (Кара-кьой, Броди), въ Валовишко (Порой) и въ Разлогъ. Въ Крѣсна нѣма този обичай. По нѣкои мѣста когато *се роди дѣте*, валятъ го въ пепелъ.

Бабугери. На Водици (тукъ го казватъ Кърстовдень) въ Драмско (Просоченъ, Плѣвне и Волакъ) нѣколко мѫжье и момчета се прѣобличатъ и се маскиратъ всѣкакъ: едни ставатъ арапи, други хайдути, трети мечки съ звънци и т. н. Отиватъ по кѫщитѣ и събиратъ пари за църквата. Тѣхъ ги казватъ *бабугери.* Утрѣшния день на Ивановъ-день, съ тѫпани и даули минаватъ още еднѫжъ по селото; отъ паритѣ що ги събиратъ него день, устрояватъ си веселба. Въ обичая на бабугеритѣ азъ виждамъ много нѣщо общо съ русалиитѣ.

Дудулъ (Ойлюле) правѭтъ въ Кара-кьой и го казватъ *Пеперуда.*

Хоро отъ моми и ергени става на всѣкѫдѣ въ праздникъ.

Баяние и магия. Въ Порой когато боли корема на нѣкое дѣте, отнасятъ го до една баба да му бае. Бабата прѣвързва пояса на дѣтето и говори: „Кръстно, кръстниче и ти младо юначе; и ти мла́до и майка́ти, и майка́ти и та́ткоти, майка́ти кажа́ да йме на Шаръ-пла́нина, тамъ да яйте, тамъ да пийте, тамъ кости да фърлите“. Баянието за коремъ се казва *кръстникъ.*

Въ Броди за змия ухапено баѭтъ съ особна пѣсень.

Въ Крѣсна живѣе прочутата магесница Илинка; тя гледа на късметъ, прѣдсказва далечното бѫдѫще и сваля луната съ игли. Гледа на плѣшка отъ животни и лѣкува всѣкакви болѣсти съ билки. Въ сѫщото село живѣе и дѣдо Ангелъ, специялистъ иманяръ: да се съвѣтватъ съ него, дохождатъ иманяри отъ всѣкѫдѣ[1]).

---

[1]) Таблицитѣ и статистикитѣ, за които се говори до тука въ статията, сѫ помѣстени въ края на книжката. — *Ред.*

Притурки

№ 1.

Статистика на населението по градоветѣ и селата споредъ мойтѣ данни.

Бр. по редъ	Сѣрска каза	Кѫщи	Турци	Помаци	Българе	Гърци	Власи	Цигане
1	Сѣръ	3500	9000	—	4200	9350	450	2000
2	Мертатово	80	—	—	480	—	—	—
3	Горно-Фращани	60	—	—	360	—	—	—
4	Долно-Фращани	70	—	—	420	—	—	—
5	Орѣховица	80	—	—	480	—	—	—
6	Дутлия	60	—	—	360	—	—	—
7	Баница	110	—	—	660		—	—
8	Горно-Броди	1020	—	—	6120	—	—	—
9	Митохъ	30	—	—	180	—	—	—
10	Вишанъ	30	—	—	130	—	—	25
11	Христосъ	30	—	—	180	—	—	—
12	Мелникичъ	80	—	—	480	—	—	—
13	Каваклия	50	—	—	400	—	—	—
14	Календра	45	—	—	290	—	—	—
15	Просеникъ	70	—	—	420	—	—	—
16	Кула	80	—	—	480	—	—	—
17	Кюприя	60	100	—	200	—	—	—
18	Баракли-Джумая	950	125	—	4650	—	250	—
19	Елшанъ	70	—	—	420	—	—	—
20	Чучулигово	50	—	—	300	—	—	—
21	Неволинъ	30	—	—	180	—	—	—
22	Омондосъ	40	—	—	240	—	—	—
23	Ени-Кьой	45	150	—	90	—	—	—
24	Камила	25	—	—	150	—	—	—
25	Агова-Махала	30	—	—	180	—	—	—
26	Адата	20	—	—	120	—	—	—
27	Караджа-Кьой	35	—	—	210	—	—	—
28	Кумаря	60	300	—	—	—	—	—
29	Фетохъ	40	—	—	240	—	—	—
30	Суха-баня	130	500	—	—	100	—	—
31	Чирпища	80	—	—	—	400	—	—
32	Нигрита	350	—	—	—	1400	—	—
33	Сжрпа	120	—	—	—	500	—	—
34	Негославъ	60	—	—	—	300	—	—
35	Ксилотро	60	—	—	—	280	—	—
36	Гудели	50	—	—	300	—	—	—
37	Апидия	50	—	—	—	250	—	—
38	Андамалъ	70	—	—	—	350	—	—
39	Копачъ	70	—	—	—	300	—	—
40	Мергенъ	45	—	—	220	—	—	—
41	Димитричъ	110	100	—	240	250	—	—
42	Мекешъ	30	—	—	180	—	—	—
43	Сѣкавче	40	—	—	240	—	—	—
44	Орлякъ	70	—	—	420	—	—	—
45	Турбещъ	30	—	—	180	—	—	—
		8215	10275	—	24500	13480	700	2025

Бр. по редъ	Сѣрска каза	Кѫщи	Турци	Помаци	Българе	Гърци	Власи	Цигане
	Прѣносъ .	8265	10275	—	24500	13480	700	2025
46	Драгошъ	25	—	—	150	—	—	—
47	Торице	25	—	—	150	—	—	—
48	Коприва	40	150	—	60	—	—	50
49	Равна	125	375	—	300	—	—	—
50	Еди-дерменъ	25	—	—	150	—	—	—
51	Дервещани	25	—	—	150	—	—	—
52	Субашъ-кьой	130	—	—	—	650	—	—
53	Карли-кьой	50	—	—	300	—	—	—
54	Лакосъ	35	—	—	210	—	—	—
55	Дрѣново	45	—	—	270	—	—	—
56	Везникъ	110	—	—	—	550	—	—
57	Довища	230	—	—	—	900	—	—
58	Нуска	45	—	—	—	180	—	—
59	Тополяни	110	—	—	—	550	—	—
60	Сарумсакли	120	—	—	—	600	—	—
61	Тумба	30	—	—	—	150	—	—
62	Вернаръ	35	—	—	—	—	—	150
63	Кязъ-пикеси	80	—	—	375	—	—	25
64	Мъгленъ	35	—	—	210	—	—	—
65	Али-бей-кьой	25	50	—	40	—	—	30
66	Ени-чифликъ	20	—	—	120	—	—	—
67	Виржини	30	—	—	180	—	—	—
68	Какараска	30	—	—	180	—	—	—
69	Бейлъкъ	30	—	—	180	—	—	—
70	Ени-махале	10	—	—	28	—	—	—
71	Салъ-махала	25	—	—	150	—	—	—
72	Джами-махала	20	75	—	30	—	—	—
73	Долно-Караджово	45	—	—	270	—	—	—
74	Абдула-махала	30	—	—	180	—	—	150
75	Байрактаръ-махала	40	—	—	60	—	—	—
76	Хункосъ	120	—	—	—	600	—	—
77	Жервохори	20	—	—	—	100	—	—
78	Сайта	40	—	—	—	200	—	—
79	Стефания	50	—	—	—	270	—	—
80	Масларъ	40	—	—	—	200	—	—
81	Враста	60	—	—	—	240	—	—
82	Долно-Крушово	30	50	—	—	100	—	—
83	Горно-Крушово	40	25	—	—	185	—	—
84	Кастри	30	—	—	—	150	—	—
85	Кучосъ	80	—	—	100	300	—	—
86	Стара-Баня	30	—	—	—	150	—	—
87	Тахиносъ	120	—	—	—	600	—	—
88	Джинджосъ	60	—	—	—	360	—	—
89	Амуръ-бегъ	30	—	—	—	150	—	—
90	Еджова	120	—	—	300	300	—	—
91	Ниверо (Зверо)	15	—	—	30	50	—	25
92	Арнаутъ-махала	20	—	—	120	—	—	—
93	Османли-камила	150	150	—	650	—	—	—
94	Мръслю	80	—	—	480	—	—	—
		10975	11140	—	30063	20995	700	2455

Бр. по редъ	Сърска каза	Кѫщи	Турци	Помаци	Българе	Гърци	Власи	Цигане
	Прѣносъ .	10975	16275	—	24500	13480	700	2025
95	Порлида	30	—	—	240	—	—	—
96	Кумли	80	—	—	480	—	—	—
97	Али-Паша	40	—	—	240	—	—	—
98	Баракли	50	100	—	100	—	—	50
99	Орманли	110	400	—	60	—	—	60
100	Бутково	60	150	—	150	—	—	—
101	Бахтиаро	120	—	—	720	—	—	—
102	Хазнатаръ-махала	25	—	—	150	—	—	—
103	Бурсукъ	90	—	—	540	—	—	50
104	Тузчели	07	350	—	—	—	—	—
105	Старошово	70	—	—	420	—	—	—
106	Дели-Асанъ-махала	60	100	—	150	—	—	50
107	Джума-махала	100	300	—	200	—	—	—
108	Чаиръ-махала	40	200	—	—	—	—	—
109	Мраморъ	70	350	—	—	—	—	—
110	Джумали	40	200	—	—	—	—	—
111	Чешмели	35	160	—	—	—	—	—
112	Грозанли	40	200	—	—	—	—	—
113	Махмутли	50	250	—	—	—	—	—
114	Басели	72	360	—	—	—	—	—
115	Джума-махала	60	300	—	—	—	—	—
116	Ѣни-махале	30	150	—	—	—	—	—
117	Орманли	40	200	—	—	—	—	—
118	Чалъкъ	35	165	—	—	—	—	—
119	Шабанъ	40	200	—	—	—	—	—
120	Чекерли	15	65	—	—	—	—	—
121	Ирни-кьой	165	325	—	600	—	—	—
122	Топалъ ова	40	150	—	60	—	—	—
123	Долна ова	20	—	—	120	—	—	—
124	Джелепъ	30	150	—	—	—	—	—
125	Долапъ	40	200	—	—	—	—	—
126	Айдонохоръ	120	40	—	540	—	—	—
127	Феризъ	65	325	—	—	—	—	—
128	Гьоргула	18	40	—	60	—	—	—
129	Ново село	15	—	—	70	—	—	—
130	Патрикъ	10	—	—	—	50	—	—
131	Ложица	50	250	—	—	—	—	—
132	Чалъ махала	15	75	—	—	—	—	—
133	Кранъ	20	120	—	—	—	—	—
134	Кюренли	24	142	—	—	—	—	—
135	Кюлахли	20	100	—	—	—	—	—
136	Рахманли	74	370	—	—	—	—	—
137	Кула-чифликъ	22	—	—	132	—	—	—
138	Соколъ	75	200	—	—	165	—	—
139	Мантаръ	65	—	—	390	—	—	—
140	Зили	20	20	—	—	96	—	—
141	Фадие	130	50	—	—	—	—	600
		13485	17897	—	35245	21306	700	3265
142	Паясали	Турски села и махали						
143	Азизие							

Бр. по редъ	Сърска каза	Кжщи	Турци	Помаци	Българе	Гърци	Власи	Цигане
	Прѣносъ .	13485	17897	—	35245	21306	700	3265
44	Алма							
45	Алмадаръ							
46	Арпаджикъ							
47	Бештуркли							
48	Брандаджикъ							
49	Дубра Шабанъ							
50	Доксанъ							
51	Демиръ-ханъ							
52	Демиръ-чифликъ							
53	Деде							
54	Гюзелдже							
55	Дере-махала							
56	Исмайли							
57	Калчово							
58	Кадърба	Турски, юручски села и махали						
59	Крастачъ							
60	Коджаларъ							
61	Касжка							
62	Чавдаръ-чифликъ							
63	Карасуле							
64	Мерджанъ							
65	Манафъ							
66	Кжя							
67	Кжзли							
68	Кулакъ							
69	Кърджали							
70	Овая							
71	Орта-кьой							
	Въ всичкитѣ тѣзи села	1508	7540	—	—	—	—	—
	А Всичко . .	14,993	25,437	—	35,245	21306	700	3265
	Демиръ-Хисарска каза.							
[illegible]	Демиръ-Хисаръ	1100	3000	—	2500	—	250	280
[illegible]	Германъ	60	—	—	360	—	—	—
[illegible]	Радово	50	—	—	300	—	—	—
[illegible]	Пулово	15	—	—	90	—	—	15
[illegible]	Елешница	45	—	—	270	—	—	—
[illegible]	Кара-ташъ-махале	25	125	—	—	—	—	—
[illegible]	Буюкъ-махале	40	200	—	—	—	—	—
[illegible]	Умарли-махале	9	45	—	—	—	—	—
[illegible]	Цървища	100	250	--	360	—	50	30
[illegible]	Крушово	425	40	—	2402	—	—	—
[illegible]	Кърчово	180	—	—	1080	—	—	—
[illegible]	Голешово	170	--	—	1020	—	—	—
[illegible]	Бѣлово	120	—	—	720	—	—	—
[illegible]	Храсна	110	—	—	660	—	—	—
[illegible]	Пиринъ	90	—	—	540	—	—	—
[illegible]	Спанчово	60	—	—	360	—	—	—
		2599	3660	—	10662	—	300	325

Бр. по редъ	Демиръ-Хисарска каза	Кѫщи	Турци	Помаци	Българе	Гърци	Власи	Цигане
	Прѣносъ .	2599	3660	—	10662	—	300	325
17	Ковачово	80	—	—	480	—	—	—
18	Кашина	30	—	—	180	—	—	—
19	Черешница	70	—	—	420	—	—	—
20	Петрово	170	400	—	450	—	50	—
21	Яново	40	—	—	—	—	—	—
22	Пиперица	25	—	—	—	—	—	—
23	Лѣхово	160	—	—	900	—	45	75
24	Сингелово	175	350	—	480	—	40	—
25	Ходжа-Чифликъ	25	—	—	150	—	—	—
26	Вранковъ чифликъ	12	—	—	27	—	—	—
27	Манджиковъ чифликъ	8	—	—	48	—	—	—
28	Трънковъ чифликъ	25	—	—	150	—	—	—
29	Чавдарли (4 махли)	40	200	—	—	—	—	—
30	Спанча	60	255	—	100	—	—	—
31	Марикостеново	70	—	—	420	—	—	—
32	Кромидово	50	100	—	150	—	—	—
33	Кула	20	—	—	100	—	—	—
34	Марино-поле	9	—	—	54	—	—	—
35	Дервентъ-чифликъ	16	—	—	96	—	—	—
36	Рупелъ	60	—	—	360	—	—	—
37	Райковецъ	52	—	—	312	—	—	—
38	Чифлиджикъ	20	—	—	120	—	—	—
39	Вѣтрина	285	800	—	125	—	—	100
40	Тополница	50	150	—	125	—	—	—
41	Хаджи-бегликъ	60	—	—	360	—	—	—
42	Юрукъ-махалеси	44	220	—	—	—	—	—
43	Горни-Порой	600	250	—	1750	—	1000	—
44	Долни-Порой	260	600	—	550	—	—	—
45	Матница	250	1000	—	250	—	—	—
46	Липошъ	60	50	—	250	—	—	—
47	Шугово	90	150	—	300	—	—	—
48	Тудоричъ	40	150	—	50	—	—	—
49	Св. Петка	80	250	—	150	—	—	—
50	Инанли	42	210	—	—	—	—	—
51	Еринли	60	300	—	—	—	—	—
52	Новъ-чифликъ	28	—	—	968	—	—	—
53	Савекъ	290	—	—	1740	—	—	—
54	Камаретово	25	—	—	150	—	—	—
55	Латрово	110	—	—	660	—	—	—
56	Кюпри	80	150	—	150	—	—	—
57	Кумли	130	50	—	780	—	—	—
58	Катунци	22	15	—	—	—	—	100
59	Чингене-махале	50	300	—	—	—	—	—
60	Спатово	120	—	—	720	—	—	—
61	Палмишъ	200	—	—	—	—	—	—
62	Кесиджи	30	—	—	150	—	—	—
63	Чифликъ	35	165	—	—	—	—	—
64	Дели-асанъ-махале	60	1000	—	150	—	—	50
65	Горна ова	18	—	—	108	—	—	—
		7926	10776	—	25085	—	1445	650

Бр. по ред.	Демиръ-Хисарска каза	Кѫщи	Турци	Помаци	Българе	Гърци	Власи	Цигане
	Прѣносъ .	7926	10775	—	25085	—	1445	650
66	Баракли	100	250	—	250	—	—	100
67	Равна	60	—	—	—	—	300	75
68	Тувчели	70	250	—	—	—	—	—
79	Мандраджикъ	45	150	—	—	—	—	—
70	Джаферли	60	—	—	300	—	—	—
71	Мишили	35	175	—	—	—	—	—
72	Махмутли	70	350	—	—	—	—	—
73	Враня	120	720	—	—	—	—	—
74	Сари-кая	28	160	—	—	—	—	—
75	Мутавли	55	275	—	—	—	—	—
76	Мусакли	48	240	—	—	—	—	—
77	Кючукъ-узунъ	32	160	—	—	—	—	—
78	Кумли	60	150	—	180	—	—	—
89	Кешишли	40	200	—	—	—	—	—
	Всичко . .	8749	12900	1000	25220	—	1745	825
	Мелничка каза.							
1	Батъкъ	18	—	—	129	—	—	—
2	Бождово	70	—	—	240	—	200	—
3	Будилце	70	—	—	420	—	—	—
4	Брѣзница	115	400	—	210	—	—	—
5	Бѣливешчево	60	—	—	360	—	—	—
6	Бѣлица	120	500	—	120	—	—	—
7	Вакъфъ чифликъ	42	—	—	252	—	—	—
8	Влахи	300	—	—	1800	—	—	—
9	Врэпци	50	—	—	400	—	—	—
10	Градешница	160	—	900	—	—	—	—
11	Грънчаръ	55	275	—	—	—	—	—
12	Дебрене	84	—	—	504	—	—	—
13	Дере чифликъ	40	—	—	120	—	—	—
14	Джигорово	90	250	—	240	—	—	—
15	Долянъ	70	—	—	420	—	—	—
16	Държане	30	—	—	240	—	—	—
17	Елешница	130	200	—	540	—	—	—
18	Зевгелия	95	175	—	420	—	—	—
19	Златково	25	—	—	150	—	—	—
20	Капатово	60	—	—	360	—	—	—
21	Калиманци	190	—	—	1140	—	—	—
22	Клисе махле	70	—	—	420	—	—	—
23	Крѣсна	85	—	—	510	—	—	—
24	Крушица	60	—	—	360	—	—	—
25	Ладарево	60	—	—	360	—	—	—
26	Ласкарево	30	—	—	180	—	—	—
27	Либовица	33	50	—	258	—	—	—
28	Ливадичъ	25	65	—	112	—	—	—
29	Ливуново	80	250	—	180	—	—	—
30	Лиляново	85	—	—	510	—	—	—
31	Любовка	65	—	—	390	—	—	—
		2477	2165	900	11445	—	200	—

Бр. по редъ	Мелничка каза	Кѫщи	Турци	Помаци	Българе	Гърци	Власи	Цигане
	Прѣносъ .	2477	2165	900	11445	—	200	—
32	Лѣшница	10	25	—	30	—	—	—
33	Ляски	40	—	—	240	—	—	—
34	Манджово	40	—	—	240	—	—	—
35	Махала	18	—	—	108	—	—	—
36	Мечкуль	80	—	—	480	—	—	—
37	Мураска	50	100	—	240	—	—	—
38	Никрово	69	—	95	320	—	—	—
39	Ново-село (Ени-кьой)	70	70	—	300	—	—	25
40	Обалникъ	48	—	—	288	—	—	—
41	Плоска	150	450	—	360	—	—	—
42	Поленица	100	275	—	270	—	—	—
43	Прѣпеченъ	56	80	—	240	—	—	—
44	Рожна	48	—	—	288	—	—	—
45	Свети Врачъ	160	400	—	480	—	—	—
46	Сѣнокосъ	90	—	—	540	—	—	—
47	Склавие	126	175	—	600	—	—	—
48	Смилево	40	—	—	240	—	—	—
49	Спакьово	46	—	—	276	—	—	—
50	Стоя	40	—	—	240	—	—	—
51	Сушица Долна	40	—	—	240	—	—	—
52	Сушица Горна	45	—	—	270	—	—	—
53	Сугарево	52	—	—	312	—	—	—
54	Сѣски	30	—	—	180	—	—	—
55	Туджаръ чифликъ	65	325	—	—	—	—	—
56	Хотово	45	—	—	270	—	—	—
57	Хощава	180	—	—	1080	—	—	—
58	Хърсово	110	—	—	660	—	—	—
59	Цалимъ Горни	30	—	—	180	—	—	—
60	Цалимъ Долни	45	—	—	270	—	—	—
61	Чифлици	50	—	—	300	—	—	—
62	Йолска	38	—	—	228	—	—	—
63	Мѣлникъ	850	1000	—	2100	1800	—	—
	Всичко . .	5358	5070	995	25274	1800	200	25
	Петричка каза.							
1	Петричъ	1150	3250	—	360	—	—	—
2	Богородица	115	125	—	540	—	—	—
3	Баделенъ	120	—	—	720	—	—	—
4	Байково	40	—	—	240	—	—	—
5	Боровица	35	—	—	210	—	—	—
6	Велошъ	75	—	—	450	—	—	—
7	Вишна	80	400	—	—	—	—	—
8	Врайковче	45	—	—	270	—	—	—
9	Вуксанъ	52	200	—	72	—	—	—
10	Вѣтрове	60	—	—	360	—	—	—
11	Габрина	70	—	—	420	—	—	—
12	Гьоргево	35	175	—	—	—	—	—
13	Гореме	49	—	—	240	—	—	—
		1936	4150	—	3882	—	—	—

Бр. по редъ	Петричка каза	Кѫщи	Турци	Помаци	Българе	Гърци	Власи	Цигане
	Прѣносъ .	1936	4150	—	3882	—	—	—
14	Дабали	30	—	—	180	—	—	—
15	Демидово	70	350	—	—	—	—	—
16	Добралжка	20	—	—	120	—	—	—
17	Долени	120	—	—	120	—	—	—
18	Драхово	60	—	—	360	—	—	—
19	Дрѣново	65	—	—	210	—	—	—
20	Дрѣновче	50	—	—	300	—	—	—
21	Драгошево	40	—	—	240	—	—	—
22	Елешница	40	200	—	—	—	—	—
23	Елешница долна	140	150	—	660	—	—	—
24	Занога	15	—	—	90	—	—	—
25	Зарадалъ	20	—	—	120	—	—	—
26	Зинополь	35	—	—	210	—	—	—
27	Зайчанъ	40	—	—	240	—	—	—
28	Иваново	30	—	—	180	—	—	—
29	Игралище	57	—	—	342	—	—	—
30	Игуменецъ	427	100	—	2400	—	—	—
31	Камене	40	60	—	170	—	—	—
32	Караджикъ	45	225	—	—	—	—	—
33	Клѣпово	40	—	—	240	—	—	—
34	Ключъ	84	350	—	84	—	—	—
35	Колиби	46	—	—	280	—	—	—
36	Коларево	20	—	—	120	—	—	—
37	Костилци	80	—	—	440	—	—	—
38	Крижилници	20	—	—	120	—	—	—
39	Кърналево	50	—	—	300	—	—	—
40	Кърполъ	40	—	—	240	—	—	—
41	Либница	8	—	—	48	—	—	—
42	Ляшница	60	—	—	360	—	—	—
43	Масларъ	30	150	—	—	—	—	—
44	Мандово	80	—	—	480	—	—	—
45	Миново	60	—	—	360	—	—	—
46	Митинъ	45	—	—	270	—	—	—
47	Никодимъ	50	—	—	300	—	—	—
48	Опрадово	15	—	—	90	—	—	—
49	Орманъ	70	—	—	350	—	—	—
50	Палатъ	115	—	—	690	—	—	—
51	Правобърдо	15	—	—	90	—	—	—
52	Селяне	14	—	—	84	—	—	—
53	Скъртъ	60	200	—	120	—	—	—
54	Смолари	110	—	—	660	—	—	—
55	Старчево	130	—	—	780	—	—	—
56	Стѣникъ	90	—	—	540	—	—	—
57	Стипекъ	95	—	—	590	—	—	—
58	Райковче	40	—	—	240	—	—	—
59	Ржшково	75	—	—	450	—	—	—
60	Рибница	120	—	—	720	—	—	—
61	Топлица	30	—	—	180	—	—	—
62	Тополница	25	—	—	150	—	—	—
		4926	5935	—	22740	—	—	—

Бр. по редъ	Петричка каза	Кѫщи	Турци	Помаци	Българе	Гърци	Власи	Цигане
	Прѣносъ .	4926	5935	—	22740	—	—	—
63	Трошково	25	—	—	180	—	—	—
64	Троянъ	40	—	—	240	—	—	—
65	Тунаска	—	—	—	—	—	—	—
66	Чаиръ	30	50	—	100	—	—	—
67	Черново	48	150	—	150	—	—	—
68	Чуричени	100	—	—	600	—	—	—
69	Шербаново	60	—	—	360	—	—	—
70	Яворовица	50	150	—	120	—	—	—
71	Яково	55	—	—	330	—	—	—
	Всичко . . .	5359	6285	—	24940	—	—	—
	Неврокопска каза							
	Рупчосъ и Доспатъ							
1	Неврокопъ	1229	1000	—	1800	—	250	430
2	Търлисъ	380	500	—	1400	—	—	—
3	Баницанъ	100	—	—	660	—	—	—
4	Обидумъ	200	—	—	1200	—	—	—
5	Кременъ	160	—	—	960	—	—	—
6	Орта-Орманъ	20	—	—	120	—	—	—
7	Яни чифликъ	40	—	—	240	—	—	—
8	Учъ-дурукъ	90	—	—	540	—	—	—
9	Дагъ чифликъ	40	—	—	240	—	—	—
10	Заимъ чифликъ	18	—	—	360	—	—	—
11	Ляски	115	—	—	690	—	—	—
12	Мосомища	80	50	—	480	—	—	—
13	Копривелнъ	50	250	—	—	—	—	—
14	Долна Сингартия	70	50	—	360	—	—	—
15	Горна Сингартия	65	80	—	300	—	—	—
16	Садово	64	100	—	230	—	—	—
17	Либѣхово	260	—	—	1560	—	—	—
18	Лѫка	86	90	—	420	—	—	—
19	Тештово	230	150	—	1200	—	—	—
20	Парилъ	50	—	—	300	—	—	—
21	Гайтаниново	200	—	—	1200	—	—	—
22	Лофча	120	—	—	720	—	—	—
23	Кара-кьой	320	—	—	1920	—	—	—
24	Куманичъ	60	—	—	360	—	—	—
25	Старчища	320	800	—	960	—	—	—
26	Долно-Броди	350	600	—	1350	—	—	—
27	Лисе	130	450	—	240	—	—	—
28	Зърново	340	—	—	2040	—	—	—
29	Ливадища	75	—	—	450	—	—	—
30	Бутимъ	70	—	—	420	—	—	—
31	Бѣлбренца	300	—	—	1800	—	—	—
32	Въземъ	130	300	—	420	—	—	—
33	Петралатъ	82	350	—	72	—	—	—
34	Черешово	180	—	75	900	—	—	—
		6024	7770	75	25912	—	250	430

Пор. по ред	Неврокопска каза Рупчосъ и Доспатъ	Кѫщи	Турци	Помаци	Българе	Гърци	Власи	Цигане
	Прѣнесъ .	6024	7770	75	25912	—	250	430
35	Сатофче	130	450	—	300	—	—	—
36	Долянъ	250	250	—	1080	—	—	—
37	Гарбленъ	90	—	—	540	—	—	—
38	Исирликъ	90	—	—	540	—	—	—
39	Балдево	50	—	—	300	—	—	—
40	Фотовища	100	—	150	420	—	—	—
41	Скребатно	140	—	500	240	—	—	—
42	Лящинъ	56	—	—	336	—	—	—
43	Осиково	55	—	—	330	—	—	—
44	Ковачовица	250	—	—	1500	—	—	—
45	Филипово	40	—	150	—	—	—	—
46	Осѣново	65	—	—	390	—	—	—
47	Гостунъ	80	—	—	480	—	—	—
48	Елешница	290	—	—	1740	—	—	—
49	Глумъ	—	—	—	—	—	—	—
50	Израдиль	—	—	—	—	—	—	—
51	Владикосъ	—	—	—	—	—	—	—
52	Дилянъ	—	—	—	—	—	—	—
53	Ловчице	—	—	—	—	—	—	—
54	Панасъ-кьой	—	—	—	—	—	—	—
55	Долна Лакавица	—	—	—	—	—	—	—
56	Дображенъ	—	—	—	—	—	—	—
57	Устица	—	—	—	—	—	—	—
58	Диранъ	—	—	—	—	—	—	—
59	Малюшница	—	—	—	—	—	—	—
60	Дабленъ	—	—	—	—	—	—	—
61	Витово	—	—	—	—	—	—	—
62	Избища	—	—	—	—	—	—	—
63	Бархово	—	—	—	—	—	—	—
64	Гудешово	—	—	—	—	—	—	—
65	Туховища	—	—	—	—	—	—	—
66	Слащенъ	—	—	—	—	—	—	—
67	Валкоселъ	—	—	—	—	—	—	—
68	Фустане	50	250	—	—	—	—	—
69	Блацка	30	150	—	—	—	—	—
70	Дабница	—	—	—	—	—	—	—
71	Абланица	—	—	—	—	—	—	—
72	Боболина	—	—	—	—	—	—	—
73	Фъргово	—	—	—	—	—	—	—
74	Крабулъ	—	—	—	—	—	—	—
75	Плетена	—	—	—	—	—	—	—
76	Долно Дрѣново	—	—	—	—	—	—	—
77	Орѣше	—	—	—	—	—	—	—
78	Крушово	—	—	—	—	—	—	—
79	Дебренъ	—	—	—	—	—	—	—
80	Горно Дрѣново	—	—	—	—	—	—	—
81	Цирополе	—	—	—	—	—	—	—
82	Рибно	—	—	—	—	—	—	—
		7990	8870	875	34108	—	250	430

Бр. по редъ	Неврокопска каза Рупчосъ и Доспатъ	Кжщи	Турци	Помаци	Българе	Гръци	Власи	Цигане
	Прѣносъ	7990	8870	875	34108	—	250	43
83	Корница	—	—	—	—	—	—	—
84	Непица	—	—	—	—	—	—	—
85	Буково	—	—	—	—	—	—	—
86	Брѣзница	—	—	—	—	—	—	—
87	Лозница	—	—	—	—	—	—	—
88	Ляльово	90	—	—	—	450	—	—
89	Вълково	100	500	—	—	—	—	—
90	Тепленъ	—	—	—	—	—	—	—
91	Гесленъ	—	—	—	—	—	—	—
92	Гущерекъ	—	—	—	—	—	—	—
93	Ракищенъ	90	450	—	—	—	—	—
94	Дебренждикъ	—	—	—	—	—	—	—
95	Глаченъ	26	—	—	—	—	—	—
96	Лозна	—	—	—	—	—	—	—
97	Горна Лакавица	120	600	—	—	—	—	—
98	Страненъ	—	—	—	—	—	—	—
99	Перухъ	40	—	—	240	—	—	—
100	Вършенъ	—	—	—	—	—	—	—
101	Марулево	—	—	—	—	—	—	—
102	Дражель	—	—	—	—	—	—	—
103	Ущица	—	—	—	—	—	—	—
104	Сарченъ	—	—	—	—	—	—	—
105	Кочанъ	—	—	—	—	—	—	—
106	Дрѣзница	—	—	—	—	—	—	—
107	Старенъ	—	—	—	—	—	—	—
108	Коларба	—	—	—	—	—	—	—
109	Миджилово	—	—	—	—	—	—	—
110	Барщенъ	—	—	—	—	—	—	—
111	Боренъ	—	—	—	—	—	—	—
112	Боженъ	—	—	—	—	—	—	—
113	Манастиръ	—	—	—	—	—	—	—
114	Тисово	—	—	—	—	—	—	—
115	Шурдилово	—	—	—	—	—	—	—
116	Кашица	—	—	—	—	—	—	—
117	Даржилово	—	—	—	—	—	—	—
118	Калчово	—	—	—	—	—	—	—
119	Рашово	—	—	—	—	—	—	—
120	Орекезъ	—	—	—	—	—	—	—
121	Прибойно	—	—	—	—	—	—	—
122	Либанъ	—	—	—	—	—	—	—
123	Русково	—	—	—	—	—	—	—
124	Сейзъ Колюшъ	—	—	—	—	—	—	—
125	Колюшъ	—	—	—	—	—	—	—
126	Джами Колюшъ	—	—	—	—	—	—	—
127	Баничанъ	—	—	—	—	—	—	—
128	Барутина	—	—	—	—	—	—	—
129	Бирдже	—	—	—	—	—	—	—
130	Бирере	—	—	—	—	—	—	—
		8456	10420	875	34348	450	250	43

№	Неврокопска каза Рупчосъ и Доспатъ	Кѫщи	Турци	Помаци	Българе	Гърци	Власи	Цигане
	Прѣносъ .	8456	10420	875	34348	450	250	430
131	Бѣденъ	—	—	—	—	—	—	—
132	Баница	—	—	—	—	—	—	—
133	Босленъ	—	—	—	—	—	—	—
134	Бурджоза	—	—	—	—	—	—	—
135	Бугленъ	—	—	—	—	—	—	—
136	Буранджикъ	—	—	—	—	—	—	—
137	Бърдо	—	—	—	—	—	—	—
138	Бършенъ	—	—	—	—	—	—	—
139	Голонъ	—	—	—	—	—	—	—
140	Граждель	—	—	—	—	—	—	—
141	Гръмлянъ	—	—	—	—	—	—	—
142	Далково	—	—	—	—	—	—	—
143	Духовища	—	—	—	—	—	—	—
144	Илипово	—	—	—	—	—	—	—
145	Иланджи	—	—	—	—	—	—	—
146	Карабулакъ	—	—	—	—	—	—	—
147	Касѫка	—	—	—	—	—	—	—
148	Кестенджикъ	—	—	—	—	—	—	—
149	Кебиръ Колюшъ	—	—	—	—	—	—	—
150	Крушово	—	—	—	—	—	—	—
151	Кѫйориланъ	—	—	—	—	—	—	—
152	Кѫщица	—	—	—	—	—	—	—
153	Кючукъ	—	—	—	—	—	—	—
154	Луйдже	—	—	—	—	—	—	—
155	Луковче горно	—	—	—	—	—	—	—
156	Луковче долно	—	—	—	—	—	—	—
157	Махаледжикъ	—	—	—	—	—	—	—
158	Месбуль	—	—	—	—	—	—	—
159	Местанъ	—	—	—	—	—	—	—
160	Мешрулъ	—	—	—	—	—	—	—
161	Молзница	—	—	—	—	—	—	—
162	Мустанджа	—	—	—	—	—	—	—
163	Мугла	—	—	—	—	—	—	—
164	Найпли	—	—	—	—	—	—	—
165	Настанъ	—	—	—	—	—	—	—
166	Нишево	—	—	—	—	—	—	—
167	Осѣново	—	—	—	—	—	—	—
168	Осѣнче	—	—	—	—	—	—	—
169	Старанджикъ	—	—	—	—	—	—	—
170	Пепелянъ	—	—	—	—	—	—	—
171	Рѣки	—	—	—	—	—	—	—
172	Фелпъ	—	—	—	—	—	—	—
173	Шурдилово	—	—	—	—	—	—	—
174	Чернагово	—	—	—	—	—	—	—
175	Терзнице	—	—	—	—	—	—	—
176	Хисарлъкъ	—	—	—	—	—	—	—
	Всичко . . .	8456	10420	875	34348	450	250	430

Бр. по редъ	Неврокопска каза Рупчосъ и Доспатъ	Кѫщи	Турци	Помаци	Българе	Гърци	Власи	Цигане
	Селата при, които не сѫ отбѣлѣзани кѫщи и жители, съставятъ нахиитѣ Рупчосъ, Доспатъ и Неврокоп. Оджлъкъ							
	Въ Рупчосъ	—	—	7619	61	—	—	117
	Въ Доспатса нахия	—	—	3072	—	—	—	40
	А Всичко . . .	—	11026	11566	35059	450	250	601
	Разложка каза.							
1	Мехомия	700	—	1500	2400	—	—	—
2	Банско	1200	—	—	7200	—	—	—
3	Бѣлица	500	—	550	2346	—	—	—
4	Баня	300	—	750	750	—	—	—
5	Добриница	300	—	500	1100	—	—	—
6	Горно-Драглици	250	—	—	1500	—	—	—
7	Долно-Драглици	80	—	—	480	—	—	—
8	Добърско	190	—	—	1140	—	—	—
9	Годлево	160	—	—	960	—	—	—
10	Бачево	200	—	500	500	—	—	—
11	Куру-дере	10	—	50	—	—	—	—
12	Якоруда	500	—	1250	1150	—	—	—
13	Бабекъ	1000	—	5000	—	—	—	—
	Всичко . . .	5390	—	10100	19620	—	—	—
	Джумалиска каза.							
1	Горне-Джумая	1200	500	—	5800	—	250	—
2	Байрларъ	46	—	240	—	—	—	—
3	Бараково	90	—	—	540	—	—	—
4	Бачиново	15	—	—	75	—	—	—
5	Телкиево	29	—	—	174	—	—	—
6	Бласка	36	—	—	216	—	—	—
7	Бистрица	160	—	—	960	—	—	—
8	Бучино	75	375	—	—	—	—	—
9	Бѣлополе	72	—	—	432	—	—	—
10	Габрово	80	—	—	480	—	—	—
11	Градево	280	—	—	2080	—	—	—
12	Грамада	29	—	—	174	—	—	—
13	Делвино	20	—	—	120	—	—	—
14	Дели хамза	35	—	—	210	—	—	—
15	Джерово	20	—	—	120	—	—	—
16	Доброжилце	48	—	—	288	—	—	—
17	Докотичево	15	—	—	65	—	—	—
18	Дрѣново	160	—	—	960	—	—	—
19	Дубучища	80	—	—	480	—	—	—
		2490	875	240	13174	—	250	—

Бр. по ред.	Джумалиска каза	Кѫщи	Турци	Помаци	Българе	Гърци	Власи	Цигане
	Прѣносъ .	2490	875	240	13174	—	250	—
20	Дубрава	80	—	—	480	—	—	—
21	Еленово	18	—	—	108	—	—	—
22	Желѣзница	200	—	—	1200	—	—	—
23	Зелениче	90	—	—	540	—	—	—
24	Кърджово	60	—	—	480	—	—	—
25	Караджина	70	—	350	—	—	—	—
26	Крупникъ	120	—	600	—	—	—	—
27	Клисура	40	—	—	240	—	—	—
28	Лисия	180	—	—	1080	—	—	—
29	Лѣшко	300	—	—	1800	—	—	—
30	Лагодашъ	200	—	—	1200	—	—	—
31	Мангалъ	40	—	200	—	—	—	—
32	Марлево	55	—	—	275	—	—	—
33	Монзалецъ	35	—	—	210	—	—	—
34	Осѣново	245	—	1200	30	—	—	—
35	Падешъ	290	—	—	1740	—	—	—
36	Семница	130	—	—	780	—	—	—
37	Симитлия	230	—	1150	—	—	—	—
38	Сушица	120	—	—	720	—	—	—
39	Струма чифликъ	45	—	—	270	—	—	—
40	Сърбиново	180	—	—	1080	—	—	—
41	Сѣлище	100	—	200	360	—	—	—
42	Тросково	140	—	—	—	—	—	—
43	Ураново	200	—	—	—	—	—	—
44	Хърсово	36	—	—	—	—	—	—
45	Цѣрово	60	—	300	—	—	—	—
46	Хисърлъкъ	60	—	—	—	—	—	—
	Всичко въ Джума . . .	5814	875	4240	28323	—	250	—
	Зъхненска каза.							
1	Зиляхово	600	1000	—	—	2000	—	—
2	Алистратикъ	500	500	—	2100	—	250	—
3	Клѣпоушна	160	—	—	960	—	—	—
4	Ери-дере	170	—	—	960	—	50	—
5	Горенце	150	—	—	900	—	—	—
6	Скрижово	200	—	—	1200	—	—	—
7	Нуска	60	100	—	300	—	—	—
8	Грачанъ	60	—	—	360	—	—	—
9	Мандилъ	130	—	—	780	—	—	—
10	Трестеникъ	100	—	—	600	—	—	—
11	Калапотъ	420	—	—	2520	—	—	—
12	Драчево	40	—	—	240	—	—	—
13	Карлуково	200	—	—	1200	—	—	—
14	Анастасия	28	—	—	120	40	—	—
15	Граменце	30	—	—	180	—	—	—
16	Росилово	140	450	—	300	—	—	—
17	Витачиста	240	200	—	300	700	—	—
18	Шелиносъ	110	—	—	—	550	—	—
		3338	2250	—	13020	3290	300	—

Бр. по редъ	Зжхненска каза	Кжщи	Турци	Помаци	Българе	Гърци	Власи	Цигане
	Прѣносъ .	3338	2250	—	13020	3290	300	—
19	Петелиносъ	60	—	—	—	300	—	—
20	Радоливосъ	400	—	—	—	2000	—	—
21	Анджиста	150	300	—	—	450	—	—
22	Кюпъ-кьой	240	200	—	—	1000	—	—
23	Черепянъ	70	150	—	—	200	—	—
24	Вълчища	65	65	—	—	300	—	—
25	Шемолто	200	—	—	—	1000	—	—
26	Здравикъ	58	—	—	—	290	—	—
27	Коцакъ	65	—	—	—	315	—	—
28	Порно	130	450	—	—	260	—	—
29	Ряхово	180	400	—	—	600	—	—
30	Раменце	30	—	—	120	50	—	—
31	Кормища	145	165	—	—	660	—	—
32	Ени-кьой	40	—	—	—	200	—	—
33	Прѣвища	190	250	—	—	700	—	—
34	Зжхна	40	—	—	—	200	—	—
35	Гозниче	30	—	—	—	150	—	—
36	Кюпь-кьой	210	300	—	—	1150	—	—
37	Загушъ	30	150	—	—	—	—	—
38	Чепелдже	25	125	—	—	—	—	—
39	Долу-иси	20	100	—	—	—	—	—
40	Доксанъ-юзъ	44	—	—	—	220	—	—
41	Кьочекъ	70	—	—	—	350	—	—
42	Луковикъ	230	—	—	—	1150	—	—
43	Мърбайкъ	40	—	—	—	200	—	—
44	Поршево	35	165	—	—	—	—	—
45	Вакъфъ чифликъ	30	50	—	220	—	—	—
46	Старъ Сѣръ	28	140	—	—	—	—	—
47	Хурвища	45	—	—	—	65	150	—
48	Чаносъ	70	—	—	—	350	—	—
	Всичко	6148	5260	—	13260	15450	450	—
	Драмска каза							
	Джечка и Правишка нахии.							
1	Драма	900	300	—	340	480	—	—
2	Али	—	—	—	—	—	—	—
3	Арапли	—	—	—	—	—	—	—
4	Ахачелеби	—	—	—	—	—	—	—
5	Ахдларъ	—	—	—	—	—	—	—
6	Балабанъ	—	—	—	—	—	—	—
7	Баница	—	—	—	—	—	—	—
8	Баханово	—	—	—	—	—	—	—
9	Берчища	—	—	—	—	—	—	—
10	Билянъ	—	—	—	—	—	—	—
11	Бичово	—	—	—	—	—	—	—
12	Бобличъ	—	—	156	156	—	—	—
13	Бойранъ	—	—	—	—	—	—	—
14	Бойни казъле	—	—	—	—	—	—	—
		—	—	—	496	—	—	—

№ по ред	Драмска каза Джечка и Правишка нахии	Кѫщи	Турци	Помаци	Българи	Гърци	Власи	Циганэ
	Прѣносъ	—	—	—	496	—	—	—
15	Бостанджи	—	—	—	—	—	—	—
16	Бошнуръ	—	—	—	—	—	—	—
17	Булбанъ	—	—	—	—	—	—	—
18	Буджакъ	—	—	—	—	—	—	—
19	Бунаръ баши	—	—	—	—	—	—	—
20	Бургяръ	—	—	—	—	—	—	—
21	Буково	—	—	—	—	—	—	—
22	Буюкъ Ладжиста	—	—	—	—	—	—	—
23	Буюкъ яа	—	—	—	—	—	—	—
24	Бѣленъ	60	150	150	—	—	—	—
25	Бъбелецъ	—	—	—	—	—	—	—
26	Велиджилеръ	—	—	—	—	—	—	—
27	Височенъ	200	250	—	900	—	—	—
28	Волакъ	170	—	—	1080	—	—	—
29	Горуново	—	—	—	—	—	—	—
30	Горянъ	—	—	—	—	—	—	—
31	Гърнево	—	—	—	—	—	—	—
32	Гюреджикъ	70	—	—	420	—	—	—
33	Гюрекчилеръ	—	—	—	—	—	—	—
34	Демирли	—	—	—	—	—	—	—
35	Дибекли	—	—	—	—	—	—	—
36	Дизмакли	—	—	—	—	—	—	—
37	Джами	—	—	—	—	—	—	—
38	Джедидъ	—	—	—	—	—	—	—
39	Джедидъ сундуракъ	—	—	—	—	—	—	—
40	Джесте	—	—	—	—	—	—	—
41	Добросадъ	—	—	—	—	—	—	—
42	Доспакъ	—	—	—	—	—	—	—
43	Доксатъ	—	—	—	—	—	—	—
44	Драчища	—	—	—	—	—	—	—
45	Дрѣзна	—	—	—	—	—	—	—
46	Дрѣново	90	200	—	300	—	—	—
47	Дуракли	—	—	—	—	—	—	—
48	Дурмашли	—	—	—	—	—	—	—
49	Дразна	—	—	—	—	—	—	—
50	Дъракли	—	—	—	—	—	—	—
51	Дарначъ	—	—	—	—	—	—	—
52	Едренеджикъ	—	—	—	—	—	—	—
53	Еледжикъ	—	—	—	—	—	—	—
54	Елидже	—	—	—	—	—	—	—
55	Есперликъ	—	—	—	—	—	—	—
56	Ефтиле	—	—	—	—	—	—	—
57	Заграчъ	—	—	—	—	—	—	—
58	Жура	—	—	—	—	—	—	—
59	Исабаларъ	—	—	—	—	—	—	—
60	Исноранъ	—	—	—	—	—	—	—
61	Каваклп	—	—	—	—	—	—	—
62	Казлата	—	—	—	—	—	—	—
63	Калово	—	—	—	—	—	—	—
		—	—	—	3196	—	—	—

Бр. по редъ	Драмска каза Джечка и Правишка нахии	Кѫщи	Турци	Помаци	Българе	Гърци	Власи	Цигане
	Прѣносъ	—	—	—	3196	—	—	—
64	Кале	—	—	—	—	—	—	—
65	Калпуджаръ	—	—	—	—	—	—	—
66	Кайнчанъ	—	—	—	—	—	—	—
67	Калянакъ	—	—	—	—	—	—	—
68	Канали	—	—	—	—	—	—	—
69	Карабуджакъ	—	—	—	—	—	—	—
70	Караджа	30	—	—	180	—	—	—
71	Кара-гьозъ	—	—	—	—	—	—	—
72	Кара-кавакъ	—	—	—	—	—	—	—
73	Касапли	—	—	—	—	—	—	—
74	Касрунъ	—	—	—	—	—	—	—
75	Катунъ	—	—	—	—	—	—	—
76	Кобалища	100	150	—	420	—	—	—
77	Конища	—	—	—	—	—	—	—
78	Кончанъ	—	—	—	—	—	—	—
79	Коплище	—	—	—	—	—	—	—
80	Коприва	—	—	—	—	—	—	—
81	Кочанъ	—	—	—	—	—	—	—
82	Крапенце	—	—	—	—	—	—	—
83	Кръчмали	—	—	—	—	—	—	—
84	Кузли	—	—	—	—	—	—	—
85	Кузикосъ	—	—	—	—	—	—	—
86	Курбанъ	—	—	—	—	—	—	—
87	Куртларъ	—	—	—	—	—	—	—
88	Кучкаръ	—	—	—	—	—	—	—
89	Кърларъ	—	—	—	—	—	—	—
90	Кючукъ	15	—	—	70	—	—	—
91	Кючукъ-кьой	—	—	—	—	—	—	—
92	Ладжимъ бей	—	—	—	—	—	—	—
93	Ладжиста голѣмо	—	—	—	—	—	—	—
94	Ладжиста малко	—	—	—	—	—	—	—
95	Леплилеръ	—	—	—	—	—	—	—
96	Лефтеро	—	—	—	—	—	—	—
97	Лишянъ	—	—	—	—	—	—	—
98	Лящунъ	—	—	—	—	—	—	—
99	Любатинъ	—	—	—	—	—	—	—
100	Лѫже	—	—	—	—	—	—	—
101	Манолтозъ	—	—	—	—	—	—	—
102	Меджаръ	—	—	—	—	—	—	—
103	Мефтушъ	—	—	—	—	—	—	—
104	Минаре	—	—	—	—	—	—	—
105	Минтанли	—	—	—	—	—	—	—
106	Мишели	—	—	—	—	—	—	—
107	Мищапъ	—	—	—	—	—	—	—
108	Мокрошъ	—	—	—	—	—	—	—
109	Мърсали	—	—	—	—	—	—	—
110	Насранли	—	—	—	—	—	—	—
111	Никша	—	—	—	—	—	—	—
112	Нузларъ	—	—	—	—	—	—	—
		—	—	—	3866	—	—	—

№	Драмска каза Джечка и Правишка нахии	Кѫщи	Турци	Помаци	Българе	Гърци	Власи	Цигане
	Прѣносъ . .	—	—	—	3866	—	—	—
113	Нѫтенъ	40	—	—	240	—	—	—
114	Одалище	—	—	—	—	—	—	—
115	Олабекташъ	—	—	—	—	—	—	—
116	Отликушъ	—	—	—	—	—	—	—
117	Орлякъ	—	—	—	—	—	—	—
118	Орманли	—	—	—	—	—	—	—
119	Орта-махале	—	—	—	—	—	—	—
120	Опличъ	—	—	—	—	—	—	—
121	Османли	—	—	—	—	—	—	—
122	Османче	—	—	—	—	—	—	—
123	Пазарли	—	—	—	—	—	—	—
124	Палихори	—	—	—	—	—	—	—
125	Петрово	—	—	—	—	—	—	—
126	Петхоръ	—	—	—	—	—	—	—
127	Пепелянъ	—	—	—	—	—	—	—
128	Плѣвне	400	—	—	2400	—	—	—
129	Портосъ	—	—	—	—	—	—	—
130	Правища	—	—	—	—	—	—	—
131	Просоченъ	500	1300	—	1440	—	—	—
132	Рабошъ	—	—	—	—	—	—	—
133	Радибошъ	—	—	—	—	—	—	—
134	Раджоливенъ	—	—	—	—	—	—	—
135	Раходика	—	—	—	—	—	—	—
136	Рачникъ	—	—	—	—	—	—	—
137	Рахманли	—	—	—	—	—	—	—
138	Ревана	—	—	—	—	—	—	—
139	Самоколъ	—	—	—	—	—	—	—
140	Сарили	—	—	—	—	—	—	—
141	Сандрово	—	—	—	—	—	—	—
142	Сачивель	25	—	—	150	—	—	—
143	Скарново	—	—	—	—	—	—	—
144	Спренча	—	—	—	—	—	—	—
145	Султание	—	—	—	—	—	—	—
146	Сѫндъкъ	8	—	—	48	—	—	—
147	Тахута	—	—	—	—	—	—	—
148	Текливо	—	—	—	—	—	—	—
149	Теприверишли	—	—	—	—	—	—	—
150	Теркохоръ	20	—	—	120	—	—	—
151	Тимурджи-оранъ	—	—	—	—	—	—	—
152	Туджалъ	—	—	—	—	—	—	—
153	Тузли	—	—	—	—	—	—	—
154	Туйли	—	—	—	—	—	—	—
155	Узунъ-Али	—	—	—	—	—	—	—
156	Учурумъ	—	—	—	—	—	—	—
157	Хавли	—	—	—	—	—	—	—
158	Хавланъ	—	—	—	—	—	—	—
159	Халжаларъ	—	—	—	—	—	—	—
160	Хазаръ	—	—	—	—	—	—	—
161	Чай	40	—	—	240	—	—	—
162	Чай-анѫкъ	—	—	—	—	—	—	—
		—	—	—	8504	—	—	—

Бр. по редъ	Драмиска каза Джечка и Правишка нахии	Кѫщи	Турци	Помаци	Българе	Гърци	Власи	Цигане
	Прѣносъ . .	—	—	—	8504	—	—	—
163	Чайли	—	—	—	—	—	—	—
164	Чалъ	—	—	—	—	—	—	—
165	Чалибаши	—	—	—	—	—	—	—
166	Чатакли	—	—	—	—	—	—	—
167	Чеджъ	—	—	—	—	—	—	—
168	Черешево	—	—	—	—	—	—	—
169	Чернякъ	—	—	—	—	—	—	—
170	Черквица	—	—	—	—	—	—	—
171	Чиста	—	—	—	—	—	—	—
172	Чифликъ	—	—	—	—	—	—	—
173	Шемширли	—	—	—	—	—	—	—
174	Шейндже	—	—	—	—	—	—	—
175	Ширъ-Ахмедъ	—	—	—	—	—	—	—
176	Яворъ	—	—	—	—	—	—	—
177	Юкъ	—	—	—	—	—	—	—
178	Ѣди пере	—	—	—	—	—	—	—
179	Ѣни чифликъ	50	—	—	300	—	—	—
[1]	Всичко въ Драмска каза Правишката и Джечката нахии. .	—	12620	55193	8804	7264	—	5690
	Кавалска каза.							
1	Кавала	3120	—	—	—	—	—	—
2	Байракли	—	—	—	—	—	—	—
3	Балчика	—	—	—	—	—	—	—
4	Баракли	—	—	—	—	—	—	—
5	Беново	—	—	—	—	—	—	—
6	Василянъ	—	—	—	—	—	—	—
7	Газиларъ	—	—	—	—	—	—	—
8	Джари	—	—	—	—	—	—	—
9	Джуванли	—	—	—	—	—	—	—
10	Дикели-ташъ	—	—	—	—	—	—	—
11	Ески-Кавала	—	—	—	—	—	—	—
12	Ески-кьой	—	—	—	—	—	—	—
13	Зигошъ	—	—	—	—	—	—	—
14	Каяхиса	—	—	—	—	—	—	—
15	Канали	—	—	—	—	—	—	—
16	Карамонъ	—	—	—	—	—	—	—
17	Корито	—	—	—	—	—	—	—
18	Кокале	—	—	—	—	—	—	—
19	Куридже	—	—	—	—	—	—	—
20	Куртели	—	—	—	—	—	—	—
21	Къзчигъзъ	—	—	—	—	—	—	—
22	Кьойсе-Илиасъ	—	—	—	—	—	—	—
23	Мухалъ	—	—	—	—	—	—	—
24	Наипли	—	—	—	—	—	—	—
25	Пиринчево	—	—	—	—	—	—	—
26	Перкинли	—	—	—	—	—	—	—

[1]) По нѣмание подробни свѣдения, числата за турцитѣ, гърцитѣ и циганитѣ сѫ заети отъ официялната статистика.

Бр. по редъ	Кавалска каза	Кѫщи	Турци	Помаци	Българе	Гърци	Власи	Цигане
27	Рахадче	—	—	—	—	—	—	—
28	Силпанъ	—	—	—	—	—	—	—
29	Сукутче	—	—	—	—	—	—	—
30	Фелядъ	—	—	—	—	—	—	—
31	Хорса	—	—	—	—	—	—	—
32	Чапрѫнтли	—	—	—	—	—	—	—
33	Чинаръ	—	—	—	—	—	—	—
39	Йокари-кьоселеръ	—	—	—	—	—	—	—
35	Ѣни	—	—	—	—	—	—	—
[1]	Всичко въ Кавалска каза	—	12075	—	—	1699	—	1078
	Сари-Шабанска каза.							
1	Сари-Шабанъ	—	—	—	—	—	—	—
2	Алманли	—	—	—	—	—	—	—
3	Ахметли	—	—	—	—	—	—	—
4	Ашикларъ	—	—	—	—	—	—	—
5	Байрамъ	—	—	—	—	—	—	—
6	Бейлмишъ	—	—	—	—	—	—	—
7	Бекме-ташъ	—	—	—	—	—	—	—
8	Бекчилово	—	—	—	—	—	—	—
9	Бойнукузъ	—	—	—	—	—	—	—
10	Дари-ова	—	—	—	—	—	—	—
11	Деде-баши	—	—	—	—	—	—	—
12	Диранова	—	—	—	—	—	—	—
13	Домашли	—	—	—	—	—	—	—
14	Дойранли	—	—	—	—	—	—	—
15	Дорено	—	—	—	—	—	—	—
16	Дрѣново	—	—	—	—	—	—	—
17	Елефти	—	—	—	—	—	—	—
18	Емранли	—	—	—	—	—	—	—
19	Ендрегизъ	—	—	—	—	—	—	—
20	Ески-Сари-Шабанъ	—	—	—	—	—	—	—
21	Инджелъ	—	—	—	—	—	—	—
22	Каваджикъ	—	—	—	—	—	—	—
23	Каза-оваси	—	—	—	—	—	—	—
24	Кая-бунаръ	—	—	—	—	—	—	—
25	Караджа-ова	—	—	—	—	—	—	—
26	Кара-коюкъ	—	—	—	—	—	—	—
27	Кара-кѫяларъ	—	—	—	—	—	—	—
28	Караманли	—	—	—	—	—	—	—
29	Канберъ-йолъ	—	—	—	—	—	—	—
30	Кенезъ	—	—	—	—	—	—	—
31	Кетизъ	—	—	—	—	—	—	—
32	Каменичани	—	—	—	—	—	—	—
33	Каздеръ	—	—	—	—	—	—	—
34	Коджаларъ	—	—	—	—	—	—	—
35	Кочъ-олари	—	—	—	—	—	—	—
36	Колчелеръ	—	—	—	—	—	—	—

[1]) Тѣзи числа, по нѣмание свѣдения сѫ заети отъ официялната статистика.

Бр. по редъ	Сари-Шабанска каза	Кѫщи	Турци	Помаци	Българе	Гърци	Власи	Цигане
37	Коменчели	—	—	—	—	—	—	—
38	Куладжикъ	—	-	—	—	—	—	—
39	Кури-дере	—	—	—	—	—	—	—
40	Кури-йолъ	—	—	—	—	—	—	—
41	Кьоселеръ	—	—	—	—	—	—	—
42	Кюпри-баши	—	—	—	—	—	—	—
43	Мунджосъ	—	—	—	—	—	—	—
44	Мураджикъ	—	—	—	—	—	—	-
45	Муратли	—	—	—	—	—	—	—
46	Мустафа-олари	—	—	—	—	—	—	—
47	Надарли	—	—	—	—	—	—	—
48	Нарстанли	—	—	—	—	—	—	—
49	Органджиларъ	—	-	—	—	—	—	—
50	Олуджакъ	—	—	—	—	—	—	—
51	Сепетчилеръ	—	—	—	—	—	—	—
52	Сусаджи	—	—	—	—	—	—	—
53	Топларъ	—	—	—	—	—	—	—
54	Узунъ-капу	—	—	—	—	—	—	—
55	Халепъ	—	—	—	—	—	—	—
56	Ханларъ	—	—	—	—	—	—	—
57	Чайлъкъ	—	—	—	—	—	—	—
58	Чиплакъ	—	—	—	—	—	—	—
59	Чобанли	—	—	—	—	—	—	—
60	Чунъ-колу	—	—	—	—	—	—	—
61	Ѣни-кьой	—	—	—	—	—	—	—
62	Ѣрлетли	—	—	—	—	—	—	—
[1])	Всичко въ Сари-Шабанската каза	—	—	15944	—	118	—	548

[1]) Тѣзи числа, по нѣмание други свѣдения, сѫ заети отъ официялната статистика.

№ 2.

Обща статистика на населението споредъ събранитѣ отъ менъ свѣдения.

Кази	Турци	Помаци	Наедно	Българе	Гърци	Власи	Цигане	Всичко
Сѣрска	25437	—	25437	35245	21306	700	3265	85323
Демиръ-Хисарска	12900	1000	13900	25220	—	1745	825	41690
Зъхненска	5260	—	5260	13260	15450	450	—	34610
Неврокопска	11026	11566	22592	35059	450	250	601	58952
Разложка	—	10100	10100	19620	—	—	—	29720
Джумалиска	875	4240	5015	28323	—	250	—	33680
Мѣлничка	5070	995	6065	25274	1800	200	25	33364
Петричка	6285	—	6285	24940	—	—	—	31225
Всичко въ Сѣрски Санджакъ .	66853	27901	94754	206941	39006	2965	4716	348552
Въ Драмска	12620	55193	67813	8804	7264	—	5690	89571
„ Кавалска	12075	—	12075	—	1699	—	1078	14852
„ Сари-Шарибанска	—	15944	15944	—	118	—	548	16610
Всичко въ Драмски Санджакъ .	24695	71137	95832	8804	9081	—	7316	121033
А въ двата	91548	99038	190586	215745	48087	2965	12032	469585

№ 3.

Статистика на църквитѣ и училищата по градоветѣ и българскитѣ села.

Бр. по редъ	Сѣрска каза	Църкви: Чете се гър.	Църкви: Български	Църкви: Смѣсено	Училища: Гърцки	Училища: Ученици	Училища: Смѣсени	Училища: Ученици	Училища: Български	Училища: Ученици
1	Сѣръ	23	1	—	7	1700	—	—	2	120
2	Броди	1	—	1	1	70	—	—	1	129
3	Баница	1	—	—	1	40	—	—	—	—
4	Фращани	1	—	1	1	25	—	—	—	—
5	Баракли-Джумая	2	—	—	4	545	—	—	1	60
6	Елшанъ	1	—	—	1	55	—	—	—	—
7	Хазнатаръ махле	1	—	—	1	35	—	—	—	—
8	Баракли	1	—	—	1	12	—	—	—	—
9	Орлякъ	1	—	—	1	52	—	—	—	—
10	Просеникъ	1	—	—	1	45	—	—	—	—
11	Ерни-кьой	1	—	—	1	20	—	—	—	—
12	Аджи-бейликъ	1	—	—	1	19	—	—	—	—
13	Чучулигово	1	—	—	1	15	—	—	—	—
14	Мартатово	1	—	—	—	—	—	—	—	—
15	Метохъ	1	—	—	—	—	—	—	—	—
16	Ряховица	1	—	—	—	—	—	—	—	—
17	Дутли	1	—	—	—	—	—	—	—	—
18	Дервещани	1	—	—	—	—	—	—	—	—
19	Карли-кьой	1	—	—	—	—	—	—	—	—
20	Дрѣново	1	—	—	—	—	—	—	—	—
21	Бейлъкъ-махле	1	—	—	—	—	—	—	—	—
22	Ени-махла	1	—	—	—	—	—	—	—	—
23	Салъ-махла	1	—	—	—	—	—	—	—	—
24	Ново-село	1	—	—	—	—	—	—	—	—
25	Вишенъ	1	—	—	—	—	—	—	—	—
26	Ристосъ	1	—	—	—	—	—	—	—	—
27	Мелникичъ	1	—	—	—	—	—	—	—	—
28	Кула	1	—	—	—	—	—	—	—	—
29	Чучулигово	1	—	—	—	—	—	—	—	—
30	Календра	1	—	—	—	—	—	—	—	—
31	Камила	1	—	—	—	—	—	—	—	—
32	Караджа-кьой	1	—	—	—	—	—	—	—	—
33	Копачъ	1	—	—	—	—	—	—	—	—
34	Мерянъ	1	—	—	1	10	—	—	—	—
35	Турбешъ	1	—	—	—	—	—	—	—	—
36	Коприва	1	—	—	—	—	—	—	—	—
37	Сѣкафче	1	—	—	—	—	—	—	—	—
38	Бахтиаръ	1	—	—	—	—	—	—	—	—
39	Голѣма-махала	1	—	—	—	—	—	—	—	—
40	Старошово	—	—	1	—	—	—	—	—	—
	Всичко	62	1	3	23	2643	—	—	4	309

Бр. по редъ	Демиръ-Хисарека каза	Църкви			Училища					
		Гърцки	Смѣсени	Български	Гърцки	Ученици	Смѣсени	Ученици	Български	Ученици
1	Дем. хисаръ	1	—	—	3	184	—	—	—	—
2	Германъ	—	1	—	—	—	1	40	—	—
3	Радово	1	—	—	—	—	1	20	—	—
4	Елешница	—	1	—	—	—	—	—	—	—
5	Цървица	—	1	—	—	—	1	10	—	—
6	Крушово	—	—	3	—	—	1	80	—	—
7	Кърчово	—	—	1	—	—	—	—	1	50
8	Голешово	—	1	—	—	—	1	60	—	—
9	Бѣлово	—	—	1	—	—	1	40	—	—
10	Храсна	—	1	—	—	—	1	18	—	—
11	Пиринъ	1	—	—	—	—	—	—	—	—
12	Спанчово	1	—	—	—	—	1	32	—	—
13	Ковачево	1	—	—	—	—	—	—	—	—
14	Черешница	—	—	1	—	—	—	—	—	—
15	Петрово	—	1	—	—	—	1	40	—	—
16	Яново	1	—	—	—	—	1	14	—	—
17	Пеперица	1	—	—	—	—	—	—	—	—
18	Лѣхово	1	—	—	—	—	1	45	—	—
19	Сенгелово	—	1	—	—	—	1	40	—	—
20	Вранковъ уч.	—	1	—	—	—	1	20	—	—
21	Спанча	1	—	—	—	—	—	—	—	—
22	Марикостеново	1	—	—	1	55	—	—	—	—
23	Кромидово	1	—	—	1	40	—	—	—	—
24	Рупелъ	1	—	—	—	—	—	—	—	—
25	Райковецъ	1	—	—	—	—	—	—	—	—
26	Вѣтрина	1	—	—	—	—	—	—	—	—
27	Хаджи-бегликъ	1	—	—	—	—	—	—	1	30
28	Савекъ	1	—	—	1	60	—	—	—	—
29	Камаретово	1	—	—	—	—	—	—	—	—
30	Латрово	1	—	—	—	—	—	—	—	—
31	Кюпри	1	—	—	1	24	—	—	—	—
32	Кумли	1	—	—	1	30	—	—	—	—
33	Хърсово	1	—	—	1	14	—	—	—	—
34	Спатово	1	—	—	1	25	—	—	—	—
35	Равна	1	—	—	—	—	—	—	—	—
36	Липошъ	1	—	—	1	15	—	—	—	—
37	Тодоричъ	1	—	—	—	—	—	—	—	—
38	Матница	1	—	—	1	28	—	—	—	—
39	Шугово	1	—	—	1	20	—	—	—	—
40	Горни порой	2	—	2	2	70	—	—	1	56
41	Долни порой	—	—	1	—	—	—	—	1	40
	Всичко	29	8	9	15	583	13	487	4	176

Бр. по редъ	Неврокопска каза	Църкви			Училища					
		Гръцки	Смѣсени	Български	Гръцки	Ученици	Смѣсени	Ученици	Български	Ученици
1	Неврокопъ	1	—	1	1	30	—	—	1	80
2	Старчища	—	—	1	1	30	—	—	1	80
3	Зърнево	1	—	—	1	70	—	—	—	—
4	Търлисъ	—	1	—	—	—	1	40	—	—
5	Кара-кьой	—	1	—	—	—	1	65	—	—
6	Учъ-дурукъ	—	1	—	1	30	—	—	—	—
7	Лѣски	—	1	—	—	—	—	—	—	—
8	Мосомища	—	1	—	—	—	—	—	—	—
9	Хисарлъкъ	1	—	—	—	—	—	—	1	22
10	Горно-сингарт.	—	1	—	—	—	—	—	—	—
11	Долно-синг.	1	—	—	—	—	—	—	—	—
12	Лѫки	—	—	1	—	—	—	—	—	—
13	Тешево	—	—	1	—	—	—	—	1	45
14	Садово	—	1	—	—	—	—	—	—	—
15	Гайтаниново	—	—	1	—	—	—	—	1	25
16	Лофча	1	—	—	1	20	—	—	—	—
17	Осиково	—	—	1	—	—	—	—	1	30
18	Осѣново	—	—	1	—	—	—	—	—	—
19	Илиново	—	—	1	—	—	—	—	—	—
20	Ковачовица	—	—	1	—	—	—	—	1	50
21	Скребатно	—	—	1	—	—	—	—	1	50
22	Фотовища	—	—	1	—	—	—	—	1	30
23	Балдево	—	—	1	—	—	—	—	1	—
24	Доленъ	—	1	—	—	—	1	50	—	—
25	Сатовче	—	1	—	—	—	—	—	—	—
26	Грълменъ	—	—	1	—	—	—	—	1	25
27	Кремленъ	—	—	1	—	—	—	—	1	50
28	Обидумъ	—	—	1	—	—	—	—	1	47
29	Баничанъ	—	—	1	—	—	—	—	—	—
30	Черешово	—	1	—	—	—	1	30	—	—
31	Бутимъ	—	—	1	—	—	—	—	1	15
32	Бѣлотинци	—	—	1	—	—	—	—	1	45
33	Ливадища	—	1	—	—	—	—	—	1	20
34	Либяхово	—	—	1	—	—	—	—	1	45
35	Долно-броди	—	1	—	—	—	1	30	—	—
36	Елешница	—	—	1	—	—	—	—	1	40
	Всичко	5	12	20	5	180	5	215	18	699

	Разлошка каза.									
1	Мехомия	—	—	1	—	—	—	—	1	180
2	Банско	—	—	2	—	—	—	—	2	450
3	Бѣлица	—	—	1	—	—	—	—	1	150
4	Якоруда	—	—	1	—	—	—	—	1	120
5	Добринища	—	—	1	—	—	—	—	1	65
6	Горно-Драглища	—	—	1	—	—	—	—	1	80
7	Добтерско	—	—	2	—	—	—	—	1	60
8	Годлево	—	—	1	—	—	—	—	1	50
9	Бачево	—	—	1	—	—	—	—	1	35
	Всичко	—	—	11	—	—	—	—	10	119[illegible]

Бр. по редъ	Джумалиска каза	Църкви Гърцки	Църкви Смѣсени	Църкви Български	Училища Гърцки	Училища Ученици	Училища Смѣсени	Училища Ученици	Училища Български	Училища Ученици
1	Горна-джумая	—	—	1	—	—	—	—	1	70
2	Лешко	—	—	1	—	—	—	—	1	35
3	Сърбиново	—	—	1	—	—	—	—	1	25
4	Селища	—	—	1	—	—	—	—	1	20
5	Марлово	—	—	1	—	—	—	—	1	15
6	Градево	—	—	1	—	—	—	—	1	25
									6	190
7	Логодашъ	—	—	1	—	—	—	—	—	—
8	Тросково	—	—	1	—	—	—	—	—	—
9	Сушица	—	—	1	—	—	—	—	—	—
10	Желѣзница	—	—	1	—	—	—	—	1	13
11	Докотичево	—	—	1	—	—	—	—	1	10
12	Бучино	—	—	1	—	—	—	—	—	—
13	Ураново	—	—	1	—	—	—	—	—	—
	Всичко	—	—	13	—	—	—	—	8	213

Мелничка каза.

Бр. по редъ	Мелничка каза	Църкви Гърцки	Църкви Смѣсени	Църкви Български	Училища Гърцки	Училища Ученици	Училища Смѣсени	Училища Ученици	Училища Български	Училища Ученици
1	Мелникъ	7	—	—	3	245	—	—	1	45
2	Кресна	—	—	4	—	—	—	—	4	140
3	Влахи	—	—	1	—	—	—	—	1	30
4	Бождово	1	—	—	1	40	—	—	—	—
5	Дебрене	—	1	—	—	—	—	—	—	—
6	Калиманца	—	1	—	—	—	—	—	1	30
7	Капатово	1	—	—	—	—	—	—	—	—
8	Спакйово	1	—	—	—	—	—	—	—	—
9	Манджово	1	—	—	—	—	—	—	—	—
10	Ливуново	—	1	—	—	—	—	—	—	—
11	Суха-сушица	1	—	—	—	—	—	—	—	—
12	Батъкъ	1	—	—	—	—	—	—	—	—
13	Хотово	1	—	—	—	—	—	—	—	—
14	Св. Врачъ	1	—	—	—	—	—	—	—	—
15	Пелѣница	1	—	—	—	—	—	—	—	—
16	Роженъ	1	—	—	—	—	—	—	—	—
17	Орманъ	—	1	—	—	—	—	—	—	—
18	Любовка	—	1	—	—	—	—	—	—	—
19	Горни-цалимъ	1	—	—	—	—	—	—	—	—
20	Долни-цалимъ	1	—	—	—	—	—	—	—	—
21	Бѣлица	1	—	—	—	—	—	—	—	—
22	Градешница	1	—	—	—	—	—	—	—	—
23	Хърсово	1	—	—	1	30	—	—	—	—
	Всичко	22	5	5	5	305	—	—	7	245

Бр. по редъ	Петричка каза	Църкви			Училища					
		Гърцки	Смѣсени	Български	Гърцки	Ученици	Смѣсени	Ученици	Български	Ученици
1	Петричъ	—	—	2	1	47	—	—	3	139
2	Старчево	1	—	—	1	23	—	—	—	—
3	Елешница	—	1	—	—	—	—	—	1	18
4	Смоларе	—	1	—	—	—	—	—	1	21
5	Баделенъ	—	—	1	—	—	—	—	1	15
6	Игуменецъ	—	—	1	—	—	—	—	1	28
7	Палатъ	—	—	1	—	—	—	—	1	22
8	Рибница	—	—	1	—	—	—	—	1	19
9	Цапарево	—	—	1	—	—	—	—	1	20
10	Крушица	—	—	1	—	—	—	—	1	14
	Всичко . .	1	2	8	3	70	—	—	11	296
	Зъхненска каза.									
1	Зиляхово	1	—	—	2	80	—	—	—	—
2	Алистратикъ	1	—	—	3	140	—	—	—	—
3	Клѣпоушна	—	—	1	—	—	—	—	1	40
4	Ери-дере	2	—	—	1	30	—	—	—	—
5	Горенце	1	—	—	—	—	—	—	—	—
6	Скрижово	—	—	1	—	—	—	—	1	50
7	Нуска	1	—	—	—	—	—	—	—	—
8	Драчево	1	—	—	1	15	—	—	—	—
9	Грачанъ	1	—	—	1	25	—	—	—	—
10	Мандилъ	1	—	—	1	30	—	—	—	—
11	Трестеникъ	1	—	—	—	—	—	—	—	—
12	Калапотъ	—	—	1	—	—	—	—	2	90
13	Карлуково	—	—	1	1	35	—	—	—	—
	Всичко . .	10	—	4	10	255	—	—	5	180
	Драмска каза.									
1	Просоченъ	1	1	—	1	65	—	—	2	70
2	Плѣвне	1	1	—	—	—	—	—	2	70
3	Волакъ	—	—	1	—	—	1	30	—	—
4	Кобалища	—	1	—	—	—	—	—	—	—
5	Гюреджикъ	1	—	—	1	20	—	—	—	—
6	Височенъ	1	—	—	1	50	—	—	—	—
7	Бъбалецъ	—	—	1	—	—	—	—	—	—
	Всичко . .	4	3	2	8	135	1	30	4	140

№ 4.

Сравнителна статистика на тур., гър. и българ. училища въ Сърския и Драмския санджаци.

Кази	Турски					Гърцки					Смѣсени		Български								
	Училища	Учители	Ученици	Ученички	Сичко	Училища	Учители	Ученици	Ученички	Сичко	Училища	Ученици	Мжжки	Дѣвически	Сичко	Учители	Учителки	Сичко	Ученици	Ученички	Сичко
Сѣрска	44	44	1125	624	1749	59	83	2450	846	3296	—	—	4	1	4	11	2	13	309	—	309
Демиръ-Хисарска.	34	34	327	334	661	15	18	583	—	583	13	487	4	—	4	5	--	5	176	—	176
Неврокопска. . . .	123	161	3685	2864	6549	5	7	180	—	180	5	215	18	1	19	19	1	20	599	—	599
Разложка.	Слѣти въ Неврокопска					—	—	—	—	—	—	—	9	1	10	20	2	22	1040	150	1190
Джумалиска	8	9	261	111	372	—	—	—	—	—	—	—	6	—	6	7	—	7	190	—	190
Мелничка	11	11	305	223	528	4	7	285	—	285	—	—	6	—	6	7	—	7	215	—	215
Петричка	18	18	560	291	751	3	5	70	—	70	—	—	10	1	11	11	1	12	296	—	296
Зжхненска	19	19	390	251	641	8	8	770	281	1051	3	180	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Сѣрски сандж. . .	257	296	6653	4698	11351	104	138	4338	1127	5465	21	882	57	4	60	80	6	86	2825	150	2975
Драмска	86	91	1166	709	1875	11	14	308	309	617	—	–	2	2	4	3	2	5	140	—	140
Чеджъ	38	38	523	604	1127	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Правишка нах. . .	28	28	513	272	785	—	—	...	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Кавалска.	29	33	1328	216	1544	1	3	201	80	281	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Сари-Шабанска . .	75	75	1681	854	2535	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Драмски сандж. . .	256	265	5211	2655	7866	12	17	509	389	898	—	—	2	2	4	3	2	5	140	---	140
Сичко . .	513	561	11864	7353	19217	116	155	1847	1516	6363	21	882	59	6	64	83	8	91	2965	150	3015

Забѣлѣжка: Числата за Турскитѣ училища сж взети отъ Салнамето. Тѣзи училища сж старитѣ, при джамиитѣ, дѣто се прѣподава само прочить. Неможейки да провѣрж броя на ученицитѣ, давамъ ги, както сж въ официалната статистика sous toutes reséгves. Въ повечето мѣста дѣто сж забѣлѣзани дѣвически български училища, тѣ сж забавачници и ученичкитѣ сж слѣти съ ученицитѣ.

Църкви въ българскитѣ села.

Кази	Гръцки	Български	Смѣсени	Гръцки	Ученици	Смѣсени	Ученици	Български	Ученици
Сѣрска	52	3	1	—	—	—	—	—	—
Демиръ Хисарска	29	8	9	—	—	—	—	—	—
Зѫхненска	10	4	—	—	—	—	—	—	—
Неврокопска	5	11	20	—	—	—	—	—	—
Джумалиска	—	—	13	—	—	—	—	—	—
Мѣлничка	22	5	5	—	—	—	—	—	—
Петричка	1	8	2	—	—	—	—	—	—
Разложка	—	—	11	—	—	—	—	—	—
Драмска	4	2	3	—	—	—	—	—	—
Всичко	123	41	46	—	—	—	—	—	—

№ 5.

Приблизителна статистика на българскитѣ училища прѣзъ годинитѣ 1875, 1881 и 1890.

Бр. по редъ	Кази	1875 год.			1881 год.			1890 год.		
		Училища	Учители	Ученици	Училища	Учители	Ученици	Училища	Учители	Ученици
	Сѣрско.									
1	Сѣръ	1	2	42	—	—	—	2	9	120
2	Христосъ	1	1	15	—	—	—	—	—	—
3	Вишенъ	1	1	12	—	—	—	—	—	—
4	Броди	1	2	80	—	—	—	1	2	129
5	Джумая	—	—	—	—	—	—	1	2	60
	Сичко	4	6	149	—	—	—	4	13	309
	Демиръ-Хисарско.									
1	Крушево	1	1	50	—	—	—	—	—	—
2	Кърчово	1	1	90	1	1	70	1	1	50
3	Елешница	1	1	15	—	—	—	—	—	—
4	Лѣхово	1	1	40	—	—	—	—	—	—
5	Черешница	1	1	30	—	—	—	—	—	—
6	Голѣма-махала	1	1	35	—	—	—	—	—	—
7	Горни порои	1	1	48	—	—	—	1	2	56
8	Долни порои	1	1	30	1	1	30	1	2	40
9	Тодорово	1	1	10	—	—	—	—	—	—
10	Хаджибейлъкъ	—	—	—	—	—	—	1	1	30
	Сичко	9	9	348	2	2	100	4	6	176
	Мѣлничко.									
1	Мѣлникъ	1	1	60	—	—	—	1	1	45
2	Калиманци	1	1	40	—	—	—	—	—	—
3	Орманъ	1	1	24	—	—	—	—	—	—
4	Дебрене	1	1	20	—	—	—	—	—	—
5	Влахи	1	1	40	—	—	—	1	1	30
6	Крѣсна	2	2	90	—	—	—	4	4	140
	Сичко	7	7	274	—	—	—	6	6	215
	Петричко.									
1	Гр. Петричъ	1	1	80	—	—	—	3	3	139
2	Елешница	1	1	30	—	—	—	1	1	18
3	Смолари	—	—	—	—	—	—	1	1	21
4	Игуменецъ	1	1	35	—	—	—	1	1	28
5	Палатъ	—	—	—	—	—	—	1	1	22
6	Цапарево	—	—	—	—	—	—	1	1	20
7	Крушица	—	—	—	—	—	—	1	1	14
8	Бадаленъ	—	—	—	—	—	—	1	1	15
9	Рибница	—	—	—	—	—	—	1	1	19
	Сичко	3	3	145	—	—	—	11	11	296

Бр. по редъ	Кази	1875 год.			1881 год.			1890 год.		
		Училища	Учители	Ученици	Училища	Учители	Ученици	Училища	Учители	Ученици
	Зжхненско.									
1	Калапотъ	1	2	150	—	—	—	1	2	90
2	Карлуково	1	1	40	—	—	—	—	—	—
3	Скрижово	1	2	150	1	1	90	1	2	50
4	Клѣпоушна	1	1	60	—	—	—	1	1	40
	Сичко	4	6	400	1	1	90	3	5	180
	Драмско.									
1	Плѣвне	1	2	140	1	1	110	2	3	70
2	Просоченъ	1	1	70	1	1	60	2	3	70
3	Кобалища	1	1	30	—	—	—	—	—	—
4	Волакъ	1	1	40	—	—	—	—	—	—
5	Гюреджекъ	1	1	35	—	—	—	—	—	—
	Сичко	5	6	315	2	2	170	4	6	140
	Неврокопско.									
1	Старчища	1	1	100	1	1	100	1	1	80
2	Тарлисъ	1	1	120	—	—	—	—	—	—
3	Зърнево	1	1	130	—	—	—	—	—	—
4	Куманичъ	1	1	30	—	—	—	—	—	—
5	Елесъ	1	1	20	—	—	—	—	—	—
6	Долно-броди	1	1	60	—	—	—	—	—	—
7	Бѣлотинци	1	1	80	1	1	80	1	1	45
8	Сингартия	1	1	40	—	—	—	—	—	—
9	Ливадища	1	1	—	—	—	—	1	1	20
10	Бутинъ	1	1	—	—	—	—	1	1	15
11	Черешово	1	1	80	—	—	—	—	—	—
12	Лофча	1	1	20	—	—	—	—	—	—
13	Тешово	1	1	60	—	—	—	1	1	45
14	Лжки	1	1	30	—	—	—	—	—	—
15	Гайтаниново	1	2	100	1	1	100	1	1	25
16	Либяхово	1	1	80	1	1	80	1	1	45
17	Мосомища	1	1	20	—	—	—	—	—	—
18	Неврокопъ	1	2	120	—	—	—	2	3	80
19	Хисърлъкъ	—	—	—	—	—	—	1	1	22
20	Фотофища	—	—	—	—	—	—	1	1	30
	Сичко	18	20	1090	4	4	360	11	12	407

Приблизителна таблица на открититѣ до 1885-та год. Бъл. училища; тѣхното състояние прѣзъ 1881-та и 1890-та години.

Кази	1875 год.			1881 год.			1890 год.		
	Училища	Учители	Ученици	Училища	Учители	Ученици	Училища	Учители	Ученици
Сѣрско	4	6	149	—	—	—	4	13	309
Демиръ-хисарско	9	9	348	2	2	100	4	6	176
Зъхненско	4	6	400	1	1	90	3	5	180
Неврокопско	18	20	1090	4	4	360	11	12	407
Мѣлничко	7	7	274	—	—	—	6	6	215
Петричко	3	3	145	—	—	—	11	11	296
Драмско	5	6	315	2	2	170	4	6	140
Всичко	50	57	2721	9	9	720	43	59	1723

№ 6.

Официялна статистика на населението споредъ броежа отъ (1300 г. егира 1881 г.).

Кази	Турци			Помаци			Българе			Гърци			Евреи			Цигани			Сумма
	м.	ж.	сичко	м.	ж.	сичко	м.	ж.	сичко	м.	ж.	сичко	м.	ж.	сич.	м.	ж.	сичко	
Сѣрска	18218	13722	31940	—	—	—	11112	11672	22786	13432	12722	36145	455	552	1007	2270	2085	4355	86232
Дем.-Хисарска .	7000	6810	13810	—	—	—	13012	7946	20958	—	—	—	—	—	—	780	760	1540	30414
Неврокопска .	18843	18714	37557	—	—	—	15650	14232	29882	450	422	872	20	20	40	843	795	1638	71990
Рапчусъ нахия .	—	—	—	3819	3800	7619	31	30	61	—	—	—	—	—	—	57	60	117	4377
Доспатска нах. .	—	—	—	1572	1500	3072	—	—	—	—	—	—	—	—	—	24	30	54	3126
Разложка . . .	—	—	—	4164	4164	8264	4131	4200	8331	—	—	—	—	—	—	290	280	570	17252
Зѫхненска . .	1192	3607	4799	—	—	—	—	—	9500	—	—	16684	12	13	25	496	458	954	36419
Петричка . . .	5708	5534	11242	—	—	—	8513	7802	1681[illegible]	—	—	—	—	—	—	604	568	1172	28729
Джумалиска . .	—	—	—	2648	2676	5324	8093	7992	16085	109	7	116	18	13	31	329	305	634	22374
Мелничка . . .	2437	2288	4725	—	—	—	5892	5201	11093	1190	1030	2220	—	—	—	1303	1254	2557	19424
Сѣр. санджакъ .	50961	48387	99358	12203	12076	24279	66064	59175	135512	15091	14181	46037	505	598	1103	6996	6595	13591	320337
Драмска . . .	21169	19024	40193	—	—	—	1645	1606	3251	3327	3300	6627	26	30	56	1828	1200	3028	53167
Правишка нах. .	5120	7500	12620	—	—	—	—	—	—	2690	3500	6190	—	—	—	2690	3000	5690	24512
Джечъ нахия .	—	—	—	—	—	15000	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	15000
Кавалска . . .	6360	5715	12075	—	—	—	—	—	—	1081	618	1699	100	112	212	564	514	1078	15099
Сари-Шабанска.	8035	7909	15944	—	—	—	—	—	—	60	58	118	—	—	—	280	268	548	17169
Драм. санджакъ.	40684	40148	80832	—	—	15000	1645	1606	3251	7158	7476	14634	126	142	268	4362	4982	10344	124937
Сичко . .	91645	88535	180190	—	—	39279	67709	60781	138760	22249	21657	60671	631	740	1371	6996	6595	23935	445274

№ 7.

Статистика на ражданията, смъртностьта и брановетѣ споредъ оф. данни.

Кази	Раждатъ се			Умиратъ			Нараств. на %		Женитб. на %	
	мжж.	жени	сичко	мжж.	жени	сичко				
Сѣрска	607	680	1287	450	490	940	347	—	2229	—
Демиръ-Хисарска . .	2713	1362	4075	200	207	407	1668	—	105	—
Неврокопска	560	455	1015	700	644	1344	329	—	202	—
Зѫхненска	90	86	179	91	38	149	30	—	11	—
Петричка	липсватъ свѣдѣния			—	—	—	—	—	—	—
Мелничка	„		„	—	—	—	—	—	—	—
Джумалишска	198	220	418	45	31	76	342	—	79	—
Драмска	314	285	599	288	112	400	199	—	323	—
Правишка	120	100	220	93	35	128	92	—	255	—
Джечка	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Кавалска	146	156	302	57	41	98	204	—	121	—
Сари-Шабанска . . .	244	245	489	200	160	360	129	—	414	—
Сичко . .	4992	3593	8585	2144	1758	3902	2682	06%	3739	09%

№ 8.

Сравнителна таблица на населението въ източна Македония, споредъ официялната статистика, споредъ Верновича и споредъ Ethnographie de la Macédonie.

Кази	Турци			Помаци			Българи			Гърци			Власи			Гюпци			Сичко		
	Офиц. статистика	Верковича	Ethnograpie de la Macédonie	Офиц. статистика	Верковича	Ethnographie de la Macédonie	Офиц. статистика	Верковича	Ethnographie de la Macédonie	Офиц. статистика	Верковича	Ethnographie de la Macédonie	Офиц. статистика	Верковича	Ethnographie de la Macédonie	Офиц. статистика	Верковача	Ethnographie de la Macédonie	Офиц. статистика	Верковича	Ethnographie de la Macédonie
Сърека . . .	31940	24[illegible]02	9099	—	—	—	22785	46763	20155	26145	30662	9837	—	—	10[illegible]	4355	—	708	86232	103527	39904
Д. Хисарска .	13810	8390	6220	—	—	—	20958	16853	27227	—	—	—	—	2311	865	1540	—	—	30414	58018	34312
Зъхненска .	4799	2230	1958	—	—	—	9500	10560	10071	16684	13123	5039	—	—	398	954	—	225	36419	25915	17691
Неврокопска .	37557	11860	20832	10691	23310	—	29943	34013	34416	872	—	—	—	317	150	1809	—	—	79499	77100	55398
Разложка . .	—	5426	—	8264	11540	—	8331	26991	—	—	—	—	—	—	—	570	—	—	17259	3[illegible]531	—
Джумалиска .	—	—	—	5324	—	—	16085	—	—	116	—	—	—	—	—	634	—	—	22374	—	—
Петричка . .	11242	4165	2884	—	--	—	6815	19158	12226	—	—	—	—	—	—	1172	—	—	28729	28944	15110
Мѣлничка .	4725	66[illegible]0	3083	—	—	—	11095	35845	15261	2220	—	560	—	—	—	2[illegible]57	—	—	19424	44779	18904
Всич. въ Санд.	99358	63263	44076	24279	34850	—	1[illegible]5512	212182	119[illegible]56	46037	4[illegible]785	15436	—	2628	1518	135[illegible]1	—	1033	320337	376814	1713[illegible]9
Драмска . .	53813	20108	—	15000	8730	—	3251	8832	—	6627	11940	—	--	—	—	8718	1156	—	79179	51764	—
Кавалска . .	12075	—	—	—	—	—	—	—	—	1081	—	—	—	—	—	1078	—	—	15099	—	—
Сари-Шабан.	—	—	—	15944	15438	—	—	—	—	60	—	—	—	—	—	548	—	—	17169	15438	—
Всич. въ Драм.	65888	20108	—	30944	24[illegible]6[illegible]	—	3251	8832	—	7158	11940	—	—	—	—	10344	1156	—	124937	67202	—
И въ двата .	165246	83371	—	55220	59018	—	138760	221015	—	60671	55725	—	—	2628	—	23[illegible]35	1156	—	445274	444016	—

№ 9.

Орна земя Статистика.

Кази	Пченица	Ръжъ	Овесъ	Ечмикъ	Просо	Пченка (Маисъ)	Тутюнъ	Памукъ	Сусамъ	Лени	Оризъ	Лозя	Афионъ	Сичко дулюми
Сѣрска	47000	28400	2500	51000	1600	30500	1600	20000	6500	малко	малко	25000	3000	163000
Демиръ-Хисарска	16000	10000	8650	10000	800	13000	1000	3500	8200	550	1000	6500	-	71800
Неврокопска	28040	84580	18800	7700	636	50000	6836	—	—	650	—	8400	—	200000
Зѫхненска	30000	7500	650	12000	—	4800	2620	40000	3500	—	—	6800	100	100000
Петричка	3987	15100	1500	—	5200	22000	200	3120	5500	—	500	1200	--	125000
Меленичка	15000	5600	5200	11900	80	11100	1050	2500	340	—	2000	13600	70	55000
Джумалиска	25000	15000	1300	1600	1100	19000	2280	13000	—	1530	1410	90200	—	100000
Драмска	9944	8860	1570	7440	170	22380	12500	4500	2200	—	2500	4200	слабо	65000
Правишка	10000	3000	200	12000	50	12000	5000	8000	1000	500	—	1600	—	50000
Кавалска	11000	8000	7000	10000	5000	8000	5000	—	6000	—	—	800	—	103200
Сари-Шабанска	4582	5800	60	6300	140	13065	15000	—	—	—	—	—	—	183000
Сичко дулюми	200553	191840	47430	129940	14776	205845	53086	94120	33240	3230	7410	157400	3170	1216000

№ 10.

Колко нила се сѣе и колко дава срѣдно число на дулюмъ всѣно произведение.

Кази	Пченица			Ръжъ			Овесъ			Ечмикъ			Просо			Пчен.		Тютюнъ		Памукъ		Сусамъ			Ленъ			Оризъ			Лозя	Афионъ	
	Колко сѣме се сѣе	Колко дава	Колко слама	Сѣме кил.	Дава кил.	Слама оки	Сѣме кил.	Дава кил.	Слама оки	Сѣме кил.	Дава кил.	Слама оки	Сѣме кил.	Дава кил.	Слама оки	Сѣме кил.	Дава кил.	Фидаве на дулюмъ	Дава оки	Сѣме оки	Дава оки				Сѣе се	Дава драм.	Струва	Сѣме оки	Дава оки	Цѣна гроша	Дава оки	Дава оки	Цѣна
Сѣрска	1½	6	4	1	6	5	1	8	4	2	12	–	¼	12	6	¼	14	400	80	8	25	—	—	—	—	—	—	—	—	—	500	100	2
Демиръ-Хисарска.	1	5	5	1	5½	4	1	8	4	1	8	6	2	10	5	¼	10	400	50	10	30	–	—	—	—	200	5	15	100	2	450		
Неврокопска . .	1	5	3	1	5	3	1	7	3	1	6	3	4	7	3	¼	8	400	80	—	—	—	—	—	—	250	5	—	—	—	—		
Зѫхненска . . .	1	4	3	1	5	4	1	4	3	1	5	4	—	—	—	¼	7	400	100	10	50	—	—	—	—	—	—	—	—	—	400		
Петричка	1	5	3	1	6	4	1	7	3	—	—	—	2	8	4	¼	7	400	90	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	800		
Мелничка	¾	4	3	½	4	4½	½	4	3	1	8	3	2	5	—	½	8	400	90	5	25	—	—	—	—	—	—	15	100	2	400	СЛАБО	
Джумайска . . .	1	5	3	¾	5	4	¾	6	3	1	6	3	2	8	4	½	7	400	40	10	50	–	—	—	5	200	16	15	100	1	600		
Драмска	1	5	3	1	6	4	1	7	3	1	7	3	2	8	3	¼	8	400	40	10	35	–	—	—	—	—	—	16	200	2	600		
Правишка	1	5	4	1	5	4	½	2	5	1	5	3	¼	3½	4	½	5	320	50	10	20	—	—	—	—	160	–	-	—	—	500		
Кавалска	¾	5	4	½	4	4	½	4	3	1	6	3	2	4	—	½	10	400	60	10	50	—	—	—	—	—	—	—	—	—	600		
Сари-Шабанска .	½	2	4	½	2	3	½	1	1	1	2½	2½	½	1½	1	½	2	500	45	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	100		
Срѣдно число . .	1	4¼	3⅕	⅘	4¾	4	¾	3¼	3	1	6⅜	3⅛	1¾	6¾	3¾	½	7¾	400	65	9	35	—	—	—	—	205	—	15	125	2	500	—	—

	...укъ	Сусамъ			Лѣнъ и конопъ			Оризъ			Вино			Афионъ		
	Гр.	—	Цѣна	—	Оки	Цѣна	Гр.	Оки	Цѣна	Гр.	оки хил.	Цѣна	-	Оки	Цѣна	Гр.
	2500000	—	7½	—	—	—	—	—	—	—	600	1¼	—	6000	200	1200000
	2430000	—	5	—	3250	2	6500	100000	2	200000	700	1¼	—	—	—	—
—	—	—	—	—	925	5	4625	—	—	—	680	—	—	—	—	—
	10000000	—	6½	—	—	—	—	—	—	—	600	—	—	200	200	40000
—	2790000	—	—	—	—	—	—	50000	2	100000	825	⅞	—	—	—	—
	365000	—	6	—	-	—	—	200000	2	400000	1000	1	—	70	200	14000
¼	2110000	—	—	—	765	10	7550	141000	1	141000	950	1½	—	—	—	—
	1102500	—	8	—	—	—	—	500000	2	1000000	300	1½	—	—	—	—
	800000	—	—	—	18	1	18	—	—	—	350	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	250	--	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	22097500	1828200	6	—	4958	4	18793	1341000	1¾ срѣдно	941000	6255	1¼ срѣдно	—	6270	200	1254000

№ 10.

Колко нила се сѣе и колко дава срѣдно число на дулюмъ всѣко произведение.

Кази	Пченица			Ръжъ			Овесъ			Ечмикъ			Просо			Пчен.		Тютюнъ		Памукъ		Сусамъ			Ленъ			Оризъ			Лозя	Афионъ	
	Колко сѣме се сѣе	Колко дава	Колко слама	Сѣме кил.	Дава кил.	Слама оки	Сѣме кил.	Дава кил.	Слама оки	Сѣме кил.	Дава кил.	Слама оки	Сѣме кил.	Дава кил.	Слама оки	Сѣме кил.	Дава кил.	Фидане на дулюмъ	Дава оки	Сѣме оки	Дава оки				Сѣе се	Дава драм.	Струва	Сѣме оки	Дава оки	Цѣна гроша	Дава оки	Дава оки	Цѣна
Сърска	$1\frac{1}{2}$	6	4	1	6	5	1	8	4	2	12	—	$\frac{1}{4}$	12	6	$\frac{1}{4}$	14	400	80	8	25	—	—	—	—	—	—	—	—	—	500	100	2
Демиръ-Хисарска	1	5	5	1	$5\frac{1}{2}$	4	1	8	4	1	8	6	2	10	5	$\frac{1}{4}$	10	400	50	10	30	—	—	—	—	200	5	15	100	2	450		
Неврокопска	1	5	3	1	5	3	1	7	3	1	6	3	4	7	3	$\frac{1}{4}$	8	400	80	—	—	—	—	—	—	250	5	—	—	—	—		
Зъхненска	1	4	3	1	5	4	1	4	3	1	5	4	—	—	—	$\frac{1}{4}$	7	400	100	10	50	—	—	—	—	—	—	—	—	—	400		
Петричка	1	5	3	1	6	4	1	7	3	—	—	—	2	8	4	$\frac{1}{4}$	7	400	90	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	800		
Мелничка	$\frac{3}{4}$	4	3	$\frac{1}{2}$	4	$4\frac{1}{2}$	$\frac{1}{2}$	4	3	1	8	3	2	5	—	$\frac{1}{2}$	8	400	90	5	25	—	—	—	—	—	—	15	100	2	400	Слабо	
Джумайска	1	5	3	$\frac{3}{4}$	5	4	$\frac{3}{4}$	6	3	1	6	3	2	8	4	$\frac{1}{2}$	7	400	40	10	50	—	—	—	5	200	16	15	100	1	600		
Драмска	1	5	3	1	6	4	1	7	3	1	7	3	2	8	3	$\frac{1}{4}$	8	400	40	10	35	—	—	—	—	—	—	16	200	2	600		
Правишка	1	5	4	1	5	4	$\frac{1}{2}$	2	5	1	5	3	$\frac{1}{4}$	$3\frac{1}{2}$	4	$\frac{1}{2}$	5	320	50	10	20	—	—	—	—	160	—	—	—	—	500		
Кавалска	$\frac{3}{4}$	5	4	$\frac{1}{2}$	4	4	$\frac{1}{2}$	4	3	1	6	3	2	4	—	$\frac{1}{2}$	10	400	60	10	50	—	—	—	—	—	—	—	—	—	600		
Сари-Шабанска	$\frac{1}{2}$	2	4	$\frac{1}{2}$	2	3	$\frac{1}{2}$	1	1	1	$2\frac{1}{2}$	$2\frac{1}{2}$	$\frac{1}{2}$	$1\frac{1}{2}$	1	$\frac{1}{2}$	2	500	45	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	100		
Срѣдно число	1	$4\frac{1}{4}$	$3\frac{1}{5}$	$\frac{4}{5}$	$4\frac{3}{4}$	4	$\frac{3}{4}$	$3\frac{1}{4}$	3	1	$6\frac{3}{8}$	$3\frac{1}{8}$	$1\frac{3}{4}$	$6\frac{3}{4}$	$3\frac{3}{4}$	$\frac{1}{2}$	$7\frac{3}{4}$	400	65	9	35	—	—	—	—	205	—	15	125	2	500	—	—

…укъ	Сусамъ			Лѣнъ и конопъ			Оризъ			Вино			Афионъ		
Гр.	—	Цѣна	—	Оки	Цѣна	Гр.	Оки	Цѣна	Гр.	оки хил.	Цѣна	-	Оки	Цѣна	Гр.
2500000	—	7½	—	—	—	—	—	—	—	600	1¼	—	6000	200	1200000
2430000	—	5	—	3250	2	6500	100000	2	200000	700	1¼	—	—	—	—
—	—	—	—	925	5	4625	—	—	—	680	—	—	—	—	—
10000000	—	6½	—	—	—	—	—	—	—	600	—	—	200	200	40000
2790000	—	—	—	—	—	—	50000	2	100000	825	7/8	—	—	—	—
365000	—	6	—	-	—	—	200000	2	400000	1000	1	—	70	200	14000
2110000	—	—	—	765	10	7550	141000	1	141000	950	1½	—	—	—	—
1102500	—	8	—	—	—	—	500000	2	1000000	300	1½	—	—	—	—
800000	—	—	—	18	1	18	—	—	—	350	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	250	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
22097500	1828200	6	—	4958	4	18793	1341000	1¾ срѣдно	941000	6255	1¼ срѣдно	—	6270	200	1254000

№ 12.

Пчеларство, вълна и козина.

Кази	Кошове	По оки мѣдъ на кошъ	Всичко	Оката струва	Всичко стр.	Дава восъкъ драма	По гроша ока восъка	Вълна	Цѣна	Всичко	Козина	Цѣна	Всичко	Всичко
Сърска	3000	6	18000	4	72000	200	20	15000	6	90000	30000	5	150000	240000
Демиръ Хисарска	1700	5	8500	$3^1/_2$	30250	250	20	55000	7	385000	17100	6	102600	487600
Неврокопска и	13000	8	104000	3	312000	300	20	76000	$7^1/_2$	570000	37000	4	148000	618000
Разложка	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Зжхненска	4200	10	42000	$3^1/_2$	147000	300	20	44700	6	268200	7600	$6^1/_2$	49400	317600
Петричка	6650	5	33250	4	133000	300	20	49000	6	294000	5500	5	27500	321500
Мелничка	2350	7	16450	3	49350	300	20	30000	6	180000	7000	5	35000	215000
Джумалиска	2500	7	17500	$3^1/_2$	61250	300	20	33000	6	198000	12000	7	84000	282000
Въ Сърски санджакъ . .	33400	срѣд. 7	239700	$3^1/_2$	671850	срѣд. 278	20	302700	$6^2/_5$	1985200	116200	$5^1/_2$	461500	2481700
Драмска	8680	8	69440	4	259760	200	20	25000	6	150000	12000	5	60000	210000
Правишка	1500	3	4500	3	13500	100	20	14000	5	70000	8000	6	48000	118000
Кавалска	—	—	—	—	—	—	—	25000	6	150000	15000	7	105000	255000
Сари-Шабанска	425	7	2975	5	14875	100	20	30000	8	240000	45000	5	225000	465000
Въ Драмски санджакъ . .	10505	срѣд. 6	76915	4	288135	срѣд. 133	20	94000	$6^1/_4$	610000	80000	$5^3/_4$	438000	1048000
Всичко . .	43905	срѣд. $6^1/_2$	316615	$3^3/_4$	959985	срѣд. 205	20	396700	$6^3/_{10}$	2595200	196200	$5^3/_5$	899500	3529700

№ 13.

Копринарство.

Кази	Храни се сѣме оки	1 др. сѣме костува гр.	1 др. с. дава кожурци ок.	Всичко излиза кожурци оки	ок. кожурця костува гр.	Сичко струвать
Сѣрска	13	1	4	20800	12	249600
Демиръ Хисарска	5	1	4	8000	9	72000
Неврокопска	4	2	4	6400	12	76800
Зѫхненска	слабо; нъ напрѣдва			—	—	—
Петричка	„	„	„	—	—	—
Джумалиско	$^{3}/_{4}$	1	4	1200	7	8400
Драмска	4	$1^{1}/_{2}$	7	11200	15	168000
Правишка нахия	1	2	8	3200	$7^{1}/_{2}$	24000
Кавалска	—	—	—	—	—	—
Сари-Шабанска	—	—	—	—	—	—
Всичко . .	оки оки $27^{3}/_{4}$	$1^{3}/_{8}$	срѣдно $5^{1}/_{4}$	50800	ср. цѣна $10^{3}/_{8}$	598800

№

Ското-

Кази	Рогатъ добитъкъ									Овци,			
	Биволи			Волове					Сичко	Овци			
	Чифтъ	Дамазлъкъ	Сичко	Чифта	Дамазлъкъ	Крави	Телета	Сичко		Овни	Овци	Агнета	Сичко
Сърска	6540	2320	8860	21200	1350	6800	17800	47150	56010	6500	145000	95000	241500
Дам.-Хисарска .	400	970	1370	1500	600	450	2150	4700	6070	6100	68000	22000	96100
Неврокопско . .	20	81	101	3500	590	2700	1540	8330	8431	5000	80000	74000	159000
Зъхпенска . . .	69	58	127	4900	42	1222	750	6914	8041	4000	56090	40000	100090
Петричка	1500	2550	4050	6000	250	3000	3500	12750	16800	4000	56000	20000	80000
Мелничка	30	130	160	4000	50	500	430	4 8[illegible]	5140	3410	27000	12500	43010
Джумалиска . .	1200	3195	4395	7700	150	8200	4100	20150	24495	8400	29200	80750	118350
	9699	9304	19063	48800	3032	22872	30270	104984	124987	37410	461290	324250	837950
Драмска	1000	2800	3800	6500	1000	8500	4900	20900	24700	1500	21500	25000	48000
Правлиска . . .	20	153	173	2000	100	4000	1500	7600	7873	1000	12000	5000	18000
Кавалска	53	50	93	3900	750	3900	500	9050	9143	1800	6990	4000	12790
Саришабанска .	500	320	820	8000	60	4000	680	14740	15560	5900	6000	20000	31900
	1563	3323	4886	20400	1910	20400	9630	52290	57276	10200	50490	54000	110690
Сичко . .	11262	12627	23949	69200	4942	4327.	39600	157274	182263	47610	511780	378250	948640

14.

ВОДСТВО.

к о з и и с в и н ь е								Товаренъ добитъкъ								
Кози						Свинии		Кони								
								Дамазлъкъ								
Свонци	Пърчове	Кози	Ярета	Скопачи	Сичко	Сичко	Сичко	Хатове	Кобили	Пърщета	Сичко	За работа	Мулета	Магарета	Камили	Сичко
12000	3000	72500	40000	5600	133160	5000	138100	560	1500	4000	6060	9700	4050	6000	180	25990
3170	3090	66210	18000	3900	94370	3590	97960	100	150	410	2010	1100	500	1400	—	4010
11800	6000	11000	31000	6080	65880	8600	74480	50	260	600	910	1300	875	1200	—	4285
8000	2500	6300	15000	1550	33350	540	33890	26	350	160	536	745	2400	1470	—	2151
4000	2000	15500	5500	4500	21500	5300	26800	150	1500	200	1850	1000	200	5000	-	8050
3500	2800	22995	11000	2500	42795	2200	44995	50	120	[illegible]0	210	400	250	2000	—	2860
5690	13800	39000	12300	5200	75990	4650	80640	56	[illegible]00	150	1106	4200	2035	1321	—	8652
48160	33190	233505	132800	29330	466985	29880	496865	982	4780	5580	11342	18445	10310	18391	180	55998
7000	1500	41900	28000	7800	86200	500	86700	160	800	420	1380	1800	4050	1200	—	8130
2000	22000	15000	7000	—	46000	200	46200	10	100	50	160	200	3000	1000	—	4360
7000	25000	22700	2700	5000	62400	—	62400	280	180	120	[illegible]80	1200	2350	4700	—	8830
12000	3500	30000	15000	10500	71000	—	71000	250	500	500	1250	2500	3000	2000	—	8750
28000	52100	109600	52700	23300	265600	700	266300	700	1580	1090	3370	[illegible]400	12400	8900	—	30070
76160	85290	343105	185500	52630	732585	30580	763165	1682	6360	6670	16052	23845	22710	27291	180	86068

№ 15.

Азбученъ списъкъ на градоветѣ, паланкитѣ, селата, чифлицитѣ и махалитѣ по Сѣрския и Драмския санджаци.

Сѣрска каза съ Нигритска нахия.

Абдула махала
Адата
Азизие
Азединъ
Аго-махла
Айдонохори
Али-паша
Алибей-кьой
Алма
Алмадаръ
Амуръ-бей
Апдамалъ
Апидия
Арпаджикъ
Арнаутъ махала
Баница
Басели
Баракли джума
Байрактаръ махала
Бахтиаръ
Бейликъ махала
Бештукли
Борсукъ
Брандражикъ
Бутково
Буюкъ махала
Гьоргуля
Горно броди
Грозанли
Гудели
Гюзелдже
Деде
Дели-Хасанъ
Демиръ-ханъ
Демиръ-чифликъ
Дервещани
Дере-махала
Джами-махала
Джелепъ
Джинджосъ
Джумали
Джума-махала
Димитричъ
Довища
Долапъ-чифликъ
Долна ова
Доксанъ
Драгошъ
Дрѣново
Дубра-шабанъ
Дутли
Ежово
Елшанъ
Зверо
Зили
Жервохоръ
Ирни-кьой
Исмайли
Кавакли
Календра
Калчово
Кадърба
Караджово
Карасуле
Карга-кьой
Карли-кьой
Кастри
Касжка
Камила
Какараска
Копачъ
Коприва
Кочанъ
Коджаларъ
Крастачъ
Крушово горно
Крушово долно
Кранъ
Кумли
Кула (Тополничка)
Кула чифликъ
Курепли
Куцосъ
Кърджали
Кулакъ
Кумарлия
Кѫзли
Кѫспикеси
Кюрепли
Кюлахли
Кѫя
Лакосъ
Ложица
Макешъ
Мантаръ
Манафъ
Масларъ
Марратово
Махмутли
Мелникичъ
Мексенъ
Мерджанъ
Метохъ
Мраморъ
Мрѣслю
Мъгленъ
Неолинъ
Неославъ
Неохоръ
Ново-село
Нова-махла
Овая
Орлякъ
Орманли
Орта-кьой
Орумалъ
Патрикъ
Паясали
Палиутра
Палзуръ
Порлида
Прюсеникъ
Рамна
Рахманли
Ряховица
Саита
Салъ-махла
Сармусакли
Соколъ
Сѣкафче
Сжрпа
Субашъ-кьой
Суджали
Суха-баня
Старошово
Сѣръ
Тахиносъ
Топалъ-ова
Тополянъ
Тройца
Тузчели
Тумбица
Тундже
Турбешъ
Фадие черкези
Феризъ
Фетокъ
Фращанъ
Хазнатаръ-махла
Христосъ
Хумондосъ
Хункосъ
Чавдаръ махала

Чавдаръ чифликъ
Чакали
Чайрли
Чалъ махала
Чали
Чалъкъ махала
Чакъръ
Чекерли
Черепища
Черища
Чешмели
Чучулигово
Шабанъ
Ѣйне
Ѣни-кьой
Ѣни-махале
Ѣни-махале
Ѣни-чифликъ
Ѣнидже
Ѣди-дерменъ

Всичко въ Сѣрската каза 172 села.

Демиръ-Хисарска каза.

Аркъ махала
Баракли
Бююкъ османъ
Бѣлево
Враня
Вранковъ чифликъ
Вѣтрина
Германъ
Голешово
Горна ова
Гюждели
Дервентъ чифликъ
Джаферли
Драготинъ
Елешница
Елясъ
Ескидже
Ерикли
Инамли
Кула
Камаретово
Катуница
Караташъ
Кашина
Беседжи
Кешишлъкъ
Ковачево
Кукли
Кромидово
Крушово
Кърчово
Кучли
Кюпри
Кючукъ-узунъ
Латрово
Липошъ
Луково
Лѣхово
Манджиковъ чифликъ
Мандраджикъ
Марино
Марикостеново
Матница
Махмутли
Мишели
Мусачли
Мутавли
Палнешъ
Петрово
Пиперница
Пиринъ
Порой горни
Порой долни
Пульово
Новъ чифликъ
Омарли махла
Радово
Рамна
Райковци
Рупель
Савекъ
Сари кая
Сенгел-йово
Спанчо горно
Спанчо долно
Спатово
Тодоричъ
Тополница
Трънковъ чифликъ
Хаджи бейл.
Ходжа чифликъ
Храсна
Чавдарли
Ченга
Черешница
Чингене махала
Чифликъ махла
Чифлиджикъ
Цървища
Шугово
Яново
Юрукъ махле

Всичко въ Дем.-Хисарската (Валовишка) каза 80 села.

Зѫхненска каза.

Алистратикъ
Анджиста
Анастасия
Витачища
Вълчища
Гозниче
Граменче
Грачанъ
Горенце
Гюль-кьой
Доксанъ-юзъ
Долу-иси
Драчево
Ери-дере
Загушъ
Здравикъ
Зиляхово
Зѫхна
Калапотъ
Карлуково
Клѣпоушна
Кормища
Коцакъ
Кьочекъ
Кюпъ-кьой
Луковикъ
Лѫкотинче
Мандиль
Мърбайкъ
Нуска
Петелиносъ
Порно
Поршево
Прѣвища
Родоливосъ
Росилово
Ряхово
Скрижово
Старо едрене
Старъ сѣръ
Трестеникъ
Хурвища
Чаносъ
Черепянъ
Чепелдже
Шелиносъ
Шемолто
Ѣни-кьой

Всичко въ Зѫхненската каза 48 села.

Неврокопска каза.

Абланица
Балдево
Баболина
Баничанъ
Барутина
Барщанъ
Биредже
Бирере
Беденъ
Блацка
Блачанъ
Бесленъ
Баница
Борова
Бросленъ
Боджанъ
Бурджоза
Буглинъ
Бутинъ
Буранджикъ
Брѣзница
Бѣлотинци
Бърдо
Въземъ
Витово
Владикосъ
Вълково
Вълкоселъ
Вършенъ
Върла Лакавица
Гайтаниново
Гьовренъ
Глумъ
Голонъ
Горна Лакавица
Гостунъ
Граждедъ
Гръмлянъ
Гудешово
Гущерекъ
Дагъ-кьой
Далково
Даржилово
Дебренджикъ
Дилянъ
Диранъ
Дображенъ
Долно-Броди
Долна Лакавица
Дебренъ
Довленъ
Доленъ
Джами-колюшъ
Дражели
Дрѣзница
Дрѣново-горно
Дрѣново-долно
Духовища
Джбница
Елешница
Есирлъкъ
Заимъ чифликъ
Зърново
Избища
Илиново
Израдиле
Иланджи
Карабулакъ
Кара-кьой
Калчово
Касъка
Кашица
Кестенджикъ
Креметъ
Кебиръ колюшъ
Колария
Ковачовица
Колюшъ
Корница
Копривленъ
Кощунъ
Крушово
Ктманичъ
Кжйориланъ
Крабулъ
Кжщица
Лакавица
Либяхово
Лиспадъ
Либянъ
Ливадища
Лисе
Лозница
Лозно
Лойно
Лофча
Лофчица
Луидже
Луковче горно
Луковче долно
Лящинъ
Ляльово
Ляски
Лжки
Марулево
Махаледжикъ
Месбулъ
Местанъ
Мешрулъ
Молзница
Месомища
Мустанджа
Мугла
Найпли
Неврокопъ
Настанъ
Нишево
Обидумъ
Орекесъ
Орманъ чифликъ
Осиково
Осѣново
Осѣнче
Орѣше
Садово
Сатовче
Сингартия горна
Сингартия долна
Слащани
Скребатно
Странджикъ
Старчища
Страненъ
Сжрчанъ
Папасъ-кьой
Парилъ чифликъ
Пахидово
Пепеляшъ
Перухъ
Петралите
Плѣтена
Прибойно
Тешово
Тепленъ
Терзинце
Тухудища
Търлисъ
Рашево
Ракищанъ
Рибно
Русково
Рѣки
Усеница
Устие
Ущица
Учъ-дорукъ
Фелнъ
Фотовища
Фустане
Фъргово
Хисарлъкъ
Цирополе
Черешово
Чернагово
Шурдилово
Ѣни-чифликъ

Всичо въ Неврокопско 176 села.

Джумалиска каза.

Байрларъ
Бараково
Бачиново
Бласка
Бистрица
Бучино
Бѣло-поле
Габрово
Градево
Грамада
Делвино
Дели-хамза
Доброжилище
Докотичево
Дрѣново
Дубучица
Дубрава
Дуканичъ
Еленово
Желѣзница
Зелениче
Кърджово
Караджина махала
Крупникъ
Клисура
Лисия
Лѣшко
Лагодашъ
Мангалъ-дерменъ
Марлево
Мензанецъ
Осѣново
Падешъ
Симитлия
Сушица
Струма чифликъ
Сърбиново
Сѣлище
Телкиево
Тросково
Ураново
Хърсово
Хисарлъкъ
Цѣрово

Всичко въ Думалиска каза 47 села.

Мѣлничка каза.

Батъкъ
Бождово
Будилще
Брѣзница
Бѣливенчево
Бѣлица
Вакъфъ чифликъ
Влахи
Вранци
Градешница
Грънчаръ
Дебрене
Дере-чифликъ
Джигурово
Далянъ
Елешница
Зевгелия
Златково
Капатово
Калиманци
Клисе-махла
Крѣсна
Крушица
Ладарево
Ласкарево
Либовица
Ливадичъ
Ливуново
Лиляново
Любовка
Лѣшница
Ляски
Манджово
Махала
Мечково
Мечкулъ
Мураска
Мѣлникъ
Нова-махала
Обалникъ
Плоска
Поленица
Прѣпеченъ
Рожна
Свети-Врачъ
Синакосъ
Склавье
Смильовче
Спакьово
Стоя
Сушица долна
Сушица горна
Сугарево
Сѣски
Туджаръ чифликъ
Хотово
Хощава
Хърсово
Цалимъ-горно
Цалимъ-долно
Чифлици
Йолска

Всичко въ Мелничката каза 63 села.

Петричка каза.

Богородица
Бадеденъ
Байково
Боровица
Велюшъ
Вишна
Врайковче
Вуксанъ
Вѣтрове
Габрина
Гюргево
Гореме
Дабали
Демидово
Добралъжка
Долени
Драхово
Дрѣново
Дрѣновче
Драгошево
Елешница долна
Елешница горна
Занога
Зарадолъ
Зинополъ
Зойчинъ
Иваново
Игралище
Игуменецъ
Камене
Караджикъ
Клѣпово
Кючъ
Колиби
Коларево
Костилци
Крижилница
Кърналево
Кърполъ

Либница
Лѣщница
Масларъ
Мендово
Миново
Митинъ
Никодимъ
Опрадово
Орманъ
Палатъ
Петричъ
Правобърдо
Селяне
Скъртъ
Смолари
Старчево
Стѣникъ
Стипекъ
Райковче
Ръшково
Рибница
Топлица
Тополница
Трошково
Троянъ
Тунаска
Чаиръ
Черново
Чурвчени
Шербаново
Явровица
Яково

Всичко въ Петричката каза 71 села.

Драмска съ Правишко и Джечъ.

Али
Арапли
Аха-челеби
Ахдларъ
Балабанъ
Баница
Баханово
Берчища
Билянъ
Бичово
Бобличъ
Бойранъ
Бойни-казълъ
Бостанджи
Бошнуръ
Бубланъ
Буджакъ
Бунаръ-баши
Бургяръ
Буково
Буюкъ-Ладжиста
Буюкъ-ая
Бѣленъ
Белиджилеръ
Височенъ
Волакъ
Горуново
Горянъ
Гърнево
Гюреджикъ
Гюрекчилеръ
Демирли
Дибекли
Дизмакли
Джами махла
Джедидъ
Джедидъ сунгдурекъ
Джесте
Добьръсадъ
Доспакъ
Доксатъ
Драма
Драчища
Дрѣзна
Дрѣново
Дуракли
Дурмашли
Дразна
Джракли
Дарначъ
Едренеджикъ
Еледжикъ
Елидже
Есперликъ
Ефтиле
Заграчъ
Жура
Исабларъ
Исиоранъ
Кавакли
Казлата
Калово
Кале
Калпуджаръ
Кайнчанъ
Калянакъ
Канали
Карабуджакъ
Караджа-кьой
Кара-гьозъ
Кара-кавакъ
Касапли
Касрунъ
Катунъ
Кобалища
Конища
Кончанъ
Коплище
Коприва
Кочанъ
Крапенце
Кръчмали
Кузли
Кузикосъ
Курбанъ
Куртларъ
Кучкаръ
Кърларъ
Кючукъ
Кючукъ-кьой
Ладжимъ-бей
Ладжиста-голѣма
Ладжиста-малка
Лейлилеръ
Лефтеро
Лишянъ
Лящинъ
Любатинъ
Лъже
Манолтозъ
Меджаръ
Мефтушъ
Минаре
Минтанли
Мишели
Мищанъ
Мокрошъ
Мърсали
Насранли
Никшаръ
Нузла
Нунгуръ
Одалище
Олабекташъ
Отли-кушъ
Орлякъ
Орманли
Орта-махале
Опличъ
Османли
Османче
Пазарли
Палихоръ
Петрово
Петхоръ
Пепелянъ
Плѣвне
Портосъ
Правища

Просоченъ
Рабошъ
Радибошъ
Раджоливенъ
Раходика
Рачникъ
Рахманли
Ревана
Самоколъ
Сарилі
Сендорово
Сачивелъ
Скарново
Спренча
Султание
Съндъкъ
Тахута
Текливо
Тенриверишли
Телевхорь
Тимурджи-оранъ
Туджалъ
Тузли
Туйли
Узунъ-Али
Учурумъ
Хавли
Хавланъ
Ходжаларъ
Хазаръ
Чай
Чай-анжкъ
Чайли
Чалъ
Чали-баши
Чатакли
Чеджъ
Черешово
Чернякъ
Черкевица
Чиста
Чифликъ
Шемширли
Шейндже
Ширъ-Ахмедъ
Яворъ
Юкъ
Ѣдипере
Ѣни

Всичко въ Драмско 178 села

Кавалска каза.

Байрамли
Балчика
Баракли
Беново
Василянъ
Газиларъ
Джари
Джуванли
Дикели-ташъ
Ески-кавала
Ески-кьой
Зигошъ
Кавала
Калхиса
Канали
Карамонъ
Корито
Кокала
Куридже
Куртели
Късчигъзъ
Кьосе-илнасъ
Мухалъ
Наипли
Парингево
Перкинли
Рахадче
Силпанъ
Сукутчекъ
Фелябъ
Хорса
Чапржнтли
Чинаръ
Йокари-кьоселеръ
Ѣни

Всичко въ Кавалската каза 35 села.

Сари-Шабанска каза.

Алманли
Ахметли
Анилкларъ
Байрамъ-кьой
Бейлминшъ
Бекме-ташъ
Бектилово
Бойнукузъ
Дари-ова
Дедебаши
Диранъ-ова
Доманли
Дойранли
Дорено
Дрѣново
Елефти
Ешранли
Ендрегизъ
Ески-Саришабанъ
Инджелъ
Каваджикъ
Каза-оваси
Кая-бунаръ
Караджа-ова
Караджа-коюкъ
Каракжяларъ
Караманли
Канберъ-ьолъ
Кнезъ
Кетизъ
Каманичени
Кадзеръ
Коджаларъ
Коожа-орманъ
Кочъ-олари
Колчелеръ
Команчели
Куладжикъ
Кури-дере
Куру-ьолъ
Кьоселеръ
Кюпри-баши
Мунджосъ
Мураджикъ
Муратли
Мустафа-алари
Надарли
Нарстанли
Органджиларъ
Олуджакъ
Сари-Шабанъ
Сепетчилеръ
Сусажи
Топларъ
Узунъ-капу
Халепъ
Ханларъ
Чайлъкъ
Чиплакъ
Чобанли
Чунъ-колу
Ѣни-кьой
Ѣрлетли

Всичко въ Сари-Шабанската каза 64 села.

Разлошка каза.

Бабекъ
Баня
Банско
Бачево
Бѣлица

Годлево
Горно-драглища
Долно-драглища
Добърско
Добринища

Мехомия
Якуруда и Куру-дере

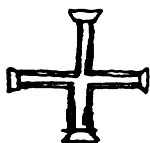
Всичко въ Разложка каза 12 села.

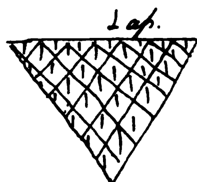
№ 15

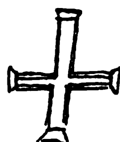
Надписътъ на кулата въ Сѣръ.

ІѴІЛХДА≈ІАИ

+ПѴРПОСЖКІѴВІІ ІЛЕІІА НОСЕЧИ ОЛІЕКИСЕ

№ 2.

Надписъ при църквата Св. Атанасъ (Кърчово).

+ азъ врдуа д пука ведик

съ тъ венграда крнччнъ

тивбінъ съ чаіа о заподнтъ

ва-ікадо тесп зоъ